

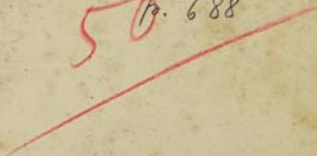

696

688

50

ՀՈՌԳԵՐԻԿԵԱՅ

Հ Ր Ե Հ Ե Ն Գ Վ

Կ Ե Տ Ե Ր Ը Ե Ն

241

विद्यया ऽमृतमश्नुते

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

1192

1356-44
50

ՀՕՐՆ ԵՂՓՈՆՍՈՍԻ

ՀՐՈՒԵՐԻԿԵԱՅ

Հ Բ Ա Հ Ե Ն Գ Ք

Կ Ե Տ Ե Ր Մ Ե Ն

Ե Ի

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ

ԵՌԵՎԱՆԻ ՈՒԹԵԼՆՅՈՒՆ

ՏՈՄԱՐ Ք

Գ Մ Ե Մ Ն Գ Գ Ր Ո Ց

9233-57

2004

Ի Վ Ի Է Ն Ե

Ի Վ Ա Ն Ս Պ Ա Լ Տ Տ Պ Ա Ն Ս Ե Ս Տ Ո Ւ Ա Ն Ե Ա Ն Ի

1844

1192

1192-2

Printed in Turkey

Ա Ռ

ՄԵԾԱՊԱՅԾԱՌ ԵՒ ՄԵԾԱՊԱՏԻ

ՏԷՐ ԱՐԻՍՏԵԿԷՍ

ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

ԿԵՍԱՐԻԱՅ

ԱՌԱՋՆՈՐԴ

ՀԱՄՕՐԷՆ ՄԻՒԹԱՐԵԱՆՑ

ՊԻԷՆՆԵՑԻՈՅ

ՅԱՒՈՒՐ ՏՕՆԻ ԱՆՈՒԱՆՆԵ

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

DEPARTMENT OF THE HISTORY

OF AMERICAN INDIAN

CIVILIZATION

AND ETHNOLOGY

CHICAGO, ILL.

1900

ԿՐԿՆԵՑԱՆ ՄԵՁ ՅԱՄՍ ՔՈ
ԱՄՔ ԲԵՐՐԻՔ ՀՕՐ ՄԵՐՈՅ ՄԻՒԹԱՐԱՅ՝
ԴՈՒ ԵՏՈՒՐ ՄԵՁ ՉԻՂՉՍ ՔՈ,
ԱՌ Ի ՄԷՆՁ ԱՅՍՕՐ ՉԱՐԴԻՒՆՍ ՆՈՐԱ՝
ՍԵՐՄՆ ԷՐ ԱՅՆ ԵՒ ԲՈՒՍՈՅՅ
ՔԵՁ ՉԱՅՍ ՉՈՐ ՏԵՍԱՆԵՆ ԱՉՔ ՔՈ
ՉՈՒԱՐՃԱՅԵԱԼՔ՝
ՄԻ ԽՆԴՐԵՐ ԳՏԱՆԵԼ ԴԱՐՉՈՒԱՆՉ
ՓՈՒԱՆԱԿ ՊԱՐԴԵՒԻՍ ՄԵՐՈՅ՝
ԽՆԴՈՒԹԻՒՆ ՔՈ Ի ԺԱՄՈՒՍ
ԼԻ ԵՒ ԿԱՏԱՐԵԱԼ ՀԱՏՈՒՑՈՒՄՆ
ՎԱՍՏԱԿՈՅ ՄԵՐՈՅ Է՝

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
540 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637
TEL: 773-936-3700
WWW.CHICAGO.EDU

Ճ Ե Ռ

Պ Ե Յ Ե Ր Ո Ր Գ

Վ Ա Ս Ն

Կ Ա Ն Ո Ն Ա Յ Պ Ա Հ Պ Ա Ն Ո Ւ Թ Ե Ա Ն

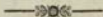

Ճ Ե Ռ

Վ Ե Յ Ե Ր Ո Ր Գ

Վ Ա Ս Ն

Կ Ա Ն Ո Ն Ա Յ Պ Ա Հ Պ Ա Ն Ո Ւ Թ Ե Ա Ն

Գ Լ Ո Ւ Խ Ա

Թէ Կանի Դժ Բարեբարութիւնն եւ շնորհք
Աստուծոյ իցէ այն՝ զի զիշու կանանք
Ինչ իբրցոք իբրեւ պարտիշտ Կանիւնն
Կարացոյց :

Ա. ՅԵՐԱԽՏԻՄՆ զոր աստէնն ի վանս
ընդ մեզ արար Տէր, կարի մեծ է եւ այն՝
զի այսչափ եւ այսպիսի կանանք եւ
խրատուք սրբովք եւ հրահանգք ամ-
բացուցանէ զմեզ, եւ որպէս թէ շուրջ
իմն պատիցէ. զի այնպէս ի սաստկու-
թեանն բռնութեան մերոցն թշնամեաց
անկասկածք եւ զգուշագոյնք լինիցիմք :
Նմին իրի եւ կարի իսկ ի դէպ Հարքն
սուրբք զխրատան աւետարանականս՝
պատուարի իմն քաղաքի եւ արտաքին
պատնիշի նմանեցուցանեն : Զի որպէս
քաղաքի յայնժամ առաւել պահպա-
նութիւն եւ ամբութիւն է, յորժամ
ոչ պարիսպ միայն՝ այլ եւ պատուար

Եւս գօցէ . քանզի թէպէտ եւ արտա-
քինս այս ամբութիւն քանդեալ յեր-
կիր կործանիցի ի թշնամեաց անտի,
կայ մնայ տակաւին ներքին պարիսպն՝
որում յազլթելն պարտ է, յորմէ եւ ար-
գելեալ մերժին . այնպէս եւ վանորայն
կրկին իմն պարսպօք ամբանայ եւ պա-
տի . «Քաղաք զօրութեան մերոյ Սիոն,
փրկիչ կացցէ ի նմա՝ պարիսպ եւ պա-
տուար»¹ : Զի նախ ամբական անառիկ
պարսպաւ իւրոցն օրինաց եւ պա-
տուիրանաց, ապա եւ այլով իմն ար-
տաքին պանիշաւ կամ պատուարաւ,
կանոնօք ասեմ եւ հաստատութեամբք
վանաց ամբացոյց զմեզ եւ պատեաց
Աստուած, զի յորժամ թշնամիքն ի մեր
վերայ յարձակիցին, քանզի հանապա-
զօրդ եւ մշանջենաւոր կռիւ է նոցա
ընդ մեզ, յարտաքին կազմութիւնս
աշխատ լինիցին եւ լքցին, մինչ շեւ ի
հարկանել զներքին ամբութիւնս հա-
սեալ . եւ եթէ սրեք երբեք վճարիցեն
ինչ, ի պատուարէ աստի միայն մասն
ինչ քանդեալ յերկիր ընկենուցուն . այլ
բուն ներքին պարիսպ օրինաց եւ պա-
տուիրանացն Աստուծոյ անեզժ եւ
անվթար հանապաղ մնացէ, եւ զմեզ
ողջս եւ անարատս պահեացէ :

Յայսմ ամենայնէ որ այլասացիկ
բարբառով ասացան, յայտ իմն առնի

Եթէ այս առանձինն շնորհք Աստուծոյ
 են պարզեւեալ կրօնաւորաց, զի փոր-
 ձութիւնքն՝ յորոց պատերազմն կրեն,
 թէ յաղթիցեն ինչ, ի փոքու ինչ կա-
 նանի միայն յանցուցանիցեն, որ ոչ իսկ
 ի ներելոյ մեղս հասանիցէ. զոր եւ զու-
 աստէն ի վանս առաւել մեծ իմն հա-
 մարիս, քան թէ յաշխարհի ի մեծամեծս
 ինչ մեղուցեալ էիր:

Բ. Յորմէ եւ յայտ է թէ քանի մեծ
 իցէ մուրութիւն վանականաց ոմանց
 կարճամտաց, որք իբրեւ տեսանիցեն
 թէ անցանէն զկանոնօք ինչ եւ թերա-
 կատարութիւնս իմն դորձեն, իսկ եւ
 իսկ համարին յանձինս իւրեանց, թէ
 որովհետեւ այսպէս հանապազն զթեն
 եւ զայթակղին, լաւ էր նոցա կալ մնալ
 յաշխարհի անդ՝ քան աստէն ի վանս լի
 լինել այսչափ եւ այսպիսի թերակա-
 տարութեամբք: Եւ իսկ այս անհնարին
 փորձութիւն եւ պատրանք սատանայի.
 Քանզի վասն մեծաց իրաց, զկոչմանէն
 իսկ ասեմ, փորձանքն են. եւ ոչ ընդ
 այլ ինչ կամի յորժամ զայս դորձիցէ,
 բայց զի այսրէն յաշխարհ դառնայցես,
 եւ ի ցանկէ աստի կանոնացս եւ աւետա-
 րանական խրատուց եւ ի պատուարէս
 յուսահատ յուսակորոյս արտաքս վա-
 զիցես: Քանզի յայնժամ ձեռն ի դորձ-
 արկեալ անօթովք եւ մենքենայիւք

իւրովք առանց ուրուք հակառակելոյ զպարիսպ զԱստուծոյ օրինացն հարկանել սկսանիցի, եւ թերեւս վաղվաղակի արագ արագ ի մահացու ինչ մեզս զքեզ արկանիցէ: Այժմ զան շէ մարթ այնպէս դիւրաւ վճարել, զի այսու պատուարաւս ամրացեալ ես եւ պաշտպանեալ, քանզի յայն միայն հասանեն ամենայն հարուածք նորա, եւ ի նա բնաւ նեւք նորա ընդհարեալ անդէն բեկանին, եւ դու իսկ յոյժ իմն հեռիկաս յամենայն եւ ի բնաւ վտանգաց ի մահուչափ մեղսն կործանելոյ: Եւ արգարեւ թէպէտ բազում այսպիսի դառնութիւնս եւ թերակատարութիւնս ի քեզ ունիցիս, բայց զայս գիտաջիւր, զի մին միայն ի մեղացն զոր անդէն յաշխարհի դործէիր, կարի ծանրագոյն է քան զամենայն յանցանս, զոր աստէն յանցանիցես: Վասն այնորիկ այս իմն հաստատեալ կայցէ ի մտի քում, զի թէպէտ եւ ցրտագոյն եւ թերակատարագոյն քեզ թուիցիս, սակայն յոյժ ազնուագոյն՝ քան որչափ յաշխարհի լինէիր, աստէն դպանիս:

Այս մին ի պատճառացն է, որոց վասն պարտ եւ պատշաճ է մեզ մեծ իմն զկարգ կրօնաւորութեանս համարել, եւ Աստուծոյ՝ որ կոչեացն զմեզ առ այս, վասն առանձինն երախտեացս

անբաւ զոհութիւնս հաննապազօր մատուցանել: Ապաքէն թէ այլ ինչ լաւութիւն ի վանս չէր լեալ՝ բայց մի այս միայն, կարի իսկ այն մեծ էր, եւ վասն նորին իսկ եւեթ արժան էր մանաւանդ ցանկալ այնմ եւ մեծարոյ համարել: Եւ արդ՝ զեւորդ. միթէ փոքր ինչ քեզ այն թուիցի, զի մինչ դեռ այլքն ի կուռանացն իջեալ ընդ ցուլս եւ ընդ վայրենի գազանս ոգորիցին, դու ի վերոյ անկասկած նստեալ ընդ այլոց վիշտս հայիցիս: Մինչ դեռ այլքն ի մէջ մրրկաց եւ ծովածուփ այլեկոծ համատարած անդնդոց տատանիցին, դու ի նաւահանգստի յամենայն վտանգաց ամրացեալ նաւիցես: Մինչ դեռ այլքն ի պտոյտս գետոց Բարեզացւոցն ծփեալ զոգ իմն սատակիցին, դու ի գետափունս խաղաղացեալ եւ յապահովս կայցես:

Գ. Հանգերձ նոքիմբ կանոնքն եւ աւետարանական խրատքն բազում նբպատ ի պահպանութիւն աստուածական պատուիրանացն մատուցանեն: Քանզի այնմ որոյ զխրատուցն կատարումն պահել յանձն առեալ իցէ, պահպանութիւն Աստուծոյ պատուիրանացն շթուի ծանր. նմին հակառակ՝ որ զխրատան պահել չկամիցի, եւ ոչ ընդ կատարումն վարուց ցանկանայցէ, այն-

իւրովք առանց ուրուք հակառակելոյ զպարիսպ զԱստուծոյ օրինացն հարկանել սկսանիցի, եւ թերեւս վաղվաղակի արագ արագ ի մահացու ինչ մեզս զքեզ արկանիցէ: Այժմ զան շէ մարթ այնպէս դիւրաւ վճարել, զի այսու պատուարաւս ամբացեալ ես եւ պաշտպանեալ, քանզի յայն միայն հասանեն ամենայն հարուածք նորա, եւ ի նա բնաւ նեաք նորա ընդհարեալ անդէն բեկանին, եւ դու իսկ յոյժ իմն հեռի կաս յամենայն եւ ի բնաւ վտանգաց ի մահուչափ մեզսն կործանելոյ: Աւարդարեւ թէպէտ բազում այսպիսի դառնութիւնս եւ թերակատարութիւնս ի քեզ ունիցիս, բայց զայս դիտաաջիւր, զի մին միայն ի մեզայն զոր անդէն յաշխարհի դործէիր, կարի ծանրագոյն է քան զամենայն յանցանս, զոր աստէն յանցանիցես: Ասան այնորիկ այս իմն հաստատեալ կայցէ ի մաի քում, զի թէպէտ եւ ցրտագոյն եւ թերակատարագոյն քեզ թուիցիս, սակայն յոյժ ազնուագոյն՝ քան որչափ յաշխարհի լինէիր, աստէն գտանիս:

Այս մին ի պատճառացն է, որոյ վասն պարս եւ պատշաճ է մեզ մեծ իմն զկարգ կրօնաւորութեանս համարել, եւ Աստուծոյ՝ որ կոչեացն զմեզ առ այս, վասն առանձինն երախտեացս

անբաւ գոհութիւնս հանապազօր մատուցանել: Ապաքէն թէ այլ ինչ լաւութիւն ի վանս չէր լեալ՝ բայց մի այս միայն, կարի իսկ այն մեծ էր, եւ վասն նորին իսկ եւեթ արժան էր մանաւանդ ցանկալ այնմ եւ մեծարոյ համարել: Եւ արդ՝ զեւրդ. միթէ փոքր ինչ քեզ այն թուիցի, զի մինչ դեռ այլքն ի կռուանոցն իջեալ ընդ ցուլս եւ ընդ վայրենի գաղանս ոգորիցին, դու ի վերոյ անկասկած նստեալ ընդ այլոց վիշտս հայիցիս: Մինչ դեռ այլքն ի մեջ մրկաց եւ ծովածուփ ալէկոծ համատարած անդնդոց տատանիցին, դու ի նաւահանգստի յամենայն վտանգաց ամրացեալ նաւիցես: Մինչ դեռ այլքն ի պտոյտս զեւոց Բաբելոնացոցն ծփեալ զոգ իմն սատակիցին, դու ի գետափունս խաղաղացեալ եւ յապահովս կայցես:

Գ. Հանգերձ նորիմբ կանանքն եւ աւետարանական խրատքն բազում նբպատս ի պահպանութիւն աստուածական պատուիրանայն մատուցանեն: Քանզի այնմ որոյ զխրատուցն կատարումն պահել յանձն առեալ իցէ, պահպանութիւն Աստուծոյ պատուիրանայն չթուի ծանր. նմին հակառակ՝ որ զխրատուն պահել չկամիցի, եւ ոչ ընդ կատարումն վարուց ցանկանայցէ, այն-

պիտին եւ զպատուէրսն Աստուծոյ յոյժ
 իսկ դժուարաւ պահիցէ : Այսպէս
 թարգմանեալ մեկնէ սուրբն Թովմաս
 զայն բանս Քրիստոսի Տեառն որ յաւե-
 տարանի . «Ամէն ասեմ ձեզ, զի դժուար
 բաւ մտցէ մեծասունն յարքայութիւնն
 երկնից»² : Գիտես, ասէ սուրբն Թով-
 մաս, թէ զճնշ ինչ այնք պատճառք
 իցեն . Ջի դժուարին իմն է, ասէ, թէ
 այք ոք զպատուիրանսն որով զոյ մուտ
 յարքայութիւն՝ պահիցէ, եթէ ոչ զխրա-
 տուցն զՏեա երթիցէ, եւ կատարման
 վարուց միտ եղեալ՝ զմեծութիւն թու-
 զուցու² : Բայց ոյք կէտ առաջի եղեալ
 իցէ զխրատուցն զկնի երթալ, այնպի-
 սումն զիւրին է եւ զպատուիրանս
 պահել . քանզի յայտ իմն է, թէ այն
 յրնչիցն հրաժարել, ոչինչ իրս իբրեւ
 սեպհական ունել, ոչ իւրք ինչ իբրեւ
 սեպհականաւ վարել մեծապէս նպաստ
 լինիցի յապահովս առնել զմարդ, թէ
 չէ այնուհետեւ օտարին իրաց ցանկա-
 նալոց : Եւ այն զԱստուած ազաչել
 վասն մերոցն հալածչաց, եւ բարիս շար-
 արարացն առնել՝ հեռագոյն ուրեմն
 տանիցի զմեզ յատելութենէ ընդ թրշ-
 նամեացն ունելոյ : Իսկ շերդնուն բնաւ,
 թէպէտ եւ վասն զճշմարտութիւն
 հաստատուն ցուցանելոյ իցէ, բա-
 զում նպաստ մատուցանիցէ մեզ եւ

յերդմնատու թենէ ամենեւին օտարս լինելոյ: Ասան այնորիկ բարւոք ասէն Հարքն սուրբք, եթէ կանոնքն եւ խրատք՝ զոր աստէն ի վանս յանձն առնուցումք, ոչ միայն բեռինք շէն, այլ մանաւանդ թէ օգնականք եւ թեթեւացուցիչք լինիցին առ ի զբեռն զատուածական պատուիրանացն զիւրաւտանելոյ:

Օչայս երկուք օրինակօք քաջ իսկ ցուցանէ սուրբն Աւգոստինոս¹: Քանզի ի խօսել իւրում զքաղցրութենէ օրինաց շնորհացն՝ Սորա բեռն, ասէ, բեռին թեւոց թռչնոցն նման է, զի սորա ոչ միայն շճանբացուցանեն ինչ եւ շարգելուն զհաւն, այլ եւ թեթեւացուցանեն եւս՝ եւ յօգս ամբառնան եւ պաշտպանեն, եւ այլ բազում օգնականութիւնս թռչնոյն մատուցանեն: Այսպէս եւ կառացն անիւք թէպէտ սակաւիկ մի ծանունք են, այլ ոչ միայն զզուարակսն՝ որ զկառսն ձգեալ տանիցին, շճանբաբեռնեն. այլ մանաւանդ թափեն իմն ի բեռանցն եւ այնչափ իսկ զբեռնն թեթեւացուցանեն, որպէս զի թէ անիւքն շէին, եւ ոչ զկէս մասն անգամ բեռինն՝ զոր ձգեն, ձգել կարէին: Ըստ նմին օրինակի եւ զաւետարանական խրատուցն՝ որ ի մեր կանոնս փակեալ կան, իմանալի է.

իբրև զի ոչ միայն բեռն ինչ շլինին մեզ կամ խափանիչ, այլ եւ որպէս զանուոց գործ վճարեն, եւ նոցա օգնութեամբն զաստուածեղէն օրինացն զբեռն եւ զլուծ բազում դիւրութեամբ եւ քաղցրութեամբ տանիմք, զոր աշխարհականքն յօգւոց հանելով, վաստակեալ եւ ծանրաբեռնեալ, եւ գրեթէ յիւրաքանչիւր քայլս գթեալ եւ զայթակղեալ տանիցին՝ այնու զի յայսպիսի թեւոց եւ անուոց օգնականութենէ զրկեալ գտանին: Վասն այսր ամենայնի պարտ եւ պատշաճ է մեզ կարի շնորհակալս ընծայեցուցանել զանձինս Աստուծոյ, մեծարոյ զկանոնս համարել, եւ նոցա պահպանութեանն որտի մտօք յօժարութեամբ միտ գնել:

Գ Լ ՈՒ Խ Բ

Ստորոգծն վարաց ժրոյ ի իւնուաց
պահպանութեան իայ:

Ա. «ՊԸՀԵԱ, ասէ իմաստունն, զօրէնս եւ զխրատ, եւ եղիցին կեանք անձին քում, եւ շնորհք իցեն ի կոկորդի քում»¹. այսինքն է քաղցրութիւն հօգեւոր քմաց քոց, ըստ բանի մարգարէին թէ «Որպէ՞ս զի քաղցր են ի քիմս իմ բանք ք՞ քան զմեզր բերանոյ իմոյ»²: Սուրբն Յերոնիմոս ի թղթին

որ առ Հեղիբիա, պատասխանի տուեալ երկստասան խնդրոցն եւ տարակուսանաց՝ որ ի Հեղիբիայն նմա առաջի արկեալ էին, յորոց առաջին այս էր թէ զխարդ կատարեալ լինել որ մարթիցի, նովին օրինակաւ բարբառի՝ որով պատասխանի արար Քրիստոս պատանւոյն, որ եկեալ առ նա եւ եղեալ ծուներ առաջի նորա՝ որպէս յաւետարանին կայ, խնդրէր. ասէ, «Ղարդապետ բարի, զի՞նչ արարից, զի զկեանս յախտենականս ժառանգեցից»³. քանզի առաւելագոյն ցանկացեալ եմ զգործ փրկութեան իմոյ յամուր զգուշութեան կացուցանել : Արու՛մ Տէրն «Չպատուիրանս զխտես», ասէ. զպատուիրանս պահեսջիր՝ եւ կենաց հասանիցես զգուշութեամբ : Ասէ յայնժամ պատանեակն. «Ղարդապետ, ասէ, զայդ ամենայն պահեցի ի մանկութենէ իմմէ», որ այնպէսն տայր պատասխանի եւ զօրէնսն պահէր, արդարեւ առաքինի կեանս կեայր : Բայց յաւելու Մարկոս աւետարանագիր եթէ «Եւ Յիսուս հայեցեալ ի նա, սիրեաց զնա», : Չի այնպէս նայելովն եւ քաղցր հայեցուածովքն շատ իսկ արսաքուստ յայտ արարեալ եցոյց, թէ որպիսի սիրով վասն այնորիկ զնա ընդգրկէր : Չի առաքինութիւնն եւ լաւութիւն յանձանց իսկ

այնպէս սիրելի են, մինչև զաչս Աստուծոյ եւ զսիրտ յիւրեանս դրուեն: Այլ անդէն ասէ Տէրն ցնա, Մի ինչ պակաս է ի քէն. եթէ կամիս կատարեալ լինել, երթ, զոր ինչ ունիս վաճառեա, եւ տուր աղքատաց, եւ ունիցիս դանձա յերկինս, եւ եկ զկնի իմ: Յայտմ, ասէ Յերսնիմոս, կայ կատարումն վարուց, զի առ պատուիրանսն Աստուծոյ եւ անտարանական խրատքն յաւելուցուն:

Բ. *Ամին իրի եւ մեծարոյն Բեդա՝ Նոցա, ասէ, որ բաց յաստուածեղէն պատուիրանացն եւ զխրատուցն զՏէս երթիցեն, մարթ է պատշաճել զերկրորդն զոյն պսակ սսկի՝ զոր հրաման առ Մովսէս յաւելուլ ի վերայ ծնօտի սեղանոյն շուրջանակաւ շուրջանակի. «Աւ ի վերայ նորա մեւս եւս պսակ սսկի»,⁴: Քանզի այս երկրորդս խորհրդով իմն յայտ առնէ զառաւել բարձրութիւն հատուցմանցն եւ փառաց, որ առաւելագոյն իմն պարզեւերոց են այնոցիկ որք եւ աստէն իսկ կատարմամբ վարուք իւրեանց զայլովքն անցուցին, բաց յաստուածեղէն պատուիրանացն՝ զանտարանական խրատուցն եւս զկնի գնացեալ: Ասան այսորիկ եւ Փրկիչն ասեալ յարէր թէ «Աւնիցիս դանձա յերկինս», : Զի՞նչ է այս, զի հան-

զերծ յաւիտենից կենսքն եւ զանձս իմն յերկինս մեզ խոստանայ: Եւ կարի իսկ քաջ. զի յորժամ զաւետարանին խորհրդոցն ստեպ զհետ ընթանայցես, ոչ յաւիտենից կենացն միայն հասանիցես, այլ եւ յերկնաւոր փառսն իսկ մեծազոյն եւ ընչաւետազոյն լինիցիս, եւ յաճախ զանձս ունիցիս Զայս շնորհս արար Տէր ընդ մեզ կրօնաւորսս, զի ոչ միայն իբրեւ զայլս ի քրիստոսնէից “Ի խաւարէն կոչեաց յիւր սքանչելի լոյս,”⁵ հաւատոց եւ աւետարանի իւրոյ, “Եւ փոխեաց զմեզ յառքայութիւն Արդւոյն իւրոյ սիրելւոյն”⁶, կամեցեալ պարզեւել ընդ ընտրեալս եւ ընդ բարեկամս իւր զերկնից թաղաւորութիւնն. այլ նա եւ ցանկայ իմն բարձրացուցանել զմեզ ի նմին առաւել քան զայլս, եւ իբրեւ ի մեծամեծաց կարգս հանեալ հասուցանել. եւ նմին իրի կոչեաց զմեզ առ զհետ երթալոյ զաւետարանի խրատուցն, ի կարգ իսկ կատարման առաքինութեանց, զոր աստէն ի վանս զաւանիցիմք:

Գ. Ապա իրաւունք ուրեմն են, զի եւ մեք այսչափ առաւել երախտեացն մեծաւ շնորհակալութեամբ պատշաճ հատուցումն առնիցեմք, զոր եւ առնեմք իսկ, եթէ զայն՝ զոր ինդրէն Հայրն մեք սուրբ, ճշդիւ պահիցեմք: Ամենայն,

ասէ, որ ի միաբանութիւնն մասնիցեն
 եւ ի նմին կացցեն, զամենայն հաստա-
 ւութիւնս, զկանոնս, եւ զկարգ կամ
 զօրինակ կենաց ողջ եւ անարատ պահել
 ցանկացին, եւ աստուածատուք շնոր-
 հօքն յամենայն սրտէ եւ ի զօրութենէ
 դուն եղեալ ջանայցեն զայն ամենայն
 լնուլ կատարելապէս: Արգ յայսմիկ
 եղեալ կայ կատարումն վարուց մերոց
 եւ օգուտ մեր:

Օչայս եթէ առնիցեմք, վանականք
 ալնիւք լինիցիմք. ապա թէ լի կատա-
 րեալ՝ կատարելագոյն լինիցիմք: Նա եւ
 անուն իսկ վանացն բաւական իմն պար-
 ախս ի մեր վերայ դնէ առ ի զայս ամե-
 նայն կատարելոյ: Չի վանականք յայն
 սակս կոչեցաք, զի ի պահպանութիւն
 կանոնաց եւ խրատուց աւետարանին
 զանձինս կապեցաք. քան զի վանական
 անուն ի Հռոմայեցւոց լեզու միւսան-
 դամ կապեալ եւ պնդեալ նշանակէ,
 վասն այնորիկ զի ոչ միայն իբրեւ զայլս
 ի քրիստոնէից աստուածական պա-
 տուիրանօքն լսկ կապեալ եւ պնդեալ
 իցէ, այլ եւ աւետարանական խրատուք՝
 որ ի կանոնս անդ բովանդակեալ կան,
 դարձեալ միւսանդամ կապիցի:

Յայս պատճառ Արօնաւորքն յեկե-
 շեցւոյ կոչին եւ Աանոնականք, վասն
 պարտուցն զոր ունին, զկանոնսն պահե-

լոյ. եւ այս մանաւանդ կարի պատուա-
կան անուն է, որով եւ յիրաւունս կա-
նոնականս սովոր են կոչել զմեզ: Յայն
մատեանս թէպէտ եւ ամենեքին՝ որ
հոգեպէսն կեցցեն, ի Աղերի անուն
պատուին, ըսյց նորա՝ որ արաքոյ
կանոնաց կարգի իրիք ըստ իւրեանց
հեշտի կեանս կեցցեն, Աղերիկոսք աշ-
խարհականք կամ առանց յաւերուածոյ
Աղերիկոսք, այսինքն է Ա իճակաւորք
կոչին. իսկ զնոսա՝ որ ընդ կարգօք ինչ
եւ կանոնօք կեանս վարիցեն, Աանո-
նականս անուանել սովորութիւն կա-
լաւ: Նմին իրի եւ զայնոսիկ՝ որ ի Յի-
սուսի ընկերութենէն են, Տրիդենտա-
կան ժողովն² եւ մեծ Քահանայապետքն
յառաքելական հրովարտակս իւրեանց
Աղերիկոսս Աանոնականս կոչեն: Արդ
մերում անուան արժանիս զանձինս
յարգարեցուք. ամենեւին իսկ կար-
գեալ եւ կանոնեալ ի մեր գնացս լի-
ցուք. զգուշութեամբ զմեր կանոնան
պահեցուք, զի ընդ անուանն՝ որով
կոչիմքս, միաբան մեր վարքս զտանիցին:

Գ. Աստի իսկ առեալ եւ երանե-
լոյն Բեռնարդի՝ վանականաց ոմանց,
որ մեծաւ ջերմութեամբ յասպարիզի
անդ կատարմանն ընթանային, խրատ
տուեալ յօժարեցուցանէ առ ի նմին
եռանդման եւս յառաջադէմն նկրտելոյ.

Ազաշեմ զձեզ, ասէ, եղբարք, եւ փարելի ասեմ, այսպէս գործեսցիք եւ այսպէս կացցիք, սիրելիք ի Տէր, փոյթիցիք ի պահպանութիւն կարգիդ, զի եւ կարգդ պահեսցէ զձեզ⁹։ Այնպէս զի մինչ մէք զվանիցն կանոնս պահիցեմք, եւ վանքն ինքնին գլխովին զմեզ պահիցեն, եւ յառաքինութեան եւ ի կատարման վարուց հաստատուն ունիցին։

Ե. Ամենայն ոյժ զօրութեան Սամփսոնի, որպէս յայտ ի դատաւորաց մատենէն է¹⁰, ի գլխոյն գիտակս էր. վասն այնորիկ իբրեւ գերծան հերքն, մեկնեցաւ ի նմանէ զօրութիւնն, եւ ի Փղշտացւոց անտի գիւրաւ եւ անջան պարտեալ կապեցաւ։ Ար եւ յայանի օրինակ է իրացս՝ զորմէ աստէն ճառ արկեալս եմ։ Զի որպէս Աստուած կամեցաւ զզօրութիւն Սամփսոնի թէ ի գլխոյն վարսս իցէ, քանզի ուխտաւոր էր, զի յայնժամ իբրեւ զայժմու կրօնաւորս էին ուխտաւորք, եւ յօրինաց անտի ուխտաւորութեանն պարտեր զհերս գլխոյ իւրոյ ասանց սափրելոյ պահել. եւ քանզի նենդանաւ եւ խորամանկութեամբ իմն կարեցան գերծան հերք գլխոյն, որովհետեւ վասն անհնարին սիրոյն՝ զոր աս Գալիլա կինն ունէր, ի վեր հան զծածուկ խորհուրդ իւր, հանգերձ գիտակօքն եւ զուխտաւորութիւնն

կամ զկրօնաւորութիւնն եւ զգօրութիւնն կորոյս: Ըստ նմին օրինակի եւ ամենայն մեր քաջութիւն եւ ոյժ զօրութեան ի կանոնաց պահպանութեան եղեալ է, որ ըստ նմանութեան վարսից՝ թեթեւ ինչ եւ գոյզն իբր արտաքուստ արտաքս երեւին. քանզի եւ եմք իսկ ուխտաւորք, այսինքն է կրօնաւորք. եւ վասն այսորիկ հարկ ի վերայ կայ մեզ դարձանել, պահել եւ սնուցանել զայս հերս, որ թէ ի բաց ինչ ուրեք հաստանիցին, որպէս ի Սամփսոնէ՝ մեկնեցի ի մէնջ զօրութիւնն, եւ սկսանիցիմք թօշնել եւ տկարանալ, եւ իբրեւ զնա դիւրաւ ի բուռն անկանիցիմք, եւ ի թշնամեաց մերոց ի տարտարասական Փղշտացւոցն եւ ի գիւաց կապեալ կաշկանդիցիմք:

Գ Լ Ո Ւ Խ Գ

Թիւ զմեզ այնքով զի յանցանք ի մեզն
 մեզն զմեզ մեզն զմեզն զմեզն, որքան է
 Գիւրգիւն զմեզն զմեզն:

Ա. ԿԼՆՈՒՆԵ Եւ հաստատութիւնք մեր ոչ պարտիս ի վերայ դնեն մինչեւ ցմահացու կամ ցնեբերոյ մեզս, նայնպէս եւ զայլոց հրամանաց եւ զպատուիրանաց Աւագայն իմանալի է, եթէ ոչ Աւագն ինչ մի Յանուն Տեառն մերոց

9233-57/192

Յիսուսի Բրիստոսի կամ Զօրութեամբ սրբոյ Տնազանդութեանն հրամայիցէ, որպէս ի նոսին իսկ հաստատութիւնս յայտնեալ կայ¹: Զի շկամեցաւ սուրբ Հայր մեր թէ կանոնք որոգայթ ինչ մեղաց լինիցին: Բայց սակայն եւ ոչ վասն այնորիկ ինչ մեր առաջի եղ զկանոնս, զի զանց զնորօք առնիցեմք, իրբեւ թէ ասէր. զայս ամենայն կարգեմ եւ զնեմ, որպէս զի մի կատարիցեք. քանզի այս անհնարին անհանձարութիւն էր: Սմին իրի բնաւ ամենեւին ոչ ումեք ի մէնջ արժան է առնուլ աստոտին պատճառս վայրապար զնոսա լուծանելոյ: Քանզի բազում անգամ զբազումս այսպիսի իմն օրինակաւ պատրեալ հրապուրէ գեւն, զի դիւրաւ զկանոնօք եւ զպատուիրանօք անցանիցեն:

Վասն սոցին իսկ իրաց եւ սրբոյ Հօր մերոյ Իզնատիոսի ցանկացեալ, զի եւ բարձցին ի միջոյ պատճառք եւ որոգայթք մեղաց, որում մարթ էր գէպ լինել, թէ պարտիս ինչ մահուչափ մեղօք վասն կանոնաց եւ հաստատութեանց ի վերայ եղեալ էր, եւ դարձեալ զի ճշդիւ ողջ բովանդակ պահիցեմք զնոսա, առ ի շխտտորելոյ մեղ եւ ոչ սակաւիկ մի ինչ ի կատարմանէն վարուց, ասէ. Փոխանակ եր-

կիւղին մեզաց՝ սէրն լիցի եւ ցանկութիւն բնաւի կատարմանն վարուց, եւ զի մեծ եւս փառք եւ զովութիւն Քրիստոսի արարչին եւ Տեառն մերոյ յաճախեցին² : Նոյնպէս եւ յսկզբան անդ հաստատութեանցն եւ կանոնաց ասէ այսպէս . Ներքին սուրբ եւ աստուածեղէն այնք սիրոյն օրէնք՝ զոր սուրբ Հոգին գրել եւ անդէն ի սիրտս գրուցմել սովոր է, նպաստ ի սոյն լինիցի : Այս բարբառ այնք բարբառոյ բնկեր է, զոր Փրկիչն յաւետարանին ասաց . «Նթէ սիրէք զիս, ասէ, զպատուիրանս իմ պահեմք»³ : Շատ այնչափ է, զի սիրելին զսիրելոյն կամս ծանիցէ : Բաւական է հնազանդ որդւոյ զկամս միայն հօրն գիտել, եւ չիք ինչ հարկ՝ այլ իմն ահ եւ երկեւղ արտաբուստ յաճախելոյ : Աւստի որ զք զկանոնօք, վասն այնորիկ զի մինչեւ ցմահայու մեղս եւ ցղծօխս շտանիցին, գիւրաւ անցեալ արհամարհիցէ, բարի որդի չէ, մանաւանդ թէ եւ ոչ իսկ ծառայ բարի : Աղէ ասա, աղաչեմ . միթէ բարի⁴ ինչ եւ զգաստ զայն ծառայն համարէիր, որ զտէրունի հրամանս այլազգացոյն ինչ կատարել չկամեր, բայց եթէ յորժամ սուսեր ի ձեռն եւ մահու սպառնալեօք իւր տէրն պատուիրէր : Այս արգելք բարի⁵ ինչ եւ

Հաւատարիմ այն արամբին լինէր, որ եկեալ ցիւր ամուսինն ասէր, [Թէ չկամիմ կին ժանտ եւ շարաբարոյ լինել, եւ ոչ քեզ ինչ երբեք մասնաւոր . բայց եւ զայս գիտասջիւր, զի որ ինչ ինձ հաճոյ [Թուիցի, զայն առնել կամիմ, [Թէ պէտ եւ գիտիցեմ [Թէ դժկամակ ընդ այն լինիցիս: Արդարեւ այսպիսիք ոմանք են, որք այնու զի յանցումն ի կանանս՝ ի մահուչափ ինչ մեղս եւ ի տանջանս դժսխացն շտանիցի, գիւրաւ իմն զնոքօք անցանիցեն: Մարկաց եւ ծառայից է այն, որ դանից եւ տանջանացն ահիւ միայն սպաս հարկանեն: Աւստի եւ ճարտարն եկն յասել .

Ատեցին շարք գործել մեղս առ ահի տանջանացն .

Ատեցին լաւք գործել մեղս առ գութ առաքինութեանն ⁴ :

Զի եւս հաճոյագոյն եւ շնորհակալ Աստուծոյ լինիցին :

Բ. Աննական ոմն Մարտիոս անուն, որպէս ի մատենի տուեալ պատմէ Մեծն Գրիգոր ⁵, իբրեւ մենակեաց կեանս վարելոյ պատճառաւ ի Մարտիկոս լեառն երթեալ հասանէր, անդէն շղթայիւք եւ սարեօք երկաթեօք զիւր ոտան կապէր, եւ զշղթայսն ի վէմ ինչ ապառաժ տարեալ հաստատէր, զի մի առաւել քան զոր սարեացն երկայնութիւն

Թոյլ տացէ, յածել շքեւ կարիցէ :
 Զոր իբրեւ լուս սուրբն Բենեդիկտոս,
 առեալ առաքէր զմի ոք յաշակերտաց
 անտի իւրոյ ասել ցմենակեացն . Թէ
 ծառայ Աստուծոյ ես, մի շղթայ երկա-
 թի կալցի զքեզ, այլ Քրիստոսի շղթայն
 Որոյ վազվազակի հնազանդեալ բանիցն՝
 արձակէր զշղթայսն . բայց սակայն
 Թէպէտ եւ արձակեցաւ, ոչինչ հեռա-
 զոյն ուրեք՝ քան զոր շղթայն երկայ-
 նեալ հասանէր, զնաց երբեք . քանզի
 կապեալ էր ի Տէր, Թէպէտ եւ ար-
 զեամբք ազատ էր : Այսպէս եւ սուրբ
 Հայր մեր զերծոյց զմեզ ի կապանաց
 երկաթից . զի ոչ ընդ մեզք եւ ընդ
 դատապարտութեամբ՝ պարտիս ինչ ի
 վերայ եզ վասն կանոնաց պահպանու-
 թեան, այլ քաղցր շղթայիւ սիրոյն
 Քրիստոսի Տեառն . քանզի կամք եղեն
 նմա Թէ մանաւանդ սկեղէն շղթայ
 աստուածեղէն սիրոյն վառեալ բորբո-
 քեալ զմեզ ի կանոնաց պահպանու-
 թիւնն անիցէ, քան շղթայ երկաթե-
 ղէն մեղացն երկիւղին եւ պատիժք պա-
 տուհասից դժոխոցն :

Գ. Եւս պարտ եւ պատշաճ է եր-
 կուս ինչս դիտել ասակն : Առաջին այն,
 զի յորժամ կանոնք եւ հաստատու-
 թիւնք՝ վասն իրաց ինչ որ ի մին ի մերոյ
 ուխտիցս հայիցի, կամ ի բնական օրի-

նաց իցէ արգելեալ՝ կարգիցին, յայն-
 ժամ պարտքն մինչեւ ցմեղս է, իբր ոչ
 եթէ կանոնին ինչ զօրութեամբ, այլ
 ի պատճառս ուխտին կամ օրինաց
 բնութեան, որպէս ի վերոյն յայտ
 արարաւ: Եւ երկրորդ այն, զի թէպէտ
 եւ կանոնն ինքնին ի բնութենէ իւրմէ
 մինչեւ ցմեղս՝ պարտս ոչ գնիցէ ի վե-
 րայ, բայց սակայն յանցանել ուրուք
 զնովաւ մարթ է թէ մեղանչիցէ, այնու
 զի թերեւս անհոգութիւն ինչ կամ
 վատութիւն կամ կանոնին ինչ անար-
 գութիւն եւ արհամարհութիւն կամ
 նմին նման ինչ ի ներքս խառնիցի: Որ-
 պէս քաջ իսկ յայտ արարեալ եցոյց եւ
 վարդապետն Թովմաս⁶ վասն կանոնացն
 Քարողաց կարգին, որք եւ ըստ նմին
 նմանութեան յուրուք վերայ ոչ մա-
 հուչափ եւ ոչ ներելոյ մեղօք պարտիս
 գնեն:

Գ Լ ՈՒ Խ Գ

Թէ նիւթոյն զորիւն ինչ զյանցանօքն ի
 ինչն ինչ ոչ արդարացոցանէ, այլ մա-
 նաւնդ դարտարար աւանէ:

Ա. ՍՈՎՈՐ է գեւն եւ զայլ իմն փոր-
 ձութիւն բազում անգամ ի ձեռն առ-
 նուլ, զի զմեղ ըստ կանոնս ինչ յան-
 ցուցանիցէ. այսինքն մատուցեալ հաւ-

անեցուցանէ, թէ որ ինչ պատուիրին
կամ արգելեալն լինին նոցա, փոքր
ինչ եւ թեթեւ եւ ոչինչ իսկ են. եւ
նմին իրի ոչ ինչ սրբութիւն եւ կատա-
րումն կայ ի նոսա: Նա եւ ի մէնջ կուսէ
իսկ զօրութիւն եւ օգնութիւն զհեղ-
գութիւն եւ զմեղկութիւն եւ զցրաու-
թիւնս մեր գաւալ գիւին, իւրով խո-
րամանկութեամբն ստէպ եկեալ պատ-
ճառք լինի մեզ զկանոնս չպահելոյ:
Ուստի հարկ ի վերայ կայ մեզ եւ ընդ-
գէմ այնպիսի փորձանաց՝ զինուք իմն
վառել եւ ամբանալ: Եւ նախ զայս
ասեմ, թէ յորժամ որ վասն արդա-
րացուցանելոյ զանձն՝ թեթեւս եւ
զուզնաբեայս զիւր յանցմունս կոչիցէ,
ոչ միայն շարին յանցանքն կամ
չնուագին, այլ մանաւանդ աճեն իմն
եւ ծանրանան: Այս վարդապետու-
թիւն է սրբոյն Ազոսաթինոսի: Քանզի
մինչ ճառ արկեալ խօսի զանհնազան-
դութենէ Ազամայ, ասէ. «Որպէս Աբ-
րահամու, ասէ, հնազանդութիւնն ի
զենուլ զորդի իւր զԴասակ՝ յիրաւի
մեծ ինչ եւ բարձրագոյն համարի, այնու
զի գժուարին եւ ծանր հրամանն էր,
սապէս եւ առաջին նախնւոյն ի գրախ-
աթի անհնազանդութիւնն այնչափ մեծ
է, որչափ զի այն՝ որ հրամայեցան,
թեթեւս եւ ամենեւին առանց իրիք

դժուարութեան էր, ¹: Վասն այնորիկ
 եւ չիք ինչ նմա աստէն տեղի չմեղա-
 դրութեան: Քանզի զի՞նչ ինչ պատ-
 ճառս մարթացան ունել մեր առաջին
 նախնիքն առ ի բաց կալոյ ի հնազան-
 դութենէ, եւ հետտելոյ Տեառն յայն-
 պիսի դիւրին իբս՝ որպիսի ինչ էր ի միոյ
 միայնոյ ծառոյ շուտել. ուր զի եւ այլ
 բազում ծառք ի դրախտին կային, որք
 թերեւս եւ աղնուագոյն միքոս բերէին,
 յորոց եւ ամենեցունց մարթ էր նոցա ու-
 տել: Աղէ. զի՞նչ ինչ առնելոց էր Ադամ,
 թէ մեծ ինչ նմա պատուիրեալ էր Աս-
 տուծոյ: Չի՞նչ, եթէ որպէս Աբրահա-
 մու հրամայեալ էր զենուլ զորդի իւր
 զմիամօր, նոյնպէս եւ սմա պատուիրէր
 զոհել զկին իւր զսիրելի. զիսորդ ար-
 դեւք անսայր կամ հնազանդէր ի զոհել
 զնա, այն՝ որ վասն սակաւ մի զկինն
 շորամեցուցանելոյ, եւ ի պտղոյ միջէ
 իսկ, որպէս պատուիրեալ էր Աստուծոյ,
 ժուժկալել ոչ կամեցաւ: Ըստ նմին
 օրինակի եւ կանոնքն որչափ դիւրինք
 ի պահել իցեն, նոյնչափ յանցանք եւ
 անհնազանդութիւն այնր՝ որ զանց
 զնորքք առնիցէ, ծանրացեալ առաւ-
 ելուն: Չոր եւ սուրբն Բանաւենատուրա
 յայտ արար. Կարի իսկ փոքունքն,
 ասէ, իբրեւ անփոյթ առնիցին, այն-
 չափ առաւել իմն բիծ խայտառակու-

Թեան ի վերոյ բարոյիցն ածեն, եւ
զմարդ արժանի կշտամբու թեան առ-
նեն, որչափ դիւրագոյն մարթ էր
պրծանել ի նոցանէ ²: Թէ հրա-
մայեալն մեծ ինչ էր կամ դժուարա-
կատար, թերեւս գոյր մուս շմեղա-
դրութեան. բայց ուր այսչափ եւ այս-
պիսի դիւրին եւ թեթեւ իրքն իցեն,
զ՞որ պատճառ պատասխանեց յառաջ
բերել կարիցես:

Բ. Պարձեալ. զիարդ հաւանեցայց
թէ ի ծանունս եւ ի դժուարինս հնա-
զանդերոյ իցես, եթէ եւ ի դիւրինս
անգամ եւ ի թեթեւս շհնազանդիցես:
Քանզի սրպէս հաւատացից ումք թէ
մեծ ինչ առնելոց է, որ եւ ոչ զխորն
առնիցէ: Ասան այնորիկ եւ սուրբն
Բեռնարդոս՝ Որ լեզուին, առէ, եւ
որովայնի պահ չկարիցէ սենել, այնպի-
սին եւ ոչ վանական է ³: Աւ այս իրբւ
հասարակաց իմն սկիզբն էր առ առա-
ջինս ի մենակեցացն, եւ ի ամանէ իսկ
սկիզբն արարեալ մխէին ի հրահանգս
ժուժկալութեանն: Քանզի առէին իսկ.
Որ յարտաքինսն՝ որ եւ դիւրագոյնն է,
իւրուժ անձին ոչ յողթիցէ, ի ներ-
քինսն՝ որ եւ կարի դժուարին է, գեր
ի վերոյ զիարդ լինիցի. սրպէս «Մեզ
այսս շարութեան որ ի ներքոյ եր-
կնից», ⁴ կուռեալ, զոգեղէն եւ զանե-

բեւոյթ թշնամիան պարտիցէ, որ եւ
արտաքնոց եւ երեւելեաց՝ քաջու-
թեամբ յաղթել եւ ընդդէմ կալ
չմարթիցի :

Գ. Աստատին դիւրաւ ի միտ առնուլ
կարիցեմք, եթէ ճշմարիտ արդեւք թէ
սուտ այն ցանկութիւնք են՝ զորս եր-
բեմն յանձինս ունիցիմք առ ի մեծամեծ
ինչ իրս վճարելոյ . զոր օրինակ խստաց
եւ դժնդակաց տակալոյ, անհնարին նս-
րանշան մեռուցմունս յանձն առնլոյ, եւ
ի մէջ անհաւատից եւ հեթանոսաց
զմահ մարտիրոսաց խնդրելոյ : Զի եթէ
աստէն մինչ դեռ յատուերին կաս, եւ
ոչ թեթեւագոյն ինչ մեռուցման տեւ-
իցես եւ բաւիցես, թէ ըստ բազում
կանոնս լաւ համարիցիս անցանել քան
խոնարհեցուցանել զանձն քո ի խնդրել
առնուլ ինչ հրաման, զհա՞րդ հաւա-
տացից թէ զժանտունս եւ զդժուարինս
յանձն առնլոց իցես : Զայսմանէ կարի
ի դէպ բարբառի երանելին Բոնաւեն-
տուրա . Բազումք, ասէ, վասն Քրիս-
տոսի ցանկան մեռանել, որք վասն
Քրիստոսի չկամին դոյզն թշնամանաց
եւ թեթեւ բանից տանել : Այլ այն՝
զոր սօսաւիւն միայն տերեւոյ թուռ-
ցելոյ զարհուրեցուցանէ, հարուածոյ
սուսերին որ ահագին իմն շողայ, զհա՞րդ
հանդուրժիցէ : Եթէ դոյզն ինչ կսկծե-

լի բան՝ զոր յայլոցն լինցես, որ թե-
 թեւագոյնս ընդ օգոս թուուցեալ եր-
 թայցէ, այնպէս իմն խոսովեալ ան-
 հանգիստ զքեզ առնիցէ, զի՞նչ յայն-
 ժամ լինիցի, յորժամ արդեամբք իսկ
 սուր հալածչացն սաստկանայցէ. կամ
 զի՞նչ, երբ սուտ վկայութիւնք ի ծանր
 ծանր իրս հակառակ քո ասիցին, եւ
 իրբեւ ճշմարիտ հաւատարիմ լինիցին:
 Ասան այնորիկ նոյն Բոնուենաուրա
 մատուցեալ ուսուցանէ մեզ, թէ հարկ
 է եւ յիրս թեթեւս ընդ անձին յաղ-
 թութիւն եւ ընդ մեռուցումն ընդելա-
 նել. զի որ յայսպիսիս զանձն մեռու-
 ցանել եւ զկաման չգիտիցէ բեկանել,
 ապա եւս առաւել ի մեծամեծսն զայն
 շառնիցէ. Փոքր փոքր իրաց, ասէ, որ
 մեզ հակառակ իցեն, համբերութեամբ
 տանելոյ ընդելնուցումք. զի մեծամե-
 ծաց գեր ի վերոյ ոչ լինի, որ մանունցն
 ասկալ շուսանիցի:

Գ.՝ Աորամուտ ոմն միայնակեաց, որ-
 պէս Գիտնիսիոս կարթուսեանն պատ-
 մէ՞, յառաջին աւուրս իւրոյ դարձին
 մեծ ինչ եռանդն յանձին իւրում բար-
 ձեալ բերէր. այլ յետոյ ուրեմն, որպէս
 սովոր իսկ է գէպ լինել լուծաւ մեղկա-
 ցաւ ցրտացաւ: Քանզի ի սկզբանն ամե-
 նայն ինչ կարի գիւրին էին նմա, բայց
 ապա ո՛ր եւ պէտ հրահանգք խոնարհու-

Թեան եւ մեռուցման դժուարին նմա
 Թուէին, եւ նեղէր յոյժ ընդ կա-
 տարել զնոսա: Մանաւանդ առաւել
 ծանր եւ տաղաուկ երեւէր նմա ձորձ
 ինչ դժուծ եւ անարդ, զոր բոս սո-
 վորութեան՝ նորամուտ նորեկ միայնա-
 կեացքն զգեճուին: Արդ սմա ի միում
 աուր յեա միջօրէի մինչ գեռ ի քունն
 մտեալ էր, եկեալ երեւէր ի տեսլանն
 Քրիստոս Տէրն՝ բարձեալ ի վերայ ու-
 սոցն խաչ իմն երկայն եւ ծանրաբեռն,
 ընդ որով խանջեալ եւ վաստակարեկ
 եղեալ՝ ջանայր ընդ աստիճանս ինչ
 սանդղոցն որ մերձ եղեալ կայր, ելա-
 նել: Այլ քանզի կարի մեծ էր խա-
 շափայան լայն եւ յաղթ, ընդ աստի-
 ճանսն չկարէր տանել զնա: Չոր իբրեւ
 ետես նորեկն, զի այնպէս աշխատ լինի
 եւ զուր ջանայ, ի դուժ գարձեալ
 սղորմեցաւ. կամեցաւ ձեռն տալ նմա.
 Անա, առէ, աղաչեմ, Տէր. զի եկից
 օգնեցից քեզ ի բառնալ զխաչդ զայդ:
 Այլ Տեառն սաստիկ եւ ահաւոր երե-
 սօք հայեցեալ ընդ նա զայրադին լի
 բարկութեամբ. Արսի՛վ յանդգնու-
 թեամբ, առէ, ժպրհիս դու բառնալ
 տանել զճանրակիր զայս խաչս, որ եւ
 զթեթեւագոյն հանդերձդ անգամ
 վասն սիրոյ իմոյ շահնդուբժես կրել:
 Զայս իբրեւ ասաց, տեսին աներեւոյթ

եղև: Եւ նորեկին զարթուցեալ, բնդայս կշտամբանաց բանս Տեառն այնպէս զամօթի հարկանէր միանգամայն եւ քաջալերէր, զի յայնմ ժամանակէ հետէ, որչափ յառաջագոյն ի զգենուլ իւրում զայն գծուծ հանդերձ նեղեալ տաղտկանայր, նոյնչափ ապա ուրախութիւն եւ հեշտութիւն յարկանելն զայն՝ զգայր յանձին իւրում:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ե

Թէ զի՞նչ Բէ՞ զեւս լինիցի յարհմարտելայ զի՞նչն, Բի՞ղիք է- Բի՞նի-տոյն ի՞նչ իրէն իցին:

Ա. «Որ ի փոքուն հաւատարիմ է, եւ ի բազմին հաւատարիմ է. եւ որ ի փոքուն անիրաւ, եւ ի բազմին անիրաւ է»¹: Քանզի հասարակաց է այս փորձութիւնս, որով զեւն նախ թուլացեալս իմն կամի դործել զմեզ ի կանանայնս պահպանութեան, ապա ուսուցանել թէ դուզնաբեայ եւ թեթեւ իրք են այն, եւ թէ մեր կատարումնս եւ յառաջագիմութիւնս շիցէ ի նոսա. վասն այնորիկ եւ մեք երկուս ինչս ասաւն յայտ արարեալ ցուցցուք: Նախ թէ քանի ինչ մեծ փաստ ի փոքունց իրաց արհամարհութենէ եւ յանարգութենէ լինիցի, եւ ապա թէ զինչ

բարի ի նորին հակառակէն : Զի եւ
Քրիստոս զայս երկու իրս աննարկեաց
ի բանսն՝ զոր փոքր մի վերագոյն
ասացաք :

Իբրեւ զի զառաջնոյն ասէ . «Որ ի
փոքունն անիրաւ , եւ ի բազմին անիրաւ
է» : Զոր եւ յառաջագոյն իսկ ի բերանոյ
իմաստնոյն սուրբ Հոգւոյն ասացեալ
էր , թէ «Որ անարդէ զսակաւս , առ ի
փոքր փոքր կործանեսցի»² : Ապաքէն
այս միայն շատ էր եւ բաւական , վասն
որոյ պարտ եւ պատշաճ էր մեզ բազում
հաւաստեալ փոյթ ի կանոնաց պահ-
պանութեան լինել , եւ ոչ իսկ զնոքոք՝
այնու զի փոքունք իմն եւ զուղնա-
քեայք թուիցին , յանդգնել անցանել :
Քանզի զխտմք եթէ հաստատուն եւ
անխախտութեամբ են Աստուա-
ծութեանն , թէ որ զփոքունս արհա-
մարհէ , առ սակաւ սակաւ կործանեա-
ցի . եւ մինչ շեւ ի մեծամեծս եւ ի
ծանունս հասեալ , վախճան մեղացն
չառնիցէ : Այսպէս կորնչի եւ քաղաք
եւ ի բունն անկանի թշնամեացն . որ-
պէս երբեմն եւ Նրեմիաս օղբս ասեալ
զՆրուսաղեմէ զամուր քաղաքէ , որոյ
եւ պարիսպք աշտարակեայք էին եւ
պատուարք շուրջանակի , ասէ . «Խոր-
հեցաւ Տէր քակել զպարիսպս զստեր
Սիսնի , ձգեաց զլար իւր , շափ արկ եւ

ոչ անդրէն դարձոյց զձեռն իւր ի սատակելոյ»³. այսինքն է մինչ շեւ էր յառաջագոյն նկատեալ կործանմանն արդեամբք ի գլուխ ելեալ, շեկաց ի բաց. եւ թէ զխորդ այն կատարեցաւ, սաստցէ Երեմիա. «Մուգ առ ին, ասէ, մահարձանք, եւ պարիսպք առ հասարակ դողացեալ կործանեցան»⁴. այսինքն է յերկիր կործանեցաւ պատուարն կամ արտաքին պարիսպն, զի զայս իսկ յայտ արարեալ ցուցանեն մահարձանք. եւ անդէն վաղվաղակի իբրեւ այն քակեցաւ, ապա բուն ներքին պարիսպն անկանէր, եւ այնպէս քաղաքն առնոյր կէ նուաճէր: Ըստ սմին օրինակի եւ ի վերայ քաղաքի հողւոյ մերոյ յարձակեալ կռուին եւ ի բունն արկանեն թշնամիքն սանդարամետականք: Քանզի կանոնքն, որպէս անդէն ի սկզբանն ցուցաք, մերոց սղւոց պատնէշ են եւ մահարձանք, յորոց պարիսպք օրինաց եւ պատուիրանացն Աստուծոյ պատեալ ամրանան. վասն որոյ յորժամ տաս թոյլ այնմ պատուարի անկանել, վաղվաղակի եւ պարիսպն քակեալ կործանեցոյի, եւ հողին իսկ գլխովին կապուտ կողոպուտ լինիցի: Նմին իրի խրատէ եւ Իմաստունն. «Որ քակէ, ասէ, զցանգ, հարցէ զնա օձ»⁵: Ըպա ուրեմն եթէ զայս ցանգ

կանոնացս քակել եւ զպատնէշն կործանել ձեռն արկանիցես, ճանապարհ հնոյ օձին հորդիցի, ուստի եւ մտեալ հարկանիցէ զքեզ : Եթէ զայգւոյն զցանգն եւ զորմարդելս բառնայցես եւ զոր անդէն ի ներքս գտանիցի, յաւար եւ ի կապուտ թողուցուս, իսկ եւ իսկ վաղվաղակի «Աթեն զնա անցաւորք ճանապարհի»⁶ :

Բ . Աւ զի առնուցումք եւս քաջ ի միս, քանզի վասն մեծաց իրաց են բանքս, թողեալ ի բաց զայլն ամենայն պլաստայիկ բարբառս եւ զայլակերպ յորջորջմունս, պարզ եւ մեկին խօսեացուք : Աամիս զիտել թէ զիարդ այն՝ զոր Հոգին սուրբ անաց, ճշմարտիւ մարթ է թէ զիպիցի, իբրու զի սք զփոքումքք եւ զսակաւուք արհամարհիցէ, տակաւ տակաւ ի ծանունս կործանիցի : Արդարեւ այնպէս, որպէս ինչ ի ներելոյ մեղսն զիպիցի, զոր եւ աստուածախօսքն եւ Հարքն սուրբք ուսուցանեն, զոր օրինակ եւ մեք իսկ ի կոչման անդ բնծայութեան մանկուոյ մեկնեալ ցուցանեմք : Ներելոյ մեղք, ասեն, պատրաստութիւն իմն եւ ճանապարհ առ մահացուն է : Ներելոյքն թէպէտ եւ բազումք իցեն, ամենեւին իսկ մի մահացու մեղս ոչ բովանդակեն, եւ ոչ մահ ի վերայ հոգւոյն ածեն, նա

և ոչ իսկ զշնորհս և զբարեկամութիւն Աստուծոյ բաւական են բառնալ ի մէնջ. թէպէտ և լուծանեն իմն և ակարացուցանեն զշնորհս և այնպէս իսկ նուազեցուցեալ պատրաստեն զորդին և խոնարհեցուցանեն, զի իբրև փորձութիւն ինչ և կռիւ ընդ առաջ ելանիցէ, գիւրաւ վանեալ վկանդիցի, և ի մահաւշափ ինչ անօրէնութիւնս գահավեժ և դարահաս անկանիցի:

Արդէս և առաջին հարուածք մենքնայից պատերազմի թէպէտ և ոչ վաղվաղակի զամուրս կործանեալ յերկիր բնկենուցուծ, սակայն խախտեն իմն և այնպէս իսկ ակարագոյն զպարխապն գործեն, զի ի վերջին հարուածոցն դիւրաւ յատակեալ ասպալիցի: Նոյնպէս և անձրեւացն շիթք որ ի վերայ քարի անկանիցին, թէպէտ և առանձինն իւրաքանչիւր շիցեն բաւական ծակ և փապար ի քարինսն գործել, սակայն մի մի ի նոցանէ իւրաքանչիւր այսպէս իսկ կազմեն զնոսա, զի կաթք՝ որ զառաջինսն յաջորդիցեն, փորեալ զքարինսն ծակիցեն: «Չքարինս փորեն ջուրք և սղոկեացեն ջուրք առ փոքր փոքր զգաշտս թանձրութեան երկրի»⁷: Նոյն օրինակ և ներելոյ մեղք առեալ պատրաստեալ զմարդն՝ ի մահացու անդր տարեալ մերձ կացուցանէ:

քանզի որ ոք տակաւ զմեզաց ահն ի բաց ի մտացն հանիցէ, եւ սկսանիցի գործել որ ինչ արտաքոյ Աստուծոյ սիրոյն իցէ, ապա իսկ եւ իսկ ձեռն արկանէ առնել ինչ որ հակառակնմին սիրոյ իցէ: Չոր օրինակ որ առ ոչինչ զստելն կամ զառանց հարկին երդնուլ համարի, վաղվաղակի կործանիցի. եւ այնուհետեւ շարիս ի շարիս խառնեալ յանդգնեալ ժախցի զստութիւն կամ զերկբայական ինչ իրս երդամար հաստատել, ըստ առակին թէ Որ ստելն սովոր է, եւ ընդ սուտն երդնուլ ընդելեալ է: Եւ այսպէս ի մահուչափ ինչ մեղս գայթեալ գայթազդիցի:

Արում շիցէ ինչ փոյթ ի դուզնաքեայ իրս արանջել եւ քրթմնջել զվանացն, վաղվաղակի իբրեւ մեծամեծ ինչ եւ ծանր իբք դիպիցին, իսկ եւ իսկ գտանիցէ զանձն ի վտանգի մահուչափ մեղանչելոյ: Արանփոյթութեամբ զաչս այսր անդր ածիցէ, որ զանարժան եւ զչար խորհուրդս յարուցեալս ի սրտի նոյնհետայն ի բաց չմերժիցէ, չէ կարի ինչ ի կործանմանէ հեռի. քանզի ի ժամանակի յորժամ շունիցի ինչ ակն, սիրտ այնպիսւոյն անդէն յափշտակեալ զհետ աչացն կամ խորհրդոյն գնայ. եւ ի միում վայրկեան ժամանակի ի միտ առեալ ծանիցէ թէ անկաւ: Արով-

Հետևեալ եւ դեւն ոչ այլ ինչ նկատեալ
դիտէ, եթէ ոչ զի այսու անհոգու-
թեամբ եւ անփոյթութեամբ եւ նե-
րելոյ մեղօքն կրկնելովք եւ երեքկնե-
լովք ի մահացու մեղս անգր հորդիցե
ճանապարհ :

Գ. Արդ այսպէս է եւ զկանոնօքն
անցանել եւ արհամարհել : Բանսար-
կուն սատանայ տակաւ տակաւ եւ դամ
քան զգամ պատրաստեալ յարդարե
զմեզ եւ ի ծանր ինչ շարիս տարեալ
հասուցանե, մինչեւ սպա ուրեմն յան-
հարին ինչ եւ յահագին անօրէնու-
թիւնս գահավէժ դարահոս առնիցէ :
Չառաջինն հարկանի իմն եւ տազնապի
ոք ի խղճէ մտացն, եւ կասկածեալ
զանդիտէ անցանել զփոքու իւիք կա-
նոնաւ . սպա ոչ այնպէս խղճէ, եւ
յետոյ ուրեմն ամենեւին իսկ ոչ : Ըստ
նմին օրինակի յուրութեամբ եւ ծուր-
թեամբ անփոյթ առնէ զստեպ ազօթից
եւ զքննութեանց եւ զայլ համօրէն
հոգեւորն կրթութեանց, զի զայս ա-
մենայն նախամեծար քան զկանոնսն
չհամարի այնպիսին . մերթ բնաւին իսկ
թողու լքանէ, եւ մերթ ոչ որպէս ար-
ժանն է, այլ ըստ սովորութեան իմն կա-
տարեալ, անպտուղ սնավաստակ ելանէ :

Դ. Անդասին ի սոյնպիսի սկզբանց,
որ դուզնաքեայ ինչ եւ թեթեւ երեւ-

ին արտաքինն կերպարանօք, մեծա-
 մեծ կործանումնք ի վանականս լինին.
 որպէս եւ յայտ առնեն Հարքն սուրբք
 իբրեւ զայն բանս մեկնիցեն զՅովհան-
 նու Աւետարանագրին, յորում յիշէ
 զՅուդայի մասնչի քրթմնջանս հակա-
 ռակ ընդդէմ Մարիամու մազդաղե-
 նացոյ, զի զայնպիսի աղնիւ եւզն
 ծախեաց օժանել զոսս Անարարին.
 քանզի ասէր իսկ տիրամասնիչն, թէ
 լաւ էր վաճառել զայն եւ զգինանն աղ-
 քատաց բաշխել. "Չայս ասաց Յու-
 դաս, ասէ Յովհաննէս, ոչ զի զաղքա-
 տաց ինչ փոյթ էր նմա, այլ զի գող
 էր եւ զարկին ինքն ունէր, եւ որ ինչ
 անկանէրն, նա կրէր,"⁸: Եւ քանզի նմա
 անկ էր զայն եւզ վաճառել, այնու զի
 հազարապետ քսակակալ ի վերայ ար-
 ծաթոյն էր, նմին իրի դժկամակ իմն
 լինէր, զի չկարաց հանել տասանորդս
 ի դահեկանաց անտի. եւ ի հատուցումն
 այնր աուզանացն եզ ի մտի երթալ
 վաճառել զՓրկիչն երեսուն դահեկանի,
 զոր ի թափել իւզոյն կորուսեալ էր:
 Միտ դիր, ասէ երանելին Աւգոստի-
 նոս⁹, եւ տես, զի ոչ եթէ Յուդա
 յայնժամ ինչ ի կորուստ մասնեցաւ,
 յորժամ վաճառակուր գճրիտոսս ա-
 բար, քանզի եւ ոչ իսկ այս եղև
 սկիզբն նորա շարեացն, որովհետև

զայն անդէն ի ներքս ի սրտին յառաջագոյն պարարեալ սնուցանէր եւ բնդ իւր շրջեցուցանէր: Անդստին յառաջին ժամանակէ գող էր եւ որդի կորըստեան, եւ ոչ եթէ հոգւով ինչ այլ մարմնով միայն գճրիստոսի զհեա երթայր: Սոյնօրինակ եթէ տեսանիցես եւ այժմ զմեծ ինչ կործանումն վանականի ուրուք, մի համարիցիս, թէ յայնժամ ինչ սկիզբն նորա շարիքն առին, զի ի վաղնջենէ հեաէ ի կորըստեան ճանապարհին շրջէր. անդստին ի բազում ժամանակաց մարմնով եւեթ ի վանս կայր եւ ոչ հոգւով. ի վաղուց չէր ինչ նորա հոգի եւ ոչ եռանդն. վաղու եւս զաղօթս եւ զքննութիւնս ի բաց էր թողեալ. ի վաղուց խկ ոչ ծանր ինչ համարէր անցանել ըստ կանոնս: Արդ այսպիսի եւ այսչափ փուշովք՝ այն կաւ խառնեալ կազմեցաւ: Չնոյն ակնարկէ եւ երանելին Յերոնիմոս յորժամ ասիցէ. Չուռականն, ասէ, եւ հէքն Յուդաս, զվնասուն զոր կարծէր թէ ի թափելոյ իւղոյն եղև նմա, Աւարդապետին գնովք զհասուցումն առնուլ կամի.¹⁰ Տեսանե՞ս, յորպիսի՛ շարիս ամ հասոյց զՅուդաս ցանկութիւնն ոսկւոյ եւ սեղանազերծ տաճարակապուտ գողութիւնն, որով խորէրն տակաւ տակաւ զարծաթն եւ

փութայր սիրով անձին սեպհականել :
 Ապա եւ մեք զասի հարցուք եւ ի կարի
 խակ մանունցն առնելոյ սկիզբն : Այս
 խակ է զոր եւ Յովբ ասէ . «Առաջի նո-
 րա, թշնամւոյն, ընթանայ կարօտու-
 թիւն»,¹¹ : Քանզի զառաջինն հոգին
 ի յաճախութենէ թերակատարու-
 թեանցն եւ ներեւոյ յանցանաց, միան-
 զամայն առ ի շղոյէ ազօթից եւ հո-
 զեւորն կրթութեանց տկարանայ իմն
 եւ անանկանայ, եւ ապա ի ծանունս
 եւ ի մահացուս դիւրաւ սանառեալ
 անկանի : Ար շրջի յանհոդս եւ զազգի
 ազգի թերակատարութիւնս կլանէ,
 յետ սակաւ միոյ եւ զյայտնի խակ մեզս
 կլանիցէ : Ասան այնորիկ պարտ եւ ար-
 ժան է մեզ զգոյշ լինել մեծաւ փու-
 թով եւ բազում հաւաստեալ, զի մի
 սացուք մուտ դիւին . մի բնաւ զեր-
 կելզ կանսնացն եւ զմեծարանս յան-
 ձանց մերժեսցուք եւ կամ զնորօք ինչ
 արհամարհեսցուք : Եւ զի Աստուած
 սպառնայ իմն ի ձեռն Երեմիայ, թէ
 «Կորատեսցիս Երուսաղէմ, գուցէ եր-
 բեք վերացի անձն իմ ի քէն, գուցէ
 երբեք արարից զքեզ անապատ երկիր,
 ուր ոչ ոք երբեք բնակեցաւ»,¹² . նմին
 իրի փութասջիր եւ դու յարգարել
 զանձն քո ըստ վանական իրատու եւ
 կարգաց՝ զոր կանսնքն ուսուցանեն, զի

մի երբեք վերացի ի քէն Ամենակալն,
 եւ այսպէս լքեալ թողեալ մեծաւ
 ամօթով եւ ծանակութեամբ կործա-
 նեցիս:

Գ Լ Ո Ւ Խ Զ

Վասն Տէճ-Տէճ պարգեացն որ ի պահպան-
 նութենէ անդի է- ի Տէճ-բելոյ հանանացն ի
 Տէճ հասանիցեն, ինչպէս է- վասն Տանք Տանք
 Էնչ իբաց իցեն:

Ա. “ՄՁԵՒՒ, ծառայ բարի եւ հա-
 լատարիմ, որովհետեւ ի սակաւուդ հա-
 լատարիմ ես, ի վերայ բազմաց կա-
 ցուցից զքեզ, մուտ յուրախութիւն
 տեառն քոյ”¹: Այս բանք Փրկչին Քրիս-
 տոսի յայտ առնեն զմեծամեծ պար-
 գեւս, որ դան ի մարգն ի հաւատի
 պահպանութենէ եւ ի մեծարանաց
 կանոնացն, նա եւ յիրս փոքունս եւ ի
 դուզնաբեայս իսկ: Ազնիւ, ասէ, ծա-
 ռայ բարի, այլովքն հանդերձ: Արդ
 այնպէս մեծ եւ առաւել եզիցի խնդու-
 թիւնն եւ վարձք որ կան մնան վասն
 հաւատարիմ ի սակաւուն լինելոյ, մինչ
 զի շասի թէ ուրախութիւնն ի քեզ
 մտանելոց է, որովհետեւ եւ շմարթիս
 իսկ զայն ինեղքս ի քեզ բովանդակել.
 այլ նմին հակառակ թէ դու յուրա-
 խութիւն անդր մտանելոց իցես, եւ

այնպէս իսկ շուրջ զքեւ յորդեալ զեղեալ հոսիցէ խնդութիւնն, որպէս թէ ի սրահ ինչ մտանիցես, որ յոյժ իսկ ընդարձակագոյն քան զքեզ իցէ: Եւ այլուր ասէ. «Չափ բարուք, թաթաղուն, շարժուն, զեղուն տացեն ի գոգս ձեր»²: Չափ վարձուցն եւ փառացն որ վասն այսորիկ մեղ պարգեւելոց իցեն, ոչ ճշդելով ինչ եւ խնայելով կամ կշիռ հասարակ ըստ գործոցն իցէ, այլ լի եւ զեղուն:

Բ. Բայց դիտեսցուք տեսցուք, թէ վասն էր զնոսա, որ հաւատարիմ ի սակաւուն գտան, այնպէս մեծապարգեւ մեծարիցէ Տէրն: Պատճառք այն են, զի յայսպիսի իրս փոքունն ազնուագոյն եւս ուրուք հաւատարմութիւն յայտ գայ, եւ թէ զինչ ինչ յայնժամ առնելոց իցէ, յորժամ մեծամեծքն նմա աւանդիցին: Չայս այսպէս ասէ եւ ինքն Տէրն ի Ղուկայ աւետարանին. «Որ ի փոքուն, ասէ, հաւատարիմ է, եւ ի բազմին հաւատարիմ է»³: Պարտ եւ պատշաճ է այնմ իմն միտ զնել, զի ոչ ասէ Տէրն թէ որ ի բազմին հաւատարիմ է, եւ ի փոքուն հաւատարիմ է, այլ զնորին հակառակն. զի առաւել յայտ գայ հաւատարմութիւն ուրուք ի սակաւուն, քան ի բազմին: Որպէս հաւատարմութիւն տնտեսի ու

բուք կամ զանձապահի ոչ այնչափ ինչ ծանուցեալ տեսանի յայնմ, զի հարեւր կամ հազար դահեկանք ի համարս նորա չպակասեն, որչափ զի եւ ոչ խերեւեչ մի անգամ: Լաւ ոք եւ տիրասէր ծառայ ոչ այնչափ ծանաչի, յորժամ իրս մեծամեծս վճարիցէ, որչափ յորժամ զփոքունս եւ զմանր մանր իրս՝ որոց վասն եւ ոչ պարտիք ինչ ի վերայ նորա կան, կատարիցէ: Առաքինի եւ ազնուական որդւոյ հնազանդութիւնն եւ սէր որ առ հայրն է, ոչ անտի ինչ այնչափ գայ յայտ թէ ի մեծամեծ եւ ի կարեւոր իրս անսայ նմա, որչափ յորժամ գուն եղեալ ջանայցէ եւ ի փոքունս իսկ ի կամաց եւ ի հաճոյից հօրն եւ ոչ սակաւիկ ինչ խոտորել. կամ շառնել ինչ, որով փոքր մի ի ցասումն հայրն դրգոյցի կամ սակաւիկ ինչ դժկամակ լինիցի: Ըստ նմին նմանութեան կրօնաւոր բարի ոչ այնչափ զայն ոք արժան է համարել, որ փութով զգոյշ լինիցի շանկանել ի ծանր ծանր յանցանս եւ ի մահուչափ մեղս, որչափ զայն՝ որ առանձինն ջանիւ, մեծաւ փութով եւ բազում հաւաստեալ զամենայն կանոնս եւ զպատուիրանս հնազանդութեան թէպէտ եւ կարի մանունք իցեն, կատարեալ չնուցու:

Այս իսկ են պատճառք, վասն որոյ զայսպիսիս բազում վարձուք եւ պարգեւօք բարձրացուցանէ Տէրն, այնչափ շնորհս կուտէ ի վերայ նոցա եւ այնպէս աննախանձ առատատուր եւ առատաձեռն է նոցա, այնու զի եւ նորա իսկ առատս ընծայեցուցանեն զանձինս Աստուծոյ: Նա եւ զսոյն զայս ակնարկէ եւ առաքեալն Յակովբոս մինչ ասիցէն. «Մերձեցարուք առ Աստուած եւ մերձեցի առ ձեզ», ⁴: Արդ որչափ ինչ մերձաւորագոյն Աստուծոյ լինիցիս եւ առատամիտ զանձն քո նմա ընծայեցուցանիցես, գոյնչափ եւ նա առատագոյն քեզ լինիցի եւ մեծամեծ երախտեօք եւ շնորհօք կանխեսցէ ի քեզ: Այն որ առատամիտ լինի Աստուծոյ, որ ճշմարտութեամբ եւ բազում ճգնութեամբ գուն եղեալ ջանայցէ հաճոյ Աստուծոյ լինել եւ զնորա կամս առնել, ոչ յայնս եւեթ որոց պարտապան իցէ, այլ եւ ի նոսին իսկ՝ որ խրատք լիկ եւ յաւելուած իցեն. եւ ոչ ի մեծամեծս միայն, այլ եւ ի փոքր փոքր իրս, նա եւ յամենայնի իսկ՝ զոր ինչ միանգամ ծանուցեալ ի միտ առնուցու թէ ազնուագոյն եւ կատարելագոյն է եւ միաբան կամացն Աստուծոյ. սմին իրի եւ Աստուած այնպէս առատատուր այնպիսումն զանձն ցուցանէ:

Գ. Սոքրա են բարեկամք սիրելիք եւ ընտանիք Աստուծոյ. սոքրա են, որ առնուն ի նմանէ շնորհս բարձրագոյնս եւ առաւելութիւնս արտաքոյ սովորութեան. սոքրա են, որ ի քաջութեան եւ ի կատարման վարուց առաւել աճեն եւ զարգանան եւ յառաջագէմ եղեալ զանցուցանեն զայլովքն ամենեքումք, որպէս եւ ի փորձոյ իրացն է տեսանել:

Տեսաք զամանս յայսպիսեաց աստի, որ յոյժ առաւելեալ հոգւով եւ աստուածեղէն պարգեւօքն էին. լուսք եւ զայլոց՝ որ թէպէտ եւ հնազոյնք էին, սակայն այնպէս իմն նշանաւորք երեւելիք էին ի պահպանութեան եւ ի կատարեալ զգուշութեան ամենայն կանոնաց եւ պատուիրանաց, նա եւ մանունց եւ փոքունց, զի որք հայեինն, եւ օրինակ բարի առնոյին, եւ զամօթի հարկանէին: Արդ ընդ ճանապարհ ընդ այս տարաւ զնոսա Տէրն, եւ յայնչափ բարձրաբերձ բարձունս հան եւ մեծացոյց: Մանաւանդ թէ եւ յաշխարհի խոկ է տեսանել, զի որք ի ծառայից ըստ այսմ օրինակի ի սպասու իւրեանց տերանցն կայցեն, յամենայնի եւ ի բնաւի փոյթք եւ արթունք, զի յորինչ իրս եւ մարթայցեն, ի մեծամեծս եւ ի փոքունս, ի սովորականս եւ յայնոսիկ որ արտաքոյ քան զսովորութիւն

զիպիցին, հաճոյ եւ հնազանդ նոցա
 կամացն լինիցին. այնպիսիքն զսիրտ
 տերանց իւրեանց առաւել քան զծա-
 ապակիցսն յանձինս յանկուցանեն, եւ
 բազում երախտիս եւ պարգեւս ի նո-
 ցանէ գտանեն : Այսպէս եւ ի տան
 Աստուծոյ է : Զի որք իբրեւ զմանկունս
 իմն վարին, այսինքն է խոնարհին եւ
 խնդան ընդ կատարել զմանրամանր եւ
 զփոքր իրս վանացն, զայնպիսեօքն ա-
 աւել քան զայլս գիրկս արկեալ փա-
 րի Աստուած. զայնպիսիսն գրգանօք
 փափկութեամբ ունի. գարձեալ այս-
 պիսեացն առաւել քան զայլս առա-
 տութեամբ լինի պարգեւատու. «Թող
 տուք մանկուոյդ եւ մի արգելուք
 զդոսա գալ առ իս, զի այդպիսեացդ
 է արքայութիւն երկնից»⁵ : Բայց որ
 մեծամեծս ածեն զմտաւ, եւ զհեան
 վարիցին ազատութեան, եւ իբրեւ
 վաստակաւորս իմն եւ հինս՝ զփոքր
 փոքր իրս մինչեւ ցայն վայր մեծ ինչ
 շղթիցեն, որպէս զի եւ արհամարհիցեն
 եւս, եւ անարժանս իսկ իւրեանց ան-
 ձանց հաշուիցին, համարեալք թէ նո-
 րեկաց եւ նորընծայիցն ի վանականու-
 թեան պատշաճ են այն ամենայն, զնո-
 սա Աստուած խոնարհեցուսցէ եւ իբրեւ
 խորթս ի բաց յիւրմէ մերժիցէ, ըստ
 բանի մարգարէին. «Բայց թէ ոչ խո-

նարհեցայ, Տէր, այլ հպարտացուցի զանձն իմ, որպէս մանուկ հատուցեալ ի ստենէ մօր իւրոյ, այսպէս եղիցի հատուցումն անձին իմոյ, ⁶: Քանզի եւ մայր ոք՝ ի մանկանէ որ մեծացեալն իցէ, զստինան եւ զկաթն կորզեալ ի բաց տանի. այլ մինչ դեռ տղայն եւ սանդիացն իցէ, զայն տուեալ մատուցանէ, եւ ի բաղուկսն եւ ի գոգ իւր անուցանէ: Թէ ոչ, ասէ, Տէր, իբրեւ զմանուկ խոնարհեցուցի զանձն իմ, ընկեա մերժեա զիս յերեսաց քոց, տարազիր արա ի դիմաց քոց. զսրօրինակ մայր զմանուկն, զոր հատուցանել ի ստենէն կամիցի, յիւրմէ մեկնիցէ: Գարձեալ յանջատել զմանուկն ի կաթանէն, աւշինդր եւ ցմախ ի վերայ պրտկանցն արկանեն. զի յորոց յառաջագոյն անուշահամ ճաշակ եւ քաղցրութիւն առնոյր, անդէն դառնութիւն զտանիցէ: Չայս անէծս յիւր վերայ կարգայ Գաւիթ, զոր եւ ձգեալ տարածանէ ի վերայ այնոցիկ՝ որ հպարտութեամբ պարծանօք ամբարտաւանիցին, որ չկամիցինն տղայս եւ մանկունս լինել, զի փոխանակ քաղցրութեան եւ անուշութեան ճաշակացն զոր յառաջագոյն յաղօթս եւ ի հոգեւոր հրահանգս անդ զտանէին, ապա յետոյ զհամ դառնութեանց առ-

ցեն եւ ամենայն ինչ ի նոսին յաւշինգք
փոխեցի:

Դ. Ս ասն որոյ ասէ եւ երանելին
Յերոնիմոս. Միաք, ասէ, որ Քրիստոսի
նուիրեալն, իցէ (եւ նմա հաճոյ լինել
կամիցի), որպէս ի մեծամեծս՝ նոյնպէս
եւ ի փոքունս գիտէ եւ զգուշանայ.
քանզի գիտէ զի եւ վասն գառարկ
բանի համարս տալոց է⁷. զի եւ քաջ
ի միտ առեալ ճանաչէ, թէ ի մանունց
իրաց աստի առ փոքր փոքր ի մեծա-
մեծս հոսեալ անկանի. եւ ոչ անգէտ
ինչ է, թէ յորժամ ի սակաւուն հա-
ւատարիմ լինիցի, մեծամեծքն եւ բա-
զումք նմա յԱստուծոյ պարգեւելոց են:
Եւ այսպէս եւ ոչ մի ինչ իբրեւ փոքր եւ
զուղնաքեայ հաշուի, այլ զամենայն
կարի իմն մեծարոյ համարի: Զայս վեր
ի վայր յեղյեղու եւ սուրբն Բարսեղ.
Զանա, ասէ, զի մեծամեծ առաքինու-
թեանց տէր լինիցիս, սակայն եւ ոչ
անփոյթ ինչ զփոքունց առնիցես: Բնաւ
ամենեւին շիցէ ինչ յանցումն, զոր
փոքր ինչ գրիցես, թէպէտ եւ այն քան
զանասնիկ մի շքոտի եւս փոքրագոյն
իցէ⁸: Վասն զի եւ շէք ինչ ոք ուրէք
թշնամի, որ յորժամ անարգիցի, վնաս
ինչ չառնիցէ եւ մեծ իմն վիշտս վասն-
զի մեզ չկարիցէ հասուցանել:

Գ Լ ՈՒ Խ Է

Որ ինչ փնչէն ցոյս ըսյր սոսցս, հաս-
տատի օրինակս ինչ :

Ա. ԱՅ՛ մեծատուն եւ հզօր զօրու-
թեամբ էր Նեեման, որպէս ի թագաւորազիր մատեանս կարգեալ կայ¹, եւ Ասորոց արքային բարեկամ, իբրեւ զի իշխան հրամանատար ի վերայ զօրաց նորա կայր. այլ զգածեալ էր բորտութեամբ : Սա իբրեւ ծանեաւ թէ մարգարէ ի Համբարացոց քաղաքին կայ Եղիշէ անուն, որ զամենայն ազգ հիւանդութեանց բժշկէր, նա եւ զմեռեալս իսկ ի կեանս կոչէր, հրովարտակ եւ թուղթ բնծայութեան առնոյր յարքայէն Ասորոց առ թագաւորն Իսրայէլի, զի յորժամ եկեալ հասեալ զհրովարտակն մատուցանիցէ, անդէն զնա ի բորտութենէն աւաքիցեն : Արդ այսպէս մեծաւ կազմութեամբ եւ բազմութեամբ կառացն եւ երիւարաց դէմ եղեալ խաղայր հասանէր ի Սամարիա, եւ իբրեւ զայր կայր առ դուրս տանն Եղիշայի, հրաման սայր ծառայիցն՝ զի ի ներքս անդր հրովարտակաւ հանդերձ մտանիցեն : Այլ Եղիսէի շէշեալ արտաքս առ Նեեման, առաքէր առ նա ասել. «Նրթ լուա եւթն անդամ ի Յորդանան, եւ դարձցի մարմին քս եւ

սրբեցիս», : Զայրացեալ Նեեմանայ ընդ
 պատասխանիս ընդ այս. «Նս ասէի, ասէ,
 թերեւս ելցէ առ իս եւ կացցէ յաղօթս
 եւ կարգացցէ զանուն Տեառն Աստուծոյ
 իւրոյ, եւ դիցէ զձեռն իւր ի վերայ տե-
 ղոյս եւ աւաքեցցէ զբորտութիւնս», :
 եւ ահա ոչ այլ ինչ ասաց, բայց միայն
 զի լուացայց ի ԅորդանան. «Ոչ լաւ իցեն
 Նաբանա եւ Փարփարա գետք Դամաս-
 կոսի քան զամենայն ջուրս Իսրայէլի. եւ
 ընդէր ոչ երթայց եւ լուացայց ի նոսա
 եւ սրբեցայց», : Արդ ի բաց զնասցուք
 աստի, քանզի եւ ոչ վասն այսորիկ
 հարկ ինչ ինձ ի վերայ կայր զալ այսր
 այնչափ աշխատութեամբ: Եւ մինչ զեռ
 դարձուցեալ զերեսս կամէր զնալ,
 այնու զի զայս անարգ իմն եւ արհա-
 մարհ կարծէր, մատուցեալ ծառայքն
 իմաստնագոյնք քան զնա, «Հայր, ասեն,
 եթէ մեծ ինչ բան խօսեցեալ էր ընդ
 քեզ մարդարէին, ոչ ապաքէն պարտ
 էր առնել, թող թէ զի ասաց, լուա-
 ցիր եւ սրբեցիս», : Յաղթեցաւ հաւա-
 նեցաւ Նեեման, զնաց ի ԅորդանան եւ
 մկրտեցաւ անդէն եւ թն անդամ եւ
 յետ լուանալոյն «Դարձաւ մարմին նո-
 րա իբրեւ զմարմին մանկան մատաղոյ
 եւ սրբեցաւ», : Արդ յայն ինչ, որ նմայն
 անարգ եւ արհամարհ կարծէր, հաս-
 տատեալ կայր առողջութիւն եւ բժրչ-

կութիւն նորա : Այսպէս եւ ի հոգեւորս գիպի . զի ի դուզնաբեայ եւ ի մանրամանր իրս անդ , զոր կանոնքն սահմանեն , մեր առողջութիւն եւ յառաջադիմութիւն եւ կատարումն եղեալ է : Նոյնպէս եւ պատկերի իրիք կատարումն եւ վայելչութիւն ի նշանախեցս ինչ եւ ի նրբագոյն գիծս կայ : Արդարեւ թէ առ ըմբռնել զհոգեւորն առողջութիւն եւ զյառաջադիմութիւն եւ զկատարումն՝ գժուարինս ինչ եւ գժնդակս ասէաք , ոչ ապաքէն պարտ էր քեզ առնել , եւ զվաստակն զոր յայն ծախէիր , համարել թէ ի բարւոյք պէտս ծախի եւ պաշտի . իսկ արդ՝ սրչափ եւս առաւել յորժամ զգիւրինս ասեմք վասն այնմ հասանելոյ : Նմին իրիայն՝ զի կանոնք վասն այնպիսի գիւրին իրաց են եւ փոքունց , շէ պարտ թէ մեզ ծուլութեան եւ անփոյթութեան պատճառք լինիցի , այլ մանաւանդ քաջալերելոյ եւ զօրանալոյ առ այնց պահպանութիւն . որովհետեւ տեսանեմք , զի յայսպիսի եւ յայսչափ փոքր եւ գիւրին իրս բովանդակեալ կայ մեր օգուտ եւ կատարումն :

Բ . Յառաջագոյն երբեմն Աննականացն² որ Ախտերկեանքն կոչին , հրամայեալ ի կանոնէն էր , զի մօտ ի վախճան սեղանոյն իւրաքանչիւր ուրուք

զփշրանս հացին ժողովեալ կամ ուտիցէ կամ ի սկաւառակ արկանիցէ : Արդ գէպ իմն լինէր, զի մի ոմն յաբեղայից անտի որ երկիւղած յԱստուծոյ էր եւ զգուշագոյն կանոնացն պահպանութեան, մինչ դեռ տակաւին կարի իմն միտ եղեալ ընթերցուածոյ սեղանոյն, զամփոփեալ փշրանսն ի բռին ունէր, նշան տայր առաջնորդն զբաւ ընթերցուածոյն առնելոյ եւ ի սեղանոյ յառնելոյ : Ի միտս եկեալ վանականին, տազնապեալ տարակուսեալ վարանէր, քանզի շէր իսկ այնուհետեւ ժամանակ զնշխարս ուտելոյ կամ ի սկաւառակ անդր արկանելոյ . ուստի վանանհոգութեանն, զոր ի պահպանութեան կանոնին եցոյց, զահի զամօթի հարեալ, զայլ ինչ գեղ զարմանոյ շեգիտ, բայց զի երթիցէ եւ զյանցանսն խոստովան առաջի Աւագին լինիցի, եւ պատիժ պատուհասի խնդրիցէ անձինն իւրում : Արդ զփշրանսն ի բռին կալեալ, յետ գոհութեան սեղանոյն շոգաւ առ Աւագն, եւ անկեալ առ ոտս նորա՝ խոստովան զյանցանս եղև, եւ մեծաւ խոնարհութեամբ խնդրեաց իւր պատիժս առ ի զայս անփոյթութիւն քաւելոյ : Առաջնորդն յանդիմանեաց իմն զնա բոտ շափոյ եւ բոտ պայմանի յանցանացն, հարցեալ թէ զինչ ա-

բարեր զփշրանան : Նորա պատասխանի տուեալ՝ Արդ իսկ, ասէ, ի բռին ունիմ : Ասէ առաջնորդն, Յոյց ինձ զդասա : Անսայ մեռն . այլ ընդ բանալ զբուռնն՝ փոխանակ փշրանացն ականս պատուականս ցուցանէր : Ակնարկէ իմն անդէն պատմագիրն թէ կամեցաւ Աստուած ցուցանել այնպիսի սքանչելեօք, եթէ քանի Հաճոյ իցեն նմա ջերմաջերմքն ի կրօնաւորաց, որ ոչ զգլխաւոր կանօնս միայն, այլ եւ զկարի փոքունսն բազում Հաւաստեաւ պահեցեն : Զդոյն օրինակ եւ Սուրիոս³ ի մէջ բերէ ի վարս սրբոյն Ողանեայ Աբասու, եւ յայտ առնէ թէ այս նմին իսկ Աբանելոյն՝ մինչ դեռ կրսերն էր եւ Հպատակ, դիպեցաւ . թէպէտ եւ Սուրբն առ խոնարհութեան այնպէս իմն պատմէր, որպէս թէ այլում ումէք արեղայի այն դիպեալ իցէ :

Գ. Առ ժամանակօք Փռեղերիկեայ Կայսեր⁴, մինչ դեռ դատարկ եւ անառաջնորդ էր մին ի կայսերական մենաստանացն՝ որոց զլուխ եւ առաջնորդ կարգել կայսեր Հասանէր, իբրու զն որպէս տէր իրաւունս եւ իշխանութիւն ի վերայ մենաստանացն ունէր . երկուք յարեղայից անտի ի գլխաւորութիւն առաջնորդութեան ընարեին, այլ շէր ինչ միարանեալ, թէ զոր յերկուց նա-

խամեծար համարել արժանի իցէ: Արդ մին ի սոցանէ բազում ոսկի զոր անդէն ի վանս կուտեալ էր, տարեալ մատուցանէր կայսեր, զի իւրովն վիճակաւ զնա ընտրիցէ: Առ ընկալաւ կայսր զոսկին, եւ խոստացաւ նմա թիկունք լինել: Այլ յետոյ իբրեւ խելամուտ եղեւ, թէ այր լաւ եւ յատակամիտ նորա ընկերն է, նա եւ նշանաւոր յառաքինութեան եւ իւրոց իսկ կանոնացն յոյժ զգուշագոյն, խորհուրդ կալեալ իւրովք սեպհականօքն՝ հարցանէր, թէ զիարդ զանարժանն զայն ի բաց մերժեալ, զմեւ ընտիրն վասն իւրոց քաջութեանցն հաստատիցէ: Պատասխանի տուեալ մի ոմն ի խորհրդականացն անտի՝ Տէր, ասէ, լուայ ես, զի կանոն իմն է մենակեցացդ այդոցիկ, թէ իւրաքանչիւր ոք ասեղն կարելոյ ընդ իւր ունիցի: Արդ իբրեւ գտանիցիս դու արքայ, ի նոցա վանականն ժողովի, խնդրեսցես դու քեզ փոխ ասեղն մի ի նմանէն, որ անհողդ եւ անկարգդ է, որպէս թէ մաքրել ինչ այնու զմատունսդ կամիցիս. զոր թէ առ ձեռն պատրաստական ոչ ունիցի, այնու իսկ բարուրս գտանիցես՝ զնա յատիճան պատուոյ աւագութեանն շնանելոյ, որովհետեւ չպահէ զկանոնն: Չայս այսպէս արար կայսրն, եւ քանզի շունէր նա ասեղն,

ասէ ցնորին ընկերն , որ ընդ նմա իսկ ի միասին ընտրեալ էր, Աղէ, Հայր, տուր ինձ փոխ զքո ասեղն: Ձոր իբրև վաղվաղակի Հանեալ տայր ցկայսր, լուաւ ի նմանէ, թէ Արդարև վանական բարի ես դու, եւ նմին իրի այսչափ եւ այսպիսում պատուոյ արժանի. իմ իսկ ի մտի եղեալ էր զքո ընկերդ ընտրել, այլ դա անարժան կացոյց զանձն իւր, այնու զի զկանոնն չպահէ: Ձի յայտ է, թէ որ ի մանունս անհոգ է եւ անփոյթ, նա նոյնպիսի եւ ի մեծամեծան լինելոց է: Եւ այնպիսի պատճառանօք զմին յառաջնորդութենէ ի բաց տարեալ, զմեւսն՝ որ զգուշանայրն կանոնին, յայն Հասոյց:

Գ. Տիկին ոմն ազնուական մինչ դեռ հրաժարելն կամեր յաշխարհէ եւ առնուլ Հանդերձ վանական ի մենաստանի բերք, զորոյ զառաջնորդութիւն իբրև ետեղապահ իմն ունէր միայնակեաց մի Փղորինոս անուն, յաւուր հրաժարելոյ իւրոյ առնէր կոչունս խրախութեան բարեկամաց եւ ծանօթից, յոր հրաւիրէր եւ զարդի ճառեալ ետեղապահն: Աշխարհականաց առաջի միս, իսկ Փղորինեայ ձկունք եղեալ էին. զի ի պատու իրանաց կանոնի եւ որպէս ինչ արանն նմա հրամայեալ էր, միս ճաշակել ոչ կարէր: Արդ սորա զառընթե-

բակաց միսն տեսեալ, աչս արձակէր, եւ մխեալ զձեռն ի սկաւառակն՝ որ մերձն կայր, առնոյր պատառ մի զմտոյ խորովելոյ եւ ուրախութեամբ իմն արկանէր յիւր բերանն: Այլ արդար դատաստանաւն Աստուծոյ պատառն երթեալ այնպէս յերկոսին կողմանս կուրդին կուռէր, զի ոչ կլանել ինչ եւ ոչ արտաքս ընկենուլ մարթէր: Իբրեւ մերձ ի հեղձանել լինէր եւ աչօք շրջելովք յոգւոց պարզել ապաստան կայր, մատուցեալ ընկերին հանէր կուռփս ուժգին ի ծործորակ նորա, մինչեւ ստեաւ պատառն արտաքս: Եւ ամենեքին ծանուցեալ ի միտ առին, թէ ի պատիժ պատուհասի նորա ստունդանութեան այն դիպեցաւ:⁵

Եւ ի ժամանակի, զի երանելին Գամինիկոս երթեալ ի Բոնոնիացւոց քաղաքին բնակէր, անդէն ի դիշերին սկսանէր դեւն այնպէս դանալից շարագան տանջել զոմն յեղբարց անաթի, որպէս զի ի բոմբիւն եւ ի շաշիւն հարուածոց դաւազանացն ամենայն եղբարցն միանգամայն զարթնուլ եւ յառնել, որք եւ իսկոյն հրամանաւ Արքոյն յեկեղեցի անգր զգանեալն առեալ ածէին: Եւ այնչափ անհնարին ծանրաբեռն էր, որպէս զի հազիւ ուրեմն տանն եղբարց մարթել բառնալ բերել

գնա ի սաճարն : Իբրև ընդ դրունան
 մտին , ի մի միայն շունչ ամենայն կան-
 թեղքն շիջանէին , եւ ամենեցուն ի
 խաւարի մնացեալ , եւ ոչ մի ինչ գրեթէ
 նշմարել կարէին . իսկ դեւն դարձեալ
 միւսանդամ շարալուկ լլկէր զեղբայրն :
 Յայնժամ մատուցեալ երանելւոյն Գո-
 մինիկոսի , Տրաման տայր դիւին յանուն
 Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի՝ ասել
 թէ վասն էր զեղբայրն տանջիցէ եւ
 ընդէր մտեալ ի նա իցէ : Պատասխանի
 տուեալ դիւին , Ձի սա , ասէ , յերե-
 կոյի երեկի աւուրն առանց ինչ Տրամա-
 նի եւ առանց օրհնութեան արբ , որով
 եւ ի սովորութենէ եւ ի կանոնաց իւրոյ
 կարգին ստերիւրեցաւ : Արդ մինչ գեռ
 զայսու էին նոքա , անդուստ նշան լի-
 նէր այդենալոյն պաշտամանն . զայս
 իբրև լուալ դեւն , Ընդ երկար , ասէ ,
 աստէն ինձ կալ մնալ շէ մարթ , զի
 ահաւասիկ որք զքուսիթայսն կրեն ,
 յառնեն զան յօրհնութիւն Աստու-
 ծոյ : Ձայս ասաց եւ ի բաց գնաց ,
 կիտամահ զեղբայրն թողեալ . եւ այն-
 պէս զարկուցեալ եւ լլկեալ , զի յաւ-
 ուրն երկրորդի զցերեկն սղջոյն յառն
 կալ եւ շարժել ինչ կամ խաղալ ի տե-
 ղսջէն ոչ կարէր⁶ : Այլ իմն օրինակ սմին
 նման ի մէջ մատուցանէ սուրբն Գրի-
 գոր⁷ զհաւատարէ ումեմնէ , որ իբրև

առանց օրհնութեան զհազարն եկեր,
վաղվաղակի այսահարեցաւ:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ը

Վանն այլոց եւս իբաց որ պարտաւ զկու-
նանս, անցանելոյ լինելն, եւ թէ զի՞նչ
բեղ եւ Գորման նոցա:

Ա. ՅԵՆՑՈՒՄՆ ի կանոնս է երբեք՝
զի ի շնչին ինչ ամօթոյ եւ ի վեհերեւոյ
կամ մանաւանդ ի շմեռուցեալն լինելոյ
ունի զիւր սկիզբն. յորժամ դժուար-
ութիւն իմն ոք ի սրտին կրիցէ եւ
ծանր համարիցի երթալ խնդրել հրա-
ման յաւազէն առ առնել ինչ, զոր
առանց հրամանի կատարել չէ արժան:
Ուստի հարկ է զայս դժուարութիւն
զիւրել եւ ի բաց բառնալ. զոր թէ
բառնայցեմք, այնուհետեւ մեծ ինչ
հրապոյրք ըստ կանոնս անցանելոյ ի
բաց ի միջոյ ջնջեցի: Արդ շասեմ, թէ
բնաւ ամենեւին մի ըմպեր, մի ուտեր,
մի խօսիր, մի ընդունիր զոր այլ ոք
քեզ տալ կամիցի, այլ թէ զամենայն
զայն հրամանաւ աւազին առնիցես:
Զի զոր Աստուծոյ եւ աւազացն օր-
հնութեամբ առնել մարթիցես, առանց
այնր կատարել ընդէր ցանկանաս: Այլ
թերեւս ասիցես. մի՞թէ հարկ իցէ,
պարտ իցէ վասն ամենայն շնչենոց ինչ

եւ մանրամանր իրաց առ Աւագն երթալ թալ թերեւս պատաղեալ ինչ զիւրից եւ դժկամակ ընդ այս լինիցի : Այս այն պատրանք են եւ մոլորութիւն, որում հակառակ դրեցից ի մօտաւոր ճառիս :

Ապաքէն աւագքն ոչ միայն շտաղականան ինչ ընդ այս եւ շճանբանան, այլ մանաւանդ առաւել քան այլով ամենայնիւ՝ սովաւ մխիթարին եւ յոյժ շինին, քանզի սոյն այս է աւագացն պաշտօն : Եւ այնչափ մեծ իմն եւ ցանկալի համարի վանորայն, զի դու հնազանդ կատարեալ լինիցիս եւ ոչ ինչ իրս առանց հրամանի առնիցես ի քո օգուտ եւ ի յաճախութիւն վարձուցդ, որպէս զի աւելորդ ինչ շհաշուի մանաւանդ թէ ի դէպ իսկ եւ պատշաճ վարկանի մի եւ երկուս վերակացուս քեզ կացուցանել, որոց պաշտամունք այս միայն են, զի քեզ յիւրաքանչիւր պէտս հրաման տայցեն : Արդ աւագքն վերակացուք՝ այնու զի գիտեն թէ այս է գործ նոցա եւ ի գոյն իսկ կարգեալ են, յայտ է թէ շեն տաղականալոց, այլ մանաւանդ ինզալոց, զի դու առ նոսա գիմիցես : Որպէս եւ ոչ վաճառականքն կամ ճարտարապետք արուեստից դժկամակ ինչ լինին, եթէ դէպ ինչ դիպիցի նոցա զիւրեանց վաճառականու-

Թիւնն՝ եւ սոցա զիւրեանց արուեստն
 ի կիր արկանելոյ. մանաւանդ այնչափ
 առաւել խնդան եւ ուրախ լինին, որ-
 չափ բազումք յորդեալ զան խանին ի
 գնել զնոցա վաճառս, եւ զսոցա ա-
 րուեստիցն զործս բազում անգամ
 խնդրել: Ըստ նմին օրինակի եւ իւրա-
 քանչիւր ոք ի լաւացն աւագաց առնել
 սովոր է: Արդ եթէ գու այլազգազոյնս
 ինչ զմիոյ ուրուք ի նոցանէ ուրեք երբեք
 զմտաւ ամիցես, ապաքէն այնպէս իմն
 առնես, որպէս թէ զնա լաւ ոք աւագ
 շահշուիցիս:

Բ. Ղարձեալ զիւրդ զարիցի ինչ
 աւագն կամ զայրանայցէ ընդ այն՝ զի
 գու առ նա բնթանաս ի խնդրել ի
 նմանէն հրաման վասն իրիք, զոր գի-
 տէն, թէ առանց հրամանի չես իշխան
 առնել: Եթէ ի խնդրել զընդունայնս
 կամ զաւելորդս ինչ երթայիր առ նա,
 թերեւս մարթ էր քեզ կասկածել, թէ
 գուցէ հաճոյ շլինիցի նմա մերձենալդ
 կամ թէ նեղիցի ինչ. այլ յորժամ
 զայն որ եւ յայտ յանդիման ի կանոնս
 կայ՝ խնդրիցես, մանաւանդ բազում
 խնդութեամբ լի լինիցի. քանզի մխի-
 թարութիւն մեծ է նմա տեսանել զիւր
 հնազանդեալս թէ այնպէս փութով
 եւ ճշգրտիւ պահեն զկանոնս եւ զհրա-
 մանս, որպէս զի զփոքունս եւ զմանունս

խոյն այնչափ մեծ ինչ համարել: Չորսին հակառակն յորժամ վասն այսպիսի ինչ իրաց առ աւագս ոք ոչ ընթանայցէ, մեծապէս զայրացուցանէ զնոսա եւ նեղութիւնս ոչ սակաւ ի նոցա միտս ծնանիցի. զի տեսանեն, եթէ այն վանական դարձեալ ազատութիւն իմն ի ձեռն առնու եւ յանդգնեալ համարձակի բստ միտս եւ առանց հրամանի գործել զայս ամենայն, որպէս թէ շիցէ ինչ ի վանս աւագ ոք պատրաստական, առ որ ընթանալ մարթիցի եւ հարցանել, եւ կամ թէ շղուցէ կանոն ինչ, որ զայնց իրաց առնիցէ յիշատակս: Ընդ այս ի դէպ է գովամակ լինել աւագին, իբրեւ հօր բարւոյ որ ընդ բարիս որդւոցն կամիցի եւ ընդ շարիսն վշտանայցէ: Ասան այնորիկ պարտ եւ պատշաճ է մեզ բազում փութով զգուշանալ, զի մի զայս ծանրատաղտուկ նեղութիւն մերոց աւագացս հասուցանիցեմք:

Գ. Ընդստին ի բանից աստի յայտ յանդիման երեւի, թէ զոր օրինակ չէ արժան եթէ ծանր ինչ ումեք թուիցի երթալ խնդրել յաւագէն հրաման վասն իրիք, զորմէ գիտէ թէ կանոնն հրամայէ, եւ թէ չէ իշխան առնել առանց հրամանի. նոյնպէս եւս առաւել չէ պարտ թէ մեզ ծանր ինչ եւ տաղտուկ կարծիցի յայտ առնել եղբօր մե-

բուժ թէ շիք մեր իշխանութիւն առնելոյ զայս, զորմէ եւ ինքն գիտէ թէ արդեւիւալ ի կանոնէն է, եւ մեք առանց հրամանի առնել չեմք կարողք: Կարի մեծ եւ կարեւոր է այս խրատս: Քանզի սովոր իմն են սմանք անցանել զկանոնօք ինչ, զի մի մեռուցանիցեն զանձինս եւ ասիցեն խոնարհութեամբ, թէ չէ ինձ համարձակ խօսելոյ զայս կամ ընդունելոյ զոր տասդ: Սքա երբեմն արդարացուցանեն եւս զանձինս եւ ասեն. վասն այնորիկ զայս արարաք եւ չհամարձակեցաք ասել թէ չէ արժան մեզ առնել զայս, զի մի զմեւսն վշտացուցանիցեմք ինչ կամ արամեցուցանիցեմք: Այլ այս ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ համարել թէ այն մեւսն չէ լաւ վանական եւ ոչ քաջ պահապան իւրոց կանոնացն: Բայց զայս եւս գիտասջիր, զի ոչ միայն ոչ արամեցուցանես զնա, այլ մանաւանդ եւ շինես իսկ, յորժամ տեսանիցէ զքեզ թէ այնպէս զկանոնդ պահես. եւ թերեւս կամեցաւ իմն այն մեւսն ի փորձ մտանել քեզ ի դէպս անդ եւ տեսանել, թէ քանի փութով պնդութեամբ ունիս զկանոնսդ: Արդ զայս զքեզ թէ վանական ես, քանզի եւ ես իսկ, եւ կանոնաց քոց կարի հաւատարիմ պահապան. զի ընդ այն չէ մարթ թէ գովամակ դք լինիցի,

այլ կարի քաջ մարթ է, թէ հաճոյ
թուիցի բազում անգամ:

Գ. Այլք եւս ոչինչ բարւոք քան
զայս սուրբ են զանձինս արդարացու-
ցանել յասել անդ իւրեանց. Չայս
վասն այնորիկ արարի, զի մի կարի կաս-
կածոս եւ խղճող թուիցիմ: Սակայն
եւ այս յոյժ իսկ եպերելի ջատագովու-
թիւն է. քանզի ոչ եթէ յորժամ
զկանոնս որ պահիցէ, աւելագոյն ինչ
խղճող երեւի, այլ ճշմարիտ վանական:
Եւ արդարեւ մեծի դարովանաց չարիք
մանաւանդ յայնժամ լինելին, թէ որ
զամօթի հարեալ ամաչէր ընդ այն զի
վանական եւ ծառայ Աստուծոյ եւ կա-
նանաց սիրող երեւի:

Մին ի բազում մուրութեանց եւ ի
չարաչար անկարգ գործոց աշխարհի այս
է, զի յորժամ որ զառաքինութեանց
ճանապարհէն բուռն հարեալ իցէ, եւ
յաճախագոյնս նուիրական խորհրդովք
վարիցի, եւ սակաւիկ մի առանձնացեալ
յաշխարհական խօսից խոյս տացէ, ան-
դէն վաղվաղակի քրթմնջնն եւ ծաղր
զնորս բարեպաշտութեան զնացիւքն
առնեն. յայն սակաւ բազումք շքանդը-
զնին յայտնապէս հրապարակաւ տալ
զանձինս ի կրթութիւնս առաքինու-
թեանցն: Այսպէս եւ յԱւետարանի
զրեալ կայ, թէ իշխանն այն գաղտուկ

զգիշերայն գայր առ Քրիստոս, այնու
 զի զցերեկ առաջի ամենեցուն զալ ոչ
 իշխեր : Այլ ի վանորային ամենեւին
 այլազգ են իրքն. նա եւ մեք իսկ պար-
 ախմք ջանալ, զի ցանգ եւ միշտ նոյն-
 պէս կայցէ մնայցէ : Ի մեծամեծ բարու-
 թիւնս՝ յորս մեք կրօնաւորքս վայելեմք,
 մեծ իմն եւ այն է, զի ի Ժողովի այն-
 պիսեաց արանց կեանս վարեմք, որ
 փութան որ ըստ օրէ զարգանալ ի քա-
 ջութիւնս եւ հանապազ եւս կրօնաւո-
 բագոյնս լինել. որ յայսմ ոք երեւելի
 է, նա մեծ համարի : Արդ որ բարի ոք
 արեղայն է, պարտ եւ պատշաճ է, զի
 այնպէս իմն ի սէրն Աստուծոյ եւ յա-
 աքրինութեան հիմնացեալ հաստա-
 տուն իցէ, որպէս զի թէպէտ եւ սա-
 կաւ մի հակառակութեան դիպիցի,
 սակայն ոչ վասն այնորիկ գաղարեալ
 կասիցէ զճեա երթալ զբարւոյն եւ
 զայնր՝ որ ազնուագոյն է, եւ ոչ իսկ
 ամաշիցէ վանական եւ ծառայ Աստու-
 ծոյ երեւել : Քանզի որ ոք ընդ այս
 ամաշիցէ, պարտի կասկածել, մի դուցէ
 եւ Արդին Աստուծոյ ամօթ համարեցի
 զնա իրբեւ զիւր ծառայ ճանաչել եւ
 առաջի Հօրն խոստովանել, որպէս
 յայտնի իսկ յաւետարանի հաստատեալ
 ասաց. «Չի որ ամօթ համարեցի զիս
 եւ զբանս իմ, զնա եւ Արդի մարդոյ

յամսթ արասցէ, յորժամ զայցէ փա-
ռօք իւրովք եւ Հօր եւ հրեշտակաց
օրբոց²: Թէ աղնուական ոք այր ու-
նէր սպասաւոր՝ իւր ուղեկից լինել եւ
պատիւ յաճախել, իսկ նա ամպարհա-
ւաճ եւ ամբարտաւան մտօք՝ յորժամ
բնդ իւրում տեառն արտաքս ելանել
հասանէր, ոչ անդէն մօտ առ նմա, այլ
կարի ի բացուստ զնորա զհետ զայր, զի
մի երեւիցի թէ նորա ծառայ է, ոչ
սպարէն արժան էր զայնպիսին արտաքս
ի տանէ ընկենուլ եւ տարագիր առնել:
Ի նմին պատժոց պատուհասից երկիցէ
եւ նա, սր ամաչէն ծառայ Աստուծոց
երևել եւ զիւր կանոնս պահել:

Ե. Այլ զի զայս ամենայն յայտ յան-
դիման տեսանիցեմք, հարկ է զի մէք
մեզէն ի միտս մեր հաւանեալ հաստա-
տեսցուք թէ ոչ ընտանիքն եւ ընկերքս
մեր միայն, այլ եւ արտաքինքն իսկ
յոյժ շինին, յորժամ տեսանիցեն զմեզ
թէ կարի իմն ճշդիւ եւ ճշգրտութեամբ
եւ բազում փութով զկանոնս պահեմք,
զոր օրինակ ի խօսել մեր բնդ նոսա,
յորժամ զնշան զանգակին լսիցեմք,
ասիցեմք ցնոսա. Տէր, առ այս ինչ
կամ այն գործ պաշտամանս այնու նշա-
նու կոչիմք. եւ այսպէս համեստու-
թեամբ եւ պարկեշտ բանիւք արձա-
կեալ զնոսա, ի տեղի յոր կոչեցաքս,

եկեացուք : Գիտեմք քաջ, զի սմանք
 յաշխարհականաց անախ սովին այսու
 գործով առաւել շինեցան եւ աւելա-
 գոյն օգուտս շահեցան, քան յերկայն
 երկայն բանից, զոր մարթ էր խօսել
 կացեալ մնացեալ անդէն առ նոսա. եւ
 որչափ ոք՝ որ զայս առնէ, երիցագոյն
 է եւ մեծամեծ պարգեւօք բարուց բնու-
 թեան զարդարեալ, գոյնչափ առաւել
 շինին : Ասան այնորիկ յորժամ ճշգրիտ
 ոք իցէ ի պահել զկանոնս եւ հաւա-
 տարիմ, եւ ասիցէ թէ երթայց առ ից
 հրաման զայս ինչ կամ զայն առնելոյ,
 զոր եւ նա գիտէ, թէ չէ նմա իշխա-
 նութիւն առանց հրամանի զայն առ-
 նել, չէ այն իւրոց գործոց ծածուկ իմն
 խնայութիւն կամ պնդութիւն կամ
 ճղճիմ բարք, ոչ անխրատութիւն կամ
 ամարգութիւն, թէպէտ եւ մեւսն՝ որ
 խնդրէն, բաղմամեայ ալեւոր ծերունի
 Հայր ոք իցէ, նա եւ ոչ իսկ տարա-
 պարտ իմն խիղճ եւ խէթ է այն, այլ
 մանաւանդ ջերմեռանդն սէր առ կըր-
 թութիւն վանական կարգաց եւ ցան-
 կութիւն յառաջագիմութեան : Նմին
 իրի իսկ այս ոչ զոք զայրացուցանէ, այլ
 զամենեւեան մեծապէս շինէ : Թէ ինչ
 մի անսովորական եւ արտաքոյ հասա-
 րակաց կարգաց առնել ումք պա-
 տուիրէաք, թերեւս գոյր մուտ չմեղա-

դրութեան եւ զանձն արդարացուցանելոյ եւ ասելոյ, ոչ կամիմ առանձինն ինչ իրս գործել եւ արտաքս քան զհասարակաց սովորութիւնն վաղել, զի մի ոք զիս կեղծաւոր հաշուիցի: Բայց արդ զքո կանոնիդ պահպանութենէ են բանքս: Գարձեալ եթէ միանգամ զայդ առնես, սպա այնուհետեւ փակես իմն զդուռն, զի մի յետոյ այլ ինչ նոյնպիսի իբք քեզ դիպիցին. եւ այս՝ արդարեւ պատճառք մեծի հանդարտութեան են: Բայց թէ դամ մի անսացեալ բանայցես զդուռն՝ պատճառս տաս, զի եւ յայլում ժամու ընդ նոյն ճանապարհ թշնամիքն ի քեզ յարձակիցին: Մանաւանդ բաց ի բարեաց եւ ի դիւրութենէ՝ զոր պսպէս իւրաքանչիւր ոք անձին իւրում շահի, նա եւ իւրում ընկերին իսկ ոչ սակաւ բարեաց եւ դիւրութեանց առիթ լինիցի: Չի թերեւս այն ոք չզնէր միտ այնմ կանոնի, եւ այժմ՝ օրինակաւ քով խրատեալ, սկսանիցի իմն մտադիր այնմ լինել եւ մեծարել: Եւ չէր մարթ, թէ եւս ազնուազոյն եւ օգտակարազոյն խրատ տայիր նմա:

Չ. Ի ժամանակադիր մտեանս Յերոնիմեանց³ ընթեանումք, թէ վանական ոմն կարի մեծապէս պահէր զբուրութիւն, նմին իրի եւ առաջի ամենեցուն

Ի մեծի պատուի եւ ի համարի եր: Իբրեւ
 լուաւ զհամբաւ նորա այր ոմն աղնուա-
 կան, ելեալ երթայր ի նորա վանս,
 ցանկացեալ խօսակից ընդ նմա լինել:
 Գէպ իմն լինէր, զի ի նմին ժամու
 արեղայն այն ճեպով երթայր ի պար-
 տիղիկ անդր իւր. իբրեւ ետես զնա իշ-
 խանն, զհետ երթայր նորա եւ կոչէր
 զայրն զի եկեալ խօսեսցի ընդ նմա:
 Այլ ծառայն Աստուծոյ ոչ միայն շե-
 կաց ի տեսանել զայրն որ կոչէր, եւ
 ոչ իսկ բան մի բարբառեցաւ նմա: Եւ
 զի այսպէս ստէպ ստէպ զկնի նորա եր-
 թայր աղնուականն, մօտ հասեալ եր-
 կզբեան ի միասին մտին ի դրախտ
 անդր: Իբրեւ մտին, անդէն վազվա-
 զակի յերկիր տարածեալ զանձն առն
 սրբոյ, եւ ծածկեալ ձեռօք զաչս իւր,
 ասէ ցաղնուականն, Միթէ չգիտիցես,
 տէր, թէ չէ ինձ օրէն խօսել ընդ ումեք
 առանց հրամանի առաջնորդին իմոյ:
 Չայս ասացեալ, կրկնեցաւ անկաւ
 միւսանգամ յերկիր, եւ աւելի ինչ
 քան զայն բանս շխօսեցաւ: Իսկ աղ-
 նուականն հայեցեալ միանգամ ի լու-
 թիւն առն սրբոյ, այլ եւս ոչ կամեցաւ
 նեղել զնա. բայց, որպէս վկայէ ան-
 դէն պատմութիւնն, առաւել ի լու-
 թենէ անտի նորա շինեալ, քան բիւ-
 բաւոր բանիւք բարեօք, զոր մարթ

էր լսել ի նմանէն, դարձաւ այսրէն ի
տուն իւր :

Է. Այլ ոք ի նմին կարգէ վանական
երեւելի մեծանուն վասն իւրոյ սրբու-
թեանն, որպէս ինչ անդէն ի նսսին
տարեւոր ժամանակագիրս Աարդին՝
պատմիցի, բաց յայլոց առաքինու-
թեանց, սրովք նշանաւորն էր, ունէր
ևւ զայս ինչ քաջութիւն, զի յոյժ
սակաւ ևւ դուն ուրեք խօսէր, մանա-
ւանդ ի ժամանակսն, յորս ի պատուի-
բանէ կանոնին պարտ էր լուռ կալ,
նոյնպէս ի տեղիս, յորս արգելեալ էր
խօսել, զորօրինակ յարգելանի անդ
կամ յեկեղեցւոջ: Ասան այնորիկ զգու-
շանայր բազում փութով, ոչ միայն
ի տեղիսն զորոց ասացաք, շխօսել բանս
ինչ, այլ ևւ ոչ՝ որոց հարցանելինն ինչ
ցնա յայնպիսի տեղւոջ, պատասխանի
առնել կամէր: Գեպ եղև, զի արքայն
Հենրիկոս այց ելեալ մենաստանին ևւ
չրջեալ ընդ արգելանն՝ հանդիպէր ա-
բեղային այնմիկ, որ ընդ այն անցանէր:
Նմին իրի առ ինքն կոչէր զնա, զի ընդ
իւր խօսիցի, վասն զի սիրէր զնա թա-
գաւորն ևւ մեծարոյ համարէր վասն
վարուցն սրբութեան: Այլ նա ոչ
զտեղի ինչ առնուլ կամեցաւ ևւ ոչ
պատասխանի առնել: Իբրև ետես
թագաւորն թէ շտայ պատասխանի,

սկսաւ գոչել կոչել եւ զհետ պնդել նորա՝ յանուանէ իսկ ձայնելով զնա : Բայց այրն Աստուծոյ ոչ եկաց եւ ոչ բանս ինչ խօսեցաւ, մինչեւ արտաքսքան զարգելանն երթեալ հասանէր : Եւ իբրեւ ելին արտաքս, հարցանէր ցնա թագաւորն, թէ հի՞՞մ յառաջագոյն խօսել ոչ կամեցար. նորա վաղվազակի տուեալ զպատճառս լռելոյն. Յարգելանի, ասէ, յորում կոչէր զիս արքայ, շէ արժան շէ վայել խօսել արեղայից. եւ վասն դորին իսկ ոչ ինչ պատասխանի արարի, մինչեւ ցայն զի ելի արտաքս : Եւ անդէն զնովիմբ ածէ պատմութիւնն, թէ այսու բանիւ պատասխանուոյ կարի յոյժ շինեցաւ թագաւորն :

Գ Լ Ո Ւ Խ Թ

Վասն այլոց եւս գործանոց, որ ոչ ստիպուածս ի կանանց պահպանութիւն լինիցին :

Ա. ԲՆՅ յայնմ ամենայնէ զոր վերագոյն ասացաք, է եւ այլ ինչ ինչ որ յորդորեալ ածէ զմեզ ի ճշմարիտ եւ ի կատարեալ պահպանութիւն կանանաց. եւ նախ օրինակ բարեաց շինութեան, զոր պարտ է մեզ տալ ամենեցուն ըստ բանից Առաքելոյն թէ, «Խորհեցարուք զբարիս առաջի ամե-

նայն մարդկան»,¹ և զարձեալ թէ
 «Խորհիմք զբարիս ոչ միայն առաջի
 Տեառն, այլ և առաջի մարդկան»,² :
 Քանզի չէ իսկ բաւական, թէ մեք մե-
 րոց անձանց միայն բարի լինիցիմք, այլ
 հանդերձ այսու հարկ է և վարուք
 և օրինակաւ լուսատու այլոց լինել :
 Այնպէս լուսաւորեցէ լոյս մեր առա-
 ջի մարդկան, որպէս զի տեսցեն զգործս
 մեր բարիս և զօրինակ շինութեան
 վարուց բարեաց, և փառաւորեցեն
 զՀայր մեր, որ յերկինս է³ : Չոր օրի-
 նակ և սովոր են մարդիկ դովել և
 փառաւոր առնել զԱստուած, յորժամ
 հայեցեալ տեսանիցեն ծառ ծաղկալից
 պտղալից կամ վարդ ինչ զեղեցիկ և
 անուշահոտ : Արդ պարտ և պատշաճ
 է մեզ սովին լուսաւոր օրինակաւ վա-
 րուց բարեաց փայլել առաջի ամենայն
 մարդկան, այլ մանաւանդ ևս առաւել
 առաջի մերոց եղբարցս, ընդ որս յա-
 ճախադոյնս խօսիմք և հաղորդ լինիմք :
 Բայց այս օրինակ բարի և շինութիւն
 ոչ եթէ յայնմիկ եղեալ կայցէ, զի մեզս
 ինչ ծանունս և մեծամեծս ոչ գործի-
 ցես, այլ զի և զգոյշ ի փոքունց թե-
 րակատարութեանց լինիցիս. և զի ա-
 մենայն մարդ ակնյանդիման տեսանիցէ,
 թէ կարի ճշգրիտ և հաւատարիմ ես
 ի հնազանդութեան և ի կանոնաց

պահպանութեան . եւ թէ զփոքր փոքր եւ զմանրամանր պատուերս վանացն եւ զսովորութիւնս մեծարոյ եւ մեծարգոյ համարիս : Ասան այնորիկ որ ոք յայսպիսի եւ ի սոյն իրս առաւել յառաջագէժ եղեալ զայլովքն անցուցանիցէ , եւս աւելի բարեաց օրինակաց եւ շինութեան առիթ լինի : Եւ որչափ ոք հնազոյն եւ երիցազոյն է եւ գփտութեամբ առաւելեալ , գոյնչափ եւս առաւել զայլս շինիցէ՝ եթէ ի գոյզն իրս յայստիկ փութով եւ ճշգրտութեամբ գնայցէ : Չէ եւ չէ մեծարոյ այն կանխութիւն կամ հնութիւն , եւ ոչ իսկ մարթի զոք հնազոյն երիցազոյն քան զայլս ասել , բայց եթէ յորժամ գեր ի վերոյ իցէ այլոց ի խոնարհութեան , ի մեռելութեան եւ ի կանոնաց պահպանութեան , եւ ի ընդ ճշգրտագոյն զամենայն հրամանս թեպէտ եւ շնչին եւ գուղնաբեայ իցեն . որպէս եւ ուսոյց մեզ Աւետարանի Արդապեան մեր Յիսուս . «Որ մեծն է ի ձեզ , եղիցի իբրեւ զկրտսերն , եւ առաջնորդն իբրեւ զսպասաւորն ,»⁴ Եւ Սոքա են , որ իւրեանց օրինակաւն պահեն եւ ի հաստի ունին զվանորայն , եւ առիթ լինին՝ զի առաքինութիւն քաջութեան վանական կարգայն հանապաղ յառաջագէժ լինիցի . սոքա են սիւնք , յորս յենու եւ

Հաստատի վանորայն : Ասաց իսկ Քրիստոս ի Յայտնութեան, թէ «Աբարից զնա սիւն տաճարի Աստուծոյ խնց»,⁵ որպէս եւ ցէրեմիա ասաց երբեմն Աստուած թէ «Աս ահաւաղիկ եդի զքեզ այսօր իբրեւ զսիւն երկաթի եւ իբրեւ զպարիսպ պղնձի»,⁶ : Այլ զսորին հակառակն չէ մարթ թէ մեծ եւս վիշտս եւ վնասս քան զչար օրինակն՝ վանորային դք Հասուցանիցէ, եւ որչափ երէց դք է եւ մեծամեծ կարողութեամբ առաւելեալ, նոյնչափ եւ վիշտք վնասուն մեծ լինիցին : Չի օրինակն կարի զօրաւոր եւ ազդական ի խրատել է եւ ի ձգել զայլս զկնի իւր, զոր օրինակ Հարք սուրբք եւ փորձն իրայն մեզ ուսուցանեն. իսկ ի շարիս եւ ի յոռութիւնս եւս իմն աւելի սասակագոյն եւ զօրաւորագոյն : Արդ յորժամ տեսանիցէ մեւս այն դք, եթէ դու՝ որ հնազոյնդ քան զնա ես, այնպէս հեղգութեամբ զքո կանսնս պահես եւ զփոքունց շտանես փոյթ . զի՞նչ ինչ առնիցէ նա, ուր զի եւ միտութիւն իսկ բնութեանն յայն իմն յօժարեցուցանէ, քանզի ամենեքին ցանկամբ եւ փափագեմբ ազատութեան, եւ շտանումք յանձն թէ արդելեալ պնդեալ կապիցիմբ ի կանսնս . զի՞նչ գործ գործիցէ, յորժամ ճանապարհն հարթեալ է եւ հորդեալ

եւ դրունքն բացեալ, ոչ ապաքէն դիւ-
 բաւ եւ անարգել ելանիցէ ընդ այն :
 Որովհետեւ ընդ այս կամէր եւ ինքն,
 եւ սպասեալ մնայր ումեք, որ նմա
 զառաջնորդութիւն ճանապարհին մա-
 տուցանիցէ, եւ զամօթն որ անախ լի-
 նէր, ի բաց ի միջոյ փարատիցէ : Ապա-
 քէն այսու օրինակաւ առ սակաւ սա-
 կաւ լուծեալ մեղկացեալ թուլանայցէ
 կրթութիւն առաքինութեան վանա-
 կան կարգաց, եւ այսր ամենայնի առա-
 ջին պատճառք եւ սկիզբն թերեւս դու-
 լինիցիս : Նմին իրի ոչ վասն քոյոցն
 միայն, այլ եւ յաղագս օտարին յան-
 ցանաց հասանիցէ քեզ համարս տալ
 Աստուծոյ, այնու զի քոյովզ շար օրի-
 նակաւ այնց յանցանաց լատճառք
 եղեր. յորմէ եւ արքունաւան մարգա-
 բէն աղաչէր ապրել եւ զերծանել. «Ի
 դաղանեաց իմոց սուրբ արա զիս եւ
 յօտարացն պահեա զճառայս ք», :
 Այս իսկ ստիպիցէ զմեզ ի ճշգրիտ
 պահպանութիւն մերոցս կանոնաց, եւ
 զի թէ մի բնաւ առնիցեմք իրս ինչ, որ
 ի դայթազղութիւն այլում ումեք լի-
 նել մարթիցի :

Բ. 1. եւ այլ իմն երկրորդ օրինակ,
 որ խրատէն զմեզ՝ ցանկ եւ միշտ անա-
 բաւ եւ ի ծաղկի զկանոնս պահել, զոր
 եւ երանելի Հայրն Իգնատիոս նշանակէ

ի սահմանադրութիւնս եւ ի կանոնս մինչ
 ասէն, թէ Ընդ ժամանակս ժամանակս
 ամի ամի ամենեքին խնդրիցեն յաւա-
 դէն, զի պատիժս պատուհասից եւ ա-
 պաշխարութիւնս դնիցէ ի վերայ՝ վասն
 պակասելոյ նոցա ի պահպանութիւնս
 կանոնաց. որպէս զի այս հոգ՝ նշանակ
 լիցի փութոյն, զոր իւրաքանչիւր ոք
 ունիցի զհոգեւոր յառաջադիմութենէ
 իւրմէ ի ճանապարհի Աստուծոյ 8 :
 Այնպէս իմն մեծ համարել պարտ է
 մեզ զկանոնս, որպէս զի յորժամ զանց
 զնոքօք առնիցեմք, ոչ միայն ի ներքս
 ի սիրտս մեր պարտիմք դժկամակ լինել
 ընդ այն, այլ եւ արտաքոյ իսկ զայն
 սրտցաւութիւն յայտ արարեալ ցու-
 ցանել եւ խնդրել ապաշխարութիւնս
 ինչ վասն սյսորիկ եւ զեզեալն ար-
 դեամբք կատարել : Այսու պայմանաւ,
 թէպէտ եւ ուրեք երբեք ի կանոնս ինչ
 ոք զթիցէ, սակայն ապաշխարու-
 թեամբն հատուցանէ զպարտս մնասուն
 եւ խրամակարկատ զքակեալն առնէ .
 նա եւ կանոնքն իսկ այնպէս ողջ անա-
 բատ կան մնան յիւրեանց զօրութեանն
 եւ ի պահպանութեան, որպէս թէ շէր
 ուրուք խրամատեալ կամ լուծեալ
 զնոսաւ Օրէնսդէտք քաղաքաց եւ աս-
 տուածախօսք առ հասարակ ուսուցա-
 նեն թէ յորժամ օրէնսզանցն ընդունի

զարժանին պատիժ պատուհասի, յայն-
 ժամ օրէնքն կան պահին յիւրեանց
 կայի եւ հաստատութեան, ի ծաղկի եւ
 յանթառամ պահպանութեան, եւ
 այնպէս ողջ անարատ, որպէս անգ-
 ուրեմն յառաջնում նուազի, մինչ զեռ-
 կարդեալն եզան, էին: Քանզի առ-
 տակ, թէ օրէնքն յիւրեանց զօրու-
 թեան են եւ ի պահպանութեան, չէ
 հարկ, թէ շիրամատիցին ինչ ի հնա-
 դանդեցեւոց, այլ շատ է եւ բաւական,
 թէ բազում հաւաստեալ տքնութիւն
 լինիցի առ ի զյանցաւորս պատժելոյ:
 Բայց յորժամ վայրագար իմն եւ յան-
 խաիր յանխնայ բնաւք զօրէնս լուծա-
 նիցեն եւ օրէնսզանցքն անպատուհաս
 ապրիցին, եւ ոչ դարման ի վերայ
 իրամատութեանն լինիցի, այն նշանակ
 յայտարար է, թէ այն օրէնք չկան
 այնուհետեւ յակաստանի, եւ օրինաց
 զօրութիւն ոչ ունին, քանզի ոչ վա-
 րեալ նովաւ մարդկանն կամ հակա-
 աակն այնմ վարեալ եւ զնացեալ,
 այնու իսկ լուծանին եւ եղծանին օ-
 րէնքն: Ըստ նմին համեմատութեան
 մարթ է եւ զկանոնացն առակ: Յոր-
 ժամ այնպիսի հոգարարձութիւն ի վա-
 նորային լինիցի, զի իբրեւ յանցանք ինչ
 եւ պակասութիւն զորժին եւ մեղք ինչ
 բնորդէմ կանոնացն կատարին, անդէն

վաղվադակի ի վերայ դան եւ պատիժք պատուհասին, յայնժամ քաջ հաստատուն են կանոնքն եւ ի կենդանի պահպանութեան: Այլ յորժամ կանոնքն խառնիխուռն եւ դիւրաւ իմն արհամարհեալ զանց առնին, եւ բազում թերահատարութիւնք դորժին ի նոսա, իսկ յանցաւորքն ոչ ինչ ի պատիժս մտանեն, ճշմարտիւ մարթիմք ասել, թէ ոչ եւս պահին նսքա. որովհետեւ այնպէս համարձակ եւ արձակերասանակ ստերիւրեալ անցանեն զնորգք, որպէս զի եւ ոչ միտ ոք երբեք այնմ գնէ. մեղաւորն կայ մնայ անպատիժ, նա մանաւանդ առ ոչինչ զյանցանսն համարի: Յայն սակս պարտ եւ պառշաճ է ասել, թէ այն կանոն այլ եւս կանոնի զգորութիւն ոչ ունի. որովհետեւ հակառակ վարքն եւ սովորութիւն եղծ եւ ջրեաց զայն ամենեւին, իբրու զի յայտ յանդիման աւազացն եւ նոցա դիտութեամբ խրամասին, նա եւ ոչ վրէժք խնդրին եւ ոչ օրէնսդանցն լուծանէ զպատիժ պատուհասին:

Գ. Աւստասին ի սոցին իրաց է, զի աւաղքն, որոց յիւրեանց իսկ պաշտամանէն անկ է եւ պարտ է տեսանել եւ հողալ, զի կանոնք ի ծաղկի եւ ի հաստատութեան կայցեն մնայցեն, որք եւ գող իմն պահապանք եւ պահակա-

պանք վանացն են, պարտական են ի
 խղճէ մտացն ածել զնել պատիժս վասն
 յանցանաց՝ որ ի կանոնացն պահպա-
 նութեան գործիցին: Նմին իրի մինչ
 աւագն պատժովք կամ բանիւք պա-
 տուհասէ զքեզ, ոչ վասն այնորիկ առ-
 նիցէ, որպէս թէ շարականութեամբ
 ատելութեամբ իցէ ընդ քեզ, կամ թէ
 անարդ եւ ի վայր համարիցի զքեզ.
 քանզի զիտէ, թէ մարդիկ եմք եւ թէ
 ոչ այնպէս մեծ ինչ է անցանել վազել
 զայսու կամ զայնու կանոնաւ. այլ զի
 հասուցանիցէ զպարտս իւրոյ պաշտա-
 մանն, որ հարկ իմն ի վերայ զնէ նմա
 եւ կանոնացն ողջ անարատ պահպանու-
 թեան ինամ տանել, եւ տքնել, զի
 յառաջին կայի եւ ի հաստատութեանն
 մնայցեն: Արդ եթէ զկանոնացն խրա-
 մատութիւն կամ զանց ինչ ուրեք եւ
 անաւս առնէք, կամ զօրէնսղանցն ան-
 պատիժ եւ անպատուհաս թողոյր,
 յայտնապէս ցուցանէք թէ փոքր ինչ
 զկանոնսն հաշուի, նա մանաւանդ թէ
 հաճի իմն եւ հաւանի ընդ խրամատու-
 թիւնն եւ յանձն առնու թէ առ սա-
 կաւ սակաւ խափանեացին եւ մի ի կիր
 արկանիցին կանոնքն, եւ վանորայն իսկ
 զլխովին ապա ուրեմն թուլացեալ մեղ-
 կանայցէ: Եւ այս խաիր է, ասէ սուրբն
 Բոնաւենատուբա՞, ընդ վանս՝ որ զառա-

ջին պահպանութիւնս կարգաց պահի-
ցեն եւ քաջ յարդարեալ իցեն, եւ ընդ
այլս՝ որ լուծեալ իցեն եւ մեղկեալ. զի
ոչ եթէ ի սոսա մեղք գործին եւ ի
նոսա ոչ, քանզի այս գրեթէ անհնարին
իմն է, որովհետեւ «Բազում ինչ յան-
ցանեմք ամենեքեան», ¹⁰. այլ զի ի
վանորայս օրինապահս եւ բարեկարգս՝
որ դք ըստ կանոնս անցանիցէ, պատժի
եւ յանդիմանի. իսկ ի մեղկացեալս
անտես առնի:

Գ. Այլ զոր աւագին ի պատճառս
իւրոյ պաշտամանն առնել պարտ իցէ,
զնոյն սուրբ Հայրն Իգնատիոս կամի,
զի ամենեքին ստեպ ի կիր արկանիցեն
յօզնութիւն աւագին: Աւստի եւ ասէ
իսկ. Ամենեքին երբեք երբեք ի տարւոջ
ինդրիցեն յաւագէն, զի պատիժս եւ
ապաշխարութիւնս ի վերայ զնիցէ
վասն պակասելոյ նոցա ի կանոնաց
պահպանութեան: Քանզի կարի ծան-
բատաղտուկ եւ ձանձիր աշխատութիւն
աւագին հասանէր, եթէ հարկ իմն լի-
ներ նմա իբրեւ նուիրակ եւ դահիճ
զհետ յանցաւորացն պնդել, եւ նոցա
վասն իւրաքանչիւր կանոնացն խրամա-
տութեան արժան պատիժս անդէն ի
վերայ ածել: Նա եւ ոչ մարթ ինչ էր
այսմ այսպէս լինելոյ. եւ թէպէտ հնար
եւս էր այնմ, սակայն շէր ի դէպ քաղ-

ցրութեանն, որով միաբանութիւնն վարի: Արդ այս գործ է քոյոյ փութոյդ. քո է զառաջինն ասել զյանցանս առաջի աւագին, ապաշխարութիւնս վասն նոցա խնդրել. նա եւ ոչ իսկ յանձն առնուլ թէ առաջնորդն չեւ ի քէն զքոյին յանցանս եւ զպակասութիւնս իմացեալ, յայլմէ ումէքէ դիտացէ: Ձի քո պաշտօն է այս եւ քոյին պարտոյք. եւ դու իսկ ինքնին այսպէս աւելի իմն շահիցիս, քան այլ ո եւ պէտ ոք:

Ե. Եւ ասաւել քան զամենայն արժան է միտ դնել պատճառացն, զոք վասն իրացս այսոցիկ նշանակէ սուրբ Հայրն Իգնատիոս անդէն ի նմին կանոնի. Ձի այս հոգ եւ խնամ նշանակ լիցի փութոյն, զոր այր իւրաքանչիւր ունիցի զհոգեւոր յառաջագիմութենէ իւրմէ ի ճանապարհի Աստուծոյ: Այնպէս զի, յորժամ ոք անձկաւ եւ ակնչանօք փութայցէ խնդրել առնուլ յաւագէն ապաշխարութիւնս վասն պակասելոյ իւրոյ ի կանոնս, անդէն բնդ նմին յայտ արարեալ ցուցանէ, թէ հաւաստեաւ հոգ ի մտի ունի զհոգեւոր յառաջագիմութենէ իւրմէ: Այլ գնորին հակառակն, յորժամ զպէսպէս կանոնօք անցեալ ուրուք եւ բազում թերութիւնս ի նոսին գործեալ ան-

փոյթ զապաշխարութենէ խնդրելոյ
առնիցէ, յայանապէս ցուցանէ թէ
ասկաւ ինչ փոյթ է նորա զիւրմէ յա-
ռաջադիմութենէ: Վասն այնորիկ ցոր-
շափ զհրահանգս զայս բարեպաշտու-
թեան անդադար ի տան ի կիր արկա-
նեն, Եւ բազում ապաշխարութիւնք
եւ մեռուցմունք յաճախադոյնս ի վե-
րայ զնին, ստուգութեամբ եւ հաս-
տատութեամբ զմտաւ ածեալ դիտա-
ցուք, թէ իրք վանայն ազնուադոյն
կարգաւ յորինեալ յառաջ խաղան, եւ
թէ մեծ եռանդն անդէն վառեալ բոր-
բոքեալ է, եւ միանգամայն ասացից թէ
ամենեքին քաջ շինեալ են եւ ի բարիս
թեւակոխեն:

Զ. Արդ այս՝ երկրորդ միջնորդն է,
զոր տամբ աստէն, եւ այն կարի իմն
դիւրին ի պահել: Չասեմ, պակասու-
թիւնս ինչ ի կանոնացն պահպանու-
թեան բնաւ ամենեւին ոչ գործել,
քանզի յայնժամ պարս էր մեզ հրեշ-
տակս եւ ոչ մարդիկ լինել. որովհետեւ
բազում անգամ ի յանցանս անկանիւք,
զի ո՞ այն դք է, որ երբեմն ի ներկայսն
ոչ գթիցէ, թէպէտ եւ արդար եւս
իցէ. «Զի չիք մարդ՝ որ ոչ մեղանչէ,»¹¹
Այլ զայս կամիմ, զի յորժամ յանցա-
նիցես, գէթ ցաւս իմն եւ գծկամա-
կութիւն ընդ այն ցուցանիցես. որ-

պէս զի յայտ առնիցի թէ վանական ես,
 թէ պատուական եւ մեծարգոյ զկա-
 նոնսդ վարկանիս, եւ թէ անհնարին
 եւ ջերմաջերմն ցանկութիւն բարձեալ
 բերես յանձին քում առ ի զնոսին
 անվրէպ եւ ճշգրիտ պահելոյ: Գոնեայ
 եկ երեւեաց վաղագոյն զյանցանան զոր
 դորձեցեր՝ ասել. զի այսու սուղ ինչ
 եւ խուն ապաշխարութեամբ՝ զոր յանձն
 առնուս, զխրամատութիւն կանոնին
 անդրէն միւսանդամ կարկատես, նա
 մանաւանդ առաւել եւս բազմապա-
 տիկ քան զոր կորուսերն, շահիցիս:
 Բանսարկուն իսկ դիւտովին ոչ այնչափ
 ընդ պակասութիւնն՝ յոր զքեզ դա-
 բահոս արար, պարծիցի, որչափ մեծաւ
 ամօթով ամաշխեց ընդ այն, զի դու
 այնպէս քաջ նորոգեցեր եւ հատուցեր
 ընդ այնր: Այսպէս նա ինքն դէն յա-
 կամայ կամս երբեմն խոստովան եղեւ
 սրբոյն Գոմինիկեայ, ի ժամանակի զի
 առեալ շրջեցուցանէր զնա Երանելին
 ընդ ամենայն սննեակս մենաստանին
 եւ հրամայէր ասել. թէ զինչ հնարիք
 եւ որով օրինակաւ յիւրաքանչիւր կող-
 մանսն զիւր արեղայսն փորձիցէ: Քան-
 զի իրրեւ եկին հասին ի սննեակն, յո-
 բում յայանապէս մերկանան վանա-
 կանքն զիւրեանց յանցանս եւ յան-
 դիմանին եւ պատժին, յայնժամ

մոմսեալ եւ զայրացեալ գիւին, Աստ,
ասէ, զոր ի խնճոյսն, ի զբօսանաց տա-
ճարին, ի ճաշատանն եւ յայլ նոյն-
պիտի վայրս ինչ շահեալ իցեմ, կորու-
սանեմ: Եւ ոչ առաջի Աստուծոյ միայն,
այլ եւ մարդկան իսկ առաջի՝ այսպիսի
ինչ ապաշխարութեամբք եւ պատժովք
խրամատութիւն կանոնացն կարի քաջ
կարկատի եւ հատուցումն ընդ այնր
լինի: Ձոր օրինակ թէ անփոյթ ինչ
եղեր, յորժամ լուար զնշան զանդա-
կին, կամ թէ յայն՝ յոր կոչեցարն,
զանդադադոյն ինչ եղեր ի գնալ, ահա
անդէն յանցումն ինչ հրապարակաւ եւ
ամենեցուն ակնյանդիման գործեցեր.
Նմին իրի եւ ապաշխարութիւն ինչ
հրապարակաւ՝ այսինքն ինքնակամ
խոստովանութիւն քոյոց յանցանաց՝
դեղ դարմանոյ անփութութեանդ լի-
նիցի: Բայց թէ պակասութիւն ինչ
երևել երևիցի, այլ ոչ ըստ նմին
օրինակի եւ ապաշխարութիւնն յայ-
տնապէս ի վերայ դայցէ, կարի իսկ
իրաւամբք մարթ է ասել, թէ յայնմ
վանորայի չկայ ի հաստի կանոնացն
պահպանութիւն, այլ տակաւ երթայ
եւ վատթարի:

Է. Այլ յայտմ վայրի միտ պարտ
է գնել, զի թէպէտ եւ յՆնկերու-
թեանն այն իմն սովորութիւն է,

զի ապաշխարութիւնք եւ պատիժք
ինքնակամ մանաւանդ խնդրիցին, քան
թէ յաւազէն ի վերայ ածիցին, եւ
պատշաճ իսկ է, զի ցանկ եւ միշտ
նոյնօրինակ լինիցի. սակայն շէ ի դէպ
ի մոռացօնս արկանել եւ զերկրորդ
պայման զապաշխարութիւնսն ի կիր
առնելոյ, որ եւ ի կանոնին հրամայի,
այն ինքն է. զի պատիժս վասն նորին
պատճառի վերակացուն ի վերայ գնի-
ցէ: Ապա թէ ոչ այս բարուբք իմն
լինէին ապաշխարութեանց դժուարին
երեւելոյ եւ սմանց դժկամակ ընդ այն
լինելոյ, զի աւազն պատիժս հրամայէ
նոցա, եւ այն ոչ սակաւ մնաս եւ դայ-
թազդութիւն վանացն բերիցէ: Ասան
այնորիկ պարտ եւ պատշաճ է զայս
պատժելոյ սովորութիւնն պահել եւ
ընդ ամենեօին առ հասարակ ի կիր ար-
կանել. քանզի ոչ բնաւ պակասիցէ
դէպ ժամանակ զայն ի գործ գնելոյ:
Նա մանաւանդ թէպէտ եւ շղուցէ ի
միջի պատեհ ժամ, սակայն կամի իմն
սուբբ Հայր մեր Իգնատիոս, Չի ամե-
նեքին, ասէ, կազմ եւ պատրաստ լի-
նիցին ընդունել եւ լնուլ ախորժ յօ-
ժարութեամբ զամենայն եւ զհամօրէն
ապաշխարութիւնս, որ ի վերայ գնիցին,
թէպէտ եւ ոչ վասն յանցանաց ինչ
պակասութեան հրամայիցին ¹²: Արով

ոք զիւր առաքինութիւնն եւ զսո-
նորհութիւն եւ զցանկութիւն՝ զոր
վասն իւրոյ յառաջադիմութեանն ու-
նիցի, կարի քաջ յայտ առնիցէ, ըստ
այնմ զոր ասէ առաքեալն Պետրոս .
«Քանզի զի՞նչ երախտիք իցեն, եթէ
յորժամ մեղանշիցէք՝ տանջիցիք եւ
համբերիցէք, այլ եթէ զբարիս զոր-
ծիցէք՝ շարշարիցիք եւ համբերիցէք,
այն շնորհք Քստուծոյ են»,¹³ : Ապա-
քէն սակաւ իմն է այն, եթէ յորժամ
արդեամբք եւ ճշմարտիւ յանցանեան
եւ արժանի կշտամբութեան լինիցիս,
յայնժամ միայն համբերութեամբ յան-
դիմանութեան եւ պատժոց պատու-
հասից տանիցիս . այլ յորժամ առանց
քո ինչ յանցանաց եւ մնասապարտու-
թեան կշտամբիցիս եւ պատժիցիս, որ-
պէս թէ արդեամբք իսկ մեղուցեալ
էիր, եւ պատժոցն պատուհասից եր-
կայնմութեամբ եւ այլոցն շինու-
թեամբ համբերես, արդարեւ այս ազ-
նուագոյն է :

Ը. Աբրորդ՝ ոչ սակաւ նպաստ ի
կանոնացն պահպանութիւն լինիցի եւ
այն, որ ի վերջնումն Համառօտեալ եւ
Հասարակաց կանոնացն կայ, այսինքն
զիտել եւ ճանաչել զկանոնս . ուստի
պատուիրի անդէն, զի ամենեքին զնո-
սին ի սենեկի պահիցեն եւ ամսոյ ամսոյ

Ընթեռնուցուն կամ ի լուր ականջաց
 զնոցին ընթերցուած լսիցեն: Նմին իրի
 սմանց ոչ շատ թուի զկանոնացն ըն-
 թերցումն միանգամ յամսեանն լսել ի
 կերակրոցն տաճարի, այլ բաց յայնմա-
 նէ զօրհանապազ զերիս կամ շորս կա-
 նոնս ի միասին ընդ հոգեւոր ընթեր-
 ցուածոյն իւրեանց յեղյեղուն, որով եւ
 ամիս յամսոց ընդ ամենայն կանոնս շր-
 ջեալ անցանեն մտադրութեամբ, կշռե-
 լով եւ մանր որոճալով: Եւ այս սովո-
 րութիւն գովելի է եւ առաւել գովելի
 եւ ազնուագոյն ընթերցուած հոգեւոր:
 Գարձեալ ձեռնատու ի գոյն լինիցի՝ մաս-
 նաւոր քննութիւն առնել զկանոնացն
 պահպանութենէ, իբր ոչ եթէ զամե-
 նայն համօրէն կանոնացն միանգամայն,
 այլ զառաջինն զայնմանէ, որ իւրաքան-
 շիւր ումէք առաւել պիտոյն է, եւ ապա
 զայլմէ. եւ երբեմն իսկ առանձինն զայն-
 ցանէ, որ առ իւր պաշտօնն հայիցի: Եւ
 այս քննութիւն կարի իմն օգտակար
 եւ պաղարեւր լինիցի:

Ճ Ե Ռ

Ե Ի Թ Ն Ե Բ Ո Բ Գ

Վ Ա Ս Ն

Յ Ա Յ Տ Ն Ո Ւ Թ Ե Ա Ն Ի Ղ Ճ Ի Մ Տ Ա Յ

Ճ Ե Ռ

Ե Ի Թ Կ Ե Ե Ր Ո Ր Գ

Թէ քսնի ՊԱՐԶՈՒԹԵԱՄԲ ԵՒ
 ՅՍՏԵՎՈՒԹԵԱՄԲ ՊԱՐՏԻՑԻ ԻՐԸՔԱՆ-
 ՉԻՐ ՈՔ ԶԱՆԶՆ ՅԱՅՏ ԱՌԿԵԼ ԱՒԱԳԱՅ
 ԻՐՈՅ ԵՒ ՀՈԳԵՒՈՐ ՀԱՐՅ Ի ՏԱԼ ՆՈՅԱ
 ԶԿԱՏԱՐԵԱԼ ԵՒ ԶԻԵԿԻՆ ՀԱՄԱՐ
 ԽՂՃԻ ՄՏԱՅ ԻՐՈՅ

Գ Լ Ո Ի Խ Ա

Թէ քսնի՛ Գէճ Ե- ի-ր-ե-ո-ր իցէ ասանց ինչ-
 ը-ո-ր-ո-ւ-թիւն ընդ վեր-ի-ո-ր-ո-ցն գնալ:

Ա. ՍԱՍԻԱՆՈՍ ասէ, Հարցն առա-
 ջնոց եւ նախնեաց այս իմն կարի սո-
 վորական էր եւ ընտանի, զի որչափ եւ
 քանի մարդիկ զանձինս ի սպաս ծա-
 ուայութեան Աստուծոյ զառաջինն մա-
 տուցանէին, նոցա իբրեւ զառաջին նը-
 շանագիր աղփարեաց առաջի եղեալ
 ուսուցանէին՝ զամենայն ինչ, զփորձու-
 թիւնս, զչար խորհուրդս եւ որ զինչ
 այլ ինչ ի հոգւոջ դիպիցի, վաղվաղակի
 պարզմտութեամբ յայտ առնել առա-
 դաց եւ վարդապետաց իւրեանց¹: Եւ
 այս իբրեւ առաջին դուռն եւ սկիզբն
 իւրեանց հոգեւոր ուսման վարդապե-

տուժեանն էր: Ուստի եւ սուրբն Ան-
տոն՝ թէ հնար ինչ իցէ, ասէ, պարտի
վանականն քանի քայլս եւ գնայ, կամ
քանի բաժակս ջրոյ ըմպիցէ ի խցկան
իւրում, երիցագունիցն յայտ առնել.
զի մի գուցէ անդէն ի նոսին մօլորեալ
զարտուղի անկցի²: Վկայէ եւ Յով-
հաննէս Աղիմակոս³. Բազումս, ասէ,
տեսի ի վանորայի միում աբեղայս
երեւելիս եւ նշանաւորս սրբական վա-
րուք, որ կախեալ կրէին զգօտւոյ իւ-
րեանց մատեան փոքրիկ, յորում զամե-
նայն խորհուրդս իւրեանց զօրհանապազ
նշանակէին, որպէս զի ապա յետոյ
զնոցա համար՝ իւրեանց փարախապե-
տին տայցեն: Եւ յաւելու ասել, թէ
նոքա աւագին հրամանաւ զայս սովոր
էին առնել: Զնոյն վարդապետութիւն
յայտնի եւ մեկին բանիւք առաջի գնեն
սուրբն Բարսեղ, սուրբն Յերոնիմոս,
Ամբրոսիոս եւ Բեռնարդոս⁴:

Բ. Աւ քանզի այս համօրէն Հարցն
սրբոց հասարակաց վարդապետութիւն
է եւ առաջին սկիզբն հոգեւոր կենաց
առնախնի անապատակեացս, նմին իրի
եւ սուրբ Հայրն Իգնատիոս զայս իրս
իրբեւ մեծ ինչ եւ կարի կարեւոր՝ ծանր
եւ սաստիկ բանիւք վեր ի վայր յեղե-
ղու ի սահմանադրութիւնսն. Զիրոն,
ասէ, խորհեալ եւ զմտաւ ածեալ ի Տէր,

Հաճոյ թուեցաւ մեզ առաջի մեծ վայելչութեան փառաց Աստուածութեանն, թէ զարմանալի իմն օրինակաւ նպատաւոր եւ օգուտ լինիցի, զի հպատակքն ամենեւին յայտնեալ եւ դիտեալ իւրեանց վերակացուացն իցենն⁵ : Չէ սովոր սուրբ Հայրն յայլ ինչ իրս զայսօրինակ բարբառել, թէ պէտեւ կարի մեծ ինչ իցենն : Նա եւ ոչ շատ ինչ համարեցաւ զայս պատկառաւոր գնել, այլ եւ հզօր եւ զօրաւոր պատճառօք զայն ցուցանել կամեցաւ :

Աւ նախ վասն այնորիկ հարկ է եւ կարեւոր՝ զանձն յստակութեամբ յայտնել վերակացուացն, զի պատկառաւորքն քաջ եւ ազնուազոյնս վարել եւ ուղղել զիւրեանց հնազանդեալսն կարիցենն : Քանզի հարկ ի վերայ կայ աւագին ուղղել եւ առաջնորդել քեզ այս է նորա պաշտօն, այս է ուղղիչն լինել, եւ սոյն՝ վերակացութիւն : Չի թէ ոչ նա դիտեալ ունիցի զքեզ, եւ եթէ դու իսկ զանձն քո նմա ոչ յայտնիցես, ստոյգ է, թէ շմարթի նա բոտ պատշաճի զիւր պաշտօնն վարել : Նմին իրի եւ Իմաստունն ասէ բայ. «Արժած կէ զամպարշտութիւն իւր, ոչ յաջողեսցի»⁶ : Թէ հիւանդ զք զախա իւր եւ զվերս ոչ ցուցանիցէ բժշկին, չկարէ առնուլ ի նմանէ զզարմանս

բժշկութեանն : Քանզի , զորօրինակ
 գրէ երանելին Յերոնիմոս⁷ . Ձոր ոչն
 ճանաչէ բժշկական արուեստն՝ ոչ բր-
 ժբշկէ : Հարկ է զի զքո խօթութիւնդ
 բժշկին յայտ առնիցես , եթէ կամիցիս
 թէ դարմանէ զքեզ . նա մանաւանդ
 թէ ի բազում ախտս եւ ի հիւանդու-
 թիւնս միանգամայն ի միտսին գրաւեալ
 գտանիցիս , պարտ եւ պատշաճ է , զի
 զքնաւ ցաւս միահաղոյն ի վեր հանցես
 նմա . քանզի թէ զմին միայն թաքու-
 ցանիցես , թերեւս այնպիսի ինչ զեզ
 դարմանոյ բժիշկն քեզ պատուիրիցէ ,
 որ առաւել մնաս առնիցէ այնմ՝ զոր
 լուեալ ծածկեցեր , քան յայն՝ զոր յայն
 արարեր , նպաստ լինիցի . վասն զի որ
 լերդին օգտակար է , այն մնասակար է
 փայծեղան : Աւտի հարկ ի վերայ կոյ
 քեզ զամենայն ցաւս քո միանգամայն
 ցուցանել , որպէս զի այնպէս իմն զգեզ
 դարմանոյն ամբքեալ խառնիցէ բժիշկն
 վասն միոյն յախտից , զի մի գուցէ ի
 միւսմէն մնաս ինչ կրիցես : Արդ ըստ
 նմին օրինակի եւ վասն նորին պատճա-
 ուաց պարտ եւ արժան է քեզ զամենայն
 խօթութիւնս եւ զակարութիւնս քո
 հոգեւոր բժշկին՝ որ է աւագն վերակա-
 ցուն , յայտ արարեալ ցուցանել :
 Քանզի յորժամ զխօթացեալն քաջ դի-
 տեալ ճանաչէ բժիշկն , եւ զքնաւ ցաւս

նորա, զհիւանդութիւնս եւ զբնածին խառնուած կազմածոյն ի ներքուստ ի միտ առեալ զիտէ, զխւրազոյն եւ արագ արագ զդեղ բժշկութեանն մատուցանիցէ. զի անդէն վաղվաղակի իբրեւ իմանայ զարմատ շարին, տեսանէ թէ զինչ հիւթ մեղաց շահեալ ատրիցէ անդէն ի սրտին. զինչ այն ինչ իցէ, որ օգուան լինել մարթիցի, եւ զինչ՝ որ մնասակար. եւ այսպէս առանց ինչ աշխատութեան զպատշաճ եւ զգիպող դեղն ի վերայ դնիցէ:

Յայս պատճառս սովոր են իշխանք եւ մեծամեծք բժիշկս ընդ իւրեանս ածել շրջեցուցանել, որ ամենայն ուրեք զհետ նոցա դնան, եւ ի կերակրոց ժամուն հանապաղ մօտ եւ առընթեր կան նոցա: Եբր ոչ եթէ զի յամենայն վայրկենի ատիցեն, թէ Չայս մի ուտեր, այնչափ շատ մի ըմպեր, որովհետեւ այսպէս ծանր եւ տաղաուկ նոցա լինէին. այլ զի մինչ զնոցա ուտելն անսանեն եւ զհանապազորդ սովորութիւնսն, զսրտին միտութիւն եւ զայլն ամենայն՝ որ նոցա մնասել կամ օգտել մարթիցի, դիտեն անդադար, զնոցա բնութիւնն եւ զկազմած խառնուածոյն ի ներքուստ նկատեալ ծանիցեն: Եւ այնուհետեւ յորժամ գէպ իմն լինիցի նոցա յախտ ինչ ըմբռնել, ազնուազոյն

օրինակաւ դարձանել եւ զեղս ի կիրարկանել զխոհցեն: Արդ կամի երանելի Հայր մեր Իզնատիոս, զի զայս սովորութիւն պահիցեմք եւ զբժիշկան հանապաղ առ ձեռն պատրաստական ունիցիմք, որ ամենայն ուրեք բնդ մեզ շրջիցին, եւ զմեր խառնուածս, զյօժարութիւն բնութեան մերոյ, զակարութիւն եւ զզօրութիւն մեր քաջիկ իմն եւ ի ներքուստ դիտեալ ծանիցեն, որով ազնուագոյնս զմեզ ըստ զիպաց զիպաց բժշկել եւ վարել կարիցեն:

Գ. Տեսչութիւն միաբանութեան մերոյ հողերսր է եւ ամենեւին ի ներքինս պատշաճեալ, եւ ոչ ի տանջանսինչ եւ ի պատիժս պատուհասից սահմանեալ է. յայն սակս սովորական կարգաւ ոչ ըստ դատաստանացն օրինակի ինչ գործէ, ոչ բնդ ճանապարհ հարցափորձից եւ ամբաստանութեանց եւ դատախաչութեանց գնայ, այլ բնդ դարձան եւ բնդ օգուտ ոգւոցն միայն միտ եղեալ հայի. նմին իրի պարտիս դու քեզէն բանալ եւ յայտ առնել զանձն քո աւազին իբրեւ բժշկի կամ հօր, որ զԱստուծոյ տեղի ունի: Զայս եթէ շառնիցես, ի մեծ ինչ վտանգ եւ ի տազնապ զանձնդ արկանիցես եւ զԱստուած փորձիցես. իբրու զի նա ձեռնասութեամբ մարդկան զքեզ

ուղղել եւ վարել կամի, իսկ սոքա զքեզ բարւոք ուղղել շկարիցեն, թէ զքեզ նոցա ոչ յայտնիցես. քանզի ոչ ճանաչեն զքեզ, թէ որպիսի ոք ես: Արդ թէ ընդ այլ ինչ կամիցիս, զԱտուած փորձես. քանզի զայն իմն խընդրես, որ ըստ հասարակացն բարուց ապարէն շմարթի լինել:

Գ. Արկրորդ պատճառք որով եւ առաջինն իսկ քաջիկ իմն յայտ առնի՛ այն է, զի որչափ աւագացն ամենայն ներքին իրք հպատակաց իւրեանց յայտնապէս պարզեալ եւ մեկնեալ իցեն, դոյնչափ ազնուագոյնս եւ մեծաւ հոգարարձութեամբ եւ առաւել սիրով մարթին ձեռնտու լինել նոցա, եւ պատասպարել պահել զհոգիս նոցա ի պէսպէս անպատեհութեանց եւ ի վտանգաց, յորս մարթ էր թէ անկանէին թէ յայս նիշ տեղւոջ կամ յայն նիշ պաշտաման կամ սպասու զնոսս փրակացութն կացուցանէին. այնու զի չգիտեն զնոցա փորձութիւնս եւ զչարաչարն յօժարութիւնս, եւ թէ որչափ իցէ զօրութիւն եւ ոյժ պնդութեան նոցա եւ քանի՛օն քաջութիւն առաքինութեան նոցա: Մանաւանդ յՆկերութեանս զօրութեամբ ուխտից մերոց եւ կանոնացն հաստատելոց պարախմբ հանապազ կազմ եւ պատրաստ լինել

ընթանալ քանիցս անդամ յոր վայր
 եւ հրամայիցի մեզ կամ ի քահանայա-
 պետէն կամ անդասին ի նոցունց աւա-
 գայն: Եւ զի յայսպիսի պաշտամունս
 առաքելութեան չլինիցի ինչ վերիպել,
 այսինքն զայս ոք առաքելով եւ ոչ
 զմեան, զսոսա յայս ինչ իրս եւ զնոսա
 յայլ ինչ եղեալ, Աչ միայն յոյժ
 օգուտ է, այլ եւ կարի մեծապէս կա-
 րեւոր է, ասէ սուրբ Հայր մեր, զի ա-
 մենեւին բնաւին աւագն տեղեակ լի-
 նիցի յօժարութեանց եւ փորձութեանց
 իւրոց հպատակացն եւ թէ յոր մեղս
 եւ յինչ թերակատարութիւնս բնու-
 թեամբ միաազոյնք իցեն կամ եղեալ
 իցեն. քանզի այսու պայմանաւ զնոսա
 լուազոյն կարգել եւ վարել մարթիցի,
 ոչ ումք հրամայեալ զայն ինչ՝ որ ըստ
 նորա զօրութիւնն անցանիցէ, եւ ոչ
 եղեալ զոք ի մեծ վիշտս վտանգի եւ
 յաշխատութիւնս մեծամեծս քան զայն՝
 զոր այր իւրաքանչիւր ըստ իւրում պայ-
 մանին տանել զօրիցէ: Մին ի պատճա-
 ռացն՝ որ զտեսչութիւն եւ զկարգ միա-
 բանութեանն զիրին եւ քաղցր եւ յար-
 գարեալ գործեն, այս յայտնութիւն
 եւ ծանօթութիւնն է, զոր վերակա-
 ցութն զիւրաքանչիւր հպատակաց իւ-
 րեանց ունին, որով ստուգիւ ճանաչեն
 զքաջութիւնս, զառաւելութիւնս եւ

զարչութիւնս բնութեանց իւրաքանչիւր, զկարողութիւնս եւ զաջողութիւնս, զչարս եւ զբարիս եւ թէ յինչ այլ ինչ բաւական ոք իցէ եւ պատշաճ եւ յինչ չբաւական. քանզի այսու օրինակաւ գիտեն թէ զինչ վասն ուրուք ուրուք առանձինն սահմանել արժան իցէ եւ զո՞ յինչ կարգել: Եւ այսպէս ոչինչ իրս երբեք ի քո վերայ գնիցեն, որ առաւել իցէ քան զհողեւոր կամ զմարմնաւոր զօրութիւնս քո, եւ ոչ իսկ ի տազնապ ինչ ուրեք կամ ի վտանգ արկանիցեն զքեզ. այլ իւրաքանչիւր ումեք ըստ իւրում զօրութեանն եւ յաջողութեան, եւ որպէս յաւետարանին կայ, «Իւրաքանչիւր ըստ իւրում կարի»,⁸ բաշխեալ բաժանեացեն զպաշտամունսն:

Եւ Աբրորդ պատճառք այն է, զի ասէ սուրբ Հայր մեր թէ մեծապէս կարեւոր եւ օգուտ այս ծանօթութիւնն է, որպէս զի այսու պայմանաւ աւագն ազնուագոյնս կարգել եւ հողալ մարթիցի զայն ինչ, որ համօրէն միաբանութեանն ի դէպ եւ պատշաճ իցէ. իբրու զի պարտապան է նա նորա բարութեանն եւ պատուոյն, որպէս եւ քոյդ իսկ առանձինն, հայել եւ խնամ տանել: Արդ յորժամ դու երթեալ զանձն քո յայտ աւագին առնիցես եւ

զլի կատարեալ համար զհոգւոյդ սայ-
ցես նմա, յայնժամ մարթի նա հոգ
տանել պատուոյ քում յամենայնի, եւ
առանց ինչ քոյոյ սողիւտի եւ արատոյ՝
զհասարակաց բարութիւն համօրէն ըն-
կերութեանն խնամել եւ տեսանել :
Իսկ եթէ զքեզ ողջ բովանդակ նմա ոչ
յայանիցես, թերեւս զքո պատիւդ եւ
զանձնդ իսկ զլիտովին, նա եւ զբարի
անուն եւ զմեծարոյ կարծիս վանաց
քոյ որ զքոյոյն անտի կախեալ կայ, ի
վտանգի դնիցես :

2. Յայսմ վայրի ոչ անդէպ ինչ լի-
նիցի հարեւանցի իմն զմտաւ ածել եւ
կըռել, թէ զհարդ միջնորդքն՝ զոր մա-
տուցանէ մեզ միաբանութիւնն յօգուտ
եւ ի յառաջադիմութիւն մեր, հաւան
եւ համեմատ իւրում կատարածին են :
Եթէ մեր կարգս առանձնանալ միայն
էր եւ ի խցկան դադարել, յեկեղեցի
եւ ի ճաշատուն երթալ, ապաքէն այն-
չափ յայանութեան եւ այնպիսի ճըշ-
գրիտ համարոյ խղճի մտացն չլինէր ինչ
հարկ. այլ քանզի աշակերտք միաբա-
նութեանս պարտին ի պէսպէս կարգս
մտանել եւ պատշաճել, եւ գործի
այլեւայլ իրաց լինել, եւ զայնպիսի
պաշտամունս բարձունս եւ վշտազինս
վարել, եւ ընդ հանուր ընդ ամենայն
աշխարհ ի մէջ հաւատացելոց եւ ան-

Հաւատից երթալ հրամանաւ, եւ այն երբեմն առանձինն եւ միայն միայնակ եւ բնդ երկար ժամանակս, նմին իրի պարտ եւ պատշաճ է, զի աւագն յառաջագոյն քաջ գիտիցէ, թէ իմ իմիք այր իւրաքանչիւր բաւական իցէ, զի մի եւ զհպատակն եւ զմիաբանութիւնն համօրէն ի վտանդ արկանիցէ: Նա մանաւանդ եւ նմին իսկ հպատակին մեծապէս օգուտ է եւ կարեւոր՝ յապարկութեամբ եւ պարզմտութեամբ յայտ առնել զանձն աւագին, որպէս զի այսու օրինակաւ զխիղճն ի մտացն պարզեացէ եւ զիւր միտան խաղաղ եւ անկասկած գործեացէ: Չի թէ ոչ զայս առնիցէ, ամենայն վիշաբ վտանգացս այսոցիկ ի նորա գլուխ դարձցին: Ասան զի թէ նորա յառաջագոյն յայտնեալ ինչ էր իւրում առաջնորդին զիւր հոգեւոր տկարութիւնն եւ զնուազ զօրութիւն, ոչ բնաւ առ ի նմանէ յայտպիտի ինչ դէպս, ի փորձութիւնս եւ ի վտանգս եղեալ լինէր:

Ազնուագոյն իմն նմանութեամբ՝ զոր Պղուտարքոս⁹ ի մէջ բերէ, յայտ արասցուք զիրան: Աղքատքն, ասէ, մինչ մեծատունն կամիցին երեւել, առաւել եւս անտի ի անանկութիւն կործանիցին, որպէս զի ապա ուրեմն եւ բնաւ իսկ յամենայնէ անկանին. քանզի ա-

խորժեն իմն ծախս առնել Հանգոյնս
 քնչաւեաաց, այսինքն մեծամեծս եւս
 քան զոր իւրեանց կարասին եւ արկղն
 կարիցէ Հանգուրժել, եւ այսպէս ան-
 կանին քնդ պարտեօք եւ շքաւորին :
 Ըստ նմին նմանութեան թէ վանական
 ոք այր՝ աղքատ յառաքինութենէ իցէ
 եւ ի խոնարհութենէ անկեալ, կամ
 տակաւին փոքր ինչ մէտ եւ յօ-
 ժար յընդունայնապարծ հպարտու-
 թիւնն իցէ, եւ զիւր կարօտութիւնն
 ծածկել կամիցի եւ մեծատուն զանձն
 ցուցանել, եւ ցանկանայցէ իմն երեւել
 զոր ոչն իցէ կամ ունել զոր ոչն ունիցի,
 անտի իսկ անանկանայցէ եւ յաղքա-
 տութիւն անկանիցի եւ թերեւս իսկ ի
 վախճանի անձամբ զանձն կործանեալ
 ի կորուստ յուղարկեացէ. քանզի իբրեւ
 քնդ մեծատան վարիցին քնդ նմա, եւ
 որպէս թէ լի պաղովք իցէ եւ հաստա-
 տեալ ի քաջութեան եւ ի կատարման
 վարուց. յայն սակս եւ ի պէսպէս փոր-
 ձութեանց եւ ի վտանգաց ի մէջ ար-
 կանիցի, որոց եւ զօրութիւն հաւասար,
 կամ առաքինութիւն բաւական ոչ ու-
 նիցի, եւ այս ամենայն շարիք ի գլուխ
 նորա շրջեացին, այնու զի զանձն իւր
 աւագին յայտ ոչ արար : Աւստի միայն
 վասն մերոյ Հանգստեան եւ անկասկածն
 խաղաղութեան, վասն զամենայն խիղճ

Եւ խեթ ի մտաց թօթափելոյ, վասն զի մի վնասք վտանգացն ի վերայ հասեալ մեզ համարեացին, պարտեաք զայս մերոց անձանց համար յայտնութեամբ տալ աւագին, եւ մանաւանդ եւս առաւել զի զԱստուած հաշտ եւ բարերար եւ մարդասէր գտանիցեմք առ օգնելոյ մեզ եւ յամենայն վշտաց վտանգաց եւ ի դիպուածոց մեղանշէլոյ պահեալ ազատելոյ:

Ե. Վանի խաղաղ եւ հանդարտ հոգւով այն վանականն իցէ, որ զանձն իւր սղջոյն յայտնեաց աւագին եւ զամենայն տառապանս եւ զթերակատարութիւնս իւր յստակութեամբ երաց նմա, զխարդ յապահով եւ անկասկած լինիցի, եթէ ուրեք երբեք ի տեղի ինչ առաքիցի, կամ յայս նիշ կամ յայն պաշտօն կարգիցի: Արպէս վստահ լեալ յուսացի ի Տէր, թէ յամենայն ձեռնառու օգնական լինելոց է նմա, եւ ի բնաւ դիպուածս մեղանշէլոյ եւ ի վտանգս վտանգս՝ որ պատահիցեն, զերծուցանելոց է զնա ի թշնամանաց եւ ի կործանելոյ: Եւ տաացէ իսկ. Գիտես, Տէր, թէ ես ընդ այս պաշտօն ոչ ցանկացայ, ընդ այս գործ ինքնայօժար կամօք զանձն իմ ես ոչ խառնեցի. նա մանաւանդ պարզմտութեամբ եւ անկեղծաւոր մտօք առաջի

եղի զիմ շքաւականութիւն եւ զգոյզն զօրութիւնս հոգւոյ իմոյ առ այս . այլ զու հաներ յայն զանձն իմ, զու զայս հրամայեցեր ինձ, ապա զու շնուցուս որ յինէն կուտէ ինչ պակասիցէ: Գարձեալ որպիսի վստահութեամբ երկրորդիցէ զայն բան երանելւոյն Աւգոստինեայ . Տէր, աւեր զոր հրամայես, եւ հրամայեա զոր կամիս¹⁰: Քանզի համարի թէ հարկ իմն է Աստուծոյ շնորհել զայն, զոր պատուիրէն նմա առնել:

Իսկ զի՛նչ միսիթարութիւն միւսումն լինել յարթիցի, որ ոչ եցոյց զանձն իւր եւ ոչ պարզեաց զմիտս իւր, նա մանաւանդ թերեւս զի այս ինչ պատուի եւ պաշտաման հասանիցէ, կամ զի յայնմանէ, որ նմա հաճոյն էր, ոչ անկանիցի, զփորձութիւն ինչ, զկարիս, զթերակատարութիւն կամ զակարութիւն իւր ի վեր հանել ոչ առ յանձն: Զի որ այսպիսի ինչ որ է, զնա ոչ Աստուած ինքնին յօժարութեամբ առաքէ, եւ ոչ հնազանդութիւնն ճրջմարտութեամբ յայս պաշտօն հասուցանէ . քանզի որպէս Փիղիսոփայքն ասեն, Տգիտութիւնն՝ ակամայ յարգարէ: Յայն սակս շէն այս սեպհական կամք աւազին, այլ նա ինքն ինքնակամ կամօք զանձն իւր ի ներքս խառնէ եւ

միջամուխ լինի, անարժանութեամբ մտեալ սպրդեալ է եւ ոչ կոչեցեալ, եկեալ այլ ոչ առաքեալ: Չորոց ի գէպ է ասել զպատգամ Տեառն, զոր ասաց ի բերանոյ Երեմիայ, թէ «Ոչ առաքեցի զմարդարէան, եւ նորա բնութանային. ոչ խօսեցայ ընդ նոսա, եւ նորա մարդարէանային»,¹¹: Եւ զի՞նչ զարմանք իցեն, եթէ այսպիսիքս զթիցեն եւ սայթաքիցեն, եւ կամ զորմէ բուռն հարկանեն ոչ յաջողեացի: Ասան այնորիկ յիրաւի իսկ մարթիցին երկնչել եւ դողալ եւ ցանդ ի տխրութիւնս եւ ի տրամութիւնս կալ: Այլ ի միտ առեալ ծանիցեն սորա, թէ բնաւ ոչ կարեն հանգուցանել զեիզճ մտաց իւրեանց, եթէ յառաջագոյն զառաջնորդն աղաչիցեն՝ զի ոչ ինչ իւրք յայս ինչ կամ յայն պաշտօն զնոսա զնիցէ կամ յայն ինչ վասնդի կացուցանիցէ, խառնիխուռն զայս միայն ասացեալ թէ շտեւանեմք չգտանեմք ի մեզ բաւական ոյժ զօրութեան վասն իրացս այսոցիկ. այլ հարկ է զմասնաւոր պատճառս այնք ցուցանել եւ յայտ առնել, որպէս ասացուք ի մօտոյ, վասն զի զայլ ամենայն սոյնպիսի բանս առ խոնարհութեան ասացեալ համարիցի առաջնորդն. նա եւ սուրբք մեծամեծք զայս եւ առաւել եւս բան

զոյն սովոր են ասել վասն զանձինս խոնարհեցուցանելոյ :

Ը. Յաղագս սոցին պատճառաց եւ սուրբ Հայր մեր զնոյն խնամով պատուիրէ, եւ իբրեւ մեծ ինչ եւ կարեւոր՝ ստեպ ստեպ ի սահմանադրութիւնս անդ վեր ի վայր յեղյեղու վասն հասարակաց օգտի համօրէն միաբանութեանն : Եւ այնպէս իսկ հաստատեալ է սուրբ Հայրս յայս միտս, որպէս զի շորորդ մասին սահմանադրութեանցն, ուր արդեւուն թէ մի ինչ որ ուրեք ոչ զգուռն, եւ ոչ զարկին փականօք փակեալ ունիցի, յաւելու՝ Եւ ոչ զիւրաքանչիւր խիղճ մտաց անգամ¹². Թէպէտ եւ ոչ ի դէպ երեւէր զայս յայնմ տեղւոջ ասել : Այնպէս իմն մեծ եւ մեծարգի զայս հաշուի, զի եւ ի տարածամու զնոյն յեղյեղուլ արժան համարի : Զնոյն եւ ի վեցերորդում մասին առնէ, մինչ ասէն. Աչինչ իբր ի նսցանէ, յաւազաց, թաքուն մնայցեն, թէպէտ արտաքինք իցեն, թէպէտ ներքինք¹³ : Այնպէս իմն կարեւոր յընկերութեանն զայս վարկանի, զի որպէս առաքեալ ասէ, «Ժամու եւ տարածամու»¹⁴ անդադար զնոյն ազդառնէ մեզ եւ յիշեցուցանէ :

Թ. Իբրեւ ի հինգերորդ ժողովի համօրէն միաբանութեանն խնդիր լի-

նէր, թէ ո՞ր ինչ իրք զլսաւորք եւ էականք մերոյ կարգիս իցեն. պատասխանի տուաւ թէ այն իսկ են, որ ինչ յօրինակի եւ ի կանոնի մերոյ կարգիս առաջի եղաւ Յուզեայ Գ. քահանայապետի, եւ ի նմանէ եւ յետոյ ի նորա յաջորդացն ընկալեալ եղեն եւ հաստատեցան. դարձեալ եւ այն ամենայն, առանց որոց կամ ամենեւին իսկ չէ հնար զառաջինսն պահել եւ կամ կարի իսկ դժուարաւ. որոց մին է, ասէին, նոյն իսկ յայտնութիւնն եւ համար խղճի մտաց առաջի աւագին: Նմին իրի այս այնպէս իմն հաստատուն ինչ եւ էական է միաբանութեանն, զի առանց սորա չկարէ կալ յակաստանի: Եւ այսու սակաւ բանիւք բովանդակեմք զամենայն, զոր ինչ մարթ իցէ ասել վասն կարեւոր պիտոյից, վասն օգտակարութեան եւ վասն գովութեան որբոյ զործոյս այսորիկ:

Մմանք ի պատմագրաց¹⁵ միտ եղեալ նշանակեցին, թէ ցորբան ժամանակս հաստատուն եւ կենդանի կեաց ի վանորայս՝ այս սուրբ սովորութիւն յաւագս եւ ի հոգեւոր հարս յամենայն իրս ապաստանելոյ, եւ զիւրեանց հոգիս կատարելապէս նոցա յայտ առնելոյ, նոյնչափ եւ յառաջին զօրութեան պահպանութեանն իւրեանց ողջ անարատ

տեւեալ բաւեալ մնացին. այլ զսորին
 Հակառակն՝ փորձիւ յայտ յանդիման
 ցուցաւ, թէ բազում անդամ վասն
 այնորիկ վանականն ոք ի կորուստ դնայ
 եւ վատթարեալ անկեալ կործանի, զի
 սկսանի իմն տակաւ տակաւ ցրտանալ
 եւ հեղգանալ, զկարեաց ինչ իւրոց եւ
 զլար յօժարութեան զհետ երթալ, ի
 կրթութիւնս հոգեւորս ծուլանալ,
 մերթ զայս եւ մերթ զայն պակասու-
 թիւն դործել. եւ զայս թերակատա-
 րութիւն ջանայ հնարի թագուցանել
 եւ զիւրոյ հիւանդութեանն շտայ զհա-
 մարն. ուր կեղն այսու պայմանաւ ա-
 պականեալ առ սակաւ սակաւ փափ,
 արորի, զայրանայ, ճարակի, եւ որ
 անդէն ի սկզբանն փոքր ինչ ախան էր,
 ի սակաւ ժամանակի այնպէս աճէ եւ
 սաստկանայ, մինչեւ անբժշկական իսկ
 լինել, եւ ի կատարածի՝ ամենայն շի-
 նուածոյն տապալեալ փլանել. քանզի
 ի բազում ժամանակաց հետէ խրամա-
 տեալ էր եւ ծակոյք եւ ծերպք բացեալ
 էին ի նմա, այլ ոչ ինչ դարման մատու-
 ցաւ, եւ մոյթ ոչ եղաւ:

Չոր քաջ իսկ նշանակեալ եցոյց եւ
 սուրբն Գորոթէոս ի բանս յայսասիկ.
 Ասեն ոմանք, առէ, թէ վասն այս ինչ
 իրաց անկաւ սա, վասն այն ինչ իրաց
 եւ ի բաց ի վանաց, ախա ինչ հիւան-

դու թեան ստիպեաց զնա զնալ կամ
 ծնանելիքն հանին. այլ ես ասեմ, ոչ
 այս ինչ. եւ ոչ այն նմա պատճառք
 եղեն, այլ այն՝ զի նա անդտախն ի
 սկզբանէ ոչ յայանեաց զանձն իւր, եւ
 ոչ զայնր ամենայնի որ ի նորա հողւօջն
 գործէին, կամեցաւ տալ առաջնորդին
 զհամար¹⁶ :

Գ Լ Ո Ւ Խ Բ

Թէ յորդիւնէ հանգստեան է- ի Կանի միջնա-
 բնութեան հոսոց վայելիցեն, որ ի-բնանց
 աստիճան է- հոգեւոր Հօրն Բնականի շան-
 յնա յայտ աստիճան. է- թէ Կանի՞ն օգուտ
 է- Բարութիւնն Իցեն ի նա :

Ա. ՀԱՐՔ սուրբք եւ եկեղեցւոյ վար-
 դապեալք Ամբրոսիոս¹, Աւգոստինոս²,
 Յերոնիմոս³, Բեռնարդոս⁴ ուսուցա-
 նեն թէ մին ի մեծամեծ սխալութեանց՝
 որ մարթիցին գիպել զալ մարդոյ ի
 կեանս յայտոսիկ, այն իսկ է՝ զի ստա-
 ցեալ ունիցի նա բարեկամ հաւատա-
 րիմ, յորում հանդէլ եւ մխիթարել
 մարթայցէ, յոր կարիցէ հաստատու-
 թեամբ վստահ լինել, որում զիւր միտս
 եւ զամենայն զորտին գաղանիս ի վեր
 հանիցէ ըստ Իմաստնոյն. թէ «Բարե-
 կամ հաւատարիմ գեղ կենաց»⁵ : Աչ
 ինչ, ասէ սուրբն Աւգոստինոս, այնպէս

զօրաւոր զեղ կայ առ ի զվէրս զարմա-
 նելոյ քան զբարեկամ, որ զքեզ յաշ-
 խատութիւնսդ միտիթարիցէ, խորհուրդ
 ի քո տարակուսանս ապցցէ, ի յաջո-
 ղութիւնսդ խնդակից քեզ լինիցի, եւ
 վշտակից ի շաջողութիւնս: “Դսկ որ
 դասնէ զնա, զայնպիսի բարեկամ,
 եզիտ գանձ”, : Եւ զի՞նչ ասեմ գանձ.
 քանզի “Հաւատարիմ բարեկամի ոչ գոյ
 փոխանակ եւ ոչ կշիռ ոսկւոյ եւ ար-
 ծաթոյ՝ հանգոյն լաւութեան հաւա-
 տարմութեան նորա”,⁶ : Արդ զայս
 շնորհս եւ զերախտիս մատոյց քեզ Տէր
 ի միաբանութեանն, իբրու զի գտեր ի
 նմա զայնպիսի բարեկամ, զվերակա-
 ցուէն ասեմ. զի նա է հայր քո հո-
 զեւոր, վարդապետ քո, բժիշկ, մայր
 եւ եղբայր քո, նա մանաւանդ առաւել
 քան զմայր՝ աղիս եւ դութ ունի ի
 վերայ քո, եւ զքո իրսդ իբրեւ զիւր ինչ,
 նա առաւել քան զիւրսն հոգայ: Ապա
 տես, զի բարւոյք եւ ըստ պատշաճին
 այսպիսի բարեկամաւ վարեալ պաշտի-
 ցիս, եւ մեծաւ վստահութեամբ զքեզ
 նմա յայանիցես: Ասէ ի նմին վայրի
 Իմաստունն. “Աթէ տեսանիցես զի-
 մաստունն, զայնպիսի բարեկամ, ա-
 ռաւօտ առնիջիբ առ նա եւ զսեամս
 գրանց նորա մաշկսցէ ոտն քո”,⁷ հա-
 նապաղ հարցեալ զնա վասն իրաց քոյ

և զքոյինսն նմա հաղորդեալ . վասն զի յս ևւ պէտ իրող ևւ ճշմարիտ սիտ֊
 վանս ևւ խորհուրդ խրատու ևւ դար֊
 ման ի նմա գտանիցես : Չոր օրինակ
 սիտիութիւն ևւ միսիթարութիւն է
 հիւանդին՝ զիւր յաւան բժշկին յայտ
 առնել, որ յառողջութիւն զնա հասու֊
 ցանելոց իցէ, ըստ նմին օրինակի ևւ
 տառապելոյն, տրամելոց ևւ լքելոց մեծ
 միսիթարութիւն ևւ զուարթութիւն
 բերիցէ զիւր վիշտան ևւ զտաղտուկ ևւ
 զնեղութիւն բանալ այնմ, որ միսիթար
 ևւ օգնական լինել կարող իցէ :

Բ. Մին ի դարմանոցն, զոր վասն
 զարամութիւնն փարատելոց ևւ զսիրտ
 տխրեալ զուարթացուցանելոց ուսու֊
 ցանեն փիղիսոփայք բարոյականք, է
 զիւր անձկութիւնս այլում պատմել ևւ
 յայլոյ ունկն հեղուլ : Չայս ի մէջ բերէ
 ևւ սուրբն Թովմաս ⁵, ուր զարամու֊
 թենէ ճառէ, ևւ զայնր պատճառ ու֊
 սուցանէ : Քանզի մինչ որ, ասէ, զիւր
 շարիսն ևւ զձախողանս միայն առան֊
 ձինն որոճալ ի մտի ևւ լուել համբերել
 կամիցի, միտք բնառ ամենեւին զայն֊
 քիւք զբաղին ևւ սիրան դբաւեալ
 սաստկադոյնս զայնցանէ խորհիցի ևւ ի
 նոսին ծփիցի, ևւ վասն այսորիկ իսկ
 կարի իմն նեղի մարդն ի նոցանէն . բայց
 յորժամ այլում ումեք զնոսին հաղոր֊

դիցէ, սակաւիկ մի անտի ի բաց զմիտան
 դարձուցանէ եւ զքօսուցանէ, վասն զի
 մտադրութիւնն յայնժամ քայքայի եւ
 ցրուի, եւ ինքն փոքր մի ոգի կլանէ եւ
 յանդորր ելեալ ընդարձակի: Չայս եւ
 մէք մեզէն առ հասարակ տեսանեմք
 փորձիւ. եւ մարդիկ իսկ, մինչ զիւ-
 բեանց ցաւսն այլոց պատմիցեն, սովոր
 են ասել այսպէս. աղաչեմ, թող ինձ,
 որ պատմեմս քեզ զայս վիշտս իմ, զի
 համարիմ թէ անտի սակաւիկ մի դեւր
 եւ սիսփութիւն լինելոց է ինձ:

Սուրբ Հայրն Նեղոս⁹, որ երբեմն
 աշակերտ էր Յովհաննու Ռակերեբանի,
 Հարքն, ասէ, առաջինք սովոր էին
 առ հասարակ զնոյն դարման մատուցա-
 նել իրացդ այդոցիկ. զոր եւ վայելուչ
 իմն եւ գեղեցիկ նմանութեամբ յայտ
 առնէին: Ասէին, իսկ այսպէս. զոր
 օրինակ ամպք յայնժամ թանձունք եւ
 մթազոյնք են, յորժամ ուռուցեալ
 լցեալ ջրով իցեն. այլ իբրեւ զանձրեւն
 հոսեալ իջուցանիցեն եւ յինքեանց
 թափիցեն, ապա պայծառացեալ յըս-
 տակին: Նոյնպէս ցորչափ փորձու-
 թեամբք որ ծանրաբեռնեալ իցէ, ի
 մեծի արամութեան, ի խռովութեան,
 ի տաղակութիւնս եւ ի տխրութիւնս
 կայցէ. բայց յորժամ առ աւազն եր-
 թեալ յայանեալ, զայս բեռն յանձնէ ի

բաց թօթափեալ ընկենուցու, անդէն վազվազակի փարատեսցի ուղւոյն տըխրութիւն, դեւեր լիցի սրաին, եւ ցածնուցու տրամութիւնն, եւ քաղցրացեալ վայելիցէ ի խնդութեան, ի մխթարութեան, յանպայման խաղաղութեան եւ ի հանգստեան :

Գ. Պարէ Գորոթէոս¹⁰ զանձնէ, թէ այնչափ խաղաղութիւն եւ ցնծութիւն յանձին զգայր, յորժամ զամենայն ինչ զիւր երթայր եւ իւրում վարդապետին եւ հոգեւոր Հօրն յայանէր, որպէս զի վասն այնպիսի ուրախութեամբն ընդ սկսաւ զանդիտել եւ կատկածել, թէ արդեւք յաջողի նմա ի հոգւոջ եւ բարւոք յառաջադէմն ընթանայցէ. եւ անձին իսկ զայրանայր : Արովհետեւ գիտէր, թէ որոց ցանկանայցենն հասանել երկնաւոր ուրախութեանն, հարկ է վիշտս եւ շարիս աստէն յանձն առնուլ : «Զի բազում նեղութեամբք պարտ է մեզ մտանել յարքայութիւն Աստուծոյ»¹¹. իսկ զանձն ոչ եթէ ի վիշտս ինչ եւ ի վաստակս, այլ առաւել ի զուարճութիւնս, ի գրօսանս եւ ի սփոփանս տեսանէր. նմին իրի երկնչէր, թէ արդեւք գէպուղիդ յերկինս գիմլիցէ. ապա ուրեմն եհարց վասն իրացն զիւր վարդապետն եւ զվարժիչ, զՀայրն Յովհաննէս, որ հրամայեացն նմա մի

տրումնէլ, այլ խնդալ մանաւանդ. զի այն խաղաղութիւն, առէ, եւ հանդարտութիւն հոգւոյ, զոր ի քում անձին զգաս, խոստացեալ է ամենեցուն նոցա, որ իբրեւ զքեզ, զիւրեանց մտացն խիղճ աւագին յայտ առնիցեն:

Դ. Այլ քանզի այսպէս կարեւոր իրք են այս, դմին իրի եւ սուրբ Հայրն մեր¹², որպէս ի վերոյն ասացաք, բազում բանիւք անդադար վեր ի վայր յեղձեղուն զնոյն. եւ կամի իմն, զի աւագքն յաճախազոյն ընդ իւրեանց հպատակացն բանս ի կիր արկեալ խօսեսցին: Աւան զի թող զայլ ինչ օգուտան, որ ի սմա են, այսպիսի առանձինն եւ ընտանի խօսիւք կարի մեծապէս քաջալերեալ համարձակին հպատակքն երթալ դիմել յաւագս ըստ օրինակի որդւոց եւ առանց կեղծաւորութեան, եւ զսիրտս իւրեանց բանալ առաջի նոցա յայտնապէս: Նա, զի անխափան այս այսպէս լինիցի եւ ամենեքին բազում մխիթարութիւն անտի առնուցուն, հաստատեաց եզ ի սահմանադրութիւնս¹³, զի ի տունս տունս եւ ի դպրոցս իւրաքանչիւր իցէ այր ոք վերակացու իրաց հոգեւորաց, առ որ ամենեքին ընթանալ մարթիցին, զի զխիղճ մտաց իւրեանց հանգուցանիցեն, զի մխիթարութիւն գտանիցեն ի նմա, եւ զի յամենայն իրս

ոգւոցն ուղղեսցին Տերամբ : Ուստի
 ազնուազոյն իմն բարբառի Ասսիանսս¹⁴.
 Տեսանեմք, ասէ, զամենայն իմաստու-
 թիւն մարդկան եւ զարուեստս ճար-
 տարութեան մենքենայից, այլ սոքա
 առ ժամանակեայս միայն պիտանի են
 եւ օգտակար, եւ միանգամայն այնպէս
 իսկնիւթեղէնք են եւ տարրականք, զի
 եւ աշօք տեսանել եւ ձեռօք շօշափել
 կարող եմք, բայց սակայն շկարեն մար-
 դիկ ուսանել եւ խելամուտ լինել նոցա,
 եթէ ոչ յաշակերտութիւն այնոցիկ,
 որ ուսուցիչքն իցեն, մտանիցեն : Իսկ
 արդ զհարգ Համարիցիս, թէ միայն ի
 դիտութեան Հոգեւոր օգտի քո եւ
 յառաջագիմութեան շիցէ ինչ քեզ
 պիտոյ վարդապետ ոք, որ ուսուցանիցէ
 զքեզ, եւ զինչ առնել արժան իցէ,
 պատուիրիցէ : Մանաւանդ զի մթին իմն
 է այն եւ Հոգեւոր, եւ աներևոյթ,
 զոր չէ հնար մարմնոյ աշօք տեսանել,
 նա եւ ոչ հոգւոյ իսկ, եթէ ոչ մեծ ինչ
 սրբութիւն սրտի իցէ. եւ եթէ ի սմա
 ինչ ոք վրիպիցի, ոչ որպէս յայլ դի-
 տութիւնս դիպի, ժամանակեան ինչ
 վնաս կրիցէ, զոր եւ դիւրաւ միւսան-
 գամ ստանալ կամ շահել մարթ է,
 այլ զհոգին եւ զանձն իսկ զլսովին
 յաւիտեանս յաւիտենից կամ տուժիցէ
 կամ շահիցի : Ոչ ընդ երեւելի թշնա-

միս ինչ աստէն՝ այլ ընդ աներեւոյթս , ոչ ընդ միում կամ երկուց , այլ ընդ անթիւ անհամար դունդս դիւացն որ հանապազ պատերազմինն ընդ մեզ զցոյց եւ զցերեկ , առաջի կայ մարտ եղեալ կռուել : Վասն այսորիկ Հարկ է , ասէ Աստիանոս , բազում փութով եւ հաւաստեալ ցանկ առ երկրագոյնս մեր եւ առ հողեւոր հարս ընթանալ , եւ զոր անդէն ի ներքս ի մերում հոգւոջ ինչ գործիցին , նոցա ի վեր հանել . զի ի ձեռն նոցա այնպէս առաջնորդիցիմք եւ օգնականութիւն դասնիցեմք ¹⁵ :

Ե . Ի բաց թողեալ զայլ ամենայն պատճառս , մեծ շահն եւ օգուտ որ ծնանիցին յայսմանէ՝ զի վերակացու զք հողեւոր իրաց յիւրաքանչիւր տունս կայ , եւ զի ստէպ ստէպ ընթանան առ նա խորհուրդ առնուլ , յայտ յանդիման երեւիցի յայնցանէ զոր ընդ նմա խօսիցին եւ նմա հաղորդիցեն : Քանզի նախ պարտ է յայտ առնել նմա թէ զխորդ յաջողիցին ումեք աղօթք իւր , այսինքն թէ զինչ օրինակաւ եւ սրով կարգաւ գնայցէ ի նմա , զինչ ինչ պտուղս անտի կթիցէ . միթէ պահիցէ , որ ինչ վասն այսորիկ հաստատեալ եւ սահմանեալ յաւելուածք եւ խրատք իցեն : Երկրորդ անգամ , թէ վասն էր

իրիք մասնաւոր քննութիւն զխղճի մտայն առնիցէ, արդեւք զթիւ եւ զհամար յանցմանցն նշանակիցէ եւ զմի քննութիւնն համեմատիցէ ընդ միւսումն: Արրորդ անգամ, արդեւք հոգեւոր ընթերցուածոց պարապիցէ, եւ զինչ շահ անտի հանեալ ժառանգիցէ: Չորրորդ, արդեւք զինչ ինչ փորձութիւնս ունիցի եւ զխարդ ի նոսա գնայցէ: Հինգերորդ, զինչ ապաշխարութիւնս եւ մեռուցմունս առանձինն կամ հրապարակաւ յանձն առնուցու: Աւելերորդ անգամ, որպէս ի հնազանդութեան գտանիցի, ի խոնարհութեան, ի կանոնացն պահպանութեան. եւ թէ հաւասար կամս ունիցի վասն ամենայնի եւ որ այլ եւս սոցին սակի իցեն: Արդ որ միանգամ գիտիցէ, թէ վասն այսր ամենայնի համարս այլում տալոց է, ապաքէն անգէն զառաջինն սակաւիկ մի աւելադոյն խնամով եւ զգուշութեամբ յիւր վերայ սքնիցի, որպէս զի լաւադոյն զհամարն հատուցանիցէ: Պարձեալ յայտ իսկ է, թէ առ պատուական եւ մեծարդի զիրս ինչ համարելոյ, յոյժ նպաստաւոր լինիցի մեզ տեսանել, թէ զնոյն եւ այլ ոք մեծ ինչ հաշուի եւ վարկանի: Ապա յորժամ տեսանիցեմ, թէ միանգամ եւ երկիցս խնդրեն հարցանեն ցիս զայս

ամենայն, այնուհետեւ համարիցիմ ճըշմարտութեամբ, թէ պարտապան եմ աւելի ինչ փութով նոցին միտ դնել եւ զգուշանալ. եւ եթէ միանգամ անկայ դլորեցայ, ջանացայց, զի մի եւս ի նոյն վե՛մ հարեալ գայթաղղեցայց:

Վարձեալ, զոր օրինակաստուածախօսք եւ հարք սուրբք ուսուցանեն, յայտ է թէ խորհրդական խոստովանութիւնն սանձ սաստիկ է եւ խափանիչ մարդկան առ ի կարճելոյ զնոսա ի մեղաց, որ արդեամբք իսկ է փորձիւ յայտ յանդիման ցուցաւ ի հերեւիկոսան¹⁶ որ հակառակն կացին այնմ եւ թողին լքին ամենեւին: Այնպէս զի յորժամ մոլորեալ ազգն գերմանացի առեալ անտի պատճառս, պէտպէս անօրէնութեամբք, եղերօք, ախտիք եւ բժիւք սկսան լի լինել, հրեշտակութիւն առաքեալ հերետիօվտայցն առ կայսր Վարդրոս Ե, աղաչեցին զնա, զի օրէնս եղեալ ստիպեսցէ զամենեւին զնոսա ի խոստովանութիւն շարեաց գործոց իւրեանց. քանզի իբրեւ բարձաւ խոստովանութիւնն յականջալուրս լուեալ, այնուհետեւ եւ ոչ աշխարհակարգ քաղաքավարութեանն մարթ լինէր կալ յակաստանի, եւ ոչ բարեացն ի մէջ շարաց անկասկած խաղաղութիւն գտանել: Ընդ այս խորհուրդ մարդկանն

Թէպէտ եւ խնդալ խնդաց կայսրն, այլ ընդ նոցա անմտութիւնն յոյժ ծիծաղեցաւ, որպէս թէ կարող ինչ ոք իցէ ինքն օրինօք եւ հրամանօք իւրովք զայն հաստատագոյն եւս գործել, քան որչափ ինչ յառաջագոյն աստուածեղէն եւ եկեղեցական ճոխութեամբն էր պընդեալ եւ զօրացեալ: Արդ զոր օրինակ ոչ սակաւ ի բաց ի մեղանշելոյ զմարդն դարձուցանիցէ գիտել թէ հարկ է նմա զոր յանցեալն յայտնել խոստովանութեամբ, այսպէս եւ վանականք յոյժ իսկ ի յանցանաց եւ ի թերակատարութեանց կարծիցին, յորժամ տեսանիցեն թէ զայնր ամենայնի համարս տալոց են առաջի այլոյ:

Զ. Աչ զի նովին համեմատութեամբ յառաջագոյն մատիցուք, ասացից թէ յաճախ խոստովանութիւնն դարման մի ի գլխաւոր դարմանացն է, զոր առանց կասկածանաց ումեք ի փրկութիւն տալ մարթ իցէ: Ասան զի բաց ի շնորհացն եւ ի թողութենէն մեղաց որ ի խորհրդեանս յայսմ պարգեւին, որ զինչ ինչ խորհուրդ եւ խրատ եւ գեղ թերազրել ումեք հնար իցէ, այն ամենայն քաջ քաջ ամփոփեալ կան ի նմա: Ուստի յորժամ կամիցիմք թէ աշխարհական ոք խնամ տարցի իւրում հոգւոյն եւ աճեցէ եւ զարգացցի ի

նմին, մերթ խրատ տամք նմա, զի
 զպսակ աստուածածին Կուսին ասիցէ,
 եւ մերթ զի թէ պարսպ լիցի նմա, զոր
 հանապաղ անդէն առաջի նուիրական
 սուրբ պատարագին գտանիցի. երբեմն,
 զի երթայցէ հոգեւոր խօսս եւ խրատս
 լսել յեկեղեցւոջ, եւ այլ երբեք զի
 բազում փութով եւ ճշմարտութեամբ
 զիւր խիղճ մտացն քննիցէ. եւ է ուրեք,
 զի յորդորեմք թէ ասպշխարութիւնս
 ինչ յանձն առնուցու, եւ դուն եղեալ
 ջանայցէ, զի մի անցանիցէ օր ինչ, յու-
 բում խտտութիւն ինչ կրեալ ոչ իցէ.
 եւ միով բանիւ ասել. իրբեւ զլիսուոր
 ինչ եւ լրումն ամենայնի զայս ասեմք
 խրատելով, զի զիւր մեղսն երկիւղած
 եւ իմաստուն քահանայի միում բա-
 զում անգամ խոստովան լիցի: Աւ թուի
 իմն մեզ, թէ զամենայն գեղ զարմանոյ
 եւ զոր միանգամ ասել մարթ եւ պարտ
 իցէ, այսու միայն վճարեմք: Զի զայս
 եթէ առնիցէ, քահանայն յութն ութն
 աւուրս, կամ ի չորեքտասան աւուրս
 միանգամ կամ յամիսս իւրաքանչիւր
 զամենայն միջնորդս եւ զզարմանս նմա
 ուսուցանիցէ, զոր ոչ դու կարող էիր ի
 միում նուագի նմա տալ եւ ոչ նա
 բնդունել. եւ դարձեալ համարս պա-
 հանջիցէ ի նմանէն, թէ զխարզ յար-
 գիւնս ածիցէ զզարմանս, զորս յառաջն

Թեւաղբեաց, Քանզի բարեաց քահա-
նայից է հոգալ, զի իւր որդիքն ապաշ-
խարողք հանապազ աճիցեն յառաքի-
նութեան: Ասան սոցին իրաց եւ վար-
դապետք հոգեւոր կենաց անդադար
խրատեն զապաշխարողսն, զի ցանկ եւ
միշտ հաստատուն քահանայ ոք եւ հայր
խոստովանութեան ունիցին: Արովհե-
տեւ այսօր միում ումեք եւ վաղիւ այ-
լում զմեզսն խոստովանել՝ սակաւ օգ-
տելոյ պատճառք լինիցի, այնու զի ոչ
ոք ի քահանայից անտի մարթիցի ճըշ-
մարիտ դատաստան վասն յառաջադի-
մութեան ապաշխարողին աւնել:

Իստ այնմ օրինակի եւ ի յայտնու-
թեան միայն մտացն խղճի ամենայն
մասնաւոր դարմանք, զոր յօգուտ եւ
յառաջադիմութիւն ուրուք ուրուք
տալ մարթիցէ, բովանդակեալ կան:
Անդ տեսանիցէ աւազն կամ հոգեւոր
իրաց վերակացուն թէ զինչ բնաւ յա-
ղօթիցն, ի քննութեանց եւ ի հո-
գեւորական ընթերցուածոցն շահիցիս.
զխորդ փորձութեանցն եւ շարաշարն
յօժարութեանց եւ բարուց քոց յաղ-
թիցես. անդէն նշմարիցէ, թէ որպէս
ի կիր արկանիցես եւ յարդիցես զառ-
թիւնն, զխոնարհութիւն, զհաւատար
զպատրաստական զանխտիր կամս, եւ
զմիարան հաւանութիւն որտի. ար-

առնել առաջնորդացն եւ երիցազունից
 եւ վարդապետաց, Չայս ստեպ ստեպ
 ազգ առնէ ի սահմանադրութիւնսն եւ
 սուրբ Հայր մեր¹: Այլ աղէ եկ զի-
 տեսցուք տեսցուք թէ զինչ պատ-
 ճառք եղեն նմա զայս այսպէս վեր ի
 վայր յեղեղուլ, քանզի մեծապէս կա-
 րեւոր եւ օգուտ է զիտել զայս իրս,
 որպէս զի ի խորոջ յոգւոջ մերում հաս-
 տատութեամբ զբոշմեալ մնացէ այն
 ճշմարտութիւն:

Արդ պատճառք իրացս այսոցիկ,
 բաւ կասխանու, այն է. քանզի զայս
 իրբեւ առնիցես, այնուհետեւ ճար-
 թայցէ զեւն չար գաւովք եւ դարանօք
 եւ փորձութեամբք իւրով պատրել եւ
 սայթաքել զքեզ իրբեւ զնորնձայ ոք
 եւ զնորեկ, այնու զի զինուք վարդա-
 պետին՝ քս որ հինօրեայ զինուորն է,
 վառեալ եւ կազմեալ ես. եւ դարձեալ
 շկարէ զքեզ վրիպեցուցանել իրբեւ
 զանգէտ ոք եւ զանտեղեակ պատերազ-
 մի, եթէ վաղվազակի առ հոգեւոր
 հայրդ ընթանայցես, որ փորձն է եւ
 ճարտար, եւ նորին բանից անսայցես:
 Քանզի յայնժամ, ոչ իրբեւ ընդդէմ
 նորամուտ զօրականի ընդ քեզ զեւն
 թշնամին մարտիցէ, այլ իրբեւ ընդ-
 ծերոյ եւ ի հոգեւոր մարտի վարժելոյ ի
 կռիւ կազմիցի: Արովհետեւ այսու գոր-

Տով քո իսկ առնես զամենայն դիտութիւն, զիմաստութիւն եւ զանդեկութիւն քահանային եւ վարդապետին, յորժամ անդէն իբրեւ զդաստ լինիցիս վտանգին, նմա զայն յայանիցես եւ նորա խրատուն անսայցես: Ասան այնորիկ ուսուցանէ նոյն Աստիանոս ², թէ այսու օրինակաւ զճշմարիտ իմաստութիւնն եւ զընտրողութիւն, որ մեծ իմն առաքինութիւն է, զոր եւ սուրբն Անտոն այնպէս մեծարոյ համարէր, ստանամք: Քանզի երբեմն ի խօսել սրբոց Հարցն այնոցիկ զերաց հոգեւորաց, յորժամ խնդիր լինէր ի միջի նոցա, թէ որ առաքինութիւն առաւել նպաստ ի կատարումն լինիցի. մի ոք զզգաստութիւն սրբութեանն ասէր, զի նովա զզայնոցն հաճոյք եւ ցանկութիւնք բնդ սանձիւ բանաւորութեանն նուաճին. այլ ոմն զժուժկալութիւնն համարէր, որով մարդ իւրում անձինն արէ. եւ ոմանք զարդարութիւն. եւ մէն մի իւրաքանչիւր զառաքինութիւն որ նոցա բարձրագոյն քան զայլն թուէր, ի մէջ բերէին: Ապա ուրեմն Անտոն յեա զամենեցուն բանս լսելոյ իբրեւ եցոյց թէ զէր իբիք պարտ իցէ զհետ երթալ, ասաց. եւ ոչ մի ինչ առաքինութիւն, ասէ, առաւել կարեւոր եւ առաւել նպաստաւոր է առ

ի զկատարումն ստանալոյ քան զխորհրդական իմաստութիւնն եւ զընտրողութիւն, այնու զի այլոց առաքինութեանցն հրահանգք, եթէ ոչ սովաւ համեմեալ ամբիցին, հաճոյ Աստուծոյ ոչ լինիցին, նա եւ ոչ գործք ինչ առաքինութեան հաշուիցին: Արդ եթէ ցանկանայցես, ստէ Աստիանոս, մարթել գտանել կարի իմն զիւրին եւ կարճառօտ հնարս առ հասանելոյ առաքինութեան, զամենայն ինչ զքո ցուցիւր եւ հաղորդեսցիւր աւագին, եւ ըստ նորա խորհրդոցն եւ դատաստանաց եւ խրատուց վարեսցիւր. եւ այսպէս ըմբռնիցես զքաջութիւնն, եւ զզոտնութիւն եւ զընտրողութիւն աւագիդ՝ քո առնիցես: Զնոյն պատուիրէ իմաստութեամբ եւ սուրբն Բեռնարդոս, յորժամ ճառէն զառաքինութենէս զայսմանէ: Այլ քանզի ամենեւին իսկ դուն ուրեք եւ անօր է, ստէ, հաւն այն (այսինքն ընտրողութիւն) յերկրի աստ, զայսր թերակատարութիւն ընուցու ի ձեզ առաքինութիւնն հնազանդութեան, որպէս զի ոչ ինչ առաւել, ոչ ինչ նուազ, ոչ ինչ այլազգազոյն քան զհրամայեալն առնիցէք³: Այսպէս, ստէ, ընտրողութեանն եւ անդեկութեան պակասութիւն ընու եւ խրամակարկատ առնի,

ևւ ճշմարիտ զգօնութիւն իմաստութեան բմբունի:

Բ. Նմին իրի ևւ Հարք սուրբք այնչափ պատուիրեն ևւ յանձն առնեն, զի փորձանաւորն վաղադոյն յայտ արասցէ այլում զիւր տաղնապան, ևւ սմին իսկ իրի ոչ ինչ այնպէս հնարի ևւ հայթայթէ սատանայ, որպէս թագուցանել զնոսա. քանզի յայլ իմն հակառակ կատարած ուչ եղեալ հայի, ի մեր վնասն ասեմ ևւ ի կորուսան: Եւ ընդ ոչ ինչ իրս, ասէ երանելին Գորսթէոս⁴, այնպէս խնդայ զեւն ևւ ուրախ լինի, որպէս յորժամ զիւր փորձութիւնսն ևւ զխորհուրդս իւրում առաջնորդին յայտնել ոք չկամիցի. քանզի յայնժամ հաստատուն իմն է զիւրոյ յաղթութեանէն, ևւ կարի վստահութեամբ յուսայ այնմ, այնու զի իբրեւ ի մենամարտ կռուի միայն ընդ միայն ոգորելոց է: Բայց «Վայ միումն, յորժամ գլորիցի, ևւ ոչ գուցէ մեւս, որ յարուցանիցէ զնա»⁵, կամ որ արդեւ լինիցի նմա առ ի չգլորելոյ: Զսորին հակառակն ոչ այնպէս յիրաց ինչ զարհուրեալ երկնչի զեւն, ևւ ոչ այնչափ ընդ իրս ինչ տաղականայ ևւ զժկամակ լինի, որպէս յորժամ ինքն ևւ զարանք իւր յայտ յանդիման այլում ումեք ի վեր ելանիցեն. քանզի զընաւ յոյս յաղթութեանն ի բաց թողուցու,

վհատիցի եւ վեհերիցի, եւ խոյս
տուեալ փախիցէ բազում կորանօք:

Օչայս դիպող իմն օրինակաւ յայս
առնէ եւ սուրբ Հայր մեր ի կրթու-
թեանցն գիրս⁶. եւ զի յանձն առնու-
նա զսոյն նմանութիւն ի մէջ մատու-
ցանել, ապա եւ մեզ իշխանութիւն է
ի մէջ բերել: Այնպէս իմն, ասէ, դեւն
բնդ մեզ վարի ի մարանչելն իւրում,
զոր օրինակ այր որ յայրատ զկոյս մի
անփորձ, որ առ պարկեշտ եւ պատուա-
կան ծնողս իւր բնակիցէ, խարդաւանել
հնարիցի, կամ զտիկին մի, որ առն
պարկեշտի եւ ամուսնութեան պա-
տուոյն անհնարին նախանձաւորի լեալ
իցէ, ի շնութիւն հրապուրիցէ: Արդ
քանզի ջանայ, զի զերկոսին եւս պա-
տրիցէ, առաւել քան զամենայն փութայ
եւ զզուշանայ բազում հաւատեալ,
զի մի ումեք բնաւ ի վեր հանիցեն զոր
ինչ խոսամունս կամ հրապուրանս նոցա
թեւադրիցէ. նա մանաւանդ թէ՛ չիք
ինչ, յորմէ այնպէս զանգիտեալ կաս-
կածիցէ եւ որ այնչափ վշտագնիցէ զնա
եւ ծանրատաղտուկ առնիցէ, որպէս
յորժամ զամենայն դաւաճանութիւնս
եւ զհնարս իւր՝ դուստրն իւրում հօրն
եւ տիկինն առն իւրում վաղվաղակի
յայանիցէ. զի յորժամ այն լինիցի,
անգէն յուսահատ ի յաղթութենէն

լինի, եւ տեսանէ թէ այնուհետեւ իւրոց ցանկութեանց շկարէ հասանել. այլ իբրեւ լութեամբ զիրան թաքուցանիցեն, յայնժամ յուսայցէ, թէ ապա ուրեմն մարթի ըմբռնել ինչ: Ըստ նմին օրինակի, ասէ երանելի Հայրն, յորժամ նենգութեամբ իմն յիւր ցանցս ձգել զոք ջանայցէ դեւն շար, յառաջ քան զամենայն դուն ի վերայ եղեալ ճգնի մեծաւ փութով, զի մի ումեք բնաւ թելադրութիւնք իւր եւ հնարք եւ մենքենայք, զոր մատուցանէն, յայանեօցին. վասն զի այսպէս գրեթէ սողոյգ է նմա յաղթութիւնն, եւ զոր դիտէն, վստահ է թէ ստանայցէ: Նմին հակառակ առաւել քան զամենայն ընդ այն զայրանայ եւ գժգմի, եթէ զայս իրս հօրն խոստովանութեան եւ աւագին բացցէ ոք եւ ցուցանիցէ: Քանզի առաւել նենգանօք եւ մեղմխանօք զօրէ եւ շահի նա, քան յայտ յանդիման բռնութեամբ. զմին իրի իբրեւ տեսանէ, թէ յայտ եկն եւ խայտառակեցաւ, զոգ իմն պարտեալ նկուն եղեալ զանձն խոստովանի եւ զամենայն զիւր արուեստս եւ զհայթայթանս վրիպեալ եւ ի դերեւ ելեալ: Եւ այս սեփական է նոցա, որ նենգաւ եւ մանկաւ գնան, ըստ բանիցն Գրիստոսի թէ «Ղմենայն որ զչար գործէ, ատեայ զլոյս»⁷:

Գ. Այս բանից առակ օրինակի բերէ սուրբն Գործթէոս⁸ զայն ինչ, որ գիպեցաւ երանելոյն Մակարու անապատաւորի աշակերտի մեծին Անտոնի: Սա երբեմն իբրեւ պատահեաց բանսարկուին, հարցանէր ցնա, թէ զիս՞րդ զնան եւ վարին ընդ քեզ վանականքս իմ: Պատասխանի տայր սատանայ թէ շարաշար. զի իբրեւ վաս ինչ խորհուրդ, առէ, ի նոցա միտս արկանեմ, փութապէս յայտնեն իւրեանց վերակացուին: Այլ մին ի նոցանէ ազնուազոյն իմն բարեկամութեամբ զնայ ընդ իս, զոր եւ ես ըստ միտս եւ ըստ կամս իմ այսր անգր իբրեւ զչունչանն շրջշրջեմ, եւ ինքն ակնարկութեան իմում անտայ յամենայնի: Իբրեւ զանուն արեղային եցոյց սատանայ, անյապաղ առ նա երթեալ հասանէր Մակարիոս, եւ իմանայր թէ յայնմիկ պատրեալ է նա ի բանսարկուէն, զի ոչ տայր հոգեւոր հօրն զիւրոց փորձութեանց զհամար, եւ ոչ զնորա խրատուցն եւ զառաջնորդութեան զհետ երթայր: Իսկ Մակարիոս կայր եւ յորգորէր զնա, զի առանց կեղծաւորութեան յայտ արասցէ զանձն աւագին, եւ յայնմ հետէ ոչ եւս վատահ յիւր խորհուրդս եւ ի գատաստանս լինիցի: Ասէր վանականն բանից այնորիկ որ խրատէրն եւ զեզ գարմանոյ

իւրում ախտին գտանէր: Ապա յետ ոչ
 բազում ժամանակաց իբրև Մակարիոս
 միւսանգամ պատահէր սատանայի,
 խնդրէր ի նմանէ եւ ասէր, թէ զիմօր
 յաջողեալ գնան իբրդ ընդ արեղային
 ընդ այնմ: Յայնժամ կրճակեալ նորա
 զատամունս զայրագին լի կատաղու-
 թեամբ պատասխանի ասնէր: Նա ոչ
 եւս բարեկամ է իմ, այլ թշնամի:
 Յայսմ վայրի քաջ միտ եղեալ նշանակէ
 սուրբն Գորթթէոս, թէ փորձել փոր-
 ձեցան ի բանսարկուէն եւ այլ ամենայն
 վանականք երանելոյն Մակարու, այլ
 ոչ երբէք ի պարտութիւն մասնեցան,
 այնու զի փութանակի երթեալ հո-
 գեւոր հօրն պատմէին, որ ինչ անդէն ի
 ներքս ի ծածուկս սրտի գործէր. եւ
 ըստ նորա խրատուցն եւ թելադրու-
 թեանց զգնացն կարգէին. իսկ մին
 միայն խաբեցաւ պատրեցաւ յաղթեցաւ
 ի սատանայէ. քանզի կարի իմն յիւր
 խորհուրդս պնդեալ հաստատեալ էր
 եւ ըստ իւրոց մտացն զանձն յարդա-
 րէր, եւ աւագին եւ հոգեւոր հօրն
 չկամէր յայանել զմիտսն. սակայն եւ
 սա իսկ զլսովին անդէն ընդ ցուցանել
 զիւրսն ամենայն թշնամի հակառակորդ
 բանսարկուին լինէր: Այո, ասէ Աա-
 սիանոս³, չէ մարթ, չէք հնար թէ
 պատրիցի նա, որ ողջ բովանդակ զիւր

միտան ասաջի հոգեւոր հօրն մերկայեալ բանայցէ, զոր եւ հաստատէ վկայութեամբ Եկեաւայ Սիրաքայն որ ասէն. «Ապա թէ յայտնիցես, ասէ, զխորհուրդս նորա, ոչ երթիցես զհետ նորա»,¹⁰. այսինքն է թէ զդարանակալութիւնս դիւին եւ զգաղանի եւ զծածուկ փորձութիւնս նորա մերկանայցես, ոչ խարիցիս ի նմանէ. գարձեալ բանիւք Սողոմոնի որ ի Ժողովուրդին¹¹ ասէ. «Եթէ հարցէ օձ ի լուսութեան», իբրու ասիցէ, զերծուցէ զքեզ Աստուած յօձէն, որ գաղտուկ եւ լուսեայն մտղկատիցէ: Քանզի օձն կամ իժ եթէ հնչիւն հանիցէ եւ զչչիւն նորա անդուստ ի հեռուստ լսիցէ թովիչն, դիւբաւ նորա խածուածոյն դարման գտանիցի: Ըստ նմին նմանութեան մի թողցէ Աստուած, զի դեւն, վիշապն հին գաղա եւ անշունջ խայթիցէ ինչ զքեզ միայն միայնուկ. զի յորժամ վարդապետն քո հոգեւոր, որ գիտէ բանիւք ինչ զբոց որբոց զնա թովել, զխօշիւնն նորա առնուցու, ոչ ինչ վիշաք վտանգի հասանիցեն քեզ առ ի նմանէ:

Գ. Վարձեալ, այնչափ մեծ է ասաջի Աստուծոյ զի դիմէ որ առ վերակացուն եւ առ հայրն հոգեւոր եւ զանձն նմա յայտնէ, եւ այնպէս հաճոյ է նմա այս խոնարհութիւն, որ ի մատչել

մերում առ աւագն յայտ յանդիման
 երեւիցի, որպէս զի այսու յայտարար-
 ութեամբ եւեթ, թէպէտ եւ բնու
 այլ ինչ դարման ոչ թելադրիցէ, նա
 եւ բան մի անդամ ոչ ասացէ աւագն,
 ամենայն համօրէն փորձութիւն եւ
 տագնապ բանսարկուին ի բաց փարա-
 աի: Քաջիկ իմն բարբառի զայսմանէ
 Աասիանոս: Գոյնչափ ժամանակս, ասէ,
 շարաշար թելադրութիւնք բանսար-
 կուին տիրեալ կայցեն ի մեզ, ցորչափ
 անդէն ի սրտին թաքուցանիցին. քան-
 զի անդէն նոյնհետայն իբրեւ խոր-
 հուրզն շար ի վեր ելանիցէ, խամբի եւ
 թառամի, թէպէտ եւ տակաւին ընարո-
 զութեան եւ զգօնութեան վճիռն չիցէ
 տուեալ. վիշապն ահագին եւ սոսկալի
 իբրեւ ի խաւարչտին եւ ի սանդարամե-
 տական վիրապէն զօրութեամբ խոստո-
 վանութեանն ի լոյս ձգիցի, եւ որպէս
 թէ ձաղիցի եւ խայտառակիցի, քա-
 կեալ ի բաց մեկնի¹², քանզի հայր է
 խաւարի եւ չկարէ հանդուրժել տանել
 լուսոյ: Եւ զի ի բնէ այնպէս հպարտ է
 եւ ամբարտաւան, խոժոռի իմն եւ
 դժկամակ լինի, յորժամ անարժան
 ընդունայնութիւնք նորա եւ վատթա-
 րութիւնք յայտ եկեալ նշաւակին, եւ
 ամենեւին չկարէ հանդարտել այսմ
 ամօթոյ եւ խայտառակութեան. նմին

իրի իրրեւ բացեալ եւ յայանեալ զանձն տեսանէ, եւ ընդ եւ թիկունս դարձուցեալ փախչի:

Ե. Թէ մարթ ինչ էր գտանել յաշխարհի բժիշկս, որ զախտս եւ զցաւս մարմնոյ անդէն վաղվաղակի ընդ յայանելն, առողջացուցանէին, սրչափ մեծարոյք ի մարդկանէ համարէին: Այլ որ ի մարմինս շմարթիցի դէպ լինել, զնոյն հանապաղ ի հոգւոջ լեալ տեսանեմք. այսինքն փորձութիւնքն թէ միայն աւագին յայտ առնիցին, բազում անգամ, մինչ չեւ ի նմանէն դեղ ինչ մատուցեալ, վաղվաղակի շքանան. նա մանաւանդ բազում այն է, զի եղեալ ուրուք ի մտի պատմել զնոսս վերակացուին իւրում եւ կամ հոգեւոր հօրն, մերժին եւ փարատին: Վնացեալ երթայիր, զի զփորձութիւնդ յայանիցես, եւ ահա մինչ չեւ բախեալ իցէք՝ զդուռն նորա, տեսանիցես թէ վանեաց մերժեաց ի քէն Տէր զամենայն ամպս. եւ զփորձութիւնն եւ զտազնապ, որ լլկէրն զքեզ, ի բաց եբարձ:

Զ. Ազնուագոյն իմն առակ օրինակի գտանեմք այսց իրաց ի վարս Հարանցն եզիպտացւոց: Մի սմն ի նոցանէ վաթսուն եւ թներորդս աւուրց ծովեր եւ պահս պահէր եւ խնդրէր յերկնուսս ի վերուստ բազում աղօթիւք եւ պաղա-

ասնօք զլուծումն տարակուսանաց ինչ
 իրիք. այլ զուր եւ վայրասպար: Եդ ի
 մտի երթալ առ այլ ոմն միայնակեաց,
 որ անդէն ի նմին անապատի բնակէր,
 եւ հարցանել զնա վասն տարակուսա-
 նացն: Բայց իբրեւ ի սեմոց խցկան
 իւրոյ արտաքս ելանէր, առժամայն
 հրեշտակ մի ընդ առաջ նմա ելանէր,
 որ եւ ելոյժ իսկ զտարակոյս նորա եւ
 ասէ, թէ առաւել այսու խոնարհու-
 թեամբ արժանի յայտնութեանն եւ
 մեկնութեան եղեր, քան այնչափ աղօ-
 թիւք եւ պահօք: Այլ իմն սմին նման
 զեղեցիկ օրինակ պատմէ աւետարանա-
 գիրն Ղուկաս¹³: Ի ժամանակի զի եր-
 թայրն Յիսուս յերուսաղէմ, պատա-
 հեցին նմա տասն բորոտք, որք աղա-
 ղակէին թէ «Յիսուս վարդապետ, ողոր-
 մեաց մեզ», եւ Յիսուս ասէր ցնոսա.
 «Երթայք ցուցէք զանձինս քահա-
 նայիցն, եւ եղև իբրև զնացին, առ-
 ժամայն սրբեցան», այս ինքն մինչ չեւ
 առաջի քահանայիցն կացեալ էր նոցա:
 Քանզի այնպէս սիրելի է Աստուծոյ՝ մեր
 խոնարհելս, եւ մարդկան զոր փոխանակ
 իւր ի մեր վերայ կացոյց՝ հպատակ լի-
 նել, զի առ ցուցանել թէ քանի հաճոյ
 իցէ նմա այս, յանձն առնու եւ սքան-
 չելեօք զայն հաստատել: Նա զէպ իմն
 լինի բազում անգամ, զի միայն ի

սպառնալ քում գիւին թէ երթամ
 յայտնեմ զթեւադրութիւնս քո իմում
 աւագիս, այնպէս երկուցեալ զարհու-
 րիցի, զի առօրին թողեալ զքեզ ի
 փախուստ դառնայցէ: Ասն այսորիկ
 լաւ է եւ օգտակար յայսմ մասին նմա-
 նել մանկանց՝ տղայոց, որոց թէ տաղ-
 տուկս ինչ զք ուրեք հասուցանիցէ կամ
 զբկիցէ ինչ եւ զայրացուցանիցէ, իսկ
 եւ իսկ սպառնան իմն եւ կրկնեն
 երեքկնեն, թէ ասացից զայս, պատ-
 մեցից հօր իմում:

Գ Լ Ո Ւ Խ Գ

Թէ զի արժան ասիւ ըստնել զգործո-
 թիւնս իւր հոգեւոր հօրն, յորժամ կործինցէ
 ինչ գիտի իմն զքորժանն զոր ասոցն մա-
 րտնայնելոց իցէ:

Ա. ԹԻՆԻՆԻՍ Ընդդէմ զք բախիցէ
 յայսմ վայրի թէ վաղ իսկ բազում ան-
 դամ բազում ինչ լուայ զփորձու-
 թեանցն դարմանոց. եւ յայնցանէ զոր
 տեսին եւ զոր ի հօգեւոր գիրս ընթեր-
 ցայ, շատ իսկ գիտեմ, զոր ինչ միան-
 դամ վերակացուն կամ հօգեւոր հայրն
 ինձ պատասխանի տալ մարթայցէ, եւ
 զի՞ իսկ պէտք իցեն առ նա ընթա-
 նալ: Արդարեւ պարտ է երկնչել եւ
 զողալ, զի մի ուրեք երբեք այսպիսի

ինչ փորձութիւն ի մեր վերայ յառնիցէ. եւ որչափ կատարելագոյն եւ անզեկագոյն ինչ ոք զանձն յայսմ գիտութեան հաշուիցի, նոյնչափ եւս առաւել զանգիտել արժան է: Յոյժ իսկ Ակեր եւ շարշարէր յայսմանէ երբեմն եւ երանելին Գորոթէոս¹, բայց բազում քաջութեամբ թափէր զանձն: Չի պատմէ նա զանձնէ թէ յորժամ կամէի երթալ յայանել աւագին զփորձութիւն իմ, անդէն իսկ եւ իսկ այս ինչ զայր անկանէր ի միտս իմ հանապազ. զի՞ զուր տարապարտուց զժամանակդ կամիս ծախել. զայս ինչ եւ զայս պատասխանի առնելոց է քեզ, զայդ եւ դու իսկ ինքնին գիտես՝ կասեօջիբ արդ եւ դադարեաց երթալ նեղել եւ ձանձրացուցանել զաւագդ: Խոստովանել խոստովանի զանձնէ Գորոթէոս թէ այսպէս կրէր զփորձութիւնն, բայց տեսցուք զամ մի թէ զհարգ յազթէր փորձութեանն: Իսկ ես, ասէ, ոչ սակաւ զայրանայի փորձութեանն եւ իմոց դատաստանացս եւ խորհրդոց, եւ ասէի. Երթ յետս իմ, սատանայ, նզովեալ դու եւ դատաստան քո, եւ իմաստութիւն քո եւ զգօնութիւն քո, եւ խորհուրդ քո եւ գիտութիւն քո: Եւ ոչ ինչ կացեալ անսայի փորձութեանն եւ փորձին, այլ յարուցեալ

երթայի առ աւագն, եւ որ ինչ ազդեցութիւն ի հոգւոջս լինէր, զայն առանց ինչ բնաւ թաքուցանելոյ յայանէի: Եւ եթէ երբեմն ուրեմն զայն ինչ դեղ, որ յառաջագոյն իսկ առանձինն յիմ միտս անկեալ էր, աւագն մատուցանէր, իսկոյն խոսվելով իմն եւ աղմկելով բարբառէր ցիս սիրտ իմ. Աչ իսկ ասացի քեզ՝ բամ, զայս պատգամ պատասխանելոյ առնելոց ես ի նմանէ, ապա զինչ պէտք անդր երթալոյ էին: Եւ ես կրկնեալ անդրէն ընդդէմ բարբառէի այսպէս, Այժմ բարւոք է դեղն. այժմ ի Հոգւոյն սրբոյ է. այլ յորժամ ի քէն գայր ելանէր, զայնմանէ կասկածէի, զայն զգուշաւոր ոչ համարէի:

Ահա այսու վահանաւս երանելին այն այր զայս փորձութիւն յանձնէ ի բաց վանէր, եւ շթողոյր երբեք սպրդել մտանել ի ներքս ի հոգին. այլ յամենայն եւ ի բնաւ թեւադրութիւնս զիւին՝ յաւագ անդր իրբեւ ի նուիրական խարխիս ինչ անյապաղ դիմեալ ապաւինէր: Մերոյ փութոյս գործ է նմանող նմին լինել եւ ոչ իւիք անսալ ինչ կամ յենուլ ի խորհուրդս մտաց մերոց. զի համօրէն իմաստնոց եւ հարցն սրբոց վճիռ այս է, թէ ոչ ոք յիւր ի սեպհական իրս եւ ի դատաստանս քաջ դատաւոր լինիցի: Եւ եթէ յայնժամ

խակ, յորժամ ի փորձութեանց ինչ ոչ տաղնապիցի մարդն, ճշմարիտ իցէ այս. սրչափ եւս առաւել ճշմարտագոյն, ուր եւ փորձութիւնք եւս ի վերայ հասեալ իցեն, եւ զաչս հոգւոյն կուրացուցանիցեն, որպէս զի զայն ինչ որ պատշաճն եւ ի դէպ իցէ տեսանել, ոչ տեսանիցեն. զոր օրինակ եւ մարգարէն ասէ. «Հասին ինձ անօրէնութիւնք իմ, եւ ես ոչ կարացի տեսանել»²: Զի մարդ յայնպիսի ժամանակի ոչ նշմարէ զդեղն, որ իւրոց ցաւոյն դիպող իցէ. եւ թէպէտ ի միտս եւ ի խորհուրդս իւր թերեւս նկատեալ գիտիցէ զնոյն, սակայն յիւր օգուտ շրջել եւ յարգիւնս ածել զայն ոչ մարթիցի. վասն զի փորձութիւնն եւ սաստիկ կարիքն շացուցանեն զհոգին, եւ զմիտսն յափշտակեալ առեալ պղտորեն, ուստի եւ Աստուած առաւել օգնականութիւն մատուցանիցէ նմա յայնժամ մի միայն բանիւ աւագին, քան որով եւ պէտ գիտութեամբք նորա:

Բ. Վեղեցիկ է դէպն, զոր ի մէջ մատուցանէ. երանելին Աւդոսափնոս³: Այր ոմն, ասէ, յախտ դժնդակ անկեալ կոչեաց առ ինքն զբժիշկն. նա իբրեւ եկն, առեալ դեղ ինչ դարմանոյ մատուցանէր նմա, եւ այնպէս անդրէն միւսանդամ յիւրում առողջութեանն

Հաստատէր: Իբրեւ աւուրք սակաւք ի վերայ անցին, եւ վերստին ի նոյն ակտ ցաւոց ըմբռնէր, յուչ լինէր նմա դեղն որ արգ եւս կարի յոյժ օգուտ եղեւ նմա. նմին իրի առանց ինչ զբժիշկն կոչելոյ՝ ինքնին անձամբ անձին զնոյն դեղն առնոյր, քանզի եւ զպայման դարմանոյն գրոշմեալ ի մտի ունէր. բայց շեղեւ ինչ այն նմա օգուտ: Չարմացեալ սքանչացեալ ընդ միտս՝ կոչեաց զբժիշկն, եւ պատմեաց նմա զիրան կարգաւ. ապա խնդրէր ի նմանէ, զինչ պատճառք իցեն, առէ, զի ես օգտութիւն ինչ անտի ոչ առի, թէպէտ եւ զնոյն դեղ ի կիր արկի. որում բժիշկն դեղեցիկ իմն եւ հանձարեղ յօգեաց զպատասխանին. առէ. զի յայտմ նուազի ոչ ինչ օգուտ քեզ դեղն եղեւ, այնր պատճառք այս են, զի ոչ ես ինքն իմովք ձեռամբք կազմեալ մատուակեցի:

Ոչնոյն եւ մեք աստէն ի սմին մարթիմք ասել: Չոր դուդ գիտես եւ զոր բազում անգամ լուար դարմանն, օգուտ ինչ քեզ ոչ լինիցի, զի աւագն կամ հոյրն խոստովանութեան, որ հոգեւոր բժիշկ է քո, զայն ոչ մատակարարեաց. զի զոր օրինակ այլ իմն ուժգին ազդեցութիւն եւ յաջողութիւն ունի բնական, որ բժշկին ձեռամբ մատուցանիցի,

այնու զի զբուն իսկ զգլուխ ակաթին ,
 զզօրութիւն նորա եւ զպէտպէս հան-
 դամանս ճարտար գիտէ նա , այնպէս
 եւ ի հոգեւորական զեղս եւ ի դարմանս
 գէպ լինիցի : Եին էին արդարեւ բարի՝
 ջուրք գետոյն Գամասկոսի , եւ թե-
 բեւս օգտակարագոյնք եւ շայեկանա-
 գոյնք եւս քան զջուրսն Յորդանանու ,
 բայց սակայն զՆեեման ի բորտութենէ
 իւրմէ սրբել ոչ կարացին . այլ միայն
 այն ջուրք զնոյն վճարեցին , յորս լուա-
 նալ հրամայեաց մարգարէն Եղիշա՝ :
 Նոյնգունակ զարմանալի իմն զօրու-
 թիւն գտանի եւ ի բանս աւագին , զի
 առանձինն ինչ օրինակաւ բնթացակից
 լինի Աստուած պատգամացն նորա , որ-
 պէս եւ զեղոյն զոր քեզն թելագրէ .
 քանզի աւագն զԱստուծոյ զտեղին ան-
 ցեալ ունի : Յայն սակս սովորական
 ինչ եւ լիկ դարման , որ աւագին
 ձեռամբ մատուցանիցի , առաւել նը-
 պաստաւոր լինիցի քեզ , քան զոր
 ինչ միանգամ դուն զխտիցես . թե-
 պէտ եւ բազմագոյնս եւ առաւելա-
 գոյնս զխտիցես :

Գ Լ Ո Ի Խ Ե

Թէ չէ պարտ ունի՜ իւրապէս զիւր իրս
յառաջնորդէն, յորժամ ինչիւն ինչ է-
լնչին զնոսին հաշուիդ:

Ա. ՍՈՎՈՐ իսկ է դժոխականն եւ
հնացեալ խորամանկն եւ այլ իմն բա-
բուրս թելադրել ոմանց ոմանց, զի պատ-
ճառանօք իմն հրաժարեալ, զանձինս
ապրեցուցանիցեն եւ մի ինչ յայանես-
ցեն աւագին զինքեանս եւ զիւրեանց
իրս, կարծեցուցեալ նոցա թէ ոչինչ
իրք են այնք, եւ թէ չթուի ինչ հարկ
վասն այսպիսի մանկուոյ իրաց ընթա-
նալ առ վերակացուն. նա մանաւանդ
թէ ամօթ է եւ անարգ ինչ ի պատ-
ճառս սոյնպիսի շնչեաց ինչ իրաց եր-
թալ առ նա:

Արդ առ այս պատասխանի տամ
նախ. թէ սրոյ փոյթ ի մօտի կայ ստա-
նալ զկատարումն վարուց կարգաց ա-
ռաքինութեան, ոչ պարտի այնպէս
հայել թէ արդեւք մեծ ինչ իրքն իցեն
եւ ծանունք եւ կարեւորք, կամ թէ
պարտիս ինչ գնիցեն ի վերայ նորա,
այլ մանաւանդ ջանալ եւ հոգալ հա-
նապազ յայն ինչ, որ լաւն եւ կատա-
րելագոյն իցէ: Ամին իրի իսկ պարտ եւ
արժան է այնպիսումն զամենայն ինչ,
թէպէտ եւ փոքր իցեն, մեծ համարել

եւ տալ աւագին զայնր համար, զի այս իսկ է միտ գնել կատարման: Գարձեալ մի ինչ յայնցանէ, որ զայլս յոյժ շինիցեն եւ օրինակ բարեաց լինիցին, է պատմել աւագին զիրս նա եւ զմանունս, եւ որչափ երիցազոյն ինչ ոք ի վանականութեան իցէ եւ դիտութեամբ պայծառազոյն, նոյնչափ առաւել զընկերսն շինիցէ. քանզի այս է վասն Բրիտանոսի մանկանալ եւ տղայ լինել:

Բ. Արկրորդ անգամ, ասեմ թէ է ուրեք զի ոչ այնպէս արդեամբք փոքունք են իբրն, որպէս իւրաքանչիւր ումեք կարծիցի. այլ ամօթն եւ դժուարութիւնն կամ հակառակութիւն, զոր ի սրտին ոք ունիցի առ ի յայտնելոյ զնոսա, պէսպէս պատճառանս արկանէ ի միտս նորա ի նուազեցուցանել զիրսն եւ ի համարել թէ չէ ինչ հարկ ասել զայն: Չոր օրինակ եւ ի խոստովանութեան գիպիցի. քանզի յորժամ զանարգ ինչ եւ զամօթալից խոստովան լինել ոք ամաշիցէ, անդէն կայ սատանայ եւ զայս ամօթ եւ զընածին հակառակութիւն սրտին իբրեւ պատշաճ ինչ գործի ի կիր արկեալ, սադրէ նմա թէ ոչ ինչ մեղք յայնմ կան եւ կամ գոնէ ոչ մահացու ինչ է այն, եւ նմին իրի իսկ ոչ է պարտապան խոստովան լինել: Բարէ, զորչափ մարդիկ այսու ճանապար-

Հաւ եւ արուեստի պատրեալ կործանեաց եւ հաւանեցոյց լուել զայն, զոր հարկաւ պարտ էր խոստովան լինել. եւ այսպէս պատճառք եղեւ նոցա առնել շարաշար խոստովանութիւնս եւ հաղորդ լինել նուիրական սեղանոյն սեղանակապուտ անօրէնութեամբ: Այս իսկ միայն, զի այնչափ դժուարութիւն եւ հակառակութիւն գտանեմք յանձինս ի յայանել իրս ինչ աւագին, պարտ էր բաւական լինել մեզ առ ի կասկածելոյ զանձանց մերոց եւ շփոտահելոյ ի մեզ, եւ ճանաչել թէ արժան է առանց երկմտութեան զայս ի վեր հանել նմա: Աւստի Աստիանոս՝ Այս, ասէ, մին ի ստոյգ նշանաց է, յորոց ի միտ առնումք թէ ճշմարտիւ շար է այս եւ լոկ փորձութիւն բանսարկութիւն. եւ յաւելու թէ սոյն իսկ էր եւ առաջնոց Հարցն հասարակաց կարծիք. Հաստատելին, ասէ, թէ համաշխարհական իմն եւ յայտնի եւ գուշակաւոր նշանակ սատանայական խորհրդոցն է եթէ զայն երիցազունի ումք ամաչկեցեմք ի վեր հանել: Չի որ շար ինչ է, զայն վաղվազակի ջանամք եւ հնարիմք թագուցանել: «Ամենայն անօրէնութիւն, ասէ մարգարէն, խցցէ զբերան իւր»²: Ասան այնորիկ յորժամ լուիցէ ինչ ոք եւ ծածկիցէ, քաջ իսկ ցուցանէ թէ

իրք հոգւոյ իւրոյ ոչ սեղըորդ եւ բարւոյք զնան: Զի «Մաննայն որ զշար գործէ, ասեալ զլոյս»,³:

Գ. Արրորդ պատասխանի այս է, զի թէպէտ եւ այժմիկ փոքր ինչ իցեն իրքն, սակայն յորժամ թաղուցանիցին, սովոր իմն են աճել եւ մեծանալ: Յայն սակս պարտ եւ պատշաճ է զայն, մինչ զեռ. դոյզն եւ փոքրիկ իցէ, յայանել, զի մարթ ինիցի յիւրում ժամսուն զդեղ դարմանոյն այնմ մատուցանել. զի յայնժամ դիւրին եւ անջան է զայնր առ աջս առնուլ, այլ ապա յետոյ կարի իմն դժուարին: Զոր օրինակ, ասէ Աղիմակոս, հաւուցն ձուք եթէ ընդ մայրենի թեւովք կամ ընդ աղբով ծածկիցին եւ ջեռնուցուն, տակաւ տակաւ ի ձագս փոխեալ եւ շնչացեալ խլրտաին, եւ կենդանանան եւ ծնանին այլ թաշունս. բայ նմին նմանութեան եւ խորհուրդք վատք, յորժամ ի սրտին պահիցին եւ յտակութեամբ ոչ յայանեացին այնմ, որ կարողն իցէ դարմանել եւ փարատել զնոսա, բազում անգամ աճեցեալ ի յայտ դան եւ ի լոյս ելանեն եւ արդեամբք կատարին:

Դ. Սովոր իմն է բանասրկուն եւ այլ ինչ պատճառանօք եւ յապաղութեամբ ի բաց դարձուցանել զոմանս, զի մի առ աւագն դիմիցեն, այս ինքն զի հա-

մարեացին յանձինս իւրեանց թէ սոյն-
 պիսի դուզնաքեայ եւ սնտաի իրօք
 ծանր եւ տաղտուկ լինելոց են նմա.
 սնտաի զի մի թախանձիցեն ինչ զնա եւ
 ծանրաբեռնի առնիցեն, հրաժարին եր-
 թալ առ նա: Մեծ մեծ է ապարէն
 խարէութիւնս այս եւ անհնարին պա-
 տրանք եւ հրապուրանք դիւին: Քանզի
 այս է պաշտօն վերակացուին եւ սոյն
 իսկ մին յառանձինն դործոց նորա,
 վասն որոյ այսու ոչ փոքր թշնամանս
 առնես դու նմա, զի համարիս թէ նե-
 զի նա եւ տաղականայ եւ խոռովի, յոր-
 ժամ զայնպիսի գլխաւոր եւ զայնչափ
 կարեւոր իրս զիւրոյ պաշտամանն վճա-
 րել հասանիցէ նմա: Մանաւանդ ոչ
 սակաւ խնդութիւն է նմա, զի վաս-
 տակեալ պարտպէ այսպիսի եւ այսչափ
 էական իրաց, զորմէ եւ հոգեւոր օգուտ
 իւրոց հզատակացն կախեալ կայ, զոր
 եւ վերագոյնդ ի նմանօրինակ ինչ դի-
 պուածս յայտ արարեալ ցուցաք:

Ե. Պատմէ Աասիանոս՝ զօրինակն,
 որ դիպեցաւ Հօրն Արապիոնի մինչ դեռ
 մանուկն էր, զոր եւ ապա ինքն իսկ իւ-
 րոց վանականացն ստէպ ստէպ սովոր
 էր յուչ առնել, զի զնոսա յորդորեալ
 իրաաիցէ յայանել աւագին զամենայն
 իրս իւրեանց: Յորժամ, ասէ, տակաւին
 նորեկ նորընծայ ի վանականութեան

կարգս էի, ցայն վայր յորկորստութեանէ նեղեալ փորձէի, որպէս զի ոչ ինչ կերակրով կարծէի թէ յաղիցիմ: Ասան այնորիկ յետ ճաշակելոյ ընդ Հօրն Թէոփնայ որ իմ աւագս էր, իբրև բանայր սեղանն, հանապաղ ի ծոցի իմում առնուի թաքուցանէի ի ծածուկ պարցամաս մի, եւ ի նմին երեկոյի առանց գիտելոյ ծերոյն դաղաուկ ուտէի: Եւ թէպէտ գործել գործէի անդադար զայս գողութիւն ի գրգռելոյ որկորոյն եւ ի ստիպելոյ անհնարին անժոյժ տենչանացն սովորելոց, սակայն անդէն ի ընուլ ցանկութեանն, այնպէս իմն խիղճմտաց իմոց կշտամբեալ հարկանէր զիս, մինչ զի առաւելագոյն լինէին տանջանքն քան զհաճութիւնն զոր ի ճաշակելոյ անտի հացին ընդունէի: Բայց սակայն այնպէս իսկ շահեալ կալեալ տիրէր յիս որկորստութիւնն, զի ի վաղիւ անգր անգրէն միւսանդամ հաց գողանայի եւ ուտէի ի ծածուկ: Այլ յայանել զայն իմում վերակացուին ոչ իշխէի, մինչև զի արժանի համարեցաւ Տէր զերծանել հանել զիս ողորմութեամբ իւրով ի ծառայութենէ անտի եւ ի բռնաւորական գերութենէ: Արդ այսու օրինակաւ եկին զիպէցան իբրն: Արիպակաւ իմն հատին այլուստեք առ Հայրն Թէոփնաս արեղայր եր-

կու. սոքա, իբրև ճաշեցին, ըստ յայն-
 ժամու սովորութեանն առին խօսել
 այր ընդ ընկերի իւրում զիրաց իրաց
 հոգեւորաց: Իսկ ծերոյն պատասխանի
 տուեալ նոցա խնդրոյն եւ հարցուա-
 ծոցն, սկիզբն արար ճառել զորովայ-
 նապարարութենէ, եւ թէ զխարդ խոր-
 հուրդքն, յորժամ ծածկիցին, բռնա-
 ցեալ իմն զմարդն գրաւիցեն: Եւ ես
 զղջացեալ եւ ի տազնապելոյ խղճի
 մտացս ամբոխեալ, կարծէի իմն թէ
 վասն իմ ասէ նա զայս ամենայն, եւ թէ
 յայտնեալ է նմա յերկնուստ ի վերուստ
 փորձութիւն իմ եւ մեղքս իմ ծա-
 ծուկ: Ուստի զարհուրեալ սոսկացեալ
 եւ ի զօրութենէ անտի բանից նորա
 յորդորեալ՝ սկսայ լալ եւ արտասուել
 գաղտ եւ առանձինն: Այլ իբրև ա-
 ճեաց սաստկացաւ ապաշաւ եւ զղջումն
 սրախ, այնուհետեւ յայտնապէս իսկ
 կական բարձեալ, զգողունի պարջա-
 մասն, զոր եւ անդէն ի նմին աւուր
 կորզեալ եւ ծածկեալ էի, հանեալ ի
 ծոցոյ իմմէ եդի առաջի ամենեցուն, եւ
 կործան անկեալ ի վերայ երեսաց իմոց
 խնդրէի ներել թողութեան եւ վասն
 յանցանացն գործելոց պատիժս պա-
 տուհասից, եւ հրապարակաւ լու ի լու
 ամենեցուն կացի խոստովան եղէ զիմ
 փորձութիւնս եւ թէ զխարդ պար-

տեալ եւ զերեալ յայնմանէ, հանապազօր նոյնպիսի դողութիւնս դողանայի: Յայնժամ մխիթարեալ զիս եւ քաջալերեալ ծերոյն, Վստահ լեր, ասէ, մանուկ դու, զի քո խոստովանութիւնդ եւ այդ գործ քաջութեան, զի ասեր յանձն ի տեղւոջս աստ յայտնի ամենեցուն ասաջի յայանել եւ ի վեր հանել զփորձութիւն քո, թափեաց հան զքեզ ի կապանաց զերութեանդ եւ ի ծառայութենէ: Այսօր նկուն արարեր զբանասարկուն զհակառակորդն, եւ զմեծ նշան յազթութեանն, զոր կանգնեաց նա ցայսօր ի վերայ քո, դու ի վերայ նորա կանգնեցեր: Եւ վասն այնորիկ իսկ կամ եղև Տեառն, զի կայցես մնայցես դու այնպէս զերեալ եւ կապեալ ի փորձութենէն յայնմանէ, այնու զի մինչև ցայժմ թաքուցեր զայն յաւազէդ քումմէ: Աւասիկ փոխանակ զի յայանեցեր, ոչ եւս այլ լիցիս յիշխանութեան եւ ի տերութեան զիւին. այլ նոյնժամայն խոյս ասուեալ փախիցէ ի քէն վիշապն հին, իբրու զի ոչ կամի հանգարտել լուսոյ: Հաղիւ կատարեալ էր ծերոյն զիւր բանս, ահա բոց կամ ջահ վառեալ բորբոքեալ եւ արտաքս ի ծոցոյ իմմէ, եւ այնպէս իսկ լի արար զամենայն խուցն ժանդահաութեամբ ծծըմբոյ, զի վասն

սաստկութեան հոտոյն տաղնապի շէր
 ոք, որ անդէն կալ կարէր: Յայնժամ
 անդրէն ի մէջ առեալ ծերոյն զբանս
 խրատուն, Ահաւաղիկ, ասէ, Տէրն զճրշ-
 մարտութիւն բանից իմոց արդեամբք
 իսկ հաստատեալ եցոյց, զի եւ դու քե-
 ղէն քոյին աչք տեսանիցես մանր թէ
 զիտորդ բարւոք խոստովանութեամբդ
 փախուցեալ երթայ ի սրտէ քումմէ
 բորբոքիչն եւ պարարիչն կարեաց քոց,
 սր շմարթի հանդուրժել լուսոյ եւ
 յայանութեան արուեստիցն իւրոց.
 վասն որոյ մի ինչ երկիցես յայամ հե-
 տէ թէ կռուան ոտից գտանելոց է նա
 ի քեզ եւ կամ վերստին գառնալոց:
 Արպէս խոստացան երանելին նոյնպէս
 եւ եղև, զի ոչ ուրեք երբեք այնու-
 հետեւ տաղնապեցայ ի նմին փորձու-
 թենէ, մանաւանդ թէ եւ ոչ իսկ յուշ
 եղևն ինձ այնպիսի իրք:

Գ Լ Ո Ւ Խ Զ

Պարտախանէ առնէ մի ըստ միջի գոթա-
 բուխեանցն, որ որդել է ի սոթմ այսմ
 յարմի յայտնութեանն լինել սուր իցին:

Ա. ՅԱՅՍ վայր յանդիման արարեալ
 ցուցաք, թէ քանի մեծ եւ կարեւոր
 իցէ յայանել աւագին զանձն եւ զա-
 մենայն դաղանիս մտաց: Բայց որչափ

կարելորագոյն ինչ առաքինութիւնն է եւ կատարելագոյն, դոյնչափ եւս բնութիւնս մեր որ ապականեցան մեզոք, հակառակ եւ դիմադարձ այնմ դատանի. եւ դեւն եւս շար թշնամին եւ հակառակորդն մերոց օգտից նպաստ լինի յիւրմէ կողմանէ առ անկեղծանել զայս դժուարութիւնս, եւ անհնարին անհնարին իրս ամէ բերէ առաջի մեր, զի զյայտնութիւնս զայս արգելուցու: Վասն այնորիկ ըմբոն եւ ի դէպ է կանխել եւ զառաջս ունել զայնոցիկ եւ կարգաւ լուծանել զնոսա: Եւ արդարեւ մեծ իմն դործ վճարիցեմք, եթէ յայսպիսի գլխաւոր եւ ի կարելոր իրս, բարձեալ զամենայն խափանիչս, զճանապարհն հարթեալ դիւրիցեմք: Եւ թէպէտ աստէն առաւելագոյն ընդ արանց վանականաց են բանք իմ, սակայն ո եւ պէտ իսկ ոք կարող է անձին իւրում առնուլ զայս վարդապետութիւն. զի առ ամենայն ազգս մարդկան մարթէթէ պատշաճեալ հայիցին իրքս: Նմին իրի եւ Քերսոն յորժամ զխոստովանութենէն խօսիցի, առ հասարակ վասն ամենեցուն ճառէ զայնմանէ, զոր օրինակ արդ տեսցուք:

Բ. Այնախ զառաջինն, որովհետեւ այնպէս իսկ հաստատեալ եմք բնութեամբ, զի յամենայն եւ ի բնաւ աշ-

խառութեանց եւ ի դժուարութեանց
 ըստ մեջում կարի խուսափեմք, եւ այս
 իսկ, զորմէ ճառս անկեալ է, սովոր
 իմն է կարի ծանր եւ դժուարին երեւել
 մեզ, նմին իրի անդասին յայսմ դիւոց
 սկիզբն արասցուք ցուցանել եւ յայտ
 առնել, թէ եւս իմն աւելի տառապի-
 ցի եւ աշխատ լինիցի մարդն ի թաքու-
 ցանել եւ ի ծածկել իւրում զանձն,
 քան յորժամ զամենայն ինչ զիւր ի
 վեր հանիցէ եւ յայտ յանդիման առա-
 ջի աւազին դնիցէ: Պարտ եւ պատշաճ
 է աւելադոյն խնամով միտ դնել այսմ
 բանի, իբրեւ զի մեծաւ զօրութեամբ
 բուռն եղեալ, ստիպէ եւ տազնապէ
 զանձնասէրսն եւ զանձնդեւրսն, եւ զայ-
 նոսիկ սրոց երկուցեալ ի վաստակոց ինչ
 եւ ի ջանից, զոր ի վարժս լաւութեանց
 կրիցեն, անփոյթ առնեն զիրս իրս ա-
 ռաքինութեանց եւ կատարման վճա-
 րել: Ապաքէն խոստովան լինիմ եւ ես,
 թէ զօլ զոյ դժուարութիւն եւ խառու-
 թիւն ի յայտնել աւազին համօրէն
 զփորձութիւնս եւ զընդարդոյս յօժա-
 րութիւնս եւ զլժերակատարութիւնս.
 սակայն ասեմ իսկ դարձեալ, թէ մե-
 ծամեծ եւս տանջանս եւ տառապանս
 յանձն իւր ձգիցէ մարդ, եթէ լռիցէ
 ինչ եւ թազուցանիցէ զնոսա, քան
 զոր ի պարզ եւ ի մեկին յայտնութե-

նէ եւ յուղղութենէ նմա հասանել
մարթայցէ :

Հանապազորդ փորձն շատ իսկ եւ
բաւական է ցուցանել մեզ, եւ այր իւ-
րաքանչիւր մարթի վկայ հաւատարիմ
բանիցս լինել, թէ թաղուցանել ինչ
յաւազէ անտի իւրմէ ուրեք երբեք կա-
մեցեալ իցէ : Չի որպիսի անձկութիւնս,
քանի՞ տաղնապս խղճի մտաց, սրչափ
խռովութիւնս սրտի ոչ կրիցէ, որ լռել
ինչ եւ զեզել զիւրան ջանայցէ : «Ծրար
անիրաւութեանց Եփրեմ, եւ ծած-
կեալ կան մեզ քննորա . երկունք իբրեւ
ճննդականի հասցեն նմա», . ասէ Ով-
սէէ¹ : Քանզի հանապազ իբրեւ ի ցաւս
եւ յերկունս է, ծփի խորհի ի միտան,
թէ ասացից եթէ լռեցից . եւ որպէս
յերկուս շաւիղս եւ ի վարանս կայ,
մերթ դնէ ի մտի երթալ յայանել
զանձն, եւ մերթ դժուարի եւ սարջա-
նայ ընդ յառաջադրութիւնն . հուպ
իսկ գնացեալ էրնորա երբեմն ի դրունս
աւազին ի պատմել զիւր փորձութիւնն,
այլ անդէն վաղվաղակի առ ոչն հա-
մարձակելոյ ի բաց մեկնի անտի առանց
զիրան ասելոյ . «Հասեալ են, ասէ, ման-
կունք յերկունս, եւ շէք զօրութիւն ի
ճնանելիս²», . զի ահա ի ճնանել կայր
եւ ի լոյս հանել զփորձութիւնն եւ
զձախող խորհուրդն, զոր ի բանսար-

կուէն ի հօրէն խաւարի յղացեալ էր. այլ քանզի ոչ դժ եւ ոչ բաւական զօրութիւն ծնանելոյ դոյր ի նմա, վասն այնորիկ ցանկ ի ցաւս եւ յար յերկունս կայ. եւ որչափ ընդերկար ինչ զթաքուցանիցէ, նոյնչափ եւս մեծամեծ տանջանօք լլկիցի. զի այնուհետեւ առաւելագոյն իմն դժուարութիւն եւ ամօթ ունիցի զնա ի յայտնել զնոսա:

Այլ իմն նոր ցաւ յաւելուցու նմա, այնու զի ոչ եբաց զնոսա անդէն ի սկզբանն. եւ զայս իբրեւ խորհիցի, առաւելագէս նեղեալ տանջիցի: Արձակ երեսօք, ասիցէ յանձն իւր, յեա այնչափ ժամանակ ի վերայ յանցանացս անցանելոյ առ աւագն երթայցեմ. թէ սկիզբն ինչ էր փորձութեանն, ոչ պատկառէի զայն ի վեր հանել. այլ արդ զիարդ իշխեցից յանդիման երեւել նմա նովին փորձութեամբ, զոր ընդ երկար ժամանակս թաքուցի ի նմանէ. զի նչ ինչ ասասցէ արդեւք, զի զանձն իմ նմա ոչ հաւատացի, որովհետեւ անդրսաին ի սկզբանէ զփորձանսն ոչ կամեցայ ցուցանել: Ապա ուրեմն ոչ հանդարտութիւն ինչ մտաց եւ ոչ խաղաղութիւն հոգւոյ գտանել կարիցէ մարդ, ցորչափ զփորձութիւնն յտակութեամբ ոչ յայտնեսցէ, քանզի միշտ հարկանիցէ զնա խիղճն մտաց եւ

տանջիցէ եւ կեղեքեսցէ վասն շկամե-
 լոյ նորա առնել զայսպիսի մեծ ինչ եւ
 կարեւոր իրս : Աւագիկ անդէն ընդ յայ-
 անել նորա զանձն, առժամայն մըրիկն
 զիջեալ ցածնուցու, եւ միտք ի ցանկալի
 հանդարտութեանն եւ ի հանդստեան
 վայելիցեն : Արպէս յորժամ պատկա-
 ռեալ ուրուք եւ արդելեալ յամօթոյ,
 ոչ համարձակիցի խոստովան լինել
 զմեզս ինչ զիւր, յանդադար երկիւղէ
 եւ ի խոսովութենէ եւ յաղմկաց անդէն
 ի ներքս ի սրտին բախի. այլ իբրեւ
 զայն յայտ առնիցէ, այնպէս իմն մխի-
 թարեացի եւ ցնձացցէ, որպէս թէ մեծ
 ինչ եւ յաղթ աշտարակ ի թիկանց ի
 բաց թօթափեաց : Աւստի գեղեցիկ իմն
 բարբառի սուրբն Գրիգորիոս. Աէբք,
 ասէ, որ փակեալ իցեն, առաւել տան-
 ջեն. քանզի իբրեւ փուռն եւ երբն՝
 որ անդէն ի ներքուստ ի ներքս բորբո-
 քեալ եռայր, ընկենուցու արտաքս
 յառողջութիւն, ցարքն յայտ եկեալ
 ցածնուցուն³ : Սոյնպէս յորժամ զիւր
 մեզսն ճշմարտութեամբ ոք խոստովա-
 նիցի, եւ զփորձութիւնսն եւ զհիւան-
 դութիւնս ի վեր հանիցէ, փութանա-
 կի արագ արագ ամենայն ցարք ի նմա-
 նէ ի բաց մեկնիցին : Քանզի զինչ այլ
 ինչ իցէ, ասէ նոյն Արանելի, մեզացն
 խոստովանութիւն եւ փորձութեանցն

յայտնութիւն, եթէ ոչ բանալ իմն
 եւ պատասեւ վերաց: Չի եթէ այս
 պատասումն եւ բացումն ոչ լինիցի,
 շարաշար տանջի մարդ. բոս օրինակի
 ստամբօսին, որ յոռի յոռի հիւթով եւ
 կերակրովք լցեալ եւ խճալեալ իցէ,
 եւ անդադար յուզելովն եւ զգայուելով
 զնոսին ի բաց դարձուցանել ճգնիցի.
 զի եթէ ոչ արապքս ընկենուցու զնո-
 սա, չկարէ հանդչել. ապա թէ թափի-
 ցէ, վաղվաղակի հանդարտի եւ զօրաւոր
 առնի: Աստասին յայտ յանդիման ե-
 բեւիցի, թէ որ զմիասն թագուցանի-
 ցէ, եւս առաւել ի նմին վարանս տաղ-
 տապեալ տառապիցի, քան ի բանալն
 եւ ի յայտնել. զի այն ամօթ սակաւ
 իմն է եւ մեռուցումն վաղ անցանէ.
 այլ ապա ի բազում խաղաղութեան
 եւ ի հանդստեան վայելիցէ, այնու զի
 յայանեաց զանձն: Յայս սակս այնմ,
 որ առ խորշերոյ եւ խուսերոյ ի դժուա-
 րութեանց եւ յաշխատութեանց ոչ
 պարզեալ բանայցէ զյանցանս սրտի
 իւրոյ, մարթիմք տալ պատասխանի
 այսպէս, թէ վասն զերժաներոյ ի տաղ-
 տկութեանց եւ ի նեղութեանց մա-
 նաւանդ յայտնել արժան էր քեզ զնո-
 սա: Ասան զի թէ թագուցանիցէ ինչ
 ուրեք, եւս մեծ տառապանս կրիցէ, եւ
 ի ներքին տանջանաց անտի իբրեւ ի

նեխեալ եւ ի թարախալից քաղցկե-
ղոյ տակաւ տակաւ մաշեալ ծիւրեոցի.
“Վռեցի ես եւ մաշեցան ամենայն սս-
կերք իմ”⁴: Իսկ ի յայտնել զանձն,
անշափ խաղաղութեամբ եւ սրտալիբ
ուրախութեամբ ընուցու:

Գ Լ Ո Ւ Խ Է

Լսեալ զի իսկապէս զիսկապէս զիսկապէս,
իսկապէս յայտնել յայտնել զիսկապէս:

Ա. ՍՆԵՆ ի մեծամեծ գծուարու-
թեանց կամ ստոյգ գլխաւորն ամենայն
գծուարութեանց, որոց վասն խուսա-
փեն իմն եւ շկամին ոմանք յայտնի առ-
նել աւագին զանձինս եւ զմիտս իւ-
րեանց, այս իսկ է, զի համարին ի
միտս իւրեանց թէ այսու պայմանաւ
ամաշելոց են, եւ զբարի անունն եւ
զմեծարոյ կարծիս, զոր թերեւս առա-
ջի վերահացութիւն ունէին, կորուսանե-
լոց, եւ թէ յայնմ հետէ հաշտ ա-
կամբ ոչ է նայելոց ի վերայ նոցա, եւ
թէ ոչ ինչ իրս այնուհետեւ հաւա-
տասցէ նոցա վասն կասկածոյն, եւ ոչ
սիրեացէ ինչ զնոսա: Այսու նենգու-
թեամբ զբազումս պատրեաց սատանայ,
եւ հաւանեցոյց նոցա կամ բնաւ ամե-
նեւին ոչ յայտնել զանձինս եւ կամ
զոնէ ոչ այնչափ կատարելապէս: Բայց

յորժամ յայտ յանդիման ցուցցուք
 թէ կարի իմն այլազգ եւ այլակերպ են
 այս ամենայն, այնպէս զի ի գուշակու-
 թեննէ աստի եւ ի յայտնութեննէ ան-
 ձինն մանաւանդ պատիւ եւ անուն բա-
 րի եւ առաւել սէր ոք ստանայցէ, իսկ
 ի թազուցանելոյ տուժիցէ զտոսա,
 յայնժամ թուի թէ այն դժուարու-
 թիւն ամենեւին իսկ բարձցի ի միջոյ եւ
 դիւրեացիւ Ապա դուն եղևալ ջանա-
 ցից շնորհք օգնականութեամբ Տեառն
 ցուցանել զայս աստէն ի սմին վայրի,
 զի յայտ լինիցի թէ քանի այլազգա-
 դոյն իբքն իցեն քան զայն, զոր դուն
 նկարիցէ առաջի մտաց մերոց առ ի
 պատրելոյ զմեզ. եւ այս ի բնաւ իսկ
 փորձութիւնս նորա դիպիցի, զի ինքն է
 հոյր ստութեան:

Արդ առաջին բանք մեր այս են, թէ
 շեն եւ չգոն այլ ինչ իբք, որով առաւել
 զանուն լաւութեան եւ զմեծարոյ կար-
 ծիս առաջի աւազին ոք կորուսանիցէ,
 որպէս շայտնելն նմա զանձն, խոյս
 տալ ի նմանէն եւ պատճառս տալ նմա,
 զի սկսանիցի իմն իբրեւ զճաճկամիս
 եւ նենդաւոր, իբրեւ կերպարանօղ եւ
 երկխօս զքեզ համարել: Աչ ինչ թե-
 բակատարութեամբ յայտնելով այնչափ
 փնաս քում անուանդ առնիցես, որ-
 չափ այսպէս թազուցանելով. քանզի

ո եւ պէտ թերակատարութիւն՝ մի
 եւեթ է, բայց յորժամ լուռն ոք եւ
 ծածկամիտ կարծիցի, այն զյօլովս
 միանգամայն ի միասին բովանդակէ,
 զի տայ կասկածել զնմանէ վասն բա-
 զում թերակատարութեանց: Քանզի
 ասացի իսկ վասն նորա. Սա ոչ յոյ-
 անէ զանձն իւր յատկութեամբ եւ
 պարզմտութեամբ, ուստի ճանաչել
 կարիցեմ զդա. միթէ, զոր օրինակ զայս
 ինչ ծածկեաց, նոյնպէս եւ զայլ բա-
 զում ինչ թագուցանելոց իցէ: Արդա-
 բեւ այս մի կարծիք միայն աւագին
 առաւել տանջանս քեզ հասուցանիցէ
 եւ ծանունս վնասիցէ, քան որչափ ինչ
 դու քեզէն անձամբ զանձնէ քոյով
 բերանով ասել մարթէիր: Իսկ յորժամ
 ողջ բովանդակ զիւր միտսն աւագին ոք
 բանայցէ, այս ինքն թէ համօրէն զփոր-
 ձութիւնս եւ զյօժարութիւնս եւ
 զթերակատարութիւնս ի վեր հանիցէ,
 ոչ միայն ի բարւոք անուանէ, զոր ի
 վերակացուէն ունէր, ոչ անկանիցի, այլ
 եւ կարի իմն յաւելուցու զնոյն. զի
 յայնժամ առ խոնարհս ունիցի զքեզ,
 եւ մեռուցեալ եւ յատկամիտ հաշուի-
 ցի, եւ հաւատայցէ թէ յայանես զանձն
 քո եւ ոչ թէ այլ իմն ի խորչս սրտիդ
 թաքուցանես եւ այլ ինչ արտաքուստ
 արտաքս յերեսդ ցուցանես:

Բ. Այլ անդր ուրեմն ի խորս իջ-
 ցուք եւ անդտախն յառաջին արմատոյ
 անտի զերսն յայտ արասցուք. զի այս
 դիտաւոր իմն մասն եւ երեւելի գլուխ
 է իրացս ճառելոց: Ապա նախ զայս
 ասեմ, թէ չիք բնաւ եւ ոչ իսկ գոյ
 ուրեք միջնորդ ինչ զօրաւորագոյն եւ
 պայման աջողագոյն, զոր մարթիցի
 հպատակ դք ի ձեռն առնուլ եւ այն-
 պէս զիւրեւ ածել զվերակացուն եւ
 զսէր նորա եւ զգութ, զքաղցրութիւն
 եւ զմարդասիրութիւն յինքն յանկու-
 ցանել, քան զյայտնութիւն բովան-
 դակ անձին իւրոյ. մինչ զի եւ ոչ մի
 ինչ պահիցէ ի նմանէ, այլ զամենայն
 ինչ յստակագոյն ի լոյս ածիցէ: Ասան
 զի, որպէս եւ համօրէն փիղիստփայք
 եւ նուիրական օրինակազիրք ուսուցա-
 նեն, ոչ ինչ իրօք այնչափ ուժգնա-
 գոյն ձգի եւ գոյ դք ի սիրել, որպէս
 յորժամ աւտանիցէ թէ եւ ինքն իսկ
 սիրի. ուստի եւ աւետարանագիրն Յով-
 հաննէս սովին ընծայութեամբ յօժա-
 րեցուցանէ զմեզ ի սիրել ՂԱտուած.
 «Ասան զի, ասէ, նա նախ սիրեաց
 զմեզ»¹: Ապա ուրեմն առաւել քան
 զամենայն այսու ցուցանիցէ դք թէ
 ջերմաջերմն սիրէ զիւր վերակացուն, ե-
 թէ զիւր միտս եւ զբնաւ գաղտնիս, զմե-
 ծամեծս եւ զփոքունս մեկնապէս ասի-

ցէ նմա: Քանզի յորժամ բարեկամացն սէր այնպէս սերտ եւ սեռն իցէ եւ ցայն վայր հասեալ, զի ոչ ինչ իրս յիրերաց թագուցանիցեն, այն նշանակ իմն մեծի եւ յեանոյ բարեկամութեան է. նմին իրի եւ Աննարարն ասէր ցաշակերտս իւր. «Այլ զձեզ, ասէ, կուշեցի բարեկամս, զի զամենայն՝ զոր լուայ ի Հօրէ, ծանուցի ձեզ», եւ դարձեալ թէ «Չեզ տուեալ է զխտել զխորհուրդս արքայութեան Աստուծոյ, բայց այլոցն՝ առակօք»,³: Արդ յորժամ աւագն նկատեալ տեսանիցէ, թէ զամենայն ծածուկս սրտին միամտութեամբ պատէ հնազանդեալն եւ ոչ ծածկէ իրս ինչ, յայնժամ ի միտ առնու թէ ճշմարտիւ սիրէ զնա հպատակն եւ ի հօր եւ Աստուծոյ տեղւոջ ունի զնա, այնու զի զանձն իւր ողջոյն եւ զպատիւն հաւատոյ նմա եւ զամենայն ի ձեռս նորա աւանդէ. ահա այս է, որ յափշտակեալ դրուէ զսիրտ վերակացութիւն, այս իսկ է, որ ստիպէ ամէ զնա առաւել եւս սիրել զիւր որդին եւ առատագոյն խնամ ունել ի վերայ նորա: Իսկ եթէ տեսանիցէ զնա թէ ոչ յայտ առնէ զիւր միտն, այլ խարդախութեամբ եւ կեղծաւորութեամբ զնայ, մանուածապատ շրջանօք եւ պատ ի պատ բանիւք վարի եւ առա-

կօք իմն խօսի, «Ձի լուիցէ եւ մի ի-
մացի», . գտանիցէ ի միջի բաւական
պատճառս ոչ բարւոք խորհելոյ զնմա-
նէ եւ ոչ շատ սիրելոյ զնա . քանզի
տեսանէ իսկ, թէ եւ ոչ հպատակն սիրէ
ինչ զինքն, ոչ մեծարոյ ինչ համարի
եւ ոչ ի հօր տեղւոջ զնէ, իբր զի ոչ
ցուցանէ զանձն նմա վստահութեամբ
եւ ոչ համարձակի իսկ . եւ այս՝ ի բնէ
ատկութիւն իմն եւ օտարութիւն ծնա-
նի: Աղէ, զհաճող կամիցիս դու զի սի-
րեսցէ զքեզ վերակացուն իբրեւ զոր-
դի, յորժամ դու ոչ իբրեւ հայր սի-
րես զնա . սիրեսցիր դու զնա իբրեւ
զհայր, այն ինքն է հաւատա զանձն քո
նմա ըստ օրինակի որդւոց, եւ ճշմար-
տութեամբ յտակամիտ մտօք զնաս-
ջիր ընդ նմա . եւ նա որպէս զորդւով
այնպէս փարիցի զքեւ:

Օնոյն պարտին եւ աւագքն ցուցա-
նել առ հնազանդեալս իւրեանց, որ-
պէս յառաջագոյն մատուցեալ ասաս-
ցուք: Քանզի յորժամ յայտնութեամբ
եւ յտակութեամբ վարի աւագն ընդ
հպատակին, որպիսի ռք եւ իցէ նա, եւ
զայս ձեւ օրինակի բարբառի առ նա
թէ Ահա յայս ինչ եւ յայս ախտ թե-
րութեան ըմբռնեալ ես, զայս ամենե-
քին ծանուցեալ տեսանեն ի վերայ
քո, վասն այսորիկ բոլորք ստղտանեն

դքեղ, ապա փութասջիր, զի զգաստացեալ յուղղութիւն գայցես. յայնժամ սիրիցէ զնա հպատակն, զի գիտէն թէ ի ճշմարիտ սիրոյ բխէ այն: Բայց յորժամ վերակացուն մանուածովք իմն եւ շրջանօք եւ երկիսօս բանիք զնայցէ ընդ նմա, եւ զսխալանս որ ի նմայն նշմարիցին, եւ զոր ինչ միանգամ ուղղելն կամիցի նա ի վերայ նորա, չասիցէ նմա պարզութեամբ, այլ՝ այլ իմն յերեսն ցուցանիցէ, եւ այլ ինչ ի սրտին պահիցէ, այն ոչ սեռն եւ ճշմարիտ սիրոյ ընծայութիւն է, այլ պաճուճեալ եւ կերպարանեալ սիրոյ է նշանակ: Ապա ուրեմն ուր այս պարզութիւն եւ յստակութիւն յերկոցունց կողմանց փայլիցէ, այն աւասիկ ճշմարիտ սէր լինիցի աւագացն առ հպատակս, եւ սոցայն առ նոսա, այն ճշմարիտ միաւորութիւն է սրտից ի մէջ երկոցունցն. յայնժամ ամենայն ինչ բարւօք յառաջ խաղալցէ. ապա թէ ոչ այսպէս, ամենայն ինչ ընդունայն կերպարանք եւ պաճուճանք լոկ լինիցին: Ասան այսորիկ այսու միամիտ յայանութեամբ ոչ միայն սէրն յաւագէ անտի ոչ նուազիցի, այլ եւ աճիցէ եւս:

Գ. Օայսր զհետ զայ դարձեալ թէ այսու պայմանաւ եւ ոչ սակաւիկ ինչ

մնաս բարւոյք անուանն եւ մեծարոյ
 կարծեաց, զոր յառաջագոյն ոք ի վե-
 բակացուէն ունէր, հասանիցէ: Չի ուր
 սէր է, անգ եւ մեծարոյ կարծիք. եւ
 ոչ սիրեն ինչ կամք, բայց զոր միան-
 գամ միտք որպէս լաւ եւ, սիրելի նմա
 առաջի դնիցեն: Այս երկոքինս, սէր եւ
 մեծարոյ կարծիք, ըստ օրինաց կարգի
 բնութեան՝ յար եւ կից են եւ միով
 հասարակ դնացիւք քայլիցն ընթանան:
 Այլ զայս ամենայն թողեալ առաւել ի
 մասնաւորս եկից: Յայտ է, զի թե-
 պէտ եւ մարդ կարի զազիր եւ աղակզի
 փորձութիւնս ունիցի, սակայն ոչ վասն
 այսորիկ յայնմանէ, զոր յառաջագոյն
 առաջի աւագին ունէր, ինչ մի կորու-
 սանիցէ. քանզի փորձութիւնս կրել
 մանաւանդ այնոցիկ է, որ Աստուծոյ
 որտի մտք ի սպասու ծառայութեան
 կայցեն եւ վասն իւրեանց հոգեւորն
 օգտի փոյթ յանձին ունիցին: Աւր մե-
 ղաւորքն բազում անգամ եւ ոչ թե
 զինչ փորձութիւնն իցէ, զիտեն, նա
 անգամ եւ ոչ իմանան. եւ ոչ իսկ
 բանասարկուին պիտոյ ինչ է կալ եւ ծա-
 խել բազում ժամանակս ի փորձել
 զնոսա, զի ինքնին եւ առանց ուրուք
 դրդելոյ կամակար մտք զհետ նորա
 գնան. բայց որոց հաստատութեամբ
 կէտ նպատակի առաջի եղեալ իցէ

ծառայել Աստուծոյ, որք եւ Տեճաւ
 Զանիւ վասն լաւութեանց եւ կատար-
 ման վարուց վաստակիցին, անգաղար
 փորձութիւնք ի վերայ նոցա Հասաննէ
 Հանապաղ, զոր եւ Իմաստունն ակնար-
 կէ. «Արդեակ, առէ, եթէ մատիցես
 Տեառն ծառայել, պատրաստեա զանձն
 քո ի փորձութիւն», :

Գ. Ամանց սովոր իմն է իւրեանց
 փորձութիւնն կարի անարդ եւ վատ-
 թար եւ ամօթալից երեւել, եւ Հա-
 մարին իսկ այսպէս թէ նոր ինչ եւ
 անսովորական է այն եւ թէ առանձինն
 ի վերայ նոցա Հասեալ է, եւ ոչ ումք
 ի մարդկանէ ուրեք երբեք զիպեալ
 նոյնպիսի ինչ. նմին իրի ոչ Համարձա-
 կին յայտ առնել աւագին զանձինս
 իւրեանց, կարծեալք թէ յոյժ նորա-
 նչան եւ օտարոտի երեւելոց են նմա
 իրքն: Եւ այս նորեկաց եւ նորամուտ
 վանականաց սեպհական փորձութիւն
 է, զն շէք ի նոսա փորձ զիպաց զի-
 պաց եւ ոչ տեղեկութիւն ինչ փոր-
 ձութեանց, վասն այնորիկ նոր իմն Հա-
 մարին զայն ինչ, որ Հին է եւ Հնազոյն
 եւ ամենեւին իսկ Հասարակաց: Արդ
 ստոյգ է եւ առանց երկմտութեան,
 թէ ոչ ինչ իրս ասել մարթիցիս ցաւ-
 ազն եւ ցհայրդ խոստովանութեան,
 որ նոր իցէ, թէպէտ եւ անընդելա-

կան եւ օտար եւ նորացոյց ինչ քեզ
այն թուիցի: Աւաղ իսկ այլոց բազմաց
պատահեաց, որ ի նմին փորձութենէն
զբղեցան, եւ թերեւս նորին իսկ աւա-
զին ընդ նոյն ճանապարհ եւ ընդ նոյն
փորձանս անցեալ իցէ: Զոր եւ Իմաս-
տունն երբեմն ուրեմն ասաց. «Աչ ինչ
զոյ, ասէ, նոր եւ առժամայն ի ներ-
քոյ արեզական»,. այլ ամենայն հին
է եւ կանուխ է. ապա ուրեմն եւ քեզ
մի նոր ինչ թուիցի:

Ե. Վարձեալ եւ այն ստոյգ է թէ
ոչ ինչ բնաւ ի մեծարանաց անտի, զոր
առաջի աւազին դք ունէք՝ տուժիցէ,
յորժամ զպակասութիւնս իւր եւ զթե-
րակատարութիւնս նմա մեկնագոյն ա-
սիցէ. բայց սակայն մեք երկնչիմք իմն
եւ զողամք յոյժ ի կարծեալ մնասուէ
անտի: Պատճառք իրացն այն են,
զի վճիպելն եւ անկանել՝ մարդոյ է.
Քանզի ի կաւոյ հասակցաք, որ դիւ-
րաբեկ է եւ դիւրաքակ: Եւ աւազն
յիւրմէ անհաստատ եւ անզօր տկարու-
թենէն շատ իսկ եւ զհնազանդելոյն
դիւրամէտ սոնառութիւնն ճանաչէ.
զի բոլորեքին մեք ի նմին զանդուա-
ծոյ կազմեցաք: Նմին իրի ոչ զարմանաց
եւ ոչ նոր ինչ համարի, յորժամ զիւր
պակասութիւնս եւ զթերակատարու-
թիւնս հպատակն յայտնիցէ: Գերսն,

խրատ ասուեալ մանկանց եւ երիտա-
 սարդաց, զի մի ինչ վասն ամօթոյն
 ի բաց ի խոստովանութեանն թողու-
 ցուն, քանզի յայտպիսի մարդկան բա-
 զում իմն դիպի այս մոլորութիւն, ասէ.
 Միթէ համարիցիս, թէ այնու զի զքո
 մեղսդ եւ զթերակատարութիւնսդ ծա-
 նեայ, սակաւ ինչ սէր եւ գութ ունի-
 ցիմ ընդ քեզ կամ նուազ ինչ հա-
 մարիցիմ զքեզ. վերպիս այր գու. մա-
 նուանդ յայնժամ փարիցիմ զքեւ
 իբրեւ զորդւով, որ կարի սիրելին է,
 եւ որ միամտութեամբ ինձ վստահ լի-
 նի, եւ զայն՝ զոր եւ բուն հօրն անգամ
 յայանել ոչ իշխեր, համարձակու-
 թեամբ ինձ ի վեր եհան: Աստուած
 ինքնին գիտէ, թէ որպիսի սէր եւ գութ
 եւ գորովայից ազիս ունիցիմ ի վերայ
 նորա, որ մերկանայն ինձ զտառապանս
 իւր. եւ որչափ վատթարագոյն եւ աղ-
 աեղագոյն յայանեալ իրքն իցեն, գոյն-
 չափ եւս ասուել խանդաղատիմ, եւ
 սիրտս եւ աղիքս յուզին ի վերայ նորա՝
 Ապաքէն, խոնարհութիւնն այն եւ
 միամտութիւն հպատակին ի յայանել
 զյանցանս, եւ այն ցանկութիւն յա-
 սաջագէմ հոգւովն լինելոյ, եւ զի դար-
 մանիցի եւ օգնութիւն գտանիցէ, ին-
 քնին իսկ ի բնէ շարժէ եւ խանդաղա-
 տէ զվերակացուն, որպէս զի նովին

պատճառաւ յորդորեալ յօժարի զհնա-
 զանդեալն ի մէջ սրտին հանդուցանել
 եւ զանձն իւր բոլոր նմա տալ : Նա եւ
 յարտաքնոց իսկ եթէ զք եկեալ զիւր
 նեղութիւնս եւ զչարիս եւ զթշուառու-
 թիւնս մեզ յայտ առնիցէ, մեծ իմն սէր
 եւ յօժարութիւն անդէն ի մեր սիրտս
 ծնանի առ ձեռն տալոյ նմա, եւ հայ-
 թայթեմք հնարիմք, զի որով իւիք
 եւ մարթիցէ, ափովեսցուք զնա եւ
 քաջալերեսցուք. ապա ուրեմն զի՞նչ
 որդւոյն լինիցի : Արեւուր է եւ յոյժ
 կարեւոր, զի ամենեքին զայս ճշմար-
 տութիւնս առնուցուն ի միտ եւ դրոշ-
 միցեն ի սիրտս իւրեանց, զի յորժամ
 զիւրեանց ախտս եւ զթերահատարու-
 թիւնս հողեւոր հօրն ծանուցանիցեն,
 ոչ միայն զնորա սէրն եւ զմեծարոյ
 կարծիս ինչ ոչ նուազեցուցանիցեն, այլ
 եւ վասն այնորիկ ի նմանէ սիրիցին իսկ,
 եւ եւս առաւել մեծարգի համարիցին.
 զի մի գուցէ զք զսոյնպիսի մեծ ի-
 րօք վասն սուտ եւ պատիր թերա-
 դրութեանց բանասարկութիւն անփութու-
 թեամք զանց առնիցէ :

Զ. Այլ զի առաւելապէս հաստա-
 տեսցուք զսոյն, աջող է ազգ առնել
 յայսմ վայրի, թէ այն է ամօթոյ եւ
 զազրութեան, յորժամ շար զք առնի-
 ցէ, կամ թէ շարիս գործելոյ կամս եւ

յօժարութիւն ունիցի, որ անարժան իմն է առաջի աշաց Աստուծոյ եւ մարդկան երեւելոյ. այլ զնորին հակառակն՝ զչար գործն եւ զմեղս սրտի մտօք ատել, ամաշել եւ ապաշաւել վասն այնորիկ, զիւր անկումն եւ զգլորումն արտասուօք լալ եւ աշխարել եւ խոստովան լինել, այն ոչ եթէ ամօթալի ինչ իցէ առաջի Աստուծոյ, այլ մանաւանդ լաւ եւ պատուական, ուստի եւ յաչս այնց մարդկան, որ զԱստուծոյ զտեղի անցեալ ունին, նոյնպէս երեւի եւ պարտ է թէ երեւիցի:

Խնդրեն եւ վիճին աստուածախօսք ի դպրոցս, թէ արդեւք Սուրբք եւ Երանելիք՝ զմեղս զոր երբեմն ի մահկանացու յայս կեանս գործեցին, յաուր համաշխարհական դատաստանին յայտնապէս հրապարակաւ բերելոց իցեն ի մէջ: Պէտպէս կարծիք են զայսմանէ. այլ զայս միայն, որ մերոց բանիցս ի գէպ է, մարթիմք իբրեւ ստոյգ ինչ ասել, զի այն մեղք նոցա հրապարակատես լինելոց են, իբր ոչ եթէ յամօթ ինչ եւ ի նախատինս նոցին գործելեացն, այլ ի գովութիւն եւ ի փառս. զի նոքօք հանդերձ յայտ դայցեն եւ գործք ապաշխարութեան եւ հատուցմունքն, զոր վճարեցին. որպէս զի ոչ ամաշելոց ինչ եւ պատկառելոց ընդ

այն իցեն, այլ մանաւանդ պատիւ եւ մեծարանս վասն այնորիկ ընդունելոց են: Չայս՝ դիւրին իմն եւ անջան եւ ընդելական է Աստուծոյ առնել, եւ տեսանեմք իսկ այսօր թէ առնէ ի բազումս Արբոյն. աւասիկ Մարիամու մագդաղենացւոյ մեղք հանապաղ ի հրապարակազոյժ արկեալ հռչակին, եւ յաւուր տօնի յիշատակի նորա նոյնք երգեալ նուագին յաւետարանի լու ի լու ամենեցուն, ի մեծ գովութիւն եւ ի գրուատիս նորա, եւ ի պատիւ եւ ի փառս Աստուծոյ, իբրու զի գիտէ նա եւ ի մեղաց այնպիսի բարութիւնս հանել, այն որ «Գիեցոյց մեղք ի վիմէ եւ եւզ յապառաժ վիմէ»,³ Չնոյն է տեսանել եւ ի մեղս անդ առաքելոցն Պետրոսի եւ Պաւղոսի եւ Մատթէի եւ մարդարէին Գաւթի: Այնպէս զի վասն քաւութեանն՝ զոր ապաշխարութեամբն եւ հատուցմամբ արարին, եւ ոչ մի ինչ վնաս կամ գձձութիւն նոցա պատուոյն եւ մեծարոյ կարծեաց հասանիցէ, այլ շահ եւ առաւելութիւն:

Չայս զեղեցիկ ինչ առակաւ նմանութեան յայտ առնեն. զոր օրինակ պատմուճան ինչ նոր եւ ազնիւ, յօրինեալ ի կերպասոյ եւ վայելուչ կազմեալ, վրիպակաւ ընդ գաւազան ինչ կամ ընդ ցից կռուիցի եւ պատասխիցի,

որպէս զի գրեթէ անպիտան եւ ընկեցիկ իմն համարիցի. այլ իբրեւ ի վերայ ցեղելոյն եւ պատառելոյն եզր ինչ եւ յօրինուած մեծադին գայցէ, կամ թեւէք սակեթեւէք կամ պաճուճանք ինչ ասղնագործք կցեալ կարիցին, նոյն պատմուճանն նոքօք գեղեցկագոյն եւ շքեղագոյն քան զառաջինն երեւիցի. որպէս զի եւ կարծիս իսկ տայցէ, թէ խորհրդով եւ կամակար մաօք խզեալ են զհանդերձն, զի առաւել եւս զարգարեալ յօրինեացեն: Նոյնգունակ եւ Սրբոցն մեղք այնպէս ինչ ի վերջին աւուր դատաստանին յանդիման աշաց ամենեցուն յայտնապէս դնիցին, թէ միայն յայտնելոց իցեն, զի ոչ վատ ինչ անուն եւ ամօթ առեալ բերիցեն նոցա, այլ շուք եւ պատիւ եւ փառս. որովհետեւ այնպիսի քաջութեամբ եւ արատաւօրք եւ ապաշխարութեամբ ի բաց մերժեցին զնոսա յանձանց իւրեանց, որով իբրեւ ծագս իմն սակիս կամ նկարակերտաց արուեստիւ յօրինեալս ի վերայ եղեալ կարեցին, եւ այն առաւել պատիւ եւ վայելութիւն առթեաց նոցա: Արդ նոյն իբք եւ ի մերում գիպուածի աստ դիպիցին. զի յորժամ հօրն խոստովանութեան կամ աւագին զիւր տկարութիւնս եւ զտառապանս ոք յայտնիցէ, եւ ապաշաւեալ ամա-

չիցէ մեծապէս ընդ այն, միանգամայն
 եւ դարման ինչ բժշկութեան դասնել
 փափաքիցէ ճշմարտութեամբ, ոչ միայն
 ոչ կորուսանիցէ ինչ ի պատուոյ անտի
 իւրմէ առաջի նորա, այլ բազմազոյն
 եւս պատիւ եւ մեծարանս դասնիցէ եւ
 առաւել սիրիցի: Զի զսրօքինակ Խմաս-
 տունն ասէ, «Դ ամօթ որ զմեզս ածէ,
 եւ է ամօթ որ փառք է եւ շնորհք»¹⁰:
 Այն ամօթ եւ շառագունանք որով
 զիւր մեզսն ոք ասիցէ, մեծ պատիւ եւ
 փառաւորութիւն բերիցէ. իսկ այն որ
 զմեզս թագուցանել զբղիցէ, մեզս
 եւեթ ածէ:

Է. Արբեմն ուրեմն սուրբ Հայր մեր
 Իզնաստիս¹¹ ածել զարձուցանել կա-
 մէր ի շաւիղս փրկութեան գրահանայ
 զունն, որ զկրօնաւորաց իսկ զուխան
 ուխտեալ էր, այլ ի զեղծ եւ ի պիղծ
 վարս դասնէր, եւ նմին իսկ երանելոյն
 հակառակէր յամենայնի. բայց իբրեւ
 ետես Սուրբն թէ զամենայն հնարս
 վայրասպար ի կիր արկեալ զրաջան եւ
 սնավաստակ ելանէ, ապա յետոյ եզ
 ի մտի փորձ ինչ վերջին փորձել, եր-
 թալ խոստովան լինել զիւր մեզս առա-
 ջի նորա: Եւ իբրեւ զհանապազորդ
 յանցանսն յայտ արար, կամիմ, ասէ,
 պատմել քեզ եւ զմեզս ինչ զառաջին
 կենացս, որ առաւելապէս հարկանեն

եւ տաղնապէն զիս: Յայնժամ սկսաւ
 զխակութիւնս իւրոյ մանկութեան եւ
 զերիտասարդութեան յանցանս այնպի-
 սի ցաւովք եւ սպաշխարութեամբ,
 այնչափ արտասուօք եւ աշխարանօք
 լալ եւ խոստովան լինել, զի քահա-
 նայն այն ամենեւին իսկ դարձաւ շրջե-
 ցաւ եւ սկսաւ սիրել եւ մեծարել
 զԿղնատիոս, զայն՝ յորմէ անհնարին
 խորշեր եւ դարշեր յառաջագոյն, եւ զնա
 նորոց վարուց առաջնորդ եւ վարդա-
 պետ առնոյր: Ապա մտանէր կատարէր
 զկրթութիւնս հոգեւորականս, բնդ
 դաստիարակութեամբ Երանելւոյն, եւ
 զկարգս կենացն ի լաւ անդր եւ յաղ-
 նուագոյն փոխեալ, ամենեցուն՝ որ
 յառաջն ճանաչէին զնա, մեծաքանչ
 զարմանս ածէր: Աստտին գործ մի
 գիւրին է ցուցանել, թէ զխորդ յոր-
 ժամ զանձն ոք յայանիցէ, ոչ ինչ ի
 փտանգս մտանիցէ յիւրմէ պատուոյն
 եւ ի համբաւոյն անկանելոյ: Քանզի
 այնու իսկ, զի յաչս Աստուծոյ աղ-
 նուագոյն լինի եւ զնա առաւել յինքն
 յանկուցանէ, նա եւ մարդկան առաջի
 շահի մանաւանդ եւ ոչ կորուսանէ, որ
 զի եւ մարդիկն որ անդէն իցեն, Աս-
 տուծոյ պաշտօնեայք են, եւ նորա բա-
 րուց եւ բնութեանն պարտին նմանօղ
 լինել:

Ընդատին ի սոցին իրաց ճշմարտութիւն մի դարձեալ առից եղից առաջի, որ յաճախ փորձով հաստատեալ է եւ կարի իսկ արժանի է բազում խորհրդոց եւ ոչ վայրագար թողոյ: Եւ այս իսկ է, յորժամ զճածուկս սրտին պարզ եւ մեկին որ ոչ ասիցէ, այլ բոս իւրում կարի թաղուցանէ, մարթ է ի միտ առնուլ յայտնապէս, թէ ոչ կամի նա լուանալ եւ զգաստանալ եւ ոչ սակաւիկ ինչ փոյթ է նորա զուղղութենէ վարուց իւրոց, այլ կամ է նմա հետեալ յամառութեամբ կալ մնալ անդէն ի նմին յանցանս եւ ոչ բնաւ ելանել ի ծանծաղ. զի թէ ճշմարտի ինչ ապաշուէր եւ ապաշխարէր ի վերայ յանցանացն, եւ ունէր միտս հաստատունս՝ վարս ուղիղս այնուհետեւ բնձայեցուցանելոյ, արդարեւ զիտէր, թէ յորժամ զիւր յանցանսն այնպիսի ցաւովք եւ հաստատուն մտօք ուղղութեան յայտ առնէր աւագին, ոչ եթէ տոյժ ինչ տուգանաց իւրում անուանն եւ մեծարոյ կարծեաց հասանէր, այլ մանաւանդ յաւելուած: Ահաւասիկ այս իսկ պատճառք լինի բազում անգամ զհամբաւ այնոցիկ՝ որ յատակութեամբ զանձինս ոչ յայտնիցեն, նուազեցուցանելոյ. զի որք այսպէսն առնեն, շատ իսկ ցուցանեն, թէ տակաւին զիւրեանց

բարս ոչ ուղղեցին եւ ոչ իսկ ցանկան
յուղղութիւն ածել :

Գ Լ Ո Ւ Խ Ը

Այլ ինչ պարտաւորութիւն ինքրոյ ե-
ր շահարկութիւն :

Ա. ՄԱՐԹԷԱՔ եւ այլ ինչ ճանա-
պարհաւ զայս դժուարութիւնն լուծա-
նել, այսինքն թէ ճշմարտիւ խոնարհ
էաք կամ թէ հաւատաւաւ նոյնպիսի
լինել ցանկայաք եւ հաստատութեամբ
տայաք զանձինս ստանալ ըմբռնել
զխոնարհութիւն, արդարեւ պարտ եւ
պատշաճ էր մեզ ուրախ լինել ընդ այն,
զի ողջ բովանդակ ճանաչէ զմեզ աւագն,
եւ այնպիսիս՝ որպիսի արդեամբք եմքս,
համարի. եւ վասն սորին իսկ այսորիկ
միայն արժան էր զվատթար յօժարու-
թիւնս եւ զթերութիւնս մեր նմա յայտ
առնել. քանզի էր վասն այնպիսի ինչ
ոք մարդ կամիմ թէ համարիցիմ, որ-
պիսի արդեամբք ոչ եմ : Արովհետեւ
ճշմարտ խոնարհութիւն այն է, զի
ոչ ինքն զինքն միայն ծանիցէ մարդ եւ
անարդ հաշուիցի, այլ եւ ինդայցէ իսկ
յորժամ այլք ճանաչեն եւ արհա-
մարհեն զնա : Թէպէտ եւ այս խղճի
մտաց յայտնութիւնն եւ համար վասն
այլ ինչ իրաց ի վանս կարդեալ է, զոր

օրինակ եւ ի վերոյն ասացաք¹, սակայն
 թէ այլ ինչ բարութիւն ոչ ծածկեալ
 բովանդակէր ի նմա, բայց այս եւեթ
 զորմէ ճառս անկեալ է, այն իսկ շատ
 եւ բաւական էր մեզ, թէ միայն ճշ-
 մարտիւ խոնարհութեան տենչանայաք.
 քանզի մեծ մեծ կրթութիւն է խո-
 նարհութեան՝ այն յայտնութիւն: Բայց
 ուր խոնարհութիւն չգուցէ, ուր ի հա-
 մարի լինել եւ մեծարգոյ երեւել ինչ
 ոք կամիցի, ուր մեծամեծ պաշտամանց
 եւ բարձր բարձր աստիճանաց ակն ոք
 գնիցէ եւ բարձի եւ աւագութեան
 ցանկանայցէ, արգարեւ շէն ինչ զար-
 մանք թէ այնպիսին ի յայտնել զանձն
 տարապարտ երկեղիւ տանջիցի, որ
 զարհուրեցուցանէն զնա եւ բազում
 անգամ խարէ իսկ, որպէս զի եւ սկսանի
 իմն այսպէս խորհել ի միտս իւր. Ազա-
 քէն թէ իրազեա ինչ իմոց թերու-
 թեանցս լինիցի նա, բնաւ ի բարձրա-
 գոյնս ես ոչ ելից, եւ ոչ ամբարձից
 զգլուխ իմ, ցանկ անշուք, հանապազ
 անտառ եւ անմեծար ծածկեալ մնացից,
 եւ ի համարի ինչ ես ոչ եղէց:

Ահա այսպէս խորհին սոքա կուրա-
 ցեալք եւ գրաւեալք հոգովք փա-
 առանդիրն ամբարհաւածութեան, այլ
 յոյժ մոլորին. նախ այնու, զի զպա-
 տիւն իբրեւ վերջին վախճան գնեն ա-

ուաջի իւրեանց, եւ երկրորդ անգամ զի միջնորդս անդէպս խնդրեն այնմ եւ ի կիր արկանեն: Այն յայտ իսկ է, թէ Սուրբք եւ ծառայք Աստուծոյ երբեմն եւ թերութիւնս ինչ, նա եւ մեղս իսկ պատճառեցին ցուցին յանձինս իւրեանց, զի մի ի պատիւս եւ ի մեծաշուք պաշտամունս ամբառնայցին, այլ ի խորշս ուրեք եւ ի խցկան իւրեանց անպատիւ եւ անծանօթ թաղիցեն: Ապա սր ոք զիւր ճշմարիտ յանցանս եւ զսխալանս ծածկել ջանայցէ, զի մեծարգի երեւիցի, ի պատիւս ելանիցէ եւ առաւել քան զոր էն, համարիցի, յայտ յանդիման ցուցանէ թէ յոյժ հեռի եւ ի բացեայ է յառաքինութենէս յայսմանէ:

Բ. Այլ պարտ եւ արժան է նշանակել աստէն ինչ մի մեծ եւ կարեւոր, զորմէ եւ այլուր խօսեցաք², զի թէպէտ եւ պարտի վանական ոք զխնարհութիւն, զմեռուցումն եւ զայլ ամենայն առաքինութիւնս ընուլ եւ ի կիր արկանել, բայց մանաւանդ յայնմիկ պարտի նա ցուցանել զայս ամենայն, որ կարեւորն իցէ առ կատարեալ պահպանութիւն կանոնացն. քանզի յայսմիկ օգուտ մեր եւ կատարումն եղեալ եւ հաստատեալ է, վասն այսորիկ թէ շունիցի ոք առաքինութիւն բաւական առ կատար-

բերլոյ զգործսն խոնարհութեան եւ զմե-
 առեցման զոր կանոնքն եւ սահմանա-
 գրութիւնն պատուիրեն նմա, զիտաս-
 ցէ թէ բնաւ ինչ ոչ ունի: Զի առ ինչ
 առաքինութիւնն այն եւ մեռելութիւն,
 եթէ յորժամ բնական ինչ ամօթ կամ
 սակաւ ինչ մնաս մեծարոյ անուանն
 կրել Հասանիցէ, ոչ զանգիտիցէ խրա-
 մատել եւ անցանել զայսպիսի ինչ
 զլիաւոր կանոնաւ: Արդարեւ թէ
 ստոյգ ինչ խոնարհութիւն, եւ ճշմա-
 րիտ ծանօթութիւն եւ ցաւս ի վերայ
 յանցանացն ոք ունէր, զայն ամօթ եւ
 զպատկառանս որ ի յայանութենէ
 անտի թերութեանց զայցէ, մտազեւր
 սրտիւ պարտէր ընդունել ի Հատուցումն
 եւ ի քաւութիւն մեղացն, նա վասն
 այսորիկ միայն պարտէր առ աւագն
 ընթանալ, զոր օրինակ արար եւ կայսր
 Թէոդոս, որում յիրաւի եւ յարժանի
 է թէ ամենեքին նմանօղ լինիցին:

Թէոդոս Ապստոլ յեւ բաղում անմեղս
 ի Թեոսաղոնիկն կոտորելոյ, իբրեւ վա-
 բանէր տարակուսէր յանձն իւր ի Մե-
 ղիողան քաղաքի, թէ ելցէ՞ արդեւ ք
 արտաքս ի հրապարակ հակառակ ընդ-
 դէմ սպառնալեաց երանելոյն Ամբրո-
 սիոսի, Ռուփինոս իշխան մատուցեալ
 հաւանեցուցանէր զնա, զի մի յեկեղեցի
 երթայցէ. Տէր, ասէ, եպիսկոպոս քա-

զարքիդ Ամբրոսիոս շէ բնաւ ընդունելոց
 զքեզ այդր. յայնժամ կայսրն, քանզի
 հեզ էր յոյժ եւ խնարհ, երկիւղած
 եւ բարեպաշտ, ետ պատասխանի եւ
 ասէ. Յանկալ ցանկամ յեկեղեցի եր-
 թալ, եւ անդէն ի բերանոյ եպիսկո-
 պոսիդ լու ի լու ամենեցուն լսել որում
 միանգամ արժանիս եմ: Այսպէս եւ
 քեզ, վանականդ, պարտ եւ պատշաճ
 է ասել: Յանկամ առ աւագս իմ եւ
 առ հայրս խոստովանութեան երթալ,
 եւ ի նմանէն զայն ինչ որում արժա-
 նաւորս եմ, լսել. նա ինքն ծանիցէ
 զիս եւ առ այնպիսիս՝ որպիսի եմս ճշ-
 մարտութեամբ, կայցի. զայս ամօթ եւ
 զնախատինս արժանի համարեացի Տեր
 ընդունել ի հատուցումն մեզաց իմոց:
 Այս է խնարհութիւն ազնիւ եւ բա-
 րուր խոստովանութիւն, եւ ապաշխա-
 րութեան գեղեցիկ ընծայութիւն. այլ
 ամենեւին օտար է ի ճշմարիտ խո-
 նարհութենէ թէ ծանրագոյն ինչ եւ
 առաւել դժնդակագոյն համարիցի ոք
 զյանցանսն յայանել, քան նորօք զԱ-
 տուած զԲարձրեալն դառնացուցանել:

Այժմէ ըստ պատուիրելոյ կանոնացն՝
 պարտիմք ցանկալ թշնամանաց եւ
 սուտ վկայութեանց, նա եւ ընդ յի-
 մարս համարելոյ, սակայն ոչ ինչ պատ-
 ճառս ի մէնջ կուսէ տուեալ³, ապա

որչափ եւս առաւել արժան է մեզ
փափաքել, զի գործ ինչ առաքինու-
թեան, հնազանդութեան եւ կրօնից
վճարեսցուք, եւ զայսպիսի մեծ եւ
զկարեւոր կանոնս կատարիցեմք:

Եւ այց զի մի կարծիցի թէ զամենայն
ինչ ընդ ճանապարհ հողեւոր միայն
ձգել տանել կամիցիմք, եւ զի առաւել
գիւրիս եւ հեշտ զայն գործիցեմք, օն
առեալ անգրէն միւսանգամ բուռն
հարցուք զառաջին շաւղացն, զոր ի վե-
րոյն ասացաք, որ բարւոք եւ ճշմարիտ
է. այն ինքն է թէ ոչ միայն ինչ ոչ
կորուսանէ մարդ, յորժամ անխիղճ
մտօք զանձն յայտնիցէ աւաղին, այլ
մանաւանդ պատիւ եւ մեծարանս ստա-
նայ եւ զնորա սէրն առաւելապէս յինքն
յանկուցանէ. իսկ յորժամ թագուցա-
նէ, յայտմամենայնէ անկանի առաջի
նորա: Յոր յաւելում եւ այլ ինչ, որ
անդատին ի սմին բանից բղխէ, թէ
յորժամ զայս յայտնութիւն եւ զյստա-
կութիւն հպատակին տեսանէ աւաղն,
բազում իմն վստահ լինի ի նա. եւ
յիրաւի իսկ, զի ճանաչէ ի ներքուստ
զսիրտ եւ զմիտս նորա, եւ գիտէ, թէ
որ ինչ եւ գժուարութիւն հասանիցէ
ի վերայ նորա, վաղվազակի առ ինքն
ընթանալոց է: Եւ թէ զանձն ոք բո-
վանդակ յայտ ոչ առնիցէ, զոր գիւրիս

խակ է իմանալ, յայնժամ շմարթի աւազն հաւատալ ինչ նմա, այնու զի ոչ ճանաչէ զնա, եւ թէ զինչ ի նմա թագշիցի, ոչ զիտէ. ուստի հարկ իմն լինի նմա այնուհետեւ զգուշութեամբ եւ երկիւղիւ, ճշդելով եւ սկելով զնալ ընդ այնպիսում ումեք, քանզի կասկածանս ունի զնմանէ:

Գ. ՄԻ աբժան է քաջ միտ զնել այսմ, զի մին ի գլխաւոր արմատոց է, յորոց բազում ատելութիւնք եւ դառնութիւնք մարթի թէ ի հպատակս ծնանիցին եւ բուսանիցին, որ անշուշտ շքացեալ դադարէին, թէ հնազանդեալն միամտութեամբ աւազին զանձն յայտ առնէր: Եւ այսպէս հանապազորդ փորձիւ տեսանեալք, թէ սովին յայտնութեամբ եւ ընդ վերակացունին հազորդութեամբ վախճան առնի բազում ցնորական եւ ստուերական զանգիտանաց, եւ ի բաց ի միջոյ փարատին պէսպէս մտացածին կասկածանք, զոր աւազքն զկրտերագունից ունէին եւ սոքա երբեմն զնոցանէն. վասն զի այս կասկած եւ երկելո՛ւ արհաւիրաց եւ ցնորից զիշերոյ նման է, զորս թէ ի հեռուստ ոք տեսանիցէ կամ լուիցէ, խուճապեն եւ զարհուրեցուցանեն. իսկ եթէ հուպ երթայցես եւ մերձենայցես աշօք եւ ձեռօք, գտանիցես, թէ որ

այնպէսն նորացոյց նորանշան երեւէր,
 սա մի փոքրիկ ծառոյ է: Սոյնօրինակ
 եւ ի ճառեալ իրոց է տեսանել. զի
 այն, որ քեզ այնչափ ահ եւ երկեւզ
 արկանէր, եւ երեւէր թէ իցէ ինչ,
 իբրեւ հպիցիս ի նա, այսինքն յորժամ
 յայանիցես զանձն քո, եւ զիրոց քում
 աւագին հաղորդիցես, իսկ եւ իսկ
 չքանայցէ, եւ առնուցուս ի միտ թէ
 ցնորք լսկ էին այն ամենայն: Աշան
 որոյ բարւոք սասց Սենեկա ի խօսել
 իբրում զպնդութենէ եւ զհաստատու-
 թենէ մտաց, որով զհրաց ինչ բուռն
 հարկանել պարտիցիմք. Իբր ոչ եթէ,
 առէ, զի դժուարին են իբրն, ոչ յան-
 դրզնիմք, այլ վասն զի ոչ յանդգնիմք,
 դժուարին են: Զի եթէ հաստատու-
 թեամք եւ համարձակութեամք ձեռն
 ի դորժ առնէաք, տեսանէաք ապա-
 քէն թէ ոչ այնչափ ինչ, որչափ թե-
 բեւս զառաջինն թուէր, դժուարու-
 թիւն յիրսն կայ: Եւ ի մեկնութիւն
 բանից իւրոց բերէ ի մէջ զօրինակ զի-
 շերական ցնորիցն, զոր սակաւ մի յա-
 ռաջագոյն վարկպարազի սասցաք, նա
 եւ յուշ առնէ զայն բան ճարտարին
 թէ Աերպարանք ահագինք ի տեսա-
 նել: Իբր ոչ եթէ, առէ, զնոսա ճրչ-
 մարտիւ սոսկալիս ինչ եւ ահագինս
 սոսիցէ ճարտարս, այլ թէ նոյնպիսի

երեւեցան եւեթ. վասն որոյ մերձեցիր
 եւ շոշափեցիք ձեռքք, եւ տեսանիցես,
 թէ ոչ ինչ են եւ ունայն կերպարանք:
 Ըստ նմին նմանութեան են եւ իրքս,
 զորմէ այժմ՝ բանքս են:

Գ Լ ՈՒ Խ Թ

Թէ քաղցէ՛ գործողան ի՞նչ Լսողո՛ւն,
 ոյնո՛ւ զի զայս՝ յայտնո՛ւն ինչի՛ն Տարոն
 ոյնո՛ւն Գի՛նն ինչ ինչո՛ւն Բարձի՛ց Վիշ
 ի Վաճառնո՛ւն ինչ ինչ զի զայս
 Տարոն ոյնո՛ւն ինչ ինչ ինչ ինչ
 ինչն:

Ա. ՊԱՐՏ եւ պատշաճ է մեզ ան-
 բաւ գոհութիւնս պարզեւատու առա-
 տաձեռն Ըստուծոյ մատուցանել, վասն
 առանձինն երախտեաց եւ շնորհաց, զոր
 առնէ միաբանութեանս. վասն զի նորա
 շնորհելով է, զի ամենեքին այնպէս
 մեծարոյ զայս յայանութիւնս համարին
 ի վանորայի, եւ այնչափ ինդութեամբ
 եւ յօժարութեամբ կատարեն: Զի այս
 գործս ինքնին եւ ի բնէ կարի դժուար-
 րին է քան զբնաւ արտաքին Ականս
 մարմնոյ եւ ապաշխարութեան: Եւ թէ
 քանի՞ դժուարակատար ինքնին իրքն
 իցեն, շատ իսկ երեւի ի ծանրութենէն,
 որ ի խորհրդական խոստովանութեանն
 կայ, յորում բազում անգամ առաւել

դժուարութիւնս, քան յայլ ամենայն
 պատուիրանս, գտանեն հաւատացեալք :
 Եւ զի թեթեւագոյն եւ փոքրագոյն
 ծանրութիւնն լինիցի, հարկ իմն եղև,
 աստուածեղէն օրինացն ճօխութեամբ
 զկնիք եւ զգաղանութիւն խոստովա-
 նութեանն պատուիրել, որ ամենեւին
 իսկ ողջ եւ անխախուտ պահի. բայց
 սակայն տակաւին ոմանց այնպէս
 դժուարին ինչ խոստովանելն թուի,
 զի առ շտայանելոյ դանձինս եւ զմիտս
 իւրեանց՝ ախորժեն կամին յառաջ քան
 զկատարեալ եւ զբուն մշանջնաւոր
 դժոխսն կրել, աստէն իսկ յանձն առ-
 նուլ ճաշակել կանուխ իմն դժօխ
 յանդադար տազնապէ վարանաց մը-
 տացն խղճի, յանձկութեանց եւ ի
 խռովութեանց անտի, զոր հանապազ
 եւ ամենայն ուրեք յանձինս իւրեանց
 բարձեալ շրջեցուցանեն : Բայց դու
 գործ մի մեծ քան զայս վճարես, յոր-
 ժամ զբնաւ խորհուրդս քո յտակու-
 թեամբ հաղորդես աւագին, զի ոչ
 զմեղսդ միայն եւ որ նիւթ խոստովա-
 նութեան իցէ, նմա ի վեր հանես,
 այլ եւ զորս շիցենն մեղք կամ նիւթ
 խոստովանութեան : Աւր զի եւ բնու-
 թիւն մարդոյ անդօտին իսկ սովոր է
 բազում անգամ առաւել իմն դժուար-
 ութիւն եւ հակառակութիւն կրել ի

յայտնել զսահաւ ինչ տկարութիւն իւր, զչնչին իրս եւ զփոքր ինչ թերահատարութիւն, քան թէ զայլ մեղսն ծանուես: Եւ այն զի այս ամենայն ոչ իբրեւ խոստովանութիւն ինչ, այլ արտաքոյ այնր յայտնին, արդարեւ կարի մեծ է: Արդ որովհետեւ զայս իրս շահաւէտս, որ ինքնին իսկ եւ ի բնէ այնչափ դժուարին է, այնպէս թեթեւ եւ հեշտահան գործեաց մեղ Տէրն, յիրաւի ի մեծի համարի ունել արժան է զչնորհս բարեբարութեանն, եւ մեծապէս գոհանալ զտուողէն:

Բ. Այլ աղէ դիտեցուք տեսցուք, թէ զինչ պատճառք դիւրութեանս այսր եւ քաղցրութեան ի վանսն իցեն: Արդ առաջինն եւ գլխաւորն նոյն իսկ շնորհք կրօնաւորութեան են. քանզի Աստուած ինքն՝ վանաց վանաց առանձինն ինչ եւ պատշաճ միջնորդս մատուցանէ, որպէս զխարդ յառաջագիմութեան կարգին, կատարածի նորս եւ հրահանդացն ի դէպ եւ կարեւոր իցէ: Եւ այս իսկ է, զոր շնորհս կրօնաւորութեան կոչեմք: Եւ քանզի կատարած վախճանի միաբանութեանն այն է, զի կազմք եւ պատրաստք լինիցիմք ընդ հանուր եւ ընդ բնաւ արշաւել, օգնական լինել ոգւոց եւ ընդ ամենայն ազգս ազգս մարդկան շրջել, վասն այսորիկ

կարի կարեւոր է առ այս, զի զիւր
 Հպատական ի գլխոյ մինչեւ յ[Թաթա],
 ի ներքուստ եւ արտաքուստ ողջ բու-
 վանդակ ստուգեալ ծանօցէ աւագն,
 վասն այնց պատճառաց զորոց յառա-
 ջագոյն ստացաք. սմին իրի եւ Աս-
 տուած զայն առանձինն շնորհս եւ
 զօգնութիւն պարգեւէ մեզ:

Գ. Արկրորդ պատճառք գիւրու-
 թեանս այսորիկ եւ քաղցրութեան,
 մտադեր բնդունելութիւն աւագացն
 է, եւ Հայրական խնամք եւ աղիք զոր
 ի նոսա գտանեն Հպատակքն, եւ դար-
 ձեալ այն մարդասիրութիւն նոցա եւ
 գութ որով զեկեալսն բնդունին, այն-
 պէս զի ոչ վասն այլ ինչ իրիք [Թուի
 թէ նասիցին նոքա անդէն, բայց զի
 ունին մատուցանիցենք եւ մխիթա-
 րիցեն գ. քեզ: Մեծ իմն իրք են այս,
 ուստի հարկ է, զի Հպատակքն հաս-
 տատեալ զնիցեն ի միտս իւրեանց եւ
 հաւատացեն, [Թէ զայս գորովալից
 բնդունելութիւն եւ զմարդասիրութիւն
 անշուշտ գտանելոց են յաւագս անդ,
 որպէս զի ամենեքին առ նոսա բնթա-
 նայցեն վստահութեամբ, եւ մի բնաւ
 ի բաց [Թողուցուն վճարել զայսպիսի
 մեծ իրս եւ զկարեւոր՝ պատճառանօք,
 որպէս [Թէ երկնչիցին ի վերակացուաց,
 եւ ի նոցանէ իրբեւ ի խստագոյն եւ ի

բռնադոյն մարդկանէ սոսկացցեն : Աշտակաւ նպաստաւոր լինիցի ի սոյն եւ ածեւն զմտաւ , թէ զհնազանդեալսն պապէս մարդասէր խնամովք եւ զթովքնդունել կարի կարեւոր է եւ նոցին իսկ աւագացն , այնու զի այս նոցա պաշտօն է , ապա թէ ոչ զպատշաճ պարտոյս իւրեանց բնաւ ոչ կատարէին :

Գ . Աբրանելին Քեռնարդոս իբրեւ զայսց բանից Երզոց Երզոյն , թէ “Յընծասցուք եւ սերախ լիցուք մեք ի քեզ , եւ սիրեսցուք զստինս քս քան զգինի”¹ , առնու ի գրել , զայս ձեւ օրինակի խրատէ զաւագան եւ ասէ . Աւիցեն զայս առաջնորդք , որ իւրեանց հնազանդելոցն յահ եւ յերկեւզ լինել ախորժեն հանապազ , իսկ յօգուտ եւ ի շահ գուն սրեք . աղէ խրատեցարուք , ոյք դատիք զերկիր . ուսարուք , թէ պարտ է ձեզ մարս հպատակացն եւ ոչ թէ տեարս լինել . ջանացարուք , զի սիրելի մանաւանդ , քան սոսկալի լինիցիք . եւ եթէ երբեմն պէտք ինչ խատութեան իցեն , այն հայրական լիցի եւ ոչ բռնաւորական . բնծայեցուցէք զանձինս իբրեւ զմարս ի գրգել եւ ի գգուել զօրգիս ձեր , եւ իբրեւ զհարսի յանդ խմանել ձերուժ . զգօնացարուք , թողէք ի բաց զգազանութիւն , արգելջիք կախեցիք զգաւագանս .

բուսուցէք ստինս, լանջք կաթամբ
 պարարտացին եւ մի տարապարտ
 հպարտութեամբ ուռնուցուն²: Եւ յայս
 պատճառս ի մէջ մատուցանէ զայն
 բան առաքելոյն Պաւղոսի, թէ՛ «Եղբարք,
 եթէ յանկարծ բմբունեցի որ ի ձէնջ
 յինչ եւ իցէ յանցանս, դուք՝ որ հո-
 գեւորքք էք, հաստատեցէք զայնպի-
 սին հոգւով հեղութեան, զզոյշ լի-
 նիջիք անձանց, զի մի եւ դուք փոր-
 ձիցիք»³. յիշէ եւ զպատգամ Եզեկիէլէ
 մարդարէին, թէ՛ «Անօրէնն այն յանօրէ-
 նութեան իւրում մեռցի, եւ զարիւն
 նորս ի ձեռաց քոց խնդրեցից»⁴: Այն
 աւագացն, որ ոչ մտադիւրութեամբ եւ
 մարդասիրութեամբ ընդունիցին զհպա-
 տակս, որ վասն յայանելոյ զիւրեանց
 փորձութիւնս եւ զտկարութիւնս առ
 նոսա մատչիցին: Այն նոցա, եթէ
 թախճեալս եւ դառնացեալս արձակեն
 զսոսա, եթէ ոչ հայրական աղիս եւ
 խնամս ցուցանեն ի վերայ սոցա, զի
 եթէ վասն այսորիկ մեռանել ինչ կամ
 յոռագոյն լինել հպատակացն հասա-
 նիցէ, որպէս բազում անգամ ար-
 գեամբք իսկ գիպի, զայն Աստուած
 յաւագէ անտի խնդրեցէ: Այնպէս
 զի թէ եւ օգուտ հպատակիդ չկայր ի
 միջի, սակայն աւագն գոնէ վասն իւր
 միայն եւ վասն բարւոք զիւր պաշտօնն

վճարելոյ պարտապան էր փոյթ մեծ այսմ տանել, զի եւ դու զայն՝ որ ի քեզ ապաստան է, քաջ կատարեսցես:

Ե. Աշրորդ պատճառք, որ գիւրին եւ պատրաստական զայս յայանու-
թիւնս կազմէ, է օրինակն այլոց եւ հասարակաց ամենեցուն յաճախ սու-
վորութիւն, զի տեսանեմք զեղբարս մեր, զի հանապազ շնոյն ի կիր արկա-
նեն: Սմին իրի յիրաւի եւ յարժանի մարթիմք ասել եւ մէք զայն ինչ, որ դիպեցան երբեմն երանելւոյն Աւգոս-
տինոսի⁵. որպէս եւ ինքն դրէ: Աամեր նա եւ հաստատէր ի միտս իւր դառնալ յուղիղ եւ ի ճշմարիտ կրօնս, այլ քանզի զգաստութեան կեանս կեալ կարի դժուարին թուէր նմա, կասէր իմն եւ շկարէր կատարել զոր ինչ միանգամ առաջի եղեալն էր: Իսկ յաւուր միում գայր երեւէր նմա ինքն ժուժկալութիւնն ի կերպարանս պարկեշտ եւ ցածուն տիկնոջ միոյ, եւ կացեալ ցուցանէր բազում մանկունս եւ աղջկունս, զոր ընդ իւրով պատմութեանս ծածկեալ պահէր. եւ այլ եւս արս եւ կանայս զգաստացեալս, պարկեշտականս, սրբամատոյցս. ապա ժպտէր եւ ծիծաղէր, որպէս թէ զվատութիւն եւ զկարճատութիւն Աւգոստինեայ յանդիմանիցէ. եւ բարբառէր առ նա զայս ձեւ օրինակի բա-

նից: Միթէ չիցեն դու ձեռնհաս այնմ, որում այս արք եւ կանայք զօրեցին. կամ թէ սոքա անձանց ինչ քաջութեամբ հասին այնմ եւ ոչ մանաւանդ ի Տէր Աստուած իւրեանց: Չայս իբրեւ ետես եւ լուաւ, մեծապէս քաջալերցաւ Երանելին եւ զօրացաւ յոգի իւր: Չայս եւ քեզ պարտ է ասել ց.քեզ, յորժամ դժուարութիւն ինչ առաջի մտաց քոց դեւն նկարիցէ առ ի խափան այսմ յայանութեան լինելոյ: Չինչ, միթէ չկարիցեն դու, զոր ամենեքինն կարեն. միթէ չառնիցեն դու զայն ինչ, զոր մեւնն առնէ, որ քան զքեզ երիցազոյն եւ տեղեկազոյն եւ իմաստնազոյն եւ խորագիտազոյն եւ կորովազոյն է: Եւ ահա այս խորհուրդ այնպէս իսկ զիրան դիւրացուցանէ, զի ոչ միայն հեշտ դործիցէ զհամար մտացն խղճի, այլ եւ ցուցանիցէ թէ դառն եւ դժնդակ է զայն ի բաց թողուլ. զի տեսանեմք թէ այլոց զայթազղութիւն լինելոց եմք եւ բիծ նախատանաց յանձինս ձգելոց, եթէ զոր այլքն առ հասարակ առնեն, մեք միայն մերով անփութութեամբս չլճարիցեմք:

Ասան այնորիկ պարտ եւ պատշաճ է ամենեցուն մեզ դուն եղեալ ջանալ, զի օգտակար կարգս այս եւ շահաւէտ սովորութիւն ընդարձակեալ տարածա-

նիցի, որպէս զի միոյ ուրուք օրինակաւ
 այլք ի նմանել յորդորեցին: Հինօրէից
 եւ ակեղեկագունից դործ է մանաւանդ՝
 զայս եւ զայլ սոյնպիսի իրս օրինա-
 կաւ եւ բանիւք իւրեանց հաստատուն
 պահել. զի զոր օրինակ իւրեանց խո-
 սիւքն եւ շինութեամբ բազումս կարեն
 օգուտ լինել, նոյնպէս եւ յաճախ
 միասուց եւ շարեաց պատճառք կարող
 են լինել: Վասն զի այլք բազում
 հաւաստեաւ կան եւ նկատեն զիւրա-
 քանչիւր դործս եւ զբանս նոցա, եւ
 մեծ իմն հաշուին եւ զհետ երթան
 այնք ամենայնի, զոր նշմարեն թէ երի-
 ցագոյնք իւրեանց մեծարոյ համարին
 եւ յարգեն: Յաւելում առ այս եւ այլ
 ինչ, թէ կարի մեծ օգուտ է իւրաքան-
 չիւր ումք զայս իրս բազում անգամ
 կատարել եւ ի կիր արկանել, զի այս-
 պէս դիւրին լինիցի մեզ այն. իսկ եթէ
 ուրեք երբեք անփոյթ առնիցեմք, յետ
 սակաւ ինչ աւուրց յաւազոյն դժուար
 թութիւն ի նմա գտանեմք. նոյն պա-
 տահէ եւ յայլ կրթութիւնս խոնար-
 հութեան եւ մեռուցման, նոյնպէս եւ
 ի պատուիրանի խոստովանութեան հա-
 նապաղ լեալ տեսանեմք, զի որ միան-
 դամ միայն ի տարւոջ խոստովանին,
 այն նոցա կարի դժուարին լինի. իսկ որ
 յաճախագոյն՝ դիւրին եւ քաղցր առնի:

Զ. Չորրորդ անգամ, ոչ սակաւ եւ այն սատար լինիցի ի սոյն, զի ճանաչէ մարդ թէ յորժամ երթայ տալ աւագին կամ հոգարարձաւի հոգեւոր իրացն զհամար խղճի մտաց իւրոց, ոչ որպէս դատաւորի ումէք, այլ իրբեւ հօր ասէ զայն ամենայն, զի մխիթարիցէ նա զիւր հնազանդեալն, եւ խորհորդ տայցէ նմա եւ սուտոցէ դարմանս: Աւստի շէ մարթ ումէք վասն այնց իրաց, զոր յատենի անդ պատմիցէ, ի պատիժս ինչ պատուհասից մտանել, թէպէտ եւ արժանի պատուհասից իրքն իցեն. որպէս եւ ոչ վասն յայտնելոցն ի խորհրդեան խոստովանութեան պատիժք ինչ կան. զի այս երկու ատեանք այլապէս յայլոց ատենիցն են, եւ ոչ որ զնոցանէն ինչ ասիցի, ի սոսա պաշտածել հնար է:

Է. Ինդերորդ անգամ, զայս յայտնութիւն խղճի մտաց մեծապէս գիւրին դործէ, եւ զբանս զոր զայս վայր ասացաք, առաւել հաստատէ պահելն աւագաց զգազանիս եւ լուել զյայտնելոց, զոր եւ սահմանադրութիւնքն⁶ ակնարկեն, որպէս զի վերակացուն ոչ ումէք ի մարդկանէ զայն ինչ, որ ասացան, յայտնիցէ: Ապա անհոգ եւ անկասկած լիջիր, զի զոր միանգամ նմա ի համարի խղճի մտացդ բանայցես,

այն փակեալ եւ ծածկեալ մնայցէ ի որտի նորա, ոչ ումք բնաւ ի վեր երանիցէ եւ ոչ վնաս ինչ կամ վաս ա- նուն քեզ անտի հասանիցէ: Եւ թէ պէտ զազանիք ինքնին իսկ եւ ի բնէ իւրեանց պարտապան առնեն ցմեզս եւ ցմահացու իսկ ի պահել զսասցեալն, սակայն եւ պատուական հայրս մեր եւ զլուխ համօրէն ուխտիս մերոյ Աղաւ- դիոս Ակուաիւ⁷ ծանր եւ սաստիկ վճռովք պատուիրեաց եւ հաստատեաց զնոյն, նա եւ պատիժս եւ վրէժս եւս սահմանեաց ի վերայ նոցա, որ այլազգ ինչ զործիցեն, որպէս զի եւ կամեցաւ իսկ զայնպիսիսն արդելուլ եւ արկանել ի պաշտամանէն անտի իւրեանց: Եւ ոչ միայն կամի, զի հպատակացն այս իւր վճիռն ծանօթ լինիցի, այլ զի եւ աւաղքն զխտացեն, ասէ, եթէ ի յան- ցանել նոցա ի պահպանութեան բանիս այսորիկ, անշուշտ զայնր վրէժս լու- ծանիցեն: Եւ զոր օրինակ, զի մի սք ի խորհրդական խոստովանութենէ սար- անուցու, հարկ եղեւ զքահանայն ի պահպանութիւն կնքոյ նորա եւ զազ- անեացն խառիւ եւ սաստկազոյնս բռնադատել. նոյնպէս, զի մի սք ի հա- մարոյ խղճի մտայն պատճառանօք ի բաց փախիցէ, պատշաճ թուեցաւ մե- ծարոյ Լօր մերում զայնր զգազանիսն

այնպէս խնամով եւ առանձինն կարեւոր բանիւք յեղձեղուլ, զի մի զուցէ այսպիսի մեծ իրք թուլացցին ինչ կամ արհամարհիցին: Չգիտեմ, առէ, թէ վնասակարացոյն ինչ քան զայս՝ բարւոք կարգի միաբանութեանն մարթիցի լինել. զի միաբանութիւնն ցանկաց եւ ակորժէ ամել հասուցանել զհարսն ի կատարումն առաւել բնդ ճանապարհ հոգեւորն ուղղութեան եւ ներքին մշակութեան, քան այլովք ինչ օրինօք եւ արտաքին պատուհասիւք: Ուստի շատ խոկ ի միտ առնուն աւազքն թէ քաննի մեծ վնաս վանացն բերիցեն, եթէ զգաղանութիւն իրացս այսօցիկ լուծանիցեն:

Գ Լ Ո Ի Խ Ժ

Թէ զի՞նչ օրինակ է՝ պայժան պանել պարտ իցի է պան զնժար իւզնի մարտ:

Ա. « Եւ իբրեւ զջուր զսիրտ քո առաջի Տեառն, »: Այս նմանութիւն, որով Երեմիա մարգարէ պաշտի, յայտարարեալ ցուցանէ թէ որով օրինակաւ բանալ արժանն իցէ զմեր սիրտս այնմ, որ զԱստուծոյ զտեղի ունիցի: Երդ յարժամ զհամար խղճի մտացն տայցեմք, այնպէս տալ պարտ է, որպէս ջուր ոք յամանոյ թափիցէ: Քան-

զի յորժամ եւլ կամ մեղք յանօթոյ
 հեղանիցի, սակաւիկ ինչ յամանին մա-
 ծեալ կայ միշտ. իսկ յորժամ գինի
 կամ քացախ հեղուցուս, գէթ հոսն
 կայ մնայ յանօթի անդ: Այլ եթէ ջուր
 դք թափիցէ, ոչ ինչ մասն նորա ընդ
 անօթն մածանի, ոչ հոտ ինչ եւ ոչ համ
 մնայ անդէն, նա եւ ոչ հեաք ինչ կամ
 նշան, ուստի հնար իցէ ճանաչել ի
 միտ առնուլ թէ ջուր կայր անդ եր-
 բեմն, որպէս զի եւ կարծիցի իսկ, թէ
 ոչ եղեալ էր ինչ ի նմա: Այսպէս եւ
 քեզ պարտ է հեղուլ եւ յայանել
 գտիրտ քո առաջի աւազին, մինչ զհա-
 մար խղճի մտացդ տայցես, որպէս զի
 մի ինչ մածանիցի այդր, մի հոտ ինչ
 եւ համ կայցէ ի նմա, եւ միանգամայն
 ոչ ինչ նշմարանք մնայցեն անդէն:

Բ. Այլ քանզի այսպէս կարեւոր են
 իրքս եւ այսչափ զօրաւոր եւ զլիաւոր
 միջնորդ զհոգեւոր օգուտ մերոց ան-
 ձանցս շահելոյ, վասն այսորիկ կամ
 եղեւ սրբոյ Հօր մերում զի բաց ի սո-
 վորական յայտարարութեանց անտի
 խղճի մտացն, որ զամն սղջոյն առ հա-
 սարակ կատարին, ի վեց վեց ամիսս
 առանձինն իմն պայմանաւ նոյն գործն
 վճարեցի. եւ վեցամսեայ ժամանակի
 համարն միահամուտ տացի, եւ այն
 ցանկ եւ միշտ յառաջ քան զնորոգումն

ուխտից² : Սոյն այս հանապազ պաշտեցաւ ի միաբանութեանս եւ անդասին ի ժամանակէ անախ շորթորդ ժողովոյ համօրէն ուխտին ի հասարակաց կանոնս անդ զրեցաւ : Աշւ զոր օրինակ կամի Հայրս , զի բաց ի սովորական խոստովանութեանցն զոր բազում անգամ ի տարւոջն առնեմք , յայնժամ համօրէն մեղաց վեցամսեայ անջրպետութեանն խոստովանութիւն լինիցի , ըստ նմին նմանութեան սահմանէ , զի բաց ի սովորական համարոյ պախ մտացն խղճի , զոր ամենեքին յաճախազոյնս հատուցանեն , յայնժամ վասն ամենայն ժամանակի , որ ի վերջին համարոյ անախ անց կատարեցաւ , բովանդակ իմն համար այր իւրաքանչիւր հատուցանիցէ . զի համարեցաւ Արանելին , թէ շմարթի այլ ինչ ազնուազոյն եւ զիւ պողազոյն միջնորդ տալ մեզ առ ներքին նորոգութիւն հոգւոյ : Ասան այսօրիկ եւ մեծապատիւ հայրս մեր Աղաւզիոս Ակուաիւ առանձինն օրինակաւ զայս սովորութիւն բնծայեցուցանէ եւ յանձն առնէ ի հրահանգսն , զոր Այլեւուաց վանայն եւ , եւ ասէ իսկ այսպէս , Աթէ հպատակքն զհամար մտացն խղճի ըստ պատշաճին տայցեն եւ աւազքն նոյնպէս ընդունիցին , արդարեւ այն կարի մեծապէս գործակից լի-

նիցի ի նորոգումն հոգւոյ եւ յաճումն
 քաջութեանց եւ կատարման վարուց
 ի միաբանութեանն: Այս բանից հաւան
 եւ միաբան բարբառի եւ սուրբն Քար-
 սեղ. Աթէ դք, ասէ, յայնցանէ որ
 խոնարհադոյնքն են, փոյթ ի մտի ու-
 նիցի արագ արագ յառաջադէմն նկրտել
 եւ հասանել ի կատարումն, պարտի
 եւ ոչ զմի ինչ ի յուզմանց անտի
 մտացն առ իւր պահել եւ թազուցա-
 նել³: Չոր օրինակ ի մէջ վճիտ եւ ա-
 կանակիտ ինչ ջրոյ կոպիճք եւ աւազք
 անգամ, թէպէտ եւ կարի մանրախիճ
 իցեն, երեւին, թէ տարածեալ կան ի
 յատակի, բա նմին նմանութեան եւ
 հզատակն այնպէս պայծառութեամբ
 եւ յատկութեամբ պարտի յայտ առ-
 նել զանձն իւր աւազին, որպէս զի ա-
 մենեւին զամենայն շիզս հոգւոյ նորա
 եւ զթերակատարութիւնս դիտեալ
 տեսանիցէ նա: Ապա յաւելու նոյն
 Աբանեղին. Չի այսու օրինակաւ, ասէ,
 որ գովելի ինչ է, այն հաստատիցի ի
 մեզ, իսկ որ եպերելին է, պատշաճ դե-
 զով բուժիցի. եւ ի ձեռն այսր կրթու-
 թեան եւ սովորութեան, զոր վճարեմք,
 սակաւ քայլիւք գնացից ի կատարումն
 անգր երթեալ հասանիցեմք⁴:

Գ. Աւ զի լաւ եւս եւ դիւրագոյնս
 զայս վճարել կարիցեմք, եղեալ կան

ի միաբանութեանն երեւելի այն հրահանգք, որ ի սոյն պէտս կարգեալ են: Որ ընթեռնուն, այսմ միայն ուշ ունիցի, զի յերկուց երեւելի մասանց անտի նորա, առաջինն որ եւ սկիզբն իմն եւ յառաջարան է, զլիսաւոր եւ աղնուազոյն մասն է նորա, այնու զի ամիսփեալ կայ ի նմա բովանդակութիւն քառասնորդ կանոնի սահմանադրութեանց համառօտելոց, որ զհամար ապ զխղճի մտացն եւ զայնք օրինակ ուսուցանէ: Արդ իբրեւ հրամայէ իւրաքանչիւր ումեք խորհել, թէ քանի մեծ զայս իրա համարիցի սուրբ Հայրն ի սահմանադրութիւնս անդ, ապա այսպէս ասէ. Այր իւրաքանչիւր մեծաշատակութեամբ սրտի ընդ կնքով խոստովանութեան կամ իբրեւ դաղանիս ինչ կամ զխորդ եւ ակործիցէ եւ առաւել մխիթարութեան իւրում անծինն հաշուիցի, առանց ինչ թագուցանելոյ՝ զանձն իւր սղջ բովանդակ յայս արասցէ, թէ որով իբրք զամենեցուն Տէրն դառնացուցեալ իցէ յեա վերջին համարոյ անտի խղճի մտացն, կամ անշուշտ ի վեր հանցէ զայն թերութիւնս, որ յայնմ ժամանակին առաւելապէս ծանրանայցեն ի վերայ անծին նորա: Արդ զայս ինչ ասեմ ես, թէ սոյն իոկ է մեծ եւ

զլխաւոր դործն, եւ նա որ զազգեցու-
թեամբ սկզբանս այսորիկ զանց առ-
նիցէ, ոչ բնաւ բարւոք եւ ամբողջ հա-
մար զխղճի մտացն տայցէ, թէպէտ
զմեւս երկրորդ մասնն, յորում առան-
ձինն շորեքասասան դլուխք բովանդա-
կեալ կան, սղջոյն պահիցէ:

Գ. Բայց զի այս յայտ յանդիման երեւ-
իցի, շէն ինչ պէտք զմասունս մասունս
եւ զդլուխս գրոյն աստէն ի հանդիսի
անցուցանել, այլ շատ այնչափ է թէ
վասն միոյն միայն ի զլխաւորացն ա-
ռակ օրինակի ի մէջ մատուցանիցեմք,
եւ այն վասն երրորդ զլխոյն, որ հրա-
մայէն մեզ զմերոց փորձութեանց եւ
զախտից կարեաց եւ զչարաչարն յօժա-
րութեանց տալ զհամար: Քանզի այս
իմն մի ի զլխաւորաց է, յայնցանէ զո-
րոց պարտ է մեզ համարս տալ. այս ինքն
է զինչ եւ քանի՜ փորձութիւնս ունի-
ցիմք, կամ թէ թախանձիցեն ինչ
զմեզ նոքա եւ ծանրատաղանկ իցեն,
եւ թէ սրչափ դիւրաւ, դժուարաւ, եւ
կամ սրպէս եւ զինչ օրինակաւ նային
ընդդէմ զառնայցեմք: Նոյն բանք են
եւ զայլոց ախտից եւ զյոսի յոսի
յուզից շարժմանց եւ զյօժարութեանց
սղոցն: Եւ ոչ այլ ինչ յաւելուածս
բանից զայսոցանէ մարթ է դասնել
անդէն ի նմին դլուխ, նա եւ ոչ ի բնաւ

խոկ երկրորդ մասին մատենի հրահան-
գայն :

Արդ հարցանեմ, միթէ յարժամ զա-
մենայն փորձութիւնս եւ զվատթարա-
դոյն յօժարութիւնս իւր յայտ որ աւա-
զին առնիցէ, մարթ ի՞նչ իցէ ասել
թէ բարւոք եւ մեկին համարս եւ հո-
գեւոր հօրն իւրում զիւրոց խղճի մտայն,
այնու զի գիտեաց եւ ծանեաւ սա
զպայման հոգւոյ նորա այնչափ, որչափ
արդի ծառեալ զլուխդ հրամայէ : Ապա-
քէն շէ այն բաւական, եթէ ոչ զան-
կումն եւ զյանցումն իւր, թէ գիպեալ
ինչ իցէ անդէն ի փորձութիւնսն,
նշանակիցէ : Քանզի այլ իմն է ասել
թէ յամբարտաւանութիւն յօժարեալ
եմ, եւ այլ այն՝ թէ այնպէս իմն մէտ
եւ յօժար ի հպարտութիւն եմ, մինչեւ
զայս ինչ իրս արարի կամ առնել կա-
մեցայ, զի մեծարդի եւ ի համարի լի-
նիցիմ առաջի այլոց. եւ կամ, կարի
իմն գծկամակ եղէ ընդ այն, զի այս
ինչ եւ այս հրամայեցաւ ինձ, եւ այս-
պիսի ինչ պատճառանօք գուն գործե-
ցի զայն յինէն ի բաց թօթափել. եւ
այս վասն այնորիկ միայն, զի չկայր յիս
առաքինութիւն շատ եւ ոչ խոնարհու-
թիւն բաւական առ ի զայն վճարելոյ,
թէպէտ եւ ձեռնհաս էի գիւրաւ ի
զլուխ հանել : Գարձեալ այլ այն է

ասել թէ ցասկոտ եմ եւ չհամբերեմ,
 եւ այլ թէ այնպէս նեղասիրտ եմ եւ
 բարկասիրտ, զի բարկութիւնն եւ նեղ-
 սրբտութիւնն առեալ հանին զիս ըստ
 շափ պայմանի անձին իմոյ, եւ արարի իսկ
 եւ ասացի այնպիսի ինչ, որ գայ թագղե-
 ցոյց զընկեր իմ: Եւ միանգամայն, այլ
 ինչ է ասել, յանպարկեշտ փորձու-
 թեանց դրդիմ եւ բախիմ, եւ այլ իմն
 այնպէս վատութեամբ վարեցայ ի փոր-
 ձութիւնս, զի բազում ժամս յամեցի
 կացի ի նոսին կամ զուարճացայ, այ-
 լովքն հանդերձ: Զի յայտ իսկ է թէ
 այլ ինչ գատաստան առնի զնմանէ,
 որ պարտեցան եւ նկուն եղև ի փոր-
 ձութենէն, եւ այլ զայնմանէ՝ յորոյ
 վերայ յարձակել յարձակեցաւ փոր-
 ձութիւնն, այլ ինքն անհնարին ուժով
 եւ քաջութեամբ ընդդէմ ոգորեցաւ:
 Վասն այսորիկ այլ ինչ գեղ եւ դար-
 ման նմա մատուցանելի է, եւ այլ սմա-
 որպէս եւ ջերմանն յոր ուժեղ ոք եւ
 զօրաւոր ըմբռնեալ իցէ, այլազգ դար-
 ման լինի, եւ այլազգ այնմ՝ որ ի վե-
 րայ ակարի ուրուք դասնիցի. զայս եւ
 բժշկին եւ նմին իսկ ջերմնոտին կարեւոր
 պէտք են զիտել. քան զի, զոր օրինակ
 ասացաք, այլազգ բժշկութիւնն առնի
 այնմ, որ անոյժ ջերմընկալն իցէ, եւ
 այլազունակ այնմ, որոյ կաղմուած

խառնուածոյն բուռն է եւ զօրաւոր :
 Նմանապէս յոյժ պիտոյ է եւ . քեզ եւ
 հողեւոր բժշկին ճանաչել թէ քանի՞օն
 իցէ ոյժ զօրութեան քո կամ տկարու-
 թիւն հիւանդութեանդ , զի անդստին
 ի միտ առեալ զիտիցէ , թէ որով օրի-
 նակաւ զքեզ բժշկել եւ կամ զինչ
 զեզ զարմանոյ մատուցանել արժան ի-
 ցէ : Ասան սոսորիկ այն շէ բաւական ,
 թէ միայն զքո փորձութիւնոդ եւ
 զշարաշար ախտս նմա մեկնիցես , եթէ
 ոչ բնդ նմին եւ զգլորելի՞ թէ պա-
 տահեաց ինչ երբէք , մերկանայցես ա-
 ռաջի նորա : Զի աստի իսկ յայտ զայ-
 ցէ , թէ սրչափ տկարութիւն իցէ քո
 ի հողւոջ , կամ քանի՞ կար զօրու-
 թեան : Յայս սակս եւ քառասնորդ
 առաջնորդ կանոնն սահմանադրու-
 թեանցն համառօտելոց , որ զայսց իրաց
 եւս ճառէ , այսպէս բարբառի . Աւ ոչ
 մի ինչ ի փորձութեանց անտի իցէ ,
 զոր մերքս թազուցանիցեն եւ աւազին
 շհանիցեն ի վեր , որպէս եւ ոչ զպա-
 կասել իւրեանց :

Ե . Աւասիկ այս իսկ է , որ ի սկզբ-
 բան անդ հրահանգացն յայտ առնի ,
 յորում այնպէս յայտ յանդիման պա-
 տուէր հրամանի կայ ի վերայ հպատա-
 կացն , զի զամենայն սիրտ իւրեանց բա-
 նայցեն աւազին , եւ զայն ինչ , որով

դառնացուցեալ իցեն զԱստուածու-
թիւնն, մի ծածկիցեն, կամ անշուշտ
զթերութիւնն զայնոսիկ, որ ծանրա-
ցեալ իցեն ի վերայ անձանց նոցա,
հանցեն ի վեր: Աւայս բան ի բնաւ իսկ
ի շրեքաստան յաջորդ գլուխն ոչ
եւս այլ մեկնի եւ ոչ աւելի ինչ յայտ
առնի: Նմին իրի, եթէ անփոյթ ինչ
ոք զայսու առնիցէ, ազաքէն կարծի-
ցի թէ զայսպիսի կարեւոր իրս եւ զոր
այնչափ մեծ ամենեքին առ հասարակ
ի միաբանութեանն համարին, առ ա-
չք եւ կերպարանօք միայն կատարէ,
նա եւ ոչ այնչափ իսկ: Մարթի թէ
այս վարդապետութիւն ամենեցուն օգ-
տակար լինիցի ի ճանաչել, եթէ զհարգ
հարցն իւրեանց հոգեւորաց զհամար
մտաց իւրեանց տալ պարտիցին:

Զ. Աւ զի մեծ եւս յստակութեամբ
այր իւրաբանչիւր գնացցէ ի ամին, չպար-
տի այնու միայն շատանալ, յորժամ
զիւր վրէպն եւ զպակասութիւնս միան-
դամայն եւ խառնիխուռն ասիցէ, այլ
հարկ է եւ ի մասնաւոր մասնաւոր իրս
գալ իջանել. վասն զի այսպէս յայտա-
կան ծանօթս տայ զանձնէ, այլ ոչ,
թէ այլազգազոյնս ինչ առնիցէ: Այս
խրատ եւ ազգեցութիւն խորհրդական
խոստովանութեան եւս կարի օգտա-
կար է. զի շէ քեզ բաւական ասել

անդէն խառնիխուռն, թէ թողի ան-
 սացի, զի շար ինչ խորհուրդք առ եւ
 զնաց առնիցեն զմիտս իմ. այլ հարկ է,
 ասել եւ զայն թէ ցոր վայր առեալ
 տարան զքեզ խորհուրդքն: Աւ թէ-
 պէտ սխալանքն որ գործեցան, շիցեն
 ինչ առաւել քան զներելի մեղս, եւ նե-
 րելոյքն շիցեն պիտոյ եւ կարօտ խոստ-
 վանութեան, բայց քանզի մեք զնորին
 եւս խոստովան լինիմք, որպէս եւ ար-
 ժան իսկ է եւ բարւոյք է խոստովանել,
 չէ պարտ այնպէս խառնիխուռն ասել,
 իբրու զի այս կարի իմն ծածկէ եւ նուա-
 զեցուցանէ զմեղս, այլ պարտ է ի մաս-
 նաւոր հանգամանս զալ, յորոց ծան-
 բութիւն եւ դժնդակութիւն յանցա-
 նացն առաւել յայտնեցի: Քանզի ոչ
 էթէ բարւոյք զյանցանս յայտ առնի-
 ցէ որ ասէն բանս կսկծելիս, բանս
 նեղորտութեան, բանս անարգութեան
 եւ արհամարհանաց խօսեցայ, զի էթէ
 զայս բանս պարզ եւ մեկնապէս ասա-
 ցեալ էր քո, յայտ զայր թէ ծանրա-
 դոյն եւս են յանցանքն քան զայն,
 զոր բնդարձակ անուանքդ ցուցանէին:
 Վարձեալ թէ իւրով անհնազանդու-
 թեամբն զայլս ինչ ոք մեծապէս զայ-
 թազ զեցոյց, չպարտի բաւական համա-
 բել զասելն, ամբաստան լինիմ զան-
 ճնէ զի անսաստեցի, անհնազանդ եղէ.

այլ եւ զիրան իսկ եւ զօրինակն որով յանցեաւ, պարտի առանձինն առաջի գնել. զի այս եւս յայտնագոյն ցուցանէ զյանցանս նորա, եւ տայ իսկ հօրն խոստովանութեան այլ միտս ունել եւ այլ դատաստան առնել զայնմանէ: Ըյայտէս եւ ի համարն տալ զխղճի մտաց չէ պարտ զանուանս եւեթ ազգի մեղացն ասել եւ պատիպասու բանս ի կիր արկանել, այլ արժան է անխիղճ մտօք, յտակագոյնս, առանց կեղծաւորութեան եւ յայտնութեամբ գնալ. մի կողմ ինչ եւ անկիւնն առանց յուզելոյ մնայցէ, եւ մի խորչ ինչ եւ կարկամութիւնն առանց պարզելոյ, զոր օրինակ եւ առաքեալն Պաւղոս ճառէ զԵկեղեցւոյն. «Չի կացուցէ, ասէ, ինքն իւր յանդիման՝ փառաւոր զեկեղեցի», զի մի ունիցի ինչ արատ կամ աղակալութիւն կամ այլ ինչ յայտպիսեաց, այլ զի իցէ սուրբ եւ անարատ՝ Քանզի ի խորչս եւ ի կարկամութիւնս թաքուցեալ ծածկեալ մնան ազօք եւ կեղտք: Ըպա չէ պատշաճ թէ խորչ ինչ ի մերում հոգւոջ անդ իցէ. մի կնճիւնն ինչ կամ կրկնուած կամ նենգութիւն, այլ ամենայն ինչ պարզ եւ մեկին, ողորկ եւ բաց:

Է. Բայց մեր Հայրս⁶ այնպէս յայտնի եւ յտակ եւ կատարեալ համար

զխղճի մտայն յիւրաքանչիւր ումեքէ,
 որ ի միաբանութիւնն մասնիցեն, պա-
 հանջէ, զի շհամարի բաւական թէ
 մերկանայցէ որ զիւր շարաշար յօժա-
 բութիւնս միայն, զոր յանձին իւրում
 բարձեալ ունիցի, եւ զախտս եւ զմեղս,
 յորս յայնժամ առաւելն միտիցէ. այլ
 կամի զի եւ զնոսին իսկ, յորս միտա-
 դոյն երբեմն եղև, եւ զբիծս ախտից,
 որ յառաջագոյն լլկեցին զնա եւ բա-
 խեցին, յայանիցէ: Զի որպէս բժշկին
 մեծ օգնականութիւն լինի ի դարմա-
 նել յորժամ հիւանդն ոչ միայն զախտ
 ախարութեանն յորմէ առ ժամանակին
 այնմ տանջիցի, ասիցէ, այլ եւ զոյնս
 եւս՝ որ յառաջագոյն զնա նեղեցին.
 զի անտի ի միտ առեալ ծանիցէ, թէ
 ուստի արդեւք սկիզբն առեալ իցէ
 ախտին այնորիկ, եւ որպիսի գեղ վասն
 եկելոյ հասելոյ ախտին պատուիրիցէ,
 զի մի անդրէն վերստին առաջին հիւան-
 դութիւնքն կենդանանայցեն. նոյնպէս
 բատ նմին օրինակի յորժամ մեկին եւ
 կատարեալ ծանօթս զանձնէ քումմէ
 հոգեւոր բժշկին ապլ կամիցիս, ոչ
 զշարաշար ախտս եւ զմիտութիւնս
 միայն, զոր այժմիկ ի քեզ գտանես,
 յայանել պարտիս, այլ եւ զանցեալսն:
 Վասն այսորիկ այնմ, որ համօրէն զիւր
 մեղսն խոստովան լինել ջանկանայցէ,

սովոր իմն եմք խրատ տալ թէ առաջի
այնք քահանայի խոստովանեացի, որում
այնուհետեւ ըստ կարգի խոստովան
լինել ի մտի եղեալ իցէ. զի այսու
օրինակաւ առաւել եւս դիտեալ եւ
ծանուցեալ սորա զհոգի նորա, ըս
եւս եւ այնուազոյնս նմա օգնական լի
նել մարթիցի: Քանզի բազում անգամ
փորձութիւնք եւ ձախող յոյգք շարժ
մանց, զոր ի ժամանակին յանձին տե
սանիցէ մարդ, նշխարք իմն եւ նշմա
րանք առաջնոց հիւանդութեանցն են,
եւ նմին իրի իսկ պատիժ պատուհասի
նախնի վարուցն շարաշար անցելոց:
Ուստի թէպէտ եւ այժմ գէտ անձին
կալեալ մեծապէս տքնիցի ի վերայ դոր
ծոց եւ բանից իւրոց եւ կարի իմն զգու
շանայցէ եւ զանձն պահիցէ, սակայն
յաճախազոյնս զոր ոչ կամիցի կրել,
ակամայ կրիցէ. եւ այն ի պատիժ պա
տուհասի առաջին անխտիր համարձակ
վարուցն եւ շար սովորութեան: Բայց
սակայն տառապել ինչ վասն այսորիկ
կամ վհատել ոչ պարտի, այլ մա
նուանդ երկայնամիտ լինել եւ խոնար
հել եւ ջանալ, զի ոչ միայն վասն եկե
լոցն հասելոց, այլ եւ վասն անցելոցն
ամաշիցէ եւ վշտազնիցի, եւ այսպէս
ոչ ինչ տոյժ տուգանաց առ նա հա
սանիցէ:

Ը. Յետ ամենայնի պարտ եւ պատշաճ է նշանակել աստէն ի սմին վայրի, զի սոյն սյս յայտարարութիւն խղճի մտայն եւ համօրէն մեղացն խոստովանութիւն զատ եւ ուրոյն իրք են ի միաբանութեանն. զսյս եւ որ վասն երկոցունց այլ եւ այլ կանոնք են, ցուցանեն. եւ դարձեալ զի վախճան կատարածի եւ նիւթ երկոցունցն որիչ ի միմեանց են: Միանդամայն եւ այն յայտ է, թէ սյս յայանութիւն մտայն խղճի մարթի թէ ի խոստովանութեան կամ արտաքոյ սյնր լինիցի, որպէս զխարդայնմ, որ յայանէն, հաճոյ իցէ կամ առաւել միսիթարութիւն բերիցէ. զի զսյս սյսպէս յայտ յանդիման ակնարկեն սահմանադրութիւնքն: Բայց արժան է եւ այնմ միտ դնել, զոր պատուական Հայր համօրէն ուխտիս մերոյ Ազաւդիս Ակուալիւ ազդ արար ի հրահանգան, զոր Այցելուաց վանացն եւ. եւ քանզի ծանր եւ կարեւոր իրք են պատուիրեալքն, բարւոք թուեցաւ ինձ, զբուն իսկ բանս նորա աստէն ի սոյն յարել:

Արդ իբրեւ յայտ արար եւ եցոյց, թէ զինչ խաիր ընդ յայանութիւն խղճի մտայն եւ ընդ խոստովանութիւնն ի միջի կայցէ, եւ իբրեւ ասաց թէ մարթի ոք եթէ այնպէս ինչ լու

Թուիցի, զհամար խղճի մտաց իւրոց անդէն ի մէջ խոստովանութեանն տալ, ապա ամէ թափէ. Վասն այսորիկ, ասէ, զոր օրինակ չէ պատշաճ ստիպել տազնապել զմերսն, զի տացեն զիւրեանց խղճի մտացն զհամար արտաքոյ խոստովանութեան, որովհետեւ սահմանադրութիւնն համարձակ թողու զայն ամենեցուն ըստ իւրաքանչիւր մխիթարութեան, սոյնպէս զովելի են նոքա, որք բաց յայնց իրաց որբուն իսկ ի խոստովանութիւնն պատշաճին, զայլ ամենայն ինչ, զոր կարող էին իրրեւ խոստովանութիւն ասել աւագին, արտաքոյ այնր ի վեր հանեն նմա եւ ողջ բովանդակ յայտ առնեն նմա զանձինս իւրեանց, զի նովին գիտութեամբ մարթայցեն աւագքն համարձակ եւ առանց ինչ ակնածութեան ուղղել զնոսա, եւ բազում օգտիւ նոցա վարել զնոսա յառաել արբանեկութիւն Աստուծոյ^ն: Ապա ուրեմն ազնուագոյն եւ իմաստնագոյն է զհամար խղճի մտացն արտաքոյ խոստովանութեան տալ, եւ զայս թէ որ առնէ, արդարեւ քաջ վստահ լինի այնպիսին յիւր վերակացուն, որպէս եւ զպատուական ինչ մանեակ թէ յայտնապէս որ ձեռն ի ձեռն տայր բարեկամին, զի պահիցէ, ցուցանէր թէ

առաւել վատահ կւ անկատկած է
 զհաւատարմութենէ նորա, քան թէ
 յարկեղ ինչ կնքեալ եւ վաղեալ զայն
 հաւատարմ նմա :

Գ Լ Ո Ւ Խ ԺԱ

Պարտութեանէ արտիւնանաց ինչ, որ յա-
 ռաւելոյն արտիւնաց քննիչն :

Ա. Ի ԲԱՆԻՅ անախ, որ մինչեւ զայս
 վայր ասացան, ծագեն տարակոյրք ինչ,
 որ թերեւս եւ ի միտս ուրուք անկա-
 նիցին. եւ առաջին այս է: Ասացարք
 վերադոյնդ, թէ լաւ է արտաքոյ խոս-
 տովանութեան տալ զհամար խղճի մը-
 տացն. բայց զայն եւս զուցարք անդէն,
 թէ ոչ զփորձութիւնս եւեթ եւ զմի-
 տութիւնս ի վատթար կողմն անդր,
 այլ եւ զպակասութիւնս եւ զանկմունս
 իսկ, թէ ուրեք երբեք լեալ իցեն,
 պարտ է ի վեր հանել. եւ եթէ սոքին
 ոչ յայանիցին, համար մտացն խղճի
 ուղղութեամբ ոչ հասուցանի: Արդ
 զայս ինչ խնդրեմ ես, եթէ ումեք, որ
 քաւ եւ մի լիցի, ի բուռն սաստկու-
 թենէ փորձութեանն պարտել եւ ի
 դժնդակ ինչ եւ յամօթոյ յանցանս
 անկանել զիպեալ իցէ, կամիցի՞ ար-
 դեւք կանոնն, թէ այսր իրաց համար
 արտաքոյ խոստովանութեան տացի աւ-

ազին: Ապաքէն անհնարին եւ կարի
իմն դժուարին երեւի այս, եւ այնպիսի
բեռն ծանրաբեռն թուի, զի հազիւ որ
ուրեք գտանիցի, որ հանդուրժել հան-
դարանել այսմ կարիցէ:

Առ այս պատասխանի տամ այսպէս.
յայս դէպս ոչ կանոնին եւ ոչ սրբոյ
Հօրն մերոյ միտք այն են, զի սոյնպիսի
յանցանք արտաքոյ խոստովանութեան
յայանիցին. նա մանաւանդ թէ վասն
այսորիկ է, զի կանոնն զայս խորու-
թիւն եզ ի միջի յասել անդ իւրում,
թէ Օրէն է առնել զայս բնդ կնքով
խոստովանութեան կամ գաղանեաց՝
յառաւել միսիթարութիւն իւրաքան-
շիւք ուրուք. որպէս եւ պարզաբար մե-
կին ասացեալ է այս ի կանոնս անդ
գաւառապետին. զի սուրբ Հայրն մեր
մինչ ճառեալ ուսուցանէ անդէն զօրի-
նակ տարոյ եւ առնլոյ զհամար մտացն
խղճի, նախ այսպէս խօսի, թէ իբրեւ
ասիցէ որ, զոր ինչ ասել եւ յայանել
արժան իցէ, յայնժամ գաւառապետն,
թէ պատշաճ համարիցի հարցանել այլ
եւս ինչ, զայս մարթիցի առնել. ապա
ածէ թափէ եւ յայանապէս իսկ ամ-
փափէ գրանն. Այլ չէ պարտ, ասէ,
զայն ամենայն, բնդ որ կարի մարդն
ամաշիցէ, արտաքոյ խոստովանութեան
հարցանել: Զի զայսօրինակ իրս ոչ

միայն արտաքոյ խոստովանութեան խնդրել՝ աւագին կամ հոգեւոր հօրն չէ արժան. այլ եւ ոչ իսկ երբեք պարտին յանձն առնուլ, զի հպատակն արտաքոյ այնր յայտնեացէ նոցա: Յաճուն եւ երկիւղած սկանջք զայսպիսի իրս արտաքոյ խոստովանութեան լսել ոչ ժուժան. վասն այնորիկ լաւ է ի ժամանակ խոստովանութեանն պահել զնոսա: Զնոյն կամի եւ մեծապատիւ Հայրն համօրէն ուխտիս բանիւքն, զոր վերազոյնդ ի մէջ մատուցաք, քանզի իբրեւ վարդապետեաց թէ բարւոյք առնեն նոքա, որ արտաքոյ խոստովանութեան պարզեն զգաղանիս մտաց իւրեանց, ապա ած թափեաց վազվազակի, Բաց յայնց իրաց, որ բուն իսկ ի խոստովանութիւնն պատշաճիցին:

Բ. Արկրորդ տարակուսանքն եւս իմն ծանրագոյն եւ պատիպատու են: Քանզի տացաք իսկ, զոր եւ ի սահմանադրութիւնս² յայտնապէս եւ մեկնագոյնս սուրբ Հայրն մեր թեւազրէ, թէ վասն այնորիկ պարտ է ողջ բովանդակ զխիղճն մտաց առաջի աւագաց մերկանալ, զի այսպէս ազնուագոյնս զիւրեանց հպատակսն ուղղել եւ վարել մարթիցին, իբրու զի զամենայն գաղանիս եւ զճաճուկս նոցա ծանուցեալ գիտեն, եւ զի դարձեալ պատ-

չաճազոյն կարգել եւ սահմանել կարիցեն, որ ինչ կամ առանձինն ի նոցա խնամս, կամ ի տեսչութիւն համօրէն միաբանութեանն օգուտ եւ լաւ իցէ. իսկ այլուտա զայն եւս գրեցաք թէ ըստ պատուիրանի նոցին սահմանադրութեանցն համարձակ է ամենայն ումէք զորպիսութիւն խղճի մտացն անդէն ի խոստովանութեանն ծանուցանել. եւ յայտմ ամենայնէ զհետ զայ, թէ վարչութիւն բոլոր միաբանութեանն եւ առաջնորդաց նորա կախեալ կայ զգիտութենէն, զոր ի խոստովանութեանն բնկալան :

Այս խնդիր եւ դժուարութիւն զբազումս ոչ սակաւ տաղնապէցոյց մինչեւ յայսօր, զի չգիտէին, թէ զինչ կարգ եւ սովորութիւն ի միաբանութեանն կայցէ վասն իրացս այսօցիկ : Եւ յայանութիւն բանիցս, նախ զայս իսկ ասացից. Ընկերութիւնն ոչ միայն ոչ վարէ զիւրան յարսալքինս անդ ըստ գիտութեանն, զոր ի խոստովանութենէն առ, այլ մանաւանդ թէպէտ եւ սմանք յաստուածախօսաց անախ ուսուցանեն, թէ կարող է հայրն խոստովանութեան առանց ինչ մնաս կամ անիրաւութիւն կնքոյն առնելոյ, ուղղել զապաշխարողն այնպէս, զոր օրինակ ի խոստովանութեան լուսւ, բոցց սակայն պա-

տուական շայրն համօրէն ուխտիս մերոյ խտիւ եւ հաստատութեամբ արգելու, զի մի ոք զայս վարդապետութիւն մերոյ աստուածախօսացս բանիւք կամ զբով ուսուցանիցէ, կամ զայն իւիք իրօք երբեք ի կիր արկանիցէ. այլ հարբն խոտովանութեան այնպէս զնայցեն յիրսն լուեալս, որպէս թէ չէին ինչ լուեալ երբեք: Աւ այս հրամանն նորա հաւան է եւ միաբան հասկարտակին եւ վճռոյն զոր Աղեմէս ըքահանայապետն յեա քառամեայ ժամանակի հան վասն իրացս այսորիկ, զոր եւ շայրն Փրանկիսկոս Սուարեան եւ այլք՝ յիշատակեն: Նա մանաւանդ առաւել քան զայս առնէ միաբանութիւնն, քանզի եւ զայնր յայնութեան իսկ զկնիք, որ արտաքոյ խոտովանութեան զխղճի մտացն լինիցի, այնպէս խտիւ եւ ճշդիւ պահել հրամայէ, որպէս եւ ի վերոյն ասացաք: Արդ եթէ յիրսն, որ արտաքոյ խոտովանութեան ծանիցին, այնչափ զգուշութեամբ եւ ծածկելով զնայցէ, ապա քանի զգուշութիւն համարիցիս թէ յայնս առնիցէ, որ ի խոտովանութիւն անկ իցեն, զի մի դառն ինչ եւ ասելի այն գործիցի եւ կամ տաճարակապտութեամբ իւիք նուիրական եւ սուրբ կնիքն լուծանիցի:

Գ. Այլ զի բանին, յորում առաւել
 գծուարութիւնն է, առնիցեմ պա-
 տասխանի, ասեմ դարձեալ. թէ շէք
 ինչ բնաւ չար յայնմ, եթէ հողեւոր
 եւ ներքին առաջնորդութիւն ոգւոց
 ըստ գիտութեան խոստովանութեանն
 լինիցի, այլ մանաւանդ թէ այս՝ մին
 ի մեծամեծ պտղոց եւ ի շահից է, որ ի
 խոստովանութեանէն ծնանիցի: Զի որ-
 չափ յատակադոյն զամենայն վէրս եւ
 զախոս եւ զհիւանդութիւնս հօրն խոս-
 տովանութեան ոք յայտնիցէ, գոյնչափ
 առաւել սա կարող լինիցի իբրեւ բժիշկ
 ինչ ոգւոց՝ նմա ազնուադոյն դեղ պաշ-
 տել, եւ դարմանս գիպողադոյնս մա-
 տուցանել, միանգամայն եւ խրատել
 զնա թէ սրպէս առ յապայ վարել եւ
 գնալ պարտիցի. եւ այս այնպէս իսկ
 ճշմարիտ է, մինչ զի Աղեքսանդր Գ
 Քահանայապետ վասն առաջնորդելոյ
 եւ ուղղելոյ միայն զհօգիս ի ճանա-
 պարհս փրկութեան եւ ըստ պատշաճին
 խնամ՝ նոցա տանելոյ, հրամայեաց՝ լսել
 զխոստովանութիւնս նա եւ մարդոց
 շարաց եւ անօրինաց, որ արձակման
 ընդունելոյ շիցեն արժանի, այնու զի
 շառնուն յանձն պնդել զանձինս եւ ի
 բաց կալ ի մեղանշելոյ, եւ ոչ ճշմար-
 տիւ զգաստանալ ի մաի եղեալ են.
 որոց թէպէտ եւ չէ պարտ տալ զար-

ձակումնն, սակայն խրատ տայ նոցա քահանայապետն, զի գտնէ առ Հայրն խոստովանութեան երթիցեն, եւ գամնայն մեղս եւ գշարիս բովանդակ կենացն խոստովան լինիցին, նոյնպէս եւ զգուզնաբեայ պատրաստութեանն, զոր վասն խոստովանութեանն առնիցեն, տացեն զհամար: Պատուէր հրամանի գնէ եւ ի վերայ հօրն խոստովանութեան, զի զնոսա զորոց փրկութենէն շղուցէ ինչ յոյս, բազում մարդասիրութեամբ ընկալեալ լուիցէ, որով եւ առաւել քան զամենայն՝ կենարար խրատ եւ օգտակար դարման թելադրիցէ նոցա. զի թերեւս կակղանայցէ սիրտ նոցա այսու պայմանաւ, եւ զրնու պատճառս մեղաց յանձանց ի բաց մերթիցեն. եւ այն վճարումն սակաւ գործոց բարութեան եւ խոնարհութեան, զոր հրաման առին կատարել, իցէ թէ յորդորեալ ամիցէ եւ զԱստուածութիւնն զլխովին, զի բանայցէ զաշս նոցա, եւ ապա ուրեմն թափիցեն զանձինս ի մեղաց եւ սկսանիցին բարւոյր եւ բատ պատշաճի խոստովան զմեղան լինել: Իսկ արդ զողիսն բատ զխտութեան խոստովանութեանն յերիւրել ուղղել ոչ նոր ինչ է եւ անընդեւական, այլ բնտանի եւ կանխակալ սովորութիւն յեկեղեցւոջ Աստուծոյ:

Գ. Յորժամ սուրբ Հայրն Իգնատիոս⁵ բովանդակ ընկերութեանն, զորոյ Տիմունս ինքն իսկ արկեալ էր, միանգամ եւ երկիցս առաջնորդ ընտրեցաւ միաբան Տաւանութեամբ Տարցն առաջնոց, ըստ իւրում կարի ընդդէմ դառնայր ընտրութեանն. քանզի ասէր իսկ, թէ շեմ ատակ, շեմ բաւական առ այնպիսի գործ պաշտաման. սյլ ամենեքին կային ստիպէին զնա, զի յանձն առնուցու նա զայս բեռն. ասնն, զայս թէ ի բաց թօթափել կամիցիս, կամաց Աստուածութեանն դիմադարձ գտանիս, իբր զի այն կամք նորա շատ իսկ եւ բաւական յայտ առնի յընտրութենէն որ այսպէս միաբան Տասարակաց Տաւանութեամբ եղև. ապա իբրևէ շինէր Տարթ խոնարհեցուցանել զնա եւ ածել ի Տաւան, ամենեքին զիջին անսացին Տնարից ինչ, զոր ինքն երանելին իմացեալ եզիս. Ես, ասէ, զայս ամենայն Տաւասացից եղից ի ձեռս քահանային, որում խոստովան լինիմ զմեզս իմ. զՏամբէն մեզս բովանդակ կենաց իմոց նմա յայտ արարից, եւ զվատթար վատթար ախոսս եւ զյօժարութիւնս իմ, գտկարութիւնս իմ եւ զհիքրութիւնս, զանցեալսն եւ զառժամայնս, զհոգեւորսն եւ զմարմնաւորս պարզեցից առաջի նորա. եւ եթէ նա ոչ ինչ

խափան համարեալ զայս ամենայն ,
 տակաւին յանուն Տեառն մերոյ Յիսուսի
 Քրիստոսի հրամայիցէ ինձ կամ իրաւ
 սայցէ բանալ յուս իմ զայս յաղթ
 բեռն , մտադէւր անսացից նմա : Երբե-
 այս այսպէս լինէր , ապա մեկնէր միայ-
 նանայր եւ ամփոփէր զմիտան աւուրս
 ինչ . անդ խստապփան լինէր զամենայն
 մեղս վարուց իւրոց առաջի առն միջ
 Թէոփիղոս անուն , որ երեւելի էր սրբ-
 բութեամբ , եւ էր նա ի տանէ անախ
 կարգի Աբրանեւոյն Փրանկիսկոսի : Ի
 կատարել իրացն , հարցանէր Բզնատիոս
 ցայրն . կամի՞ս , աւէ , արդ , զի առնու-
 ցում յանձն զայս բեռն առաջնորդու-
 թեան : Իսկ նա վաղվաղակի մատուցեալ
 թեւաղիր լինէր եւ հաւանեցուցանէր
 զնա , զի առնուցու յանձն . զի եթէ
 այսմ ընտրութեան , աւէ , հակառակ
 կաս , Հողւոյն սրբոյ հակառակ կայցես :
 Հաճեցաւ անսաց իրատու նորա Բզնա-
 տիոս , եւ այնպէս եմուտ ի պաշտօնն ,
 զոր դնէին ի վերայ նորա :

Արդ զայս իմն հարցից եւ . ո՞վ որ ,
 թեպէտ եւ իցէ թէ ի կապուտակ
 ժանկարէր թոյնս նախանձու համա-
 կեալ իցէ , զայսր գործոյ երանելոյ
 Հօրն ձախող բանիւք խօսել ժպրհիցի
 պարտաւանս ինչ եղեալ նմա , կամ առել
 թէ կերպարանաւոր նենգութիւն թա-
 քուցեալ դարանեալ կայր ի նմա : Ար-

դարեւ թուի ինձ, թէ ոչ զք դասնիցի,
որ եւ բան մի անգամ խօսել զնմանէ
յանգզնիցի, եթէ ոչ թերեւս ի դովել
զնա. վասն այսորիկ եւ ի պատմու-
թեան անդ վարուց նորա այս իբրեւ
մեծարոյ ինչ եւ պատուական վիպի:
Արդ ընդ ճանապարհ, ընդ որ զուրբ
Հայրն մեր, զգլուխ եւ զճաստաաիչ եւ
զառաջնորդ կարգի կրօնաւորութեան
մերոյ առաջնորդեաց ած Տէր, ընդ նոյն
եւ զմեզ, որ նորա սրդիք եւ աշակերտք
եմք, ասնել ուսոյց նմա: Աւասի նա
ինքն է, որ առաջի դնէ մեզ զայս, զի
ընդ կնքով խոստովանութեան կամ
զազանեաց զամենայն միտութիւնս եւ
զյօժարութիւնս մեր, զբիծս ախտից,
զկարիս, եւ միանգամայն ասել, զընա-
պակասութիւնս եւ զթերակատարու-
թիւնս մեր բացցուք աւագին, որպէս զի
այսու պայմանաւ ընդ ճանապարհ քա-
ջութեան եւ կատարման, զոր յանձն
առեալս եմք, լաւ եւս առաջնորդել
մեզ կարիցէ աւագն:

Ե. Այլ արտաքին եւ քաղաքային
կարգ տեսչութեան միաբանութեանն
ոչ է բնաւ եւ ոչ իսկ մարթի թէ իցէ
բոս գիտութեան խոստովանութեան.
Բայց կարի յոյժ պատշաճ է, նա բա-
զում անգամ եւ կարեւոր իսկ, զի հո-
գեւոր եւ ներքին սեղգութիւն սղւոյ
ընդ ճանապարհ խոստովանութեան

այնպէս, որպէս ասացաքս, լինիցի :
 Ըստ այսմ օրինակի տեսանեմք, զի յե-
 կեղեցւոջ Աստուծոյ այս սովորութիւն
 յամենեցունց առ հասարակ պահի .
 քանզի յորժամ յերկրայս ոք եւ ի
 վարանս գտանիցի եւ շղիախցէ թէ
 զխարդ յայս ինչ կամ յայն իրս գնալ
 պարտիցի, երթայ ընարէ քահանայ զօմն
 խմաստուն եւ գիտուն, եւ նմա անդէն
 ի խոստովանութեանն կամ ընդ կնքով
 գաղանեաց, որպէս զխարդ առաւել
 մխիթարութեան իւրում անձինն թուի-
 ցի, զքնաւ զործոյն սայ զհամար, զի
 խորհուրդ եւ օգնութիւն առնուցաւ ի
 նմանէ ի կարգել զիրս իւր : Ապա ա-
 բեմն այս միայն է զոր կամի սուրբ
 Հայրն մեր, մինչ ասէն թէ կարող է
 այր իւրաքանչիւր յայտ առնել զխիղճ
 մտաց իւրոց ի խոստովանութեան, եթէ
 այսու օրինակաւ աւելագոյն ինչ սփո-
 փութիւն գտանիցէ : Ամին իրի ոչ ուղ-
 զիչք, ոչ ուխտաւորք, ոչ ուսուցիչք,
 եւ ոչ այլ ինչ պաշտօնեալք կրտսրա-
 գոյնք կարգին ինչ ի միաբանութեանն
 կամ յաստիճանէ պատուոց իւրեանց
 անկանին ըստ գիտութեանն, որ ի խոս-
 տովանութենէն զայցէ. զի այս, մա-
 նաւանդ թէ եւ խորհել իսկ այնպիսի
 ինչ, մխրութիւն մեծ էր :

2. Այլ պարտ է ծանուցանել աս-
 անն ինչ մի, որ արդարեւ արժանի իսկ

է ծանուցանելոյ, զի հնար է թէ այնպիսի պատրաստութիւն յոք գտանիցի, եւ այնպէս իսկ յամենայն կողմանց շուրջ եկեալ ինքն դիպիցին, մինչեւ իշխանութիւն լինել իւրաքանչիւր քահանայի, որոյ առաջի խոստովանութիւնն լինիցի, բռնադատել զայնպիսին եւ պարտիս ի վերայ դնել ի խղճէ մտացն եւ մեղօք շափ, զի երթեալ յստակամիտ մտօք ազդ առնիցէ աւագին շկարդել զնա յայսպիսի պաշտօն, շառաքել յայն նիշ տեղի, ազատել զնա յայս ինչ գիպաց մեղանշելոյ, ցուցեալ նմա եւ զպատճառս իրացն եւ զյայտնի վտանգն, որ պատրաստականիցէ հասանել ի վերայ նորա վասն տկարութեան իւրոյ: Խնդրեմ արդ. միթէ մարթի ինչ էր առաջի դնել այսպիսում ումեք եւս լաւագոյն ինչ եւ պատուականագոյն վասն անձին նորա քան զհաւանեցուցանել, զի երթիցէ աւագն եւ զիրսն նմա ի խոստովանութեան յայտ առնիցէ. զի յայնժամ մարթի աւագն աւելագոյն խնամ տանել եւ նորա եւ համօրէն միաբանութեան պատուոյն, զերծուցանել զնա յայնպիսի մօտաւոր փոստակար պատճառաց, եւ ոչ արկանել ինչ զնա ի վտանգս, որ ի վեր եւ առաւել քան զնորա զօրութիւն իցեն. որով եւ սա թիկունս օգնականութեան իւրում

անձինն դատնէ, եւ խայտառակութեան
մտաւոր վտանգին դարման եւ խափան
առնի: Եւ այսմ ամենայնի, զոր աւագն
առնէ յայնժամ, ոչ միայն անսոյ եւ
հաւանի հպատակն, այլ եւ ազաշէ
պաղատի, զի այնպէս լինիցի, քանզի ի
չա՛հ մեծաշա՛հ դառնան նմա այն ամե-
նայն: Եւ դարձեալ է երբեք, զի ոչ
դիտէ որ յայտնապէս թէ մտանիցէ ի
վտանգս եթէ ոչ, սակայն վարանի իմն,
երկնչի եւ տարակուսի. արդ ոչ սակաւ
հանգիստ եւ սխալութիւն սմա բերիցէ
երթալ մերկանալ աւագին զտարակու-
սանս եւ զգժուարութիւնն, եւ զանձն
ողջոյն տալ ի ձեռս նորա: Զի եթէ
տակաւին ի նոյն գործ զնա կարգիցեն,
յայնժամ վտանգ մնասուն որ անտի
դայցէ, ոչ նմա ինչ համարիցի, զոր
օրինակ համարէր նմա, թէ շէր նորա
զանձն յայտ արարեալ, այլ ամենայն ի
գլուխ աւագին իջանիցէ: Աստուած
իսկ ինքնին ընթացակից նորա հնա-
զանգութեանն լինիցի, եւ յաւելուցու
նմա զօրութիւն բաւական, զի զայն որ
եղանն ի վերայ նորա, ըստ պատշաճի
մծարիցէ, որովհետեւ արար զայն, որ
ինչ ի նմանէն կուսէ պարան էր լինել:

Է. Ասեմ դարձեալ երրորդ անգամ,
զի թէպէտ եւ համարձակ թողեալ է
իւրաքանչիւր ումեք ի կանոնէ անդէն ի

խոստովանութեանն տալ զՏամար մը-
տացն խղճի, այլ լաւ եւս է եւ առաւել
զովքի արտաքոյ այնր տալ, որպէս եւ
ի վերագոյնդ ազդ արարաք⁶: Եւ զի
զայս ամենեքին քաջ իսկ ծանուցեալ
գիտեն, նմին իրի որ ազնուագոյնն է,
զայն իմն ընտրել կամին առ հասարակ,
այն ինքն է, արտաքոյ խոստովանու-
թեան տալ զՏամարն: Եւ իրբեւ այս
այսպէս լինիցի, ամենայն խոչք եւ
խութք ի բաց բառնին, եւ փակի մուտ
եւ ճանապարհ քրթմնջելոյ եւ բնաւ
կասկածանաց, որ մարթէին ի վեր
երեւել պատճառանօք, որպէս թէ աւ-
ագքն ըստ լուելացն ի խոստովանու-
թեան զՏնազանդեալսն վարիցեն .
այնու զի բազումք արտաքոյ խոստովա-
նութեան զխղճի մտացն տան զՏամար:
Մանաւանդ թէ ոչ ոք ուրեք գտանիցի,
թէպէտ թերակատար եւս իցէ, որ ի
գիպուածին զորոյ զՏամարն ի խոստո-
վանութեան կամիցի տալ, որպէս յա-
ռաջին տարակուսանան անդ ասացաք,
ոչ ինդայցէ, նա եւ ինքնակամն եւս
ինդրիցէ, զի աւագն առ ի բարւոք
ինամ տանելոյ անձին նորա, եւ զամե-
նայն պատճառս մեղաց ի բաց բառնա-
լոյ, եւ առ ի շղենելոյ զնա ի վտանգս ինչ,
վարիցի բնդ նմա ըստ գիտութեանն
զոր ի խոստովանութենէն ընկալաւ .

այլ այնպէս զի եւ ոչ մի ինչ վնաս
անտի դայցէ նմա, բայց շահ միայն.
Եւ զի դարձեալ այլք ոչ ինչ իրա-
գէտ իւրում պակասութեանն կամ
թերակատարութեան լինիցին: Քանզի
եթէ այս օրինակ պահիցի, յայնժամ
ոչ միայն նուազութիւն ինչ կամ սոյժ
ոչ հասանիցէ նմա, այլ մանաւանդ
յաւելուած. նա եւ զուազն ինքնին
գլխովին բռնադատիցէ իմն, զի վասն
այսորիկ առաւել եւս հոգաբարձու-
թիւն ունիցի զպատուոյ նորա: Աւտի
յայտ է, թէ Ընկերութիւնն եւ ոչ
զհոգեւոր եւ զներքին տեսչութիւնն
հոգւոյ բստ գիտութեան խոստովա-
նութեանն վարէ, թէպէտ կարող էր
օրինօք եւ սրբութեամբ զայս առնել,
զորօրինակ ասացաք, այլ բստ այնմ
եւեթ, զոր արտաքոյ խոստովանու-
թեան ծանեաւ, ուզիլ զհոգիսն: Այսն
զի համօրէն աշակերտք նորա զհամար
այնր ամենայնի, որ յատեան խոստո-
վանութեան պատշաճ իցեն, արտաքոյ
այնր առ ախորժեն եւ խնդան բնդ-
այն, զի այնպէս աւազքն համարձակ
եւ առանց ինչ ակն ի խոստովանութե-
նէն ամերկոյ մարթիցին առաջնորդել եւ
օգնել նոցա ի շաւիղս կատարմանն:

Ը. Օչոյս վարդապետութիւն եւ
սուրբն Բոնաւենտուրա ? յայնմպէս

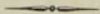
աւանդէ, եւ ուսուցանէ թէ ըստ եւ պատշաճ է, զի զԻւրաքանչիւր հպատակաց զխիղճ մտաց եւ զմիտութիւնս եւ զբարս ծանուցեալ գիտիցէ աւագն. գարձեալ տեղեակ իցեն, ասէ, մարմնաւոր եւ հոգեւոր զօրութեան նոցա, զի զայս օրինակ զամենեւին աղնուագոյնս ուղղել եւ վարել կարիցեն, ըստ շափոյ զօրութեան իւրաքանչիւր բաշխեալ եւ եղեալ զբեռինս պաշտամանց. զի ոչ եթէ ամենայն որ ամենայն ինչ անխափր եւ հասարակ բաւական է: Եւ յայս միտս պատշաճեցուցանէ զայն բան, զոր ի գիրս Թուոցն ընթեռնումք, թէ՛ «Մհարոն եւ որդիք նորա մտցեն ի ներքս եւ կարգեսցեն զգործսն եւ բաժանեսցեն իւրաքանչիւր ըստ իւրում բեռին»,⁸: Մհարոն, ասէ, եւ որդիք նորա առակ օրինակի. էին առաջնորդաց եւ աւագաց մեծաց եւ փոքունց. սոցա պարս եւ պատշաճ է մտանել յանմուտսն, ի ներքինս եւ ի ծածուկս հնազանդելոցն. գիտել տեսանել զԻւրաքանչիւր ուրուք զառաքինութիւն, զոյժ եւ զկարողութիւն. զի այսպէս այլ եւ այլ պաշտամունս եւ զգործս եւ զսպասս վանացն «Իւրաքանչիւր ըստ իւրում կարի»,⁹ բաշխել եւ աւանդել մարթիցին:

Ճ Ե Ռ

Ո Ի Թ Ե Ր Ո Ր Գ

Վ Ե Ս Ն

ԵՂՏԱՅՐԸԿԱՆ ՅԱՆԴԻՄԸՆՈՒԹԵԱՆ

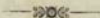

Ն Ա Ռ

Ո Ի Թ Ե Ր Ո Ր Գ

Վ Ա Ս Ն

ԵՂԲԱՅՐԱԿԱՆ ՅԱՆԴԻՄԱՆՈՒԹԵԼԱՆ

Գ Լ Ո Ի Խ Ա

Թէ յանդիմանութիւնն շնորհ է սիրոյ եւ թէ
սիրտէ շնորհ եւր թորութիւնն է ի սիրտ:

Ա. ԲՍՏ վճռոյ պատգամին երանեւ-
լոյն Բեանարդոսի¹, յայտական նշա-
նակ է թէ Աստուած իբրեւ զորդիս
սիրէ զմեզ, յորժամ յանդիմանէն զմեզ,
եւ ընդ պատժովք պատուհասից ար-
կանէ: Ահայէն այսմ բազում ուրեք եւ
զիրք սուրբք. քանզի ասէ իսկ Զգօնու-
թիւնն. «Զոր սիրէ Տէր, խրատէ,
տանջէ զամենայն որդի, զոր ընդունի»²:
Եւ սուրբն Յովհաննէս ի յայտնութեան
լուաւ, թէ «Ես զոր սիրեմ, յանդիմա-
նեմ եւ խրատեմ»³. զնոյն ի մէջ բերէ
եւ Առաքեալն Պաւղոս. «Զոր սիրէ Տէր,
խրատէ, զանալից առնէ զորդի, զոր
յակն առնու. զի սիր որդի է, զոր ոչ
խրատիցէ հայր»⁴: Ասան այսորիկ ու-

սուցանեն մեզ Հարք սուրբք, թէ մեծ
 իմն երախտիք եւ շնորհք Աստուծոյ են,
 թէ երբեք երբեք պատուհասակոծ ի
 նմանէն լինիցիմք, եւ յուզեալ տաղ-
 նապիցիմք անդէն ի ներքս ի սաստիկ
 խղճէ եւ ի խիթէ մտացն, եթէ ուրեք
 մեղիցեմք կամ ի թերախտարութիւն
 ինչ անսաստեալ վազիցեմք: Այս մեկին
 բնծայութիւն սիրոյ Աստուածութեանն
 է, յորմէ եւ դիւրաւ ի միտ առնուցուս,
 թէ յընտրելոցն համարի ես, այնու՝ զի
 ոչ բառնայ թողու զքեզ, այլ սովին
 ներքին ազգարարութեամբ առ ինքն
 կոչէ եւ հրաւիրէ զքեզ: Այլ յորժամ
 ոչ ըստդտանիցեն զքեզ միտք քո, ոչ
 դու սրտառուչ սրտաբեկ լինիցիս եւ
 ոչ իսկ Աստուած հարուածովք ինչ
 պատուհասիցէ զքեզ, յայնժամ, ասեն
 նորին Հարքն, յայտնապէս իմացիս
 թէ ցասուցեալ է քեզ Աստուծոյ եւ
 դարձուցեալ զերեսս իւր ի քէն. եւ
 այս մին ի սաստիկ եւ ի մեծամեծ պատ-
 ժոց է, զոր կարիցէ նա ածել ի վերայ
 մարդոյ ի կեանս յայս: Ի հաստատու-
 թիւն բանիցս ասացելոց զՆզեկիկէլ ի
 մէջ մատուցանէ երանելին Բեռնարդոս.
 «Նւ արձակեցից, ասէ Տէր, զսրտ-
 մտութիւն իմ ի վերայ քո, եւ բարձցի
 նախանձն իմ ի քէն, եւ հանդեպց եւ
 ոչ եւս բարկացայց»⁵: Այս բարբառ

այնք բարբառոյ զուգական է, զոր իբրև
անհնարին պատիժ պատուհասի սպառ-
նացեալ Տեառն, ասէր ի բերանոյ
Եսայեայ, թէ «Երդուայ չբարկանալ
եւ շտասանլ քեզ»,⁶ զորոց զայս ձև
օրինակի բանից գրէ նոյն Արանելի.
Տեսանես, ասէ, զի յորժամ չբար-
կանայ, յայնժամ առաւել բարկանայ
Աստուած: Արդ եթէ թող լիք զքեզ
նախանձն եւ սէր, ոչ եւս արժանի սիրոյ
լինիցիս, դու որ անարժան պատուհա-
սից համարեցար. վասն զի զայս հան-
գէս մարդասէր խնամոց եւ բարեկամու-
թեան այնոցիկ եւեթ զորս սիրէն, ըն-
ծայեցուցանել սովոր է Աստուածա-
կանն:

Իսկ արդ զորօրինակ ի կշտամբել
զմեզ Տեառն յայտ առնի թէ որպէս
որդիք սիրելիք այնպէս հաճոյ եմք նմա,
բոս նմին նմանութեան եւ աւագ որ
առաւել քան զամենայն ցուցանէ զիւր
սէրն զոր բնդ հնազանդելոյն ունի, յոր-
ժամ ի սուրբ սիրոյ ուղղէն եւ յանդի-
մանէ զնա, եւ զպակասութիւնս որ
նշմարին ի վերայ նորա, ազդ առնէ նմա,
զի մերկասցի եւ ի բաց թօթափեսցէ
զնոսա յանձնէ իւրմէ: Որպէս եւ Իմաս-
տունն ասէ. «Ղաւ է, ասէ, յանդիմանու-
թիւն յայանի քան զսէր ծածկեալ»,⁷
Ապաքէն խոստովանել խոստովանիմ

Թէ բարւոյք է սէրն ծածուկ եւ ներքին
 գութն, զոր յիմ վերայ ունիս, բայց
 այն քեզ բարւոյք է միայն, զի սա-
 կաւ իմն օգտէ ինձ, Թէ ոչ եւ արտա-
 քուստ արդեամբք յայտ արարեալ ցու-
 ցանիցես զնոյն: Այլ յորժամ սէր աւ-
 ազին ցայն վայր հասանէ, մինչեւ յուշ
 առնել ինձ, զի ուղղեցից զյանցանս
 զոր եւ Թերեւս ոչ տեսանէի կամ ոչ
 համարէի Թէ յանցանք իցեն. արդարեւ
 այս սէր մեծ եւս է եւ ինձ կարի իմն
 օգտակար եւ շահաւէտ, քանզի է սէր
 արդեամբք իրացն յայտ յանդիման ցու-
 ցեալ, սէր ճշմարտիւ հօր որ վասն բա-
 րեաց որդւոյ իւրոյ մեծաւ փութով ջա-
 նայցէ: Չի եթէ վերակացուն զքեզ
 իբրեւ զորդի ոչ սիրէր եւ ընդ քո բա-
 րութիւնդ եւ ընդ հոգեւոր յառաջա-
 դիմութիւն քո ինչ ոչ ցանկայր, եւ
 ոչ իսկ յանդիմանէր զքեզ, եւ ոչ
 զվրէպոզ եւ զԹերութիւնս քեզ զգա-
 ցուցանէր: Այսպէս եւ հայր ոք, յոր-
 ժամ տեսանիցէ զորդի իւր, զի մեղանչէ
 կամ ինչ մի պարսաւանաց արժանի
 գործիցէ, վազվազակի արագ արագ
 պատժէ եւ պատուհասէ զնա, այնու
 զի որդի նորա է եւ իբրեւ որդւոյ դո-
 րովալիւր գիրկս արկանէ նմա, եւ ցանկայ
 զի այր կատարեալ եւ լաւ ելանիցէ նա.
 այլ զնա որ իւր որդի չէ, Թէպէտ եւ

տեսանիցէ զի մեզանչէն, սակայն անպատիժ թողու անցանէ, ոչ սողաանէ եւ ոչ յանդիմանէ զնա, այնու զի ոչ է նորա որդի. նա եւ ասիցէ իսկ. թող Հայր նորա հոգասցի զնմանէ, եւ քաջ խրատիցէ զնա. ինձ չէ պէտ զայնմանէ, ինձ չէ անկ:

Բ. Վարձեալ ոչ միայն ցուցանէ այսու աւագն, թէ իբրու որդի սիրէ զքեզ, այլ թէ եւ հաւանեալ այնպէս է ինքն ի միտս իւր, եթէ եւ դու ըստ նմին օրինակի իբրեւ զհայր սիրես զնա, եւ միանգամայն համարիս թէ սէր եւ դուժ ունի նա ընդ քեզ, եւ թէ վասն ջերմաջերմն աղեաց իւրոց, վասն հայրական գորովոցն եւ վասն յորդ խնամոց, զոր ընդ քո օգուտդ եւ ընդ փրկուիւթիւնդ ունի, աղդէ քեզ նա զայս ամենայն: Յայսր վերայ եւ զայն իսկ յայտ առնէ վերակացուն ի յանդիմանել իւրում, թէ առաքինի քաջ եւ խոնարհ համարի զքեզ, որպէս զի եւ զնորա խրատելն եւ զուզղել յօժարութեամբ եւ ի բարւոք միտս ընդունելոց իցես. ապա թէ ոչ եւ կշտամբէր ըզքեզ ոչ բնաւ:

Գ. Օսորին հակառակն յորժամ այսպիսի ինչ պարզութեամբ եւ յստակութեամբ ոչ զնայ ընդ քեզ աւագն, եւ ոչ զթերութիւնսդ որ գտանին ի

քեզ եւ զոր այլք տեսեալ պարսաւեն
 ի վերայ քո, յիշեցուցանէ ինչ քեզ,
 այն վասն այսորիկ լինիցի, զի ոչ որ-
 սէս որդի սիրէ զքեզ, կամ ճանաչէ,
 թէ ոչ հօր օրինակ սիրի ի քէն, եւ
 կամ համարի թէ ոչ բաւական առա-
 քինութիւն է ի քեզ առ ի զկշտամ-
 բանս եւ զխրատ մտադիւրութեամբ ըն-
 դունելոյ: Այս ամենայն ի նուազու-
 թենէ սիրոյ եւ մեծարոյ կարծեաց է,
 զի չէ եւ չիք անդ սէր ճշմարիտ: Թե-
 բեւս արտաքուստ արտաքս ճշմարիտ
 ինչ երեւիցի, բայց արդեամբք ոչ է
 նոյնպիսի, այլ պաճուճեալ եւ կեր-
 պարանաւոր միայն: Չինչ օգուտ քեզ
 արտաքին սէրն եւ մեծարանքն լինի-
 ցին, եթէ ի ներքս ի սրտին յայս ինչ
 կամ յայն իրս թերակատար եւ արա-
 տաւոր զքեզ հաշուիցի, եւ ոչ համար-
 ձակիցի ազդ առնել քեզ զնոյն: Այս
 է նենգութեամբ եւ կեղծեօք զնալ,
 այլ ինչ ի խորչս սրտին թաքուցանել
 եւ այլ ի վերին երեսս ցուցանել, այլ
 իմն արտաքուստ եւ այլազգ ինչ ի ներ-
 քուստ յայտ արարեալ: Այս օրինակ
 վարելոյ եւ խօսելոյ՝ աշխարհականացն
 է, զի նոքա զոր ինչ ի միտսն ունին
 չիշխեն մերկազլութի ազատագէժ առանց
 պաճուճանաց բարբառել, այլ այլ ինչ
 արտաքոյ կերպարանին, եւ այլ իմն ի

Ներքո ի սրտին մթերեալ պահէն :
 Այլ թէ այնպիսի ինչ զնացս գնայցեն
 ընդ քեզ , վանականդ , դու ինքնին
 պատճառք իրացն ես : Քանզի բռնա-
 դատես իմն զաւագս քո , զի քաղցրա-
 բան բանիւք ողբանօք դբուաախս տայ-
 ցեն քեզ եւ գործոց քոց , եւ պատճա-
 աիցին իմն եթէ բարւոք միաս ունին
 զիրաց քոց , այլ ի ներքուստ այլազգ
 իմն խմանան , ըստ նմանութեան բանից
 մարգարէին որ ասէ , թէ «Վահուղ էին
 բանք նոցա քան զձեթ , եւ ինքեանք
 որպէս սլաք»⁸ . նոյնպէս «Բերանօք իւ-
 բեանց օրհնէին եւ սրտիւք իւրեանց
 անիծանէին»⁹ . դարձեալ «Ղեզուօք իւ-
 բեանց նենդաւորք եղեն»¹⁰ . եւ «Թոյնք
 իծից ի ներքոյ շրթանց նոցա»¹¹ :

Այլ աղաչեմ եւ փարելի առնեմ ,
 ի բաց լիցին սոյնպիսի մեղմեխանք ի
 վանորայից . պարտ եւ պատշաճ է , զի
 բնաւ ամենայն ինչ պարզ եւ յստակ եւ
 մեկին լինիցի անդ . քանզի ընկերսի-
 բութիւնն եւ ընդ եղբարս միաբանու-
 թիւն , զոր յանձն առեալս եմք , չկարէ
 այլում իմիք հանգարտել տանել : Գի-
 ցուք գրեացուք , թէ էր իմ ինչ թե-
 բութիւն մի եւ կամ բազում , զոր ես
 թերեւս ոչ տեսանիցեմ , եւ ոչ բիծ
 երբեք համարիցիմ , նա եւ ոչ թէ
 այլք նշմարիցեն , զմտաւ ինչ ուրեք

ածից. իսկ աւազն ծանիցէ զնոսին եւ զայն եւս գիտիցէ, զի այլք գայթաղին իմն եւ քրթմնջեն ընդ այն. այլ շիցէ դք, որ զայս ամենայն յուշ առնիցէ, եթէ ոչ հեզ եւ համբոյր զանձնդ ընծայեցուցանիցես. քանզի էր վասն զուր տարապարտուց զատելութիւն այլոյ յանձն իւր կորզիցէ: Բայց հաւատասջիր, զի այն չէ ինչ սէր, յորժամ սոյնօրինակ վարեալ դք լռիցէ. զոր բարւոյք յայտ արարեալ ցուցանէ եւ երանելի Հայրս մեր Փռանկիսկոս Բորդեան¹², զի ասէ բայ. [Թէ քո, ասէ, շրջեալ իմն եւ յետս ընդդէմ զպարեզօտդ էր զգեցեալ, [Թէ մրեալ գէմք երեսացդ էին, ապաքէն կարի մեծապէս հաճոյ լինէր քեզ, որ եկեալ զիրան ազդ առնէր, նա մանաւանդ շնորհս եւս այնպիսումն ունէիր. այլ նմին հակառակ դժկամակ իմն լինէիր եւ [Թըշնամանս քեզ համարէիր, եթէ տեսեալ ուրուք՝ քեզ ինչ ոչ զգացուցանէր: Արդ եւս առաւել զնոյն արժան է առնել ի [Թերութիւնս եւ ի բիծս սգւոյ, ընդ որ մեր եղբարքս գայթաղիցին:

Գ. Ասան այսորիկ իբրեւ մեծ իմն երախտիս զրեւ պարտ է մեզ, [Թէ ի սիրոյ եւ յեղբայրսիրութենէ զայսպիսի իրս մեզ դք յիշեցուցանիցէ. եւ քան-

զի յուրազոյն իմն գութ ունիմք ընդ անձինս մեր, բազում անգամ զմեր պակասութիւնս ոչ նկատեմք եւ ոչ վարկանիմք իսկ թէ այնպիսի ինչ իցեն. վասն զի խնամքն զոր զմէնջ ունիմք, եւ անձնասիրութիւն շրացուցանեն զմեզ: Զի զորօրինակ յորդ եւ յորն սեր մօր ընդ իւր որդին, զտղեղն՝ զեղեցիկ եւ զմթինն՝ պայծառազոյն երեւեցուցանէ. ըստ նմին օրինակի եւ ոչ մեզ պակասեն ինչ ուրեք ազգի ազգի բնծայութիւնք եւ պաճուճեալ պատճառանք առ ի զմեր յառութիւնս գունաւորեալ պատրուակելոյ: Յայս սակաճարտարապետք փիղիսոփայից զայս երեւելի ինչ ի մէջ բանից իւրեանց հաստատեալ եղին. թէ Աչ որ ուրեք դատաւոր քաջ իւրոյ անձինն լինիցի: Եթէ ի քաղաքս զդատաւորէն, որ միում ումք ի դատ մտելոցն առաւել զօրաւիզն եւ բարեկամ իցէ, կասկածիցեն, քանի՞օն եւս մարդ, որ այնպէս անձնասէրն է, կարծական եւ կասկածելի իցէ ի դատաստանս անձին իւրոյ: Բայց ո՛ր եւ պէտ այլ որ, այնու զի ազատ յամենայն կարեաց ընդ մեր իբս նայի, յատկազոյնս նշմարէ զթերութիւնս եւ զվրիպանս մեր, վասն այնորիկ եւ դատաւոր ազնուազոյն նոցունց լինի. հանդերձ այսու որպէս ի բա-

նից կարգի է ասել, Աշք շորք առաւել
քան զերկուսն տեսանեն:

Ե. Պարտ է մեզ, ասէ Պղուտար-
քոս¹³, թշնամի զոմն բազում սսկւով
ստանալ, այնու զի մեծ շահ օգտի ի
թշնամութենէ ուրուք մարթ է ժա-
ռանդել: Զի թշնամիքն եւ յիմարք
զճշմարիտս բարբառին մեզ: Զի՞նչ այլ
ինչ քո բարեկամքդ առնեն այսօր, ե-
թէ ոչ, նստին եւ ողորեն զքեզ եւ
պաշտօն առնելոյ վասն ասեն, թէ ոչ
ինչ բնաւ պակաս է ի քէն, այլ ամե-
նայն ինչ կատարեալ է ի քեզ. թէ-
պէտ եւ չիցէ ինչ, որ նոցա լաւ թուի-
ցի: Է է արդարեւ կարի շատ այս սու-
տակասպասութիւն յաշխարհի անդ.
այլ մի թողցէ Աստուած, զի եւ ի վա-
նորայս սպրդեալ մտանիցէ: Այնչափ
մեր ունայնութիւնս է, զի մտադեր
յօժարութեամբ նստիմք եւ ունկնդիր
լինիմք այսմ ամենայնի. նա մանաւանդ
որ վատթարագոյնն է, հաւատամք իսկ
վասն անձնասէր բարոյից մերոց. ուր
զի թագաւոր մարդարէն այլազգ իմն
առաջնորդէ մեզ եւ ասէ զանձնէ իւր-
մէ. «Դորատեսցէ զիս, ասէ, արդարն
ողորմութեամբ եւ յանդիման արաս-
ցէ. եւզ մեղաւորի մի օժցէ զգլուխ
իմ¹⁴», Սովին քաղցր օծութեամբ
մեղաւորի զողորմանս եւ զփաղաքչանս

իմանայ սուրբն Աւգոստինոս¹⁵ : Ուստի մարգարէն խորշի եւ զարշի յայտպիսեաց աստի, եւ կամի մանաւանդ, զի կշտամբեալ, յանդիմանիցի յարգարոյ ումէքէ ողորմութեամբ իմն խառն ընդ խստութեան, քան զովութիւնս եւ ողորանս առնուլ ի քաղցրաբան բանից սուտակասպասիցն. զի այսր ամենայնի կատարած՝ պատրել միայն է եւ յիմարեցուցանել զգովեալն եւ ի բնաւ լուսոյ մտաց անմասն հանել : Եւ յայս միտս ի մէջ մատուցանէ զբանս զԵսայեայ, որ ասէն. «Ժողովուրդ իմ, որ երանենդ ձեզ, խաբեն զձեզ»,¹⁶ եւ ապականութիւն կուտեն ի վերայ ձեր : Եւ ի հակառակէն, որ զմեզ սաստկակոծ առնեն եւ խրատեն, արգարեւ մեծ իմն երախտիս առնեն մեզ : Քանզի «Ղաւեն հարուածք բարեկամի քան զկամակոր եւ զմեղմեխ համբոյրս թշնամւոյ»¹⁷, եւ զարձեալ. «Ղաւ է լսել զպատուհաս իմաստնոց քան լսել մարդոյ զերզս անմտաց», կամ որպէս Հռոմայեցին ասէ, «քան ի պատրանս ողորանաց անմտաց անկանել»¹⁸ : Զի որ խայթէն եւ հարկանէ, այն առողջացուցանէ, այլ ձեռն ողորիչ՝ դժուարազոյն զգարման բժբշկութեանն գործէ, վասն զի կարծեմք իմն յայնժամ, թէ շէք ինչ թերութիւն ի մեզ, նմին իբի եւ անփոյթ

զուգընթացեն անհեմք. եւ ոչ ուրեք
զամբ ի զգաստութիւն:

Զ. Ասէր իսկ Գիողենէս¹⁹, որպէս
զի զիւր ախտս եւ զթերութիւնս յուզ-
ղութիւն սք ածիցէ, պարտի ի խնդիր
լինել կամ հաւատարիմ բարեկամի,
յորմէ խրատ անուցու, կամ սաստիկ
եւ դառն թշնամոյ, յորմէ յանդիմա-
նեալ զբիծս եւ զպակասութիւնս իւր
ուզղիցէ: Երկրորդս այս յաշխարհի առ
հասարակ պաշտի յաւուր յայսմիկ. զի
անդ ոչ ումեք իւր ախտքն ծանուցա-
նին, բայց միայն ի թշնամոյ եւ ի հա-
կառակորդէ, զոր ունիցի. քանզի ճշ-
մարտութիւնք ի թշնամութեան յայտ
եկեալ երեւին: Այլ աստէն ի վանո-
բային յորժամ ախտք ուրուք նշանա-
կիցին, կամ մեղուցեալ ուրուք՝ յան-
դիմանիցի եւ խրատիցի, այն ոչ եթէ
առ ատել ինչ, առ քինու կամ առ
նախանձու, կամ առ հակառակութեան
ինչ եւ թշնամութեան լինիցի, այլ ի
ճշմարիտ զթոյ եւ ի սեռն սիրոյ, զոր
բնդ քո օգուտ ունին: Իսկ զառաջինն,
որում փիղիսոփոսն այն ի խնդիր շքէր,
կայ աստ գտանել. քանզի հանապաղ
զփորձ առեալ ճանաչեմք թէ աւաղն
հաւատարիմ եւ ճշմարիտ բարեկամ
է, որ բազում սիրով եւ խնամով զպա-
կասութիւնս մեր ազգ առնէ մեզ: Եւ

արդարեւ պարտ եւ արժան է մեզ մեծ
իմն համարել զիրան, եւ միանգամայն
այնպէս իսկ դնել ի մտի թէ զանձ մե-
ծագանձ բանայ մեզ աւագն, յորժամ
զթերութիւն ինչ մեր յիշեցուցանէ
մեզ, որովհետեւ մեք այնու զի ոչ ճա-
նաչէաք, ոչ ճգնէաք ուղղել զայն :

Գ Լ Ո Ւ Խ Բ

Թէ շունդի՛հանձնի՛նն հարդե՛ր չընդո՛ւ-
նի՛ւյ ուրժո՛ւմ հարդո՛ւմի՛նն մի՛յն է :

Ա. ԱՆՏՆԱՐԻՆ Հպարտութիւն մար-
դոյ առաւել քան զամենայն յայնժամ
ի վեր գայ, յորժամ տաղտկութեամբ
իմն եւ ոչ բտտ պատշաճի զխրատելն
այլոց եւ զիւր թերութեանցն եւ զյան-
ցանաց ազգարարութիւն բնգունիցի .
եւ այս չարիքս այնչափ զօրացան եւ
տարածեցան, զի հազիւ ոք ուրեք գտա-
նիցի, որ զայլոցն խրատել եւ զճանու-
ցանել յանձն առնուցու : Զնոյն յայ-
տնապէս մեկին ասէ եւ Աւգոստինոս
երանելի . Ո՞վ, ասէ, այնպէս զիւ-
րաւ գտանիցէ զոք, որ կամիցի լսել
եւ յանձն առնուլ զկշտամբանս . եւ
սէր իցէ իմաստունն այն, զորմէ առա-
կական բանն ասէ՝ թէ «Յանդիմանեա
զիմաստունն եւ սիրեցէ զքեզ²»¹
Արդարեւ ճշմարտիւ իմաստունն է այն-

պիտին, իբրև զի զիտէ նա զիւր սէրն
տալ արիտուր ընդ մեծի երախտեաց
ուղղութեանն եւ յանդիմանութեան,
եւ շնորհակալ զանձն ընծայեցուցա-
նել: Բայց սէր ուրեք զայնպիտի արս
խմաստունս գտանիցեմք. «Ո՞վ իցէ,
երանի տացուք նմա³,»:

Բ. Այսն պատրիկ սուրբն Գրիգոր⁴
այնչափ, ասէ, լցեալ եւ ուռուցեալ
եմք ի տարապարտ հպարտութենէ, եւ
այնպէս իսկ ի խորս եւ ի խորշս սրտից
մերոց հաստատեալ է այն ախտ, զի
շմարթիմք հանդուրժել ժոյժ ունել
բանիցն, զոր այլք զմերոց յանցուա-
ծոց եւ զթերութեանց ճառիցեն, եւ
ոչ զայլոց շահաւէտ յանդիմանութիւն
յօժարութեամբ լսել կարող եմք,
քանզի հաշուիմք թէ այսու պայմա-
նաւ դձձին իմն մեծարոյ կարծիք մեր,
կամ նուազ իմն ի համարի լինիցիմք
այլոց առաջի. եւ զի իբրև տեսանեմք
թէ ի վտանդի կայ մեր պատիւս եւ մե-
ծարանք, ընդ ակն խոցիմք. նմին իբի
զայրագին լի ցամամբ իսկոյն բժբոս-
տանամք, եւ ոչ միայն այնմ որ յան-
դիմանեացն, չլինիմք շնորհակալ, այլ
եւ համարիմք եւս թէ անհնարին զըր-
կանս եւ թշնամանս, նա մանաւանդ
թէ եւ հարածանս իսկ մեղ արարին:
Սոքա, ասէ Երանելին, իբրև տեսա-

նեն թէ կշտամբանօք խաղան ի վերայ նոցա, կարծեն թէ հալածմանն սուր եկեալ հասեալ իցէ: Յայն սակս սմանք, իբրեւ բազում անգամ վասն իւրեանց յանցմանցն եւ պակասու թեանց յանդիման առնին, չպատկառեն ինչ լրբել ասել յայտ յանդիման թէ Հալածանք իմն սպառնացեալ յարուցեալ են ի վերայ մեր ի խրատելեաց աստի, ատեն զմեզ դռքա եւ առ թշնամութեան սխութեան զոյս սաստ ի կիր արկանեն: Են են, ասէ նոյն Երանելի⁵, եւ այլք, որ պատմել պատմեն եւ ինքնակամ կամօք յայտնեն այլոց զթերութիւնս իւրեանց. այլ թէ ուրեք երբեք զնոսին յայլոց լսիցեն, իսկ եւ իսկ բարկանան եւ բորբոքին, ջատագով ախտիցն մտանեն, եւ զբիծս յանցանացն ի բաց քերեն. քանզի չկամին թէ այլք առ սոյնպիսիս ունիցին զնոսա: Այնպիսիք ոչ ճշմարտութեամբ խոնարհք են, եւ ոչ իսկ մինչ դեռ զիւրեանց պակասութիւնս ասիցեն, հաւաստեալ ինչ ճանաչեն զանձինս իւրեանց. զի թէ խոնարհք ոքք էին, եւ ստուգիւ ճանաչէին զանձինս թէ լի են թերութեամբք, եւ զոյսպիսի բանս ոչ կեղծաւորութեամբ ինչ, այլ միամիտ մտօք զանձանց ասէին եւ իմանային, ապաքէն ոչ այնպէս ինչ

զչարէին ի լսել իւրեանց զայդ ամե-
 նայն յայլմէ ումեքէ, եւ ոչ այնչափ
 յանդդնութեամբ կային պնդէին ար-
 գարացուցանել զանձինս, եւ պաշտպան
 իւրեանց մեծարոյ կարծեացն լինել:
 Վասն զի ճշմարիտ խոնարհութիւնն
 յայնմիկ եղևալ կայ, զի նախ զանձն
 ոք ծանխցէ, արհամարհիցէ եւ առ ոչ
 ինչ գրիցէ, ապա ախորժիցէ ուրա-
 խութեամբ, զի իւր թերութիւնքն
 առաջի այլոց մերկասցին եւ ինքն ի հա-
 մարի ինչ ոչ լիցի յաչս նոցա: Ար
 այսպիսիք են, ասէ երանելին Գրիգոր,
 շատ իսկ ցուցանեն թէ ոչ վասն այնո-
 բիկ զի յայլոց անարդիցին, զիւրեանց
 ախոս յայանեն, այլ զի անուն իմն
 լուութեան եւ խոնարհութեան որ-
 սայցեն անձանց իւրեանց, եւ ազնիւք
 եւ խոնարհք աշխարհի երեւիցին: Զի
 գրեալ իսկ է, «Արդարն անձին իւրում
 շարախօսէ իսկզբան բանից իւրոց», եւ
 զիւր վրէպան կամաւ խոստովան լինի:
 Ցանկաս ժամաբիտ, զի պատիւ ինչ
 ըմբռնիցես անձին քում, եւ զի այլք
 առ խոնարհս կալցին զքեզ. եւ զի
 կարծես թէ ազնուագոյն հնարք յայս
 հասանելոյ այն են՝ զի զյանցանագ եւ
 զբիծս դու քեզէն ինքնին ի վեր հա-
 նիցես, ամին իրի բերես զնոսա ի մեջ.
 այլ քանզի անդէպ իմն եւ անձա՛հ

այսմ համարիս, զի յայլմէ ումքէ պատմիցին քո թերակատարութիւնք, եւ յանդիմանիցիս, եւ առաւելապէս յորժամ վտանդ եւս զուցէ քեզ ի ծանակութիւնս ինչ եւ ի նախատինս անկանելոյ կամ վատ անուն զանձամբ առնոյց, վասն այսորիկ հանդարտութեամբ մտօք տանել կշտամբանացն ոչ ժուժաս: Այլ երկոքին իսկ ծնունդ ամբարտաւանութեան են: Եւ աստի իսկ է, զի երբեմն թէպէտ եւ յայտ յանդիման տեսանիցէ ոք, թէ ճշմարիտ են այն ամենայն որ յայլոցն հարկանին յերեսս նորա եւ թէ կարեւոր կարեւոր պատճառք են նոցա խրատելոյ զինքն, բայց սակայն խռովի իմն վասն այսորիկ եւ զայրացեալ զբզոխ:

Գ. Ա ասն այդորիկ չէ մարթ ասել յայնժամ, «Յանդիմանեա զիմաստունն եւ սիրեցցէ զքեզ»: քանզի հաղիւ ոք ուրեք զայնպիսի իմաստունս գտանիցէ, որ կամիցին սւրախութեամբ լսել զպատուհաս եւ զկշտամբութիւն, եւ այնմ որ յանդիմանեացն եւ խրատեաց, շնորհակալ լինիցին եւ գոհանայցեն. այլ արժան է զայն իսկ ասել, զոր յառաջ քան զարդի ձառեալ բանագեղ իմաստունն, թէ «Մի յանդիմաներ զայսպանողն եւ զամբարտաւան, զի մի ատեցցէ զքեզ», զի մի օտա-

բացցի ի քէն եւ ատելի լիցիս դու նմա :
 Ահաւասիկ այսպէս իսկ է յաշխարհի
 յաւուր յայսմիկ . այս սովորութիւն կա-
 լաւ առ հասարակ ի դարուս յայսմ : «Աչ
 սիրէ ժանտն եւ անխրատն զյանդիմա-
 նիչս իւր եւ ընդ իմաստունս ոչ խօսեա-
 ցի»⁸ . նա մանաւանդ խորշի եւ զարշի ի
 նմանէ, որ վասն թերութեանցն ծանու-
 ցելոց կշտամբէ զնա եւ զճշմարտու-
 թիւնն ցուցանէ նմա : Քանզի արդարեւ
 անդ իսկ է զոր ասեն, թէ ճշմար-
 տութիւն զատելութիւն ծնանի : Աւս-
 տի Հարք սուրբ⁹ վայելուչ իմն զայս-
 պիտի մարդիկն նմանեցուցանեն հիւան-
 զաց յիմարեւոյ, ի խելաց եւ ի մտաց
 թափելոց, որք շառնուն յանձն թէ
 բժիշկ ոք գայցէ մերձենայցէ առ նու-
 սա, այլ բացուսա ի բաց փախչին ի
 նմանէ . եւ զամենայն դեղ, որ մա-
 տուցանիցի նոցա, մերժեալ ընկենուն
 զարշելով, եւ այս յուժգնութենէ եւ
 ի սաստկութենէ ախտին գիպի նոցա,
 եւ զի դարձեալ ոչ գիտեն թէ ախ-
 տաժէտք են : Նմանութիւնս այս ազ-
 նուագոյն է՝ այնու զի եւ Հոգին սուրբ
 արկ զայն ի կիր . «Ար ատեայ, ասէ,
 զյանդիմանութիւն, անմիտ է»¹⁰ . որ
 զարշի ի կշտամբութենէ, ոչ միայն
 դոյզն իմն պաշար առաքինութեան եւ
 խանարհութեան է նորա, այլ եւ ի

խորհրդոյ եւ ի զգօնութենէ անկեալ
է այնպիսին, եւ զի Իմաստնոյն բանիւ
ասացից «Անմիտ է», վասն զի հանէ
մերժէ զամենայն զեզ զարմանոյ, եւ
բժշկին որ մեծաւ վափաքանօք բու-
ժել եւ օգնել տենչայ, զայլացեալ
ցասնու :

Գ Լ ՈՒ Խ Գ

Թէ Կանի՛ զնոր էն անորոյն Կանի՛ն
Զնանի՛ն, Երբեմն զյանորոյն Կանի՛ն ի
չորչար Կորոս Կանի՛ն :

Ա. ՅԱՅՆ չափ ամբարտաւանու-
թեան եւ անմտութեան հասեալ է մեր,
զի հազիւ հազ յանդգնի մարդ յայսմ
ժամանակի ծանուցանել ինչ ումեք
զիւր թերութիւնն կամ զգուշացու-
ցանել. քանզի ոչ զք ախորժէ բարե-
կամին իւրոյ յաշաց ելանել, ոչ զք
կազս, կռիւս կամ ատելութիւնս կա-
մի զնոց առնուլ արժաթով իւրով, որ-
պէս ասէ առակն : Յիրաւի սերունն եւ
յարժանի է, զի որ այսպիսի ինչ զք է,
թողեալ լքանիցի եւ յումեքէ զարման
ինչ ոչ ընդունիցի առ յապա : Քանզի
Իմ իմէք արժանի հիւանդն իցէ, որ
խուսափիցէ ի զարմանոց եւ զբժիշկան
մերժիցէ, եթէ ոչ անխնամ անզար-
ման թողոյ եւ մահուն ճարակ լինելոյ :

Նմին արժանի է, որ խոյս տայ ի յանգիմանութենէ, որ զայլոց յուշարարութիւն եւ զխրատ ի շարաշար միտս առնու: Ուստի ասէ Զգօծութիւնն, «Որ ատեայ, ասէ, զյանգիմանութիւն, վախճանեացի»,¹ եւ «Որ մերժէ զխրատ, ատեայ զանձն»,²: Արդարեւ արժանի իսկ է այնպիսին, զի խրատ յանգիմանութեան ոչ բնդունիցի յուսմքէ այնուհետեւ, այլ ի ծանր ծանր անօրէնութիւնս կործանիցի, եւ այն այնպէս աշխարհատես յայանութեամբ, զի ամենեցուն յակն անկանիցին, եւ բոլորեքին արտունջ լիցին զայնցանէ, եւ սակայն շիցէ զք որ զայն ամենայն ծանուցանիցէ նմա: Ահա այսպէս իսկ պատահէ բազում անգամ այնպիսի մարդկան: Եւ հարուածս այս եւ պատուհաս անշուշտ ի կարի մեծամեծաց եւ ի դժնդակացն է, զոր հնար իցէ արձել յայնպիսեացն վերայ: «Բժշկեցաք, ասէ մարգարէն, զԲաբելոն, եւ նա ոչ բժշկեցաւ. թողցուք զնա»,³: Զորժամ ոչ յատցի այդին եւ ոչ բրիցի, ապաքէն լքեալ ցամաքի եւ հատանի յոյս զպաղոցնորա. նոյնպէս բոս նմին նմանութեան առ հասարակ հատեալ կորուսեալ է յոյս զկենաց եւ զփրկութենէ մարդոյ, յորժամ ոչ զբտոկայ բաւէ դարմանել զնա վասն այնու-

բիկ, զի զբարի բարի խրատս եւ զյուշարարութիւնս այլոց ի լաւ կողմն ոչ ընդունի:

Բ. Այսան այսորիկ երանելի Հայր մեր Փռանկիսկոս Բորգեան՝ ճառ արկեալ զանպատեհ իրաց եւ զվնասուց, որ ծնանիցին բազում անգամ ի յանդիմանութենէ շարաշարն մտօք ընկալելոյ, զբէ օրինակ զայս. Այսպէս, ասէ, ի մին երկուց դժնդակ անպատեհութեանց հոսեալ կործանիցիմք: Քանզի կամ առ ի չգոյէ յանդիմանութեան բիծք եւ թերութիւնք պնդեալ հաստատեալ սերտ գործիցին ի նոսա որ յայն ախտս ըմբռնեալ իցեն, որովհետեւ չիք ոք ուրեք որ այնպէս ահաճ եւ կարծամիտ հիւանդի դեղ ինչ պաշտել յանձն առնուցու. կամ թէ ուրեք երբեք խրատիցի ինչ եւ կշտամբիցի, որում ճշմարտիւ կշտամբութիւնն պիտոյ իցէ, ոչ միայն հաճ եւ հաւան եւ շնորհակալ ոչ լինի, այլ եւ դառնանայ իսկ եւ խռովի, եւ սխտ իմն եւ ատելութիւն ի սրտին մթերեալ պահէ այնմ, որ բարւոյն խրատեաց: Աւտի ի սակառ ինչ ժամանակի համօրէն տունն հեղեղ իմն լեղւոյ եւ դառնութեան լինիցի. եւ այս անտի սկիզբն առնուցու, զի ոչ ճանաչեն սոքա զանձինս թէ թերակատարագոյնք են. եւ

զի գարձեալ շայլոց ազգարարութիւնն
 եւ զխրատ ոչ ըստ պատշաճի բնդու-
 նին, այլ իբրեւ զրկանս իմն համարին
 զայն ինչ, զոր մեծ բարերարութիւն
 հաշուել արժան էր. եւ բնդ այն գշա-
 րին եւ նեղին, որ նոցա պատճառք
 շնորհակալութեան պարտ էր լինել.
 որպէս զի եւ զանդեղեայն իսկ ի ժան-
 կաբեր թոյնս շրջեն: Ամին իրի պարտ
 եւ պատշաճ էր առն իւրաքանչիւր եր-
 կընչել եւ դողալ եւ այսպէս խորհել
 ի միտս իւր. ո՞ իսկ գիտիցէ, թերեւս
 զի հատեալ է յոյս զփրկութենէ իմ-
 մէ, վասն այնորիկ ոչ յանդիմանիմ.
 յայն սակս զթերութիւնս եւ զսխա-
 րանս իմ ոչ յանդիմանեն, զի զսասան
 եւ զկշտամբանս զոր երբեմն ամին ի
 վերայ իմ, ոչ ըստ արժանին բնկալոյ:
 Եւ զայն իմն կամի անդէն Հայրն Բոր-
 զեան, զի ոչ միայն ողջ անարատ պա-
 հիցեմք, այլ եւ մերոց յաջորդացս թո-
 ղեալ յուզարկեսցուք զպարզմութիւ-
 նըն զայն եւ զսէր եւ դասակութիւն,
 որ իսկզբան անդ միաբանութեանն
 ծաղկեր. զի յայնժամ ուղղութիւնն
 եւ յանդիմանութիւն պակասութեանց՝
 գութ իմն մանաւանդ եւ մեծ շնորհա-
 կալութիւն ծնանէր եւ ոչ եթէ գառ-
 նութիւնս ինչ սգւոց եւ ատելութիւն
 օրաի:

Գ. Արդապետ սմն մեծարգոյ զայնսոսիկ որ խուսիցեն իմն եւ շղայցեն յուղղութիւն, գիւի նմանեցուցանէ. քանզի այսու օրինակաւ ինքեանք զինքեանս անուղղայս եւ անհնարինս ի զգաստանալ կազմեն: Ար ոչն կամի, ասէ, լսել զգատուհաս, շկամի դալ յուղղութիւն: Քանզի անտի իսկ, զի հնարին է ուղղել զոք եւ կամ անհնարին, գիւրաւ երեւիցի թէ մեղաւօր իցէ, եթէ գեւ: Զի մարդ ցորչափ յոյս մահկանացու կեանս է, թէպէտ եւ բիրապատիկ մեղաւոր իցէ, սակայն մարթի դալ ի զգաստութիւն. այլ սատանայ ոչ ուրէք: Եւ առ այս ի վկայութիւն կոչէ զիմաստունն. «Ար ասէ, ասէ, զյանդիմանութիւն, շաւիղ է նա մեղաւորին»,⁵ այս ինքն է բանասարկուին. զի անուանափոխութեամբ մեղաւոր կոչի նա յայսմ վայրի: Զոր օրինակ շաւիղ ուրուք եւ սանահեպք՝ ստին նման են, նոյնպէս եւ որ ի կշտամբանաց ուղղութեան խորչի եւ զարչի, գիւի համեմատ է, այնու զի անուղղոյ զանձն յարգարէ. որովհետեւ այնմ որ կարի իսկ գիպողագոյն եւ զօրաւորագոյն միջնորդ է վարուց ուղղութեան, սա զգուռնն ընդդէմ փակէ:

Գ. Սուրբն Բարսեղ գրէ զայսպիսի մարդկանէ բանս ինչ, որում արժան

է միտ գնել զգուշութեամբ: Որ սոյն-
պիսի ինչ ոք է, առէ, այս ինքն որ
շկամի զգաստանալ եւ ի շար միտս
զյանդիմանութիւնն առնու, կցորդու-
թիւն կենաց նորա ընդ այլոց եղբարց
մեասակար իմն է, քանզի իւրովն օրի-
նակաւ ի ճգանցն եւ ի հրահանգացն,
զոր յանձն առեալ են, կորզեալ ի
բաց հանէ զնոսա՞. այն իսկ է, զի ի
նմանէ եւ այլք ուսանին բանընդդէմ
բարւոք իրատեղեացն լինել, եւ հակա-
ռակ կալ ուղղութեան յանդիմանու-
թեանն, եւ այսպէս ի զգաստութենէ
եւ ի լաւութենէ վարուց կարգաց կե-
նաց քաջութեան, որոյ վասն եւ ի
վանս իսկ մտեալ էին, ի բաց դարձու-
ցանեն զնոսա: Նմին իրի նոյն Հայր
Երանելի՞ հաւանեցուցանէ մերժել եւ
տարադիր առնել զոսոս ի հաղորդու-
թենէ եւ ի կենակցութենէ այլոցն եղ-
բարց, զի մի գուցէ ժանան եւ առ-
նոսա տարածեալ անցանիցէ:

Գ Լ Ո Ի Խ Գ

Թէ ո՛րչա՞ ի՞րելոր էցէ հրադեմբ ոմաւ
իւրադոմ էւ յանդիմանութեմ:

Ա. ԱՅՆՉԱՓ ինչ քաջ եւ շահաւէտ
իրատ զճառելոց իրացս մատուցանէ
մեզ Վաղենոս¹, որպէս զի եւ թուել

իսկ, թէ շէ մարթ աւելի ինչ քան
 զայն խնդրել: Սա ոչ շատ համարեցաւ
 զպատգամսն եւ զհանգամանս զոր
 զդարմանոյ եւ զրժշկութենէ մարմնոյն
 զրեաց, այլ յաւել հանել եւ մատեան
 մի, յորում զախտս ողւոյն ճանաչել
 եւ դարմանել ուսուցանէ: Արդ անգէն
 ի նմին դպրութեան հանգերձ այլովքն
 ամենէքումբ զայս եւս պատուիրէ. Ար
 ոք, ասէ, զիւր յառութիւնսն եւ զթիւ-
 բութիւնս յուղութիւն ամել կամիցի,
 եւ յառաջագէմ յառաքինութեանն
 լինել, պարտի յառաջ քան զամենայն
 ի խնդիր ելանել առն միում լաւի եւ
 իմաստանոյ, որ խրատիցէն զնա, եթէ
 թերութիւնս ինչ ուրեք նշմարիցէ ի
 վերայ նորա: Թէ բաւական զոք առ
 այնպիսի գործ պաշտաման կզիտ,
 առեալ զնա առանձինն եւ զազա յայ-
 լոց, ազաչեսցէ պաղատեսցի ամենայն
 ժուժկալութեամբ եւ պնդութեամբ,
 զի հաւատարիմ կատարեսցէ նա զայն
 պաշտօն ի վերայ իւր. եւ զնաութե-
 բութիւնս զոր տեսանիցէ, համարձակ
 ազատաբերան ասացէ եւ յանգիման
 արասցէ: Միանգամայն եւ հաստա-
 տութեամբ խոստացի թէ ինքն հաճ
 եւ հաւան լինելոց է ընդ այն, եւ զնա
 որպէս արդարեւ ճշմարիտ բարեկամ
 համարելոց. եւ թէ սովին մեծ եւս

երախտիս նմա առնիցէ, քան եթէ ի
 մարմնաւոր ինչ հիւանդութենէ զեր-
 ծուցեալ էր զնա, զի ոգի առաւել եւ
 առաջին քան զմարմին է: Եւ թէպէտ
 մեւսն խոստանալ խոստանայցէ թէ
 առնեմ զայս, սակայն յետ սակաւ ինչ
 աւուրց ի վերայ անցանելոյ, իբրեւ տե-
 սանիցես թէ ոչ ինչ խրատէ զքեզ
 վասն թերութեան իբիք, քանքատես-
 ջիր դու առաջի նորա եւ եւս պնդա-
 դոյնս աղաչեա զնա, զի մի անփոյթ
 զայնմանէ առնիցէ. այլ վաղվաղակի
 իբրեւ բիծ ինչ տեսանիցէ ի վերայ
 քո, յանդիմանութեամբ հարցէ յե-
 բեսս քո: Իսկ եթէ պատասխանի տայ-
 ցէ նա եւ ասիցէ, թէ արդարեւ ոչ
 պրծաւ յուշոյ յիշատակաց իմոց բանն
 զոր խոստացայ, սակայն շարտահայտն
 ինչ իբք, զոր քեզ ազդ առնել արժան
 էր. բնաւ ոչ հաւատացես, այլ հա-
 մարեօջիր ի միտս քո թէ պատճառք
 չլինելոյ յուշարարութեանն մին յերից
 յաջորդացն է, եւ ոչ եթէ զի արժանի
 յանդիմանութեան ինչ ոչ զործեցաւ:
 Առաջինն նորին իսկ խրատչին անփոյ-
 թութիւնն եւ անհոգութիւնն է, զի
 զքո թերութիւնս ոչ նկատեաց եւ ոչ
 զիւր խոստումնն ինչ յիշեաց. քանզի
 սակաւս գտանել հնար է, որ զայսպի-
 սի պարտս պաշտաման յանձին ունել

ևւ փութով պնդութեամբ վասն քոյոյ
 օգտիդ ևւ յառաջագիմութեանդ կա-
 միցին տքնել: Եւ կամ դարձեալ թէ-
 պէտ ևւ իցէ թերեւս, զի պակասու-
 թիւնս ինչ ի քեզ դիտեալ իցէ, սա-
 կայն համարեօջիր թէ առ պատկառա-
 նաց կամ վասն այլ ինչ խափանչաց
 ևւ կամ զի շկամէր զբարեկամութիւնն
 քակել, ևւ յաչաց ելանել կամ ան-
 կանել ի սիրոյ քումմէ, զանց արար ևւ
 ոչ զգացոյց. քանզի գիտէ թէ այս
 իսկ է ի ժամանակիս յայսմիկ շահ ճքշ-
 մարտութեանն, զոր յայտնապէս զք
 ասիցէ: Եւ կամ երբորդ անգամ, զի
 ետես երբեմն թէ զուղղութիւնն ևւ
 զազգարարութիւնն այլոյ ուրուք ոչ որ-
 պէս արժանն էր, բնկալար. վասն այսո-
 թիկ ոչ կարէ հաւանել ի միտս իւր ևւ
 հաւատալ, թէ դու լսել զկշտամբանս
 ևւ զխրատ կամիցիս, թէպէտ ևւ բազ-
 մապատիկ բանիք պնդիցես ևւ հաւա-
 տարիմ ցուցանիցես. որովհետեւ քան
 բանիցն առաւել արդեանցն զօրծոյ
 հաւատայ նա:

Բ. Խորատէ դարձեալ, զգոյշ լեր,
 ասէ, զի թէպէտ ևւ մեւան այն զուր
 տարապարտուց ստգտանիցէ զքեզ, ևւ
 կարի իմն զյանցանան ստուարացուցա-
 նիցէ, սակայն դու մի ինչ ժխտիցես
 ևւ մի բնաւ յանձնէ ի բաց քերիցես:

Քանզի նախ մարթ իսկ է թէ խրատ-
 շին լաւ եւս միտ եղեալ իցէ այնմ քան
 քո. իբրեւ զի լաւ եւս միտ ոք զնէ
 պակասութեանն այլոյ քան անձին,
 Երկրորդ անգամ թէպէտ եւ յանիրաւի
 կշտամբիցիս. սակայն եւ այն քեզ պատ-
 ճառս տայցէ, զի առաւել արթնու-
 թեամբ եւ զգաստութեամբ զնայցեսս
 յետ այնորիկ, զի ի վերայ իւրաքանչիւր
 գործոց քոց առաւելագոյն ուշ զնի-
 ցես, եւ զի բազում փութով եւ
 հաւաստեալ զգոյշ լինիցիս յայնմ
 հետէ, զի ոչ միայն խօսելոյ, այլ եւ
 ոչ իսկ կասկածելոյ ինչ զքէն բռնա-
 հարութիւն ումեք տայցես:

Գ. Օչ այս զոչն ձեւ Քաղենոս. եւ մե-
 ծաւքանչ զարմանս համարեսջիր զմտաւ
 ածեալ թէ այր մի հեթանոս էր նա
 եւ բժիշկ մարմնոյ ցաւոց: Ապաքէն
 ամենեւին պիտոյ է եւ մեզ այդ ամե-
 նայն, զի դտանիցեմք զոք որ մտադեր
 կամակար զայս գործ խրատչի եւ վար-
 դապետի ի մեր վերայ կատարիցէ: Քան-
 զի մեծ իմն դժուարութիւն կայ յիրան,
 զոր իւրաքանչիւր ոք շատ իսկ յանձնէ
 իւրմէ մարթի առնուլ ի միտ. ոչ միայն
 յայնմանէ, զի դժուարի իմն ինքն, յոր-
 ժամ յայլմէ ումեքէ պատուհասիցի կամ
 խրատիցի, այլ եւ յորժամ հրաման
 առնուցու զնոյն ընդ այլս առնել, եւ

զայս ինչ կամ զայն թերութիւն յան-
 դիմանել: Նա մանաւանդ եւ նմին իսկ
 աւագին կարի ծանր եւ տաղաուկ է
 այն եւ խիստ, եւ մանաւանդ յորժամ
 հնազանդեալքն սակաւ ինչ առաքի-
 նութիւն եւ խոնարհութիւն յանձինս
 իւրեանց բարձեալ ունիցին: Գիտել
 զիտէ զայն՝ վերակացուն, թէ պար-
 տապան է ինքն վասն իւրոյ պաշտա-
 մանն ուղղել եւ կշտամբել զհպատակս,
 բայց սակայն կասկածէ իմն, գուցէ թէ
 յուշարարութեանն եւ խրատուն հե-
 ղութեամբ եւ յօժարութեամբ ունկրն-
 զիր ոչ լինիցին. եւ որպէս թէ խարան
 ինչ ատրագոյն գնելոց իցէ ի վերայ
 հպատակացն, այնպէս տապի եւ տա-
 ռապի ինքն աւագն եւ ընդ քիրան
 մտանէ. եւ երբեմն իսկ ի վարանի եւ
 ի տարակուսի կայ թէ ասացէ արդեւք
 եթէ ոչ: Մերթ ոչ անօգուտ ինչ ըզ-
 խրատելն համարի. նմին իրի սպաս
 առնէ եւ խնդրէ պարապ, կակուղ իմն
 կազմեալ պատրաստէ զհանդերձեալ
 ազգարարութիւնն, եւ քաղցր քաղցր
 բանիւք իրբեւ մեզու համեմէ, զի մի
 ինչ դառնանայցէ քմաց նոցա. եւ մերթ
 այնչափ հակառակութիւն ի հպատակն
 դտանէ, որպէս զի լաւ իսկ համարի
 ամենեւին թողուլ ի բաց զխրատն,
 թէպէտ եւ սա յիւրում ախտին եւ ի

շարինն հանապազ կայցէ մնայցէ : Վասն
 զի երկնչի իմն, զի մի դուցէ թէ յուշ-
 արարութիւնն բաց ի շողտելոյն վնասս
 եւս առնիցէ, եւ շահ այս միայն լի-
 նիցի, զի կրսերագոյնն օտարանայցէ
 ատելութեամբ յաւագէ անտի. եւ
 թերեւս ոչ ինչ փորձելով եւ եռան-
 դնատ մտօք զիւր պատշաճս եւ զպաշ-
 տամունս կատարեալ կայցի : Զի զոր
 օրինակ արեգակն կակղէ եւ հարէ զմտ,
 իսկ զտիղմն եւ զկաւ ցամաքեցուցանէ
 եւ պնդէ. դարձեալ որպէս թփոցն եւ
 ծառոց որ խորարմատք եւ տարածա-
 տակք իցեն, ջուր եւ հողմ, օգ եւ
 արեւ բազում նպաստ մատուցանեն առ
 առաւել եւս զուարճացեալ անելոյ եւ
 պողարեր լինելոյ. իսկ որոց սողկա-
 դնացք իցեն եւ դեանատարած տակս
 ունիցին, եւ արմատս շիցէ ի խորս ար-
 ձակեալ, նոքին իսկ պատճառք զօ-
 սանալոյ եւ թառամելոյ լինիցին, նոյն-
 պէս ըստ նմին նմանութեան եւ զխո-
 նարհ ոք, որ ի խորս անձին ծանօթու-
 թեանն հաստատութեամբ արմատա-
 ցեալ իցէ, կակղէ եւ մեղմացուցանէ
 խրատն յանդիմանութեան եւ յա-
 ռաւել յառաջագիմութիւն ձգէ ամէ
 զնա. այլ զնորին հակառակն որ խո-
 նարհ ոք չէ, եւ որոյ արմատք չիցեն
 իջեալ հասեալ ի խորս անձինն ծանօ-

Թուժեան, անդատին իսկ պատճառս
 առնուցու փակելոյ, շորանալոյ եւ խրս-
 տանալոյ: Արդ վասն սոցին իսկ պատ-
 ճառանաց աւաղքն երկնչին իմն յուշ
 առնել ոմանց ոմանց ի հնազանդելոցն
 զԹերութիւնս նոցա, զի Թերեւս զեղն
 մնաս մանաւանդ քան օգուտ ինչ առ-
 նիցէ, եւ Թերիակէն ի Թոյն փոխիցի ի
 նոսա, յորժամ համարիցին Թէ առ-
 դառնութեան ինչ սրտի կամ առ ատե-
 լութեան կամ առ նախանձու եւ քինու-
 լինի նոցա այն, որ առանց երկմտու-
 թեան ի սերտ սիրոյ է միայն, եւ ի յաճախ
 զԹոյ զոր ընդ նոցա փրկութիւնն եւ
 ընդ օգուտ ունին: Ասան այնորիկ ար-
 ժանի են զի ամենեւին իսկ յամենեցունց
 Թող լիք լինիցին:

Գ. Արդ եթէ շկամիս, զի իբրեւ
 անուղղայ ոք եւ անբժշկական բար-
 ձեալ Թողցիս ի նոցանէ, հարկ է զի
 զյուշարարութիւնն եւ զկշտամբութիւն
 ի բարւոք միտս ընդունիցիս: «Ձի բարի
 է, ասէ Իմաստունն, յանդիմանելոյն՝
 ցուցանել ապաշխարութիւն»,² եւ այնմ
 որ ըստգիւան եղեւ, ճանաչել զյան-
 ցանս, եւ դնել ի մտի, զի յուղղու-
 թիւն գայցէ: Եւ Թէպէտ զիցուք
 զբեցուք Թէ զԹերութիւնն որոյ վասն
 յանդիմանիս իսկ, շիցէ գործեալ քո,
 ոչ այնու պայմանաւ զիպեալ եւ ոչ

այնչափ ինչ դժնդակ, զորօրինակ ասենն
 ցքեղ, սակայն չէ պարտ զի արտաքոյ
 ի գէժն եւ ի բանս յայտ առնիցես զնոյն.
 այլ արժան է զի միւսումն վասն դժոյ
 նորա, վասն մարդասեր կամացն եւ վասն
 երախտեացն զոր կուտէ ի վերայ քո,
 շնորհակալ լինիցիս, եւ ուղղութիւնս
 ինչ խոստանայցես, եւ ասիցես թէ
 բազում փութով պնդութեամբ պքնե-
 լոց ես այնուհետեւ, եւ թէ նա սովին
 ազդարարութեամբ բարերարութիւն մի
 մեծ արար ընդ քեզ, զի այսպէս խրա-
 խոյս տայցես նմա խրատել զքեզ այլ
 եւս առ յայպ: Բայց եթէ վաղվաղակի
 յարգարացուցանել զքեզ եւ ի քերել
 զյանցանսն զայցես, ոչ եւս այնու-
 հետեւ յուչ առնիցէ քեզ զիրս ինչ,
 որոյ վասն խրատել զքեզ՝ թերեւս
 մեծապէս պիտոյ էր անձին քում: Են
 են ոմանք, որոց իբրեւ յանդիմանիցին
 վրիպանքն, իսկ եւ իսկ ի բաց թօթա-
 փեն զայն յանձանց իւրեանց, այլ եթէ
 չիցէ մարթ տմենեւին իսկ արդարանալ
 անտի, գոնեայ ընծայութիւնս իմն եւ
 հաւաստիս ինզրեն ի նուազեցուցանել
 զայն եւ ի ցուցանել թէ չէր այնչափ
 ինչ ծանր: Եւ այս փակել իմն է
 զգուռնն եւ զնել խափանիչս, զի մի
 յայնմ հետէ յանդիմանիցէ ինչ ոք
 զքեզ: Քանզի իբրեւ տեսանիցէ խրա-

տիչն թէ քանիցս անդամ եւ խրատեցար, ոչ ուրեք բնաւ կամեցար զյանցուածող ճանաչել, այլ հանապաղ գտանես իմն ինչ պատճառանս, զի արդարացուցանիցես զանձն քո եւ պրծեալ ապրիցիս, դնէ ի մտի թէ ոչ եւս խրատիցէ զքեզ: Աւասիկ քոյսով պատճառանօքդ եւ ջատագովութեամբ, զոր դուն պատճուծեալ ինչ անուամբ իրաւունս եւ պատասխանատուութիւնս կոչես, զայս միայն շահիցիս, զի շաւնուցու որ յանձն այլ եւս խրատել զքեզ եւ ծանուցանել զվրէպսդ: Չայն եւս թողից լռեցից, զի այսպէս այլոցն օրինակ շարեաց լինիս, եւ որ տեսանիցեն զերան, զայթաղիցին:

Ե. Ի նոսին իսկ յաւագսն չար իմն եւ մեծաց պարսաւանաց արժանի համարի, թէ զխրատս եւ զխորհուրդս այլոց բոս պատշաճի ոչ ընդունիցին, եւ բարւոք խրատչացն շանսայցեն. այնպէս զի թէպէտ եւ սակաւ ինչ գիտիցէ որ, սակայն զանձն ծանիցէ, եւ զխրատս եւ զխորհուրդս իմաստնոց մտադիւրութեամբ ընդունիցի, զայնպիսին զիպոզագոյն եւ պատեհագոյն առ հասարակ հաշուին ուղղիչ եւ վարիչ կացուցանել, քան զայր, որ թէպէտ եւ բազմահմուտ որ իցէ, բայց սակայն եւ կարի իմն յանձնապատան լինիցի, եւ կարծիցէ

Թէ ինքն միայն զբնաւ գիտէ, նմին իբի
 ևւ շահնդարտիցէ յանդիմանութեան
 ինչ իմիք ևւ ոչ զայլոց խրատս սրբ-
 ատի մտօք ընդունիցի: Այսմ բազում
 ուրեք վիտայէ գիր, ևւ առաւելապէս
 դարբութիւնք Զգօնութեան, յորս ըն-
 Թեանումք. «Տեսի այր, ասէ, յանձն
 իւր պանծացեալ թէ իմաստուն իցէ,
 բայց յոյս գոյր յանդգամին քան ի
 նմա»,³: «Ճանապարհք անմտաց ուղիղ
 Թուին առաջինոցա, իսկ սր իմաստունն
 է, ունկնդիր լինի խրատու»,⁴: «Ես
 իմաստութիւն բնակեցի ի խորհրդ-
 դեան»,⁵: «Փրկութիւն գոյ ի խորհուրդս
 բազումս»,⁶: Աւտաի ևւ երանելին Յա-
 կորոս ընդ Տանդէսս ևւ ընդ պայմանս
 իմաստութեանն սր յերկնուսս իջանի-
 ցէ, ևւ զայս իմն թուէ, զի շլինիցի այն
 յամառ, յանդուդն, Տակառակասէր,
 այլ խաղաղասէր ևւ գիւրահաւան. «Իսկ
 վերին իմաստութիւնն, ասէ, նախ զի
 պարկեշտ է, ապա խաղաղարար, Տեղ,
 գիւրահաւան, անսացող բարեաց, բա-
 րեմիա»,⁷: Իսկ արդ եթէ ևւ նոցին իսկ
 աւագացն այնպէս ի գովութիւն գառ-
 նայցէ մեղմով ունկնդիր լինել ևւ զՏեա
 երթալ խրատուց ևւ խորհրդոց ամանց
 ամանց, ևւ նմին Տակառակ պարսաւանք
 ևւ բտողիւս լինիցին նմա թէ այլազգ
 ինչ ուրեք գործիցէ. սրշափ ևւս ա-

առաւել իրաւամբք դարսւանս եւ նա-
խատինս ընդունիցին այնք ի հպատա-
կաց, որ եւ զաւագացն անգամ զերատ
եւ զյանդիմանութիւն հեղութեամբ
յանձն առնուլ ոչ հանդուրժիցեն :

Զ. Աւել զի մեծ իմն զայս համարիցիմք
եւ առաւել եւս յորդորագոյնք լինի-
ցիմք ի սոյն, յոյժ օգուտ է ճանաչել
եւ ի միտ առնուլ զմեծ բարութիւնն
որ ամիսփեալ կայ ի սմա. այս ինքն
է, յորժամ խրատու եւ կշտամբու-
թեան յօժարութեամբ ունկնդիր ոք
լինիցի, աւագն զայս ինչ իմացեալ եւ
խորհեալ յանձն իւր, ոչ այնչափ վշտա-
նայ ընդ թերութիւնս նշմարեալս .
քանզի թէպէտ եւ ակտքն յայտ դայ-
ցեն, սակայն եւ դեղն եւ դարման նոցա
միանգամայն յայտանդիման առաջի
կայ : Բայց յորժամ շղուցէ ինչ յոյս
գեղացն ընդունելութեան, վրէպքն որ
գործեցան, մեծապէս շարշարեն եւ
հաշեն մաշեն զնա . քանզի տեսանել
տեսանէ զախտս շարեացն, այլ շտե-
սանէ թէ որով ճանապարհաւ կամ
զինչ դարմանով եւ հնարիւք բառնալ
զայն մարթիցի : Այս իսկ են աւագացն
անձկութիւնք եւ սանջանք : Ասան
այսորիկ կարի իմն օգտակար եւ քաջ
խորհուրդ է մարդոյ, զի երթեալ առ-
անձինն յայտ առնիցէ աւագին, թէ

քանի հաճոյ եւ հեշտական է անձին իւրում խրատ առնուլ ի նմանէ, եւ թէ սրչափ պատրաստութիւն եւ յօժարութիւն ունիցի առ այն. հանդերձ այսու սրտի մտօք եւ բազում հաւատակաւ աղաչեացէ զնա, զի զքնաւ թերութիւնս զոր նկատիցէ ի վերայ նորա, մեծաւ յստակութեամբ եւ պարզութեամբ իբրեւ հայր՝ համարձակ յանդիմանիցէ. եւ ոչ ինչ հոգայցէ կամ հայիցի ընդ այն, զի թերեւս ուրեք երբեք, իբր զի մարդիկ եմք, ոչ որպէս պատշաճն էր, զկշտամբանան ընկալաւ, եւ բարւոք խրատչացն զայրացաւ: Եւ չպարտի իսկ զմիանգամ եւեթ աղաչելն շատ համարել. եւ ոչ այն միայն բաւական է, թէ լիկ ըստ սովորութեան եւ իբրեւ կերպարանօք ասիցէ, այլ բազում անգամ եւ սրտի մտօք եւ առանց կեղծաւորութեան ասել արժան է: Եւ ի եւ հաստատակաւ դնիցես ի մտի քում, զի կարելոր հարկ է քեզ առնել զայս ամենայն, որպէս զի հաւատայցէ քեզ աւագն եւ զայս դժուարին դործ խրատչի քաջ եւ ճշգրիտ կատարիցէ ի վերայ քո: Յայն սակա թէ եւ պարտիմք խնդալ եւ յօժար լինել, զի առ թերակատարս եւ առ շնեաուցեալս ունիցի զմեզ աւագն յայլ ինչ բազում իրս, սակայն չէ արժան զայն յանձն

առնուլ աստէն ի սոյն իրս եւ անսալ,
 զի կարի իմն ամբարտաւան, խստապա-
 րանոց եւ շմեռուցեալ երեւիցիս յաշտ
 աւազին, մինչեւ կասկածել նմա թէ
 մի գուցէ զխրատն եւ զյանդիմանու-
 թիւն որով սասակակոծ զքեզ առնիցէ,
 շարաշար մտօք ընդունիցիս: Նա մա-
 նաւանդ փութասջիբ զի ամենեւին իսկ
 լաւ եւ առաքինի ի դմին Համարիցի
 զքեզ աւազն, որպէս զի մի բնաւ ի
 գեղեցիկ երախտեաց աստի եւ ի սոյն-
 պիտի միջնորդէ որ այնչափ յաճախու-
 թեամբ նպաստ ի քո յառաջադիմու-
 թիւնդ լինիցի, զբիցէ ինչ զքեզ:

Է. Աւստի բարւոյր այն է, զոր ասաց
 երանելին Բարսեղ⁸. Չորօրինակ, ասէ,
 Հիւանդ որ, որ վասն առողջութեանն
 հոգ ի մտի ունիցի, ամենայն գեղոցն ի
 բժշկէ անտի մատուցելոց ժուժկալէ եւ
 համբերէ բազում երկայնմտութեամբ,
 թէպէտ եւ խիստ ինչ ուրեք եւ դառն
 պայման բժշկութեանն լինիցի, նա եւ
 ոչ ցատուցեալ զայբանայ բժշկին, մա-
 նաւանդ թէ եւ ոչ ի սիրտ նորա անկանի
 երբեք խորհել, թէ թեւր իմն եւ ձա-
 խող մտօք մատուցանէ բուժիչն զայն
 ամենայն. նոյնպէս եւ այբ խոնարհ եւ
 որ հոգւով կատարեալ լինել ցանկա-
 նայցէ, զխրատս եւ զխորհուրդս յան-
 դիմանողայն մեծաւ մտադիւրութեամբ

ընդունի, եւ ոչ զմտաւ անգամ ամէ
 թէ այն յօխակալ ինչ սրակ ելանիցէ,
 եւ ի մտաց որ յանկարգ եւ յարձակե-
 րասանակ ակտից կարեաց գրաւեալ
 իցէ: Եթէ առ Հասանելոյ մարմնաւոր
 առողջութեան զգառնադառն գեղսն ոչ
 մերժիցեմք, եթէ ակարժ յօժարու-
 թեամք անուայցեմք, զի բժիշկն ճարտար
 սէր եւ զխորդ կամիցի, Հասանիցէ եւ
 խարիցէ, նա մանաւանդ շնորհս եւս
 ունիցիմք նմա վասն այսորիկ եւ մեծ
 բարիս բարերարութեան զհասուամն
 հաշուիցիմք, որչափ եւս առաւել, ասէ
 երանելին Բարսեղ, պարտ եւ արժան է
 մեզ զնոյն վասն հոգեւորն առողջու-
 թեան եւ վասն օգտի համօրէն միաբա-
 նութեանն վճարել, թէպէտ եւ գեղ
 ուղղութեանն եւ յանդիմանութեան
 սակաւիկ մի դառնադոյն եւ զաժանա-
 գոյն քան զչափն իցէ:

Գ Լ Ո Ի Խ Ե

Այն որ է վերոգոյն անոր ճառեցաւ, հա-
 որդի օրինակս ինչ:

Ա. ՍՈՒՐԲՆ Յայհան Ոսկերերան՝
 յօժարեցուցանէ զմեզ, զի որոց բա-
 րուքն խրատիցեն, հլուական մտք
 ունկնդիր լինիցիմք եւ շղառնայցեմք
 ինչ հակառակ, եւ առ այս ի ձեռն

առնու զօրինակ Մովսիսի զոր պատմէ
 դպրութիւնն Ելից : Քանզի սա թէպէտ
 եւ այնչափ իմաստուն եւ ճոխ ոք էր,
 որպէս զի եւ Ասաուած իսկ զլիսովին
 զնա առաջնորդ եւ ուղղիչ ժողովըր-
 դեանն իւրոյ ընտրէր, եւ բաղմապատիկ
 սքանչելիս Ազգիպոսս եւ յանապատին
 ի ձեռն նորա գործէր. սակայն զխրատն
 եւ զխորհուրդ զոր աներ նորա Յովթոր,
 այր մի լսի եւ սոսկագոյն, վասն տես-
 չութեան եւ վարչութեան ժողովըր-
 դեանն տայր, մտադիւրութեամբ ըն-
 կալաւ. զի սա է, որ մատուցեալ թե-
 լադիրն ևզեւ Մովսիսի թէ մի զնա
 բեռն առաջնորդութեան ժողովըրդեանն
 ինքն միայն ի վերայ ուսոց իւրոց բառ-
 նայցէ, այլ զմասն ինչ յանձն առնիցէ
 այլոց որ երկրորդական իմն իշխանու-
 թեամբ օգնական եւ ձեռնաու նմա լի-
 նիցին. «Աչ է, ասէ, ուղիղ բանդ զոր
 առնես. անհնարին տանջանօք տանջիս
 գու»,² : Եւ յայտ իմն առնէ անդէն ի
 նմին վայրի Ռակերերանն, թէ Մովսէս
 ոչ զայն ինչ առժամայն ի մէջ երեր,
 եթէ Աւագիիկ տես զայրդ որ մեզ խրատ
 տալ կամի. զոր օրինակ ասեն արդ-
 ոմանք, որք թէպէտ եւ լաւ եւ շա-
 հաւէտ խրատն իցէ, սակայն ընդ այն
 իմն դժկամակ լինին զի այս ոք կամ
 այն թեւադրէ զբանն. այլ մեծաւ խո-

նարհութեամբ յանձին կալաւ զխորհուրդն եւ իսկոյն ած յարդիւնս :

Բ. Նոյնպէս յայս պատճառս կշռեն եւ ի մէջ առնուն երանելին Ախպրիանոս³ եւ սուրբն Աւգոստինոս⁴ զօրինակ Պետրոսի, որ զլեաւոր յառաջակացն էր առաքելոց, յորժամ յանդիմանեցան ի Պաւղոսէ⁵ վասն թշխատութեան, որում ինքն կամէր պարտապան առնել զայնասիկ որ ի հեթանոսաց անտի նորոգ դասնային ի հաւատս Քրիստոսի : Աւասիկ, ասեն, Պետրոս որ ոչ բարձրագոյն ինչ զանձնէ իմացաւ, ոչ մեծամտեաց ինչ, եւ ոչ աւելի քան զլափն եւ զգէպն վերացոյց զանձն իւր ոյսպիսի իմն բանիւք . Նս իսկ եմ բովանդակ եկեղեցւոյ զլուխ եւ իշխան, ես ինքն եմ մեծ քահանայապետ, արժան իսկ է՝ ինձ անօալ մանաւանդ քան այլոցն ամենեցուն . հարկ է զի համօրէն հաւատացեալք զայցեն հաւանեացին հրամանի իմում, եւ բարբառոյ իմոյ հազանդ լինիցին : Նա եւ ոչ զՊաւղոս, այնու՝ զի արդ եւս զեկեղեցին հալածեալ էր, անարդեաց ինչ եւ արհամարհեաց . նմին իրի եւ ոչ զնորա ուղղելն եւ զխրատել անարժան համարեցաւ, այլ յորդոր յօժարութեամբ ունկընդիբ եղև բարւոք խրատչին, եւ իբրև յաղթեալ պարտեալ՝ վաղվազակի

ձեռքս ետ հաւանեցաւ բանին եւ ճըշ-
մարտութեան :

Գ. Արժանի յիշատակաց է եւ այն
օրինակն զոր մեզ ի սմին բնծայեցոյց
Թէոդոս կայսր, ի ժամանակի զի սրտի
մտօք եւ մեծաւ խոնարհութեամբ բն-
կալաւ նա զխորատն եւ զյանդիմանու-
թիւն զոր ած ի վերայ նորա երանելին
Ամբրոսիոս . մի՛ յորժամ արդէլն զնա ի
նուիրական խորհրդոց, եւ յեկեղեցւոյ
մերժեաց վասն անօրէն սաստիկ եւ
մահաբեր վճռոյն զոր եհան ի կոտորել
եւ ի բնաջինջ առնել զԹեոսաղոնիկե-
ցիան զանմեղս եւ զանպարտս . եւ եր-
կրորդ անգամ, յորժամ կայսրն զիւր
բնծայսն մատուցեալ սեղանոյն՝ կամէր
ի միջի զնդի քահանայիցն կալ . առա-
քեաց առ նա պատգամ եւ յայտարար,
թէ անտի ի բաց ելեալ, ի կարգս հա-
սարակաց խառնադանճ մարդկանն ի
ժողովրդականաց տաճարն անցանիցէ,
քանզի տեղիդ, ասէ, քահանայից եւ
երիցանց միայն սահմանեալ է, եւ ծի-
րանիդ առնել առնէ ինքնակալս, այլ
ոչ եթէ քահանայս յարդարէ . որպէս
բազում բանիւք ճառի յեկեղեցական
պատմութեանն : Յորում վայրի ոչ
վայրապար առաջի զնի ի քննել, թէ
արդեւք առաւել՝ պնդութիւն եւ հաս-
տատութիւն օրբոյ հայրապետին իցէ

զովելի, եթէ զարմանալի՝ հնազանդութիւնն եւ խոնարհութիւն բարեպաշտ եւ աստուածասէր թագաւորին:

Գ. Մանաւանդ եւ սոյն ինչքն Ամբրոսիոս, զորօրինակ ի վարս նորա պատմի՞, յորժամ խրատէրն յայլոց վասն թերութեանց ինչ, մեծապէս շնորհակալ խրատչացն լինէր, եւ համարէր իսկ թէ առանձինն ինչ երախտիս ընդունի ի նոցանէն:

Աբեղոյ ոմն ի վանաց անախ Պարթառ Չորոյ, որպէս յամբոստամէ ժամանակազիրս Սիսաներկեան կարգին կայ, քանիցս անգամ թէ լսէր զյանդիմանութիւն կամ բտադիւտ լինէր, գէթ միանգամ զտէրունական աղօթոսն ասէր վասն իւրոյ խրատչին ի շնորհակալութիւն: Եւ պատմի իմն անդէն ի նմին մատենի թէ նոյն սուրբ սովորութիւնն անգասին ի ժամանակէ անախ ի կրօնս եղև ի վանորային յայնմ, եւ անխախտ օրինաց ինչ զօրութեամբ հաստատեցաւ:

Ե. Հայրն Աբսէն, որպէս ընթեանումք իսկ ի գիրսն Սիմէանի Մեհափրասախ, հոյակապ եւ քաջանուն էր ի մէջ ամենայն վանականաց իւրոյ ժամանակին, եւ բարեհամբաւ յոյժ վասն սրբական վարուց իւրոց. սա եւ յաշխարհի անդ երևելի էր եւ կարի պա-

առւանկան, այնու զի վարդապետ կայր
 Արհադու եւ Մնարի սրբւոյն թէոզոսի
 երկցու-կայսեր, որք եւ պայտազատեցին
 իսկ յետոյ զիշխանութիւն Տօրն իւ-
 բեանց. սակայն էին նորա թերութիւնք
 ինչ թէպէտ եւ թեթեւք, որ ոչ գրձ-
 ձէին ինչ կամ նուազեցուցանէին զսրբ-
 րութիւն նորա: Քանզի, որովհետեւ
 այր փառաւոր լեալ էր յաշխարհական
 կարգս անդ, եւ ընդ փափկութիւն
 ընդելլեալ, յարեցան կացին ի նմա եւ
 յետ դառնալոյն եւս մնացորդք ինչ
 առաջնոյ ազատութեանն եւ ընդար-
 ձակութեան, զոր յարքունի պաշտտան
 մինչեւ զայնժամ վարեալ էր. եւ նմին
 իրի իսկ իրբեւ ի հասարակաց ժողովի
 ուրեք ի միասին ընդ եղբարսն բազմք,
 բազում անգամ սան զստամբ արկեալ
 նստէր այնպէս: Այս զիր ստիցն ոչ
 բնաւ հաճոց թուէր հարցն սրբոց, իրբեւ
 զի չէր ինչ վայելուչ, եւ անդէպ վա-
 նական ցածութեան էր: Ամենեքին կա-
 մել կամէին ազդ առնել նմա զիրսն,
 այլ ոչ ոք էր որ իշխէր յանդգնէր սակ
 զայն: Ասան զի ծանր եւ դժուարին
 յոյժ երեւէր նոցա՝ զայնպիսի մանր եւ
 զենչին ինչ գիտել եւ ծանուցանել
 այնպիսում մեծարոյ եւ պարկեշտ Հօր:
 Ասան այսորիկ իրբեւ ի մի վայր եկեալ
 խորհուրդ ի մէջ առնուին թէ զինչ

առնել արժան իցէ, անդուստ Հայրն
 Պիմէն որ երեւելին էր զգօնութեամբ
 եւ վարուցն սրբութեամբ, խօսեց սկսա-
 նէր, եւ զայս զխպող խրատ դնէր առա-
 ջի. որում եւ այլք միամտեալ հաւա-
 նեցան: Չառաջինն, ասէ, իբրեւ ժո-
 դովիցիմք, ես կամաւ եւ խորհրդով
 նովին օրինակաւ եղից զուս իմ. այլ
 դուք յուշ արասցէք ինձ զերսն, եւ
 վաղվաղակի իջուցանեմ ի խոնարհ.
 իսկ նորա համարեալ թէ ինքն է որ
 յանդիմանի սովին, առժամայն ի վայր
 դիցէ զուս իւր: Հաճոյ թուեցաւ ամե-
 նեցուն բան խրատու ծերոյն, վասն
 որոյ իբրեւ յառաջնում նուագի եկին
 դումարեցան հարքն ի խօսս հոգեւորս,
 հայրն Պիմէն այնպէս իմն եղ զուսն,
 զոր օրինակ հօրն Աբսենի եղեալ էր:
 Իսկ հարքն իբրեւ տեսին զայն, խիստօ
 եւ սաստկակոծս յանդիմանեցին զնա
 վասն անվայելուչ կերպարանացն եւ
 վասն շարաշար օրինակին զոր ամենե-
 ցուն տայր. իսկ նա անդէն վաղվաղակի
 յարգարեաց զանձն եւ ամփոփեաց պար-
 կեշտութեամբ: Աբսենիոս իբրեւ լուաւ
 եւ ետես որ ինչ զխպեցան մերձաւոր
 ընկերին, պատճառեալ իմն որպէս թէ
 այլ ինչ գործէ, այնպէս տակաւ տակաւ
 ի վայր եղ զուսն իւր: Եւ այնպէս մտա-
 դիւրութեամբ զայս կողմանակի կշտամ-

բութիւնն ընկալաւ ըստ պատմութեանն վկայելոյ, զի յայնմ հեռէ եւ առ յապառջ ուրեք երբեք այնու օրինակաւ եզ զոտան: Այսպէս պարտ եւ պատշաճ է իւրաքանչիւր ումեք՝ զայլոց զյայտնի պատուհաս եւ զհրապարակաւ յանդիմանութիւն իբրեւ իւր միայնոյ եղեալ համարել: Եւ միանդամայն անդ ստին յիրաց աստի փոքր ի շատէ երեւիցի եւ դժուարութիւնն զոր գտանեմք ի մեզ, յորժամ զայլ ոք ուղղել ինչ եւ խրատել կամիցիմք, որպէս ի վերադոյնդ ասացաք:

Գ Լ ՈՒ Խ Զ

Վասն իաննիս եւ սահմանորդութեան Բեւեւեանի, որ հրատայէն Բեւեւեանի երկու ծանուցանել նմն իսկ սահման զԲեւեւեանի եւ Բեւեւեանի:

Ա. ՅԻՆՆԵՐՈՐԳԻ կանոնի անդ սահմանադրութեանցն համառօտելոց զայս ձեւ օրինակի դրեալ է. Զի առաւել յառաջագեմ հողւով լինիցիմք եւ մանաւանդ վասն առաւելագոյն զանձինս խոնարհեցուցանելոյ եւ զիջուցանելոյ, պարտի իւրաքանչիւր ոք հաճ եւ հաւան լինել, զի ամենայն համօրէն վրիպանք եւ թերութիւնք իւր եւ այլ զինչ եւ իցէ իրք որ ի նմա ծանուցեալ եւ դի-

տեալ իցեն, յայտ առնիցին աւագացն վերակացուաց ի ձեռն զյր ուրուք եւ իցէ, թէ միայն արատքոյ խոտաովանու թեան իմացեալ իցէ նորա զայն ամենայն¹։ Եւ քանզի մեծ կատարումն այսր կանոնի նորանշան իմն եւ անսովորական ոմանց ոմանց թուեցաւ, զի մի նոյն ինչ եւ այլոցն դիպիցի, կամ պատճառս ինչ տայէ գայթաղութեան, պարտ եւ պատշաճ է զի զիրս կանոնիս սակաւիկ մի անդատին ի հիմանց յայտ արատքոյ։ Երդ զի լի կատարեալ իմանայցի զոր ինչ ասելոց եմք, հարկ է ամենեցուն ճանաչել զայս ինչ իբրեւ հիմն հաստատութեան մերոց բանիցս, զի թեպէտ եւ բնաւ սահմանադրութիւնք մեր ի մեծ քահանայապետաց անտի ընկալեալ եւ հաստատեալ են, եւ ի զլուխ անդր նոցա յարեալ եւ պատուաստեալ է կնիք ինքնակամ սեպհական վճռոյն հաստատութեան Գրիգորի Երեքտասաներորդի, այլ սակայն կանոն եւ սահմանադրութիւն Եղբայրական ուղղութեանս առանձինն իմն հաւանութեամբ հաստատեցաւ ի նմին քահանայապետէ յետ հարց եւ քնին առնելոյ ի գառաստանի ուրեք ընդդէմ հակառակորդացն. եւ այս մասնաւոր իմն հանգամանք են։ Քանզի² կայր քահանայ ոմն որ յառա-

Ջագոյն ի միաբանութենէն էր, այլ ապա վասն անհանգիստ եւ խռովարար բարուց իւրոց ի բաց արձակեալ էր. սա մասն ինչ զբովանդակութեան Ասորդինադի Տողեղեայ բնդ մամլովք արկեալ տայր դրոշմել ի Հռամայեցւոց քաղաքի անդ. եւ գլուխ մի յանձնէ իւրմէ կրցկցեալ յաւելոյր, յորում եւ ասէր իսկ թէ կայ միաբանութիւն մի վանականաց որում կարի տենչանամ ի սրտի իմում, այնու զի արս իմաստունս տածէ նա. այլ է նորա կանոն ինչ որ ամենեւին իսկ հակառակ է աւետարանին վարդապետութեան³. որովհետեւ ըզթերութիւնս զոր յայլոյ վերայ տեսանիցէ զք եւ նշմարիցէ, առանց ինչ նմա ազգ առնելոյ, երթալ եւ նմին իսկ աւագին պատմել հրամայէ. յորմէ, ասէր, մարթ է թէ բազում ինչ անպատահութիւնք ծնանիցին: Ասան որոյ պատուական Հայրն Աւերարդոս Մերկուրեան որ յայնժամ առաջնորդ համօրէն միաբանութեանն էր, ելեալ երթայր առ Քահանայապետն մեծ եւ քանքատէր իմն անդէն վասն անիրաւ բանիցս պատգիկ: Իսկ նա կամեցաւ եւ զմատենան զայն եւ զմեր կանոնս տեսանել, եւ բազում ճշգրիտ խուզիւք տեղեկանայր թէ զիարդ կամ որով որինակաւ զայս ինչ ի կիր արկանիցէ

միաբանութիւնն: Չայս իբրեւ ծանեաւ,
 յայանապէս վճիռ ետ օրինակ զայս.
 Այս կանոն ոչ միայն աւետարանական
 վարդապետութեանն հակառակ չէ, այլ
 եւ յայտ եւ մեկին է թէ չէ պարս
 բնաւ ամենեւին իւրիք իբօք շարախօսել
 զնմանէ: Նա մանաւանդ աւետարանա-
 կան իմն եւ առաքելական կատարումն
 ամփոփեալ կայ ի նմա: Եւ միանդա-
 մայն հրամայեաց զի այս մասն մատե-
 նին այնորիկ իբրեւ խորթ եւ օտարօտի
 եւ իբրեւ կարծեալ ծնունդ տարագիր
 լինիցի, որպէս եւ արդեամբք իսկ մեր-
 ժեաց զայն եւ դատապարտ արար Վար-
 դինազն Աիրդեատոս, որում պաշտաման
 անկ էր այն, զոր օրինակ եւ Հայրն
 Եգիպտոս Գոնտազեան յիւրում հո-
 զեւօր խօսան վիպազբէ, քանզի վկայ
 ականատես է այրն, որովհետեւ Օգնա-
 կան առնթերակաց էր զայնու ժամա-
 նակաւ ի Հռոմայեցւոց քաղաքի:

Բ. Այս կանոն սովին վկայութեամբ
 շատ իսկ ամրացեալ եւ արդարացեալ
 երևի. սակայն առ առաւել եւս զմեր
 միտս հանդուցանելոյ եւ մխիթարելոյ,
 զրնաւ պայքար յանդիմանութեան եւ
 զհաւանութիւնս դպրոցացն ի դպրոցս
 անդր առաքեալ, մէք զերկուց իրաց
 մանաւանդ ճառ արկեալ խօսեցոյք
 յայսմ վայրի. նախ զայն իսկ յայս

արասցուք թէ սրպէս կարեւոր եւ պիտայ է կանոնդ, եւ յերկրորդումն թէ զհարդ այս՝ պատշաճ եւ միաբան իցէ մտաց, զայն պատճառօք ինչ ի հանդիսի գործ արարեալ ցուցանիցեմք: Ասի կարեւոր պէտք եւ հարկ կանոնիս այս յայտ գայցէ լի բովանդակ ի կարեւոր պիտոյից այլոց ինչ կանոնի՝ որ հրամայէն մեզ զհանգամանս խղճի մտաց մերոց մերկանալ առաջի աւագին, զորմէ եւ ի վերագոյնս յանցելում՝ ճառի անդ խօսեցաք՝ քանզի ամենայն պատճառօք եւ հաւանութիւնք եւ պատշաճութիւնք զոր սուրբ Հայրս մեր ի մեջ բերէ ի սահմանադրութիւնս անդ, ի ցուցանել թէ պարտ է առն իւրաքանչիւր զխիղճ մտաց իւրոց յայտ առնել աւագին, նոքին իսկ եւ վասն այսօր կանոնի զինեալ զօրաւիզն լինին, եւ զկարեւոր հարկ նորա յայտ յանդիման ցուցանեն: Եւ թէպէտ զայն ամենայն լայնագոյնս եւ պարարտագոյնս ընծայեցուցաք անդէն ի նմին վայրի, սակայն մարթ է մեզ զրնաւն յերկուս գլուխս ամփոփել: Առաջին այն է, զի աւագն լաւ եւս վարել եւ ուղղել եւ յանձանձել զիւր հպատակն կարիցէ: Իսկ երկրորդն այն է, զի այսու պայմանաւ ազնուագոյն եւս հօգայցէ եւ կարգիցէ որ ինչ օգտի եւ լաւութեան համօրէն միաբա-

նութեանն պատշաճ եւ պիտոյ իցէ :
 Արդ վասն սոցին այսոցիկ կարեւոր յոյժ
 համարեցաւ սուրբ Հայրս մեր , զի զի-
 տասցէ աւագն զթերութիւնս եւ ըզ-
 վրէպս քո ի ձեռն ոյր եւ պէտ ուրուք ,
 թէ միայն արտաքոյ խոստովանութեան
 ծանուցեալ իցէ նորա զայն ամենայն :
 Այլ կամ եղև նմա , զի լիցի ոք ի սմին
 իբրեւ երաշխաւոր եւ ետեղապահ քո ,
 զի թերեւս դու անհոգութեամբ ան-
 փոյթ առնիցես զայնմանէ , զոր պար-
 տիսդ առնել հարկաւ եւ որ այնպէս
 կամ ի քո միայնոյ օգուտ եւ կամ ի
 լաւութիւն համօրէն Ընկերութեանն
 պատշաճ է : Եւ այսպէս զայն՝ զոր դուն
 ի հրամանաց կարգի քո առնել պար-
 տէիր , եղբայր քո լնուցու : Իսկ այս
 ամենայն յառաւել օգուտ քո եւ բո-
 վանդակ միաբանութեանն հայի , եւ
 զի դարձեալ ի պաշտամունս մեր մեծաւ
 անկասկածն ամբութեամբ զնայցեմք ,
 եւ զի մի աւագքն ի տաղնապի նաւա-
 կածութեան զգք զնիցեն :

Գ . Այնպէս վասն երկրորդին , այս
 ինքն է վասն արդարագոյն եւ հաստա-
 տագոյն զայս կանոնս ցուցանելոյ , մարթ
 է յաճախել բերել բազում պատճառս :
 Առաջինն լիցի քեզ կանխակալ սովո-
 րութիւնն բանիդ այդորիկ նա եւ յայլ
 վանորայս : Արովհետեւ ի Փռանկիս-

կեան կարգի ամենեւին իսկ նովին օրինակաւ պահին այս իբք, որպէս ի Յիսուսի միաբանութեանն. իբրեւ զի վճիպանքն առանց ինչ յառաջագոյն յանցականին զեկուցանելոյ, յայտ առնի նմին իսկ աւագին, որպէս է տեսանել ի գիրսն, յորոյ վերայ գրեալ պայտէս է. Պարզ խիղճ մտաց, ի հարիւրորդ շորորդ խնդիրն: Պարձեալ ի հասարակաց ինչ օրէնսդրութիւնս, որ անուանեալ կոչին Բարկինոնականք, այնու զի սահմանեցան նորա ի միահամուռ ժողովի ուրեք, որ յամի ՌՆԾԱօրգի ի Բարկինոնացւոց քաղաքի գումարեցաւ, հրաման լինի Եղբարց, որ արտաքս ուրեք կամ ի հրապարակ ելանիցեն, զի ի դառնալ իւրեանց ի տունն, երթայցեն եւ ազգ առնիցեն աւագին, եթէ մեծ ինչ եւ ծանր իւրեանց բնկերացն արտաքոյ գիպեալ իցէ. իսկ որ զայսու անխոյժ առնիցէ, պարտի պահս պահել հացիւ եւ ջրով, կամ մտանել ի պատիժս ինչ, զոր առաջնորդն ի վերայ նորա ածիցէ: Զնոյն է դտանել եւ ի հին ինչ օրէնսդրութիւնս միաբանութեանն այնորիկ, որ ի հինգերորդ ժողովի կարգին սահմանեցան: Եւ միանգամայն ստացից, ի միահամուռ ժողովի ուրեք, մինչ զեռ երանելին Բանաւնտուրա գլուխ էր համօրէն Աւխաին,

միաբանն եւ հասարակաց հաւանու-
թեամբ բովանդակ ժողովոյն նոյն ինչ
ընկալեալ հաստատեցաւ. եւ յայնր
ամենայնի վերայ սահմանեցաւ, զի այն
ամենայն վարդապետութիւն, որ ի
հակառակ կողմն է, իբրեւ ժանտ ինչ
եւ որպէս կործանիչ վանական կարգաց
տարազիր լիցի ի միաբանութենէն. իսկ
որ ոք յանդգնիցի, ասեն, իշխել ու-
սուցանել այդպիսի ինչ, ի բաց կացցէ
եւ մի ինչ ընտրեացէ զոք կամ ընտրիցի
ի դործ ինչ, նա եւ ի գիպահոջ եւս
կացցէ:

Գ. Այլ զի յայտ յանդիման երեւի-
ցի կանխութիւն վարդապետութեանս
այսորիկ, եւ թէ սրչափ ի նոցանէ որ
կատարեալ վարուց պատկառ կային,
մեծարոյ եւ ընդունելի համարեցաւ.
աւագիկ քեզ հին ինչ վճիռ Ստեփա-
նեայ եւ Պաւղոսի հարցն նախնեաց եւ
առաջնոց, զոր յիշատակէ Հայրն Չմա-
բազդոս, յորում այսպէս իսկ ընթեա-
նումք. Եթէ տեսանիցէ ոք զընկերն,
զի ինչ մի անարժան դործէ, կամ խօսի
անպատեհս ինչ, եւ յապաղիցէ յայտ
առնել առաջնորդին, գիտացէ թէ
ինքն է պարարիչ եւ նպաստամատոյց
այն մեղացն եւ բոտ ամենայնի զոյգ եւ
հաւասար է այնմ, որ մեղանչէն⁵: Քան-
զի յիրարի կասկածել արժան է զայն-

պիտի ումեքէ, զի թերեւս իցէ թէ զս-
 վող եւ հաղորդ յանցանացն իցէ. այնու
 զի յորժամ զօրերն բառնալ զայն եւ
 խափանել, ոչ խափանէ: Եւ ծանիցէ,
 ասէ, զի եւ իւրում անձինն եւ այնր,
 զոր ծածկէն, թշնամի սաստիկ է. վասն
 զի ոչ բարեկամութեամբ ինչ, այլ
 թշնամութեամբ զնայ ընդ նմա: Անդէն
 յարէ ի նոյն եւ այլ ինչ պատգամ օրի-
 նակ զայս. Եթէ դք, ասէ, իրազեկ լի-
 նիցի զընկերէն, թէ տաղտկացեալ ընդ
 անձկութիւն վանորային, փախչել
 խորհի, եւ ոչ մատնիցէ զնա, զիտաս-
 ցէ առանց երկմտութեան, թէ հաղորդ
 է կորստեան նորա. եւ այնքան ժամա-
 նակս պարտ է անջատել զնա յեղբարցն
 ժողովոյ, մինչեւ մարթ լիցի կոչել
 զմեւն այսրէն յետս: Նմին իրի այս
 ոչ նոր ինչ է, եւ ոչ առանձինն ինչ
 եւ սեպհական մերում միաբանու-
 թեան, այլ կարի հնազոյն եւ յայլ եւս
 վանորայս սովորեալ: Արդ այս ամենայն
 Աարդք վանականաց, որ հրամանս զնեն՝
 զթերութիւնս, զոր արտաքոյ ատենի
 լոստովանութեան նշմարեաց դք, ա-
 ռանց ինչ յառաջագոյն յանցաւորին
 ազդ առնելոյ՝ երթալ պատմել աւա-
 զին, հիմնացեալ հաստատեալ են ի
 կատարածի անդ պատուիրանի նորին
 եզրայրական խրատուն, որ այն ինքն է

ուղղել և ի զգաստութիւն ամէլ զեղ-
բայր իմ. և յոյս զոյ առաւել հասա-
նել յայս վախճան կատարած ի ձեռն
սատարութեան նորին իսկ աւագին,
քան եթէ լսիոյ ուրուք:

Ե. Աշխարհ պատճառք՝ որով այս
կանոնս հաստատի և յայտ առնի
միանգամայն, թէ չկայ ի սմա այնչափ
ինչ խստութիւն և գժուարութիւն
զոր օրինակ սմանք վրիպեցին կարծել,
այս է. զի այն այս կանոն այլ ինչ ոչ
պատուիրէ մեզ, նա և ոչ այլ ինչ
աւելի սովորութիւն ի միաբանութեանն
կայ, բայց այսչափ միայն զի թերու-
թիւնք եղբարցն յայտ լիցին աւագին
իրբււ հոգեւոր հօր, որպէս զինա հայ-
րական զթով և սիրով բառնայցէ
զնոսա ի միջոյ, և այն՝ որ անկան կամ
մերձ յանկանել էր, նորողեալ զօրա-
ցեալ յարիցէ կացցէ ի կայի և յազ-
նուագոյնս անդր ուչ ունիցի: Արպէս
և բանք քսաներորդ կանոնի հասա-
րակաց՝ մեկին ասեն զնոյն, զայս ձեւ
օրինակի. Ար միանգամ իրազգաց որ
լինիցի ծանր ինչ փորձութեան ուրուք,
ագղ առնիցէ աւագին, զին նա ըստ հայ-
րական խնամոցն և հոգարարձութեան,
զոր ընդ իւրսն ունի, մարթիցի զխոյզ
դարմանով հասանել յօգնութիւն նա-
րա: Ապա ուրեմն յանցանք ընկերին

ոչ պատմին աւագին իբրև գառաւորի
ուսմէք, նա եւ ոչ վասն այնորիկ ինչ զի
պատիժս պատուհասից ի վերայ յան-
ցաւորին ամիցէ, այլ իբրև հօր միայն,
որ զօգտելն եւեթ կարիցէ եւ ոչ զվնա-
սելն, եւ զի զպատշաճ պատշաճ դար-
մանս նմա մատուցանիցէ, հանդերձ
այսու զի կանխեալ ամապարեացէ զա-
ռաջս ունել զանհարթութեանցն որ
մարթէին դիպել, թէ յանդանքն շայ-
անէին եւ կամ դեղք ոչ պաշտէին:

Զ. Աշխարհ պատճառք լիցին քեզ
զեզեցիկ եւ զօրաւոր բանք, զոր ի հաս-
տատութիւն իրացս ի մէջ բերէք պա-
տուական Հայրն Յերոնիմոս Նատաղիս,
որ այր երևելի էր ուսմամբ եւ առա-
քինութեամբ: Տեսանեմք, ասէ, զի
սովորութիւն է յեկեղեցւոջ Նատուծոյ
եւ յեկեղեցական տեսչութիւնս եւ ի
քաղաքային վարչութիւնս, զի մինչ չեւ
ուրուք համբարձեալ ի պատիւս ինչ,
բազում հաւաստեալ եւ ճշգրտիւ հան-
դէս առնի ամենայն իրաց նորա, նա եւ
զազանեաց եւ թաքուցելոց, որպէս
զհարզ պայման ազգի ազգի պաշտա-
մանցն զոր աւանդելոց իցեն, պահան-
ջիցէ: Բայց այս ոչ վասն այնորիկ ինչ
է զի ի պատիժս յանցաւորն մտանիցէ,
թէպէտ եւ իցէ թէ ինչ մի արժանի
պատուհասից գտանիցի ի նմա, այլ

յայն սակա միայն, զի զայն ոք որում զեկեզեցին, զսունն, զընտանիսն, զկարասին եւ զմեր իսկ անձինս հաւատալոց իցեմք, կամիմք յառաջագոյն ճանաչել: Ապաքէն յԸնկերութեան Յիսուսի ոչ ոք այն ոք է, զոր չիցէ մարթընտրել յառաքելութիւնս, քանզի այս սեպհական է մերում կարգիս. եւ առ այս հաստատուն իմն զօրութեան պէտք են, եւ ոչ լուծելոյ եւ Լքելոյ, որ զքաջ անուն վանացն քակէ եւ ամենեւին իսկ եղծանէ: Կարող ուրեմն է աւագն եւ անձամբ եւ յայլոց ձեռն քննել եւ տեղեկանալ զիրան զայնոսիկ զգաղանիս եւ զծածուկս, եւ առ այն զայս կանոն ի ձեռն առնուլ, որպէս զի յայսպիսի մեծ գործս, որ այնչափ կարեւոր է վասն քո եւ վասն բովանդակ միաբանութեանն, ստուգութեամբ գնայցէ եւ մի ինչ վերպիցի:

Է. Ի շորրորդումն զայս իսկ ասացից, զի յայանի լիցի թէ քանի իրաւացի է կանոնս այս եւ պատշաճ մտաց. արդ աղէ եկ, ի միում նժարի անդ կշռոյն բերցուք գիցուք զվնասն եղեալ քեզ ի պակասութենէ, որ աւագին իբրեւ հօր յայանեցաւ. իսկ ի միւսումն զվնասս եւ զչարիս որ ծնանիցին, յորժամ ծածուկ թերութիւնն մնայցէ. ապա գիտեսցուք տեսցուք թէ ո՞ր կողմն

յերկուց այտի առաւել կշռիցէ: Քո
 վնասդ սակաւ ինչ նախատինք միայն
 է եւ դոյզն ինչ նուազութիւն պա-
 տուոյ զոր համարիս թէ կրելոց ես .
 այլ վնասն՝ որ ի թաքուցանելոյ անտի
 մարթել եւ ծնանել սովոր իցէ, նախ
 այն է զի քո շարիքդ առանց դարմանոյ
 մնան, եւ յորժամ այն ոչ լինի բար-
 ձեալ ի միջոյ եւ ոչ յապաւի, հանա-
 պազ աճէ, ցանկ յառաջ կոյս սողէ եւ
 նկրտի, եւ ապա ուրեմն զայլս եւս
 ապականէ: Երկրորդ անգամ եւ քեզ
 եւ վանական կարգի քո զայ հասանէ
 անտի ամօթ մեծ, եւ նախատանք եւ
 ծանականք. «Քանզի ոչ ինչ է ի ծա-
 ծուկ, որ ոչ յայանեսցի»,⁶ զի եթէ
 վաղ եւ եթէ անագան, եւ եթէ օն
 թէ օն յայտ եկեսցէ: Եւ որում յա-
 ռաջագոյն դիւբաւ եւ անջան եւ սրբու-
 կմամբ իսկ քաւութեան ջրոյն մարթ էր
 դարման տանել, թէ միայն յսկզբան
 անդ աւազին ըստ պատշաճի ասացեալ
 էր քո . ապա յետոյ խարան եւ երկաթ
 միայն ի գործ մատուցեալ հնար է բու-
 ժել: Երդարեւ այս կարի դժնդակա-
 գոյն է քան զսակաւ մի ամօթն եւ քան
 զդոյզն ինչ կորուստ պատուոյ զոր կար-
 ձեւս թէ դիպիցի քեզ, յորժամ աւազն
 իրագէտ քոյոյ թերութեանդ լինիցի:
 Վասն որոյ յայտնութեամբ եւ հաս-

տատու թեամբ ասեմ քեզ, թէ յորժամ զվրէպս եղբօրն առաջնորդին ոք դու- շակիցէ, այնպիսին ոչ միայն յեղբայր- սիրութեանն ոչ մեղանշէ, այլ եւ հարկ ի վերայ կայ նորա ի պատուիրանէ անտի կարգին յայտ առնել զայն, եւ եթէ յայտ ոչ առնիցէ, շիշխեմ ասել թէ ազատ է ի մնասուէ կամ ի յանցանաց. եւ այս այնչափ ծանր մարթ է թէ լինիցի, զի մինչեւ ի շափ մահացու մեղաց երթեալ հասանիցէ. իբր ոչ եթէ ի կանոնի ինչ զօրութենէ, քանզի մեր կանոնքս, որպէս յառաջագոյն իսկ ասացաւ⁷, ցմեղս պարտիս ոչ ուրեք ի վերայ դնեն, այլ վասն ծանրութեան եւ ստուարութեան իրացն, վասն ան- հարթութեանցն եւ շարեաց որ անտի մարթել գալ սովոր իցեն. եւ այնքա- մնայնի պատճառք ստոյգ այն ոք է, որ կարողն էր կանխել եւ խափանել զնոսա յառաջագոյն յիւրում ժամա- նակի ազգն առնելով, սակայն ոչ խա- փանեաց, ուր զի եւ պարտապան եւս էր առնել զնոյն:

Ը. Աւտի եւ երանելին Բարսեղ մեկին եւ ծանր բանիւք յօժարեցու- ցանէ զմեզ առ այս եւ ասէ. Զմեզս եղբօր քո թաղուցանել եւ չկամել մերկանալ առաջի աւագին չէ այլ ինչ, բայց թէ զհիւանդն՝ որ ինքնին իսկ ի

մահակողմն անդր գիմիցէ, երթալ մղեւ
 եւ պատրաստագոյն այնմ յարդարել⁵¹ :
 Քանզի մեղքն, որ ծածկեալ եւ թա-
 քուցեալ մնայցեն, նման իմն են
 ներքին ինչ կեղոյ, որ ի ներքուստ ի
 ներքս ճարակիցի, եւ ապա ուրեմն ի
 սիրտ անդր հպեալ, ի մահ մասնէ բզ-
 մարդն : Այսն այսորիկ զոր օրինակ
 յոյժ հաճոյ լինէր մեզ այն ոք, որ
 զլեղխայթեալ վէրսն զայն պատառեր,
 եւ զփուտն եւ զնեխն որ անդէն ի ներքս
 փակեալ կայ, արտաքս հանէր, թէ-
 պէտ եւ անհնարին ցաւս կրեաք, այլ
 զնորին հակառակն որ ոք վշտակցու-
 թեան կերպարանս պատճառեալ, շկա-
 մէր զվէրսն հատանել եւ ոչ զսպակա-
 նութիւնն զայն եւ զթարախն ի բաց
 սրբել, իրբեւ թշնամի գնայր բնդ մեղ-
 ըստ նմին օրինակի, որպէս ինչ երանե-
 լոյն Քարսղի բանքն ակնարկեն, զործ-
 թշնամոյ եւ ոչ բարեկամի դործէ, որ
 զյանցուածս եղբոր իւրոյ ծածկէ եւ ոչ
 կամի յայտ առնել աւազին իրբեւ
 բժշկի եւ հօր, զի զգեղն կազմիցէ եւ
 զգարմանն մատուցանիցէ, քանզի այն-
 շափ իսկ առնէ, որպէս թէ զայն որ
 իւրովի ի մահ գիմիցէ, մղէր եւ իւիք
 իրօք զնոյն փութացուցանէր :

Թ. Կովին նմանութեամբ վարեցաւ
 եւ սուրբն Ազոսարինոս. Մի համարի-

ցիք, ասէ, զանձինս շարակամս, յոր-
 ժամ զայս զեկուցանիցէք. զի ոչ եթէ
 աւելի ինչ անմեղ կամ անպարտ լինի-
 ցիք, թէ լռութեամբ թողլ տայք կո-
 ըրնչեւ եզրարց ձերոց, զորս մարթէիք
 ի զգաստութիւն ամեւ, թէ զեկուցա-
 նէիք: Քանզի եթէ վէրս ի մարմնի ու-
 նէր եզրայր քս, եւ ի կտրելոյ երկուցեալ՝
 զայն թագուցանել կամէր, ո՛չ ապա-
 քէն թէ լռէիր, անազորութիւն առ-
 նէիր. իսկ թէ յայանես, ո՛չ ապաքէն
 ողորմածութիւն ցուցանես. ապա ու-
 բեմն ո՛րչափ եւս առաւել հարկ ի վե-
 րայ կայ քեզ յայտ ամեւ զայս, զի մի
 դուցէ շար եւս նեխութիւն անդէն ի
 սրտին դործիցի⁹:

Ժ. Յայն սակս այդ, զի ծածկես,
 ոչ եթէ օրէնք ինչ բնկերսիրութեան
 իցէ, որպէս ոմանք կարծեն, որ ծոյլ են ի
 զեկուցանել զայլոց յանցանս եւ թա-
 գուցանեն. որ եւ զգուշանան, զի մի
 յօրէնս արանց առաքինեաց եւ զգաս-
 տից, որպէս ինչ ինքեանք կոչեն, մե-
 ղիցեն: Եւլ այն վատութիւն է եւ
 ամօթալից անտեսութիւն յանցանաց:
 Թող տեսցեն դժբա որ անձանց պա-
 տիւս հաշուին եւ զանձինս առ ուղղա-
 դործս եւ առ արդարագնացս ունին,
 այնու զի զբնկերին յանցուածս աւա-
 գին ինչ ոչ զգացուցանեն. եւ մեծա-

պէս դժուարին ընդ յայանել զնոսին,
 զի կարծեն թէ յորժամ զայս առնիցեն,
 տուժեն զիւրեանց պատիւն եւ զմեծա-
 րոյ կարծիս. նա եւ ասեն իսկ յայս
 յանդիման, թէ չկամիմք որոմն երկ-
 պառակու թեան սերմանել. շախորժեմք
 մնաս ինչ միում ումեք բերել, կամ
 ամբաստանել զոք առաջի աւագին եւ
 նշաւակել: Ապաքէն այս ոչ միայն
 հոգի ընկերութեանն Յիսուսի չէ, այլ
 եւ ոչ իսկ հոգի կրօնաւորութեան է.
 այլ օրէնք իմն աշխարհի, սովորու-
 թիւն շար, բարեկամութիւն եւ մտեր-
 մութիւն աշխարհական, եւ վանացն
 սպականիչ անհնարին յոյժ: Գիտաս-
 ջիբ թէ յորժամ զընկերին թերու-
 թիւնս ասես, ոչ հերձուածս ինչ եւ
 բաժինս արկանես, եւ ոչ եթէ շարա-
 զործութիւն ինչ, այլ բարեզործու-
 թիւն մի մեծ եղբորդ առնես. իսկ նո-
 րին հակառակն եւ նմա եւ միաբանու-
 թեանն մնասակար է: Եւ ս' այնպէս
 անհանձար ոք իցէ, որ կամիցի բովան-
 դակ կարգին իւրում նենդաւոր եւ
 անիրաւ գտանել առ հաճոյ լինելոյ
 մարդոյ միոյ եւ լոկոյ ումեք. ս'ւմ յեր-
 կուց այտի առաւել պարտապան իցես,
 թէ սմա միոյ մեկնակ անձին, եթէ վա-
 նացն: Այն իսկ է ամօթոյ եւ ծանա-
 կանաց, թէ ճշմարտիւ թաքուցիչ լի-

նիցիս, եւ այլք առ հասարակ զքեզ նոյնպիսի համարիցին, եւ այր ոք, որ իմաստուն եւ հանճարեղ իցէ, զայս մանաւանդ իւրոյ պատուոյն քակիչ հաշուի, եւ ոչ զայն. զի հաւատարիմ իւրում կարգին է եւ ճշմարտութեամբ պահէ զկանոնս իւր: Այսպէս ահա եւ սուրբն Բարսեղ զբաւ առնէ բանիցս այսոցիկ. Մի ոք, ասէ, լիցի այսուհետեւ, որ թաքուտս մեղաց ընկերին խնդրիցէ, զի մի դուցէ փոխանակ սիրոյն, զոր եղբօրն պարտի, սատակումն նմա առթիցէ¹⁰: Ապա մի ի խնդիր շրջիցիս մարթել գտանել հնարս զլարիս եւ զհիւանդութիւն եղբօրն թաքուցանելոյ, այլ վաղազոյն յայանեսւջիր զայն բժշկին, որ պարտի դարման տանել նմա մինչ չեւ անբժշկական լեալ կամ չեւ պիտոյ եղեալ հուր եւ սուր ի գործ մատուցանել: Եւ այս լիցի ընծայութիւն սեռն սիրոյ եւ ճշմարիտ եղբայրսիրութեան: Վասն զի այսուօրինակաւ շահիցիս զեղբայր քո, որում թէ այլազգ ինչ գործէիր, թերեւս անհնարին կորուստ նիւթէիր:

ԺԱ. Այս ամենայն եւ որ ինչ այլ եւս այսմ եւ սինն նման պատճառք, զոր աստուածախօսք եւ Հարք սուրբք բազում ուրեք ի մէջ բերեն, շատ իսկ յայտ առնեն թէ յոյժ արդար եւ

սուրբ է կանոնս այս, թէպէտ եւ վա-
նականն չիցէ հրաժարեալ յիրաւանց
համբաւոյ իւրոյ ի վանորայի անդ: Սա-
կայն յԸնկերութեանն բաց յասացելոց
աստի, այլ ինչ մասնաւոր հանդամանք
ի միջի կան, որ զմեզ ի սոյն ստիպեն:
Եւ այս իսկ է: Յորժամ հայցէ ոք զա-
ռաջինն՝ մտանել ի վանս՝ եւ ի մեր
համար խառնել, տամք նմա ընթեա-
նուլ զկանոնս եւ զհամառօտեալ սահ-
մանադրութիւնս իսկ, զոր պարտն է
պահել, յորում հանդերձ այլովքն եւ
սոյն կանոնս կայ. սպա հարցանեմք
ցնա, թէ պատրաստ իցէ արդեւք պա-
հել զնոսա, նա մանաւանդ առանձինն
խնդրեմք ի նմանէ, թէ հաւանիցի՞ ընդ
կանոնս ընդ այս, այն ինքն է միթէ
զայն ինչ, որ անդէն պատուիրի, կա-
միցի՞ առնուլ յանձն: Եւ սպա յետոյ
մինչ շեւ ընկալեալ եւ կոչեցեալ իցէ
նա, զնել ուխտս, յերկուց ամաց ժա-
մանակի անդ նորրնձայութեանն, միան-
գամ ի վեց վեց ամիսս զնոյն հարցա-
նեմք եւ խնդրեմք ի նմանէ: Յայսր
ամենայնի վերայ եւ ինքն իսկ վերա-
կացուն նորրնձայից հրամայեալ է ի
կանոնէ իւրմէ¹¹, զի յայանապէս մեկ-
նակ պատմեցէ նորեկաց զայն ամենայն,
որոց վասն մարթ է թէ զժուարու-
թիւն ինչ ի միտս նոցա առ յապա

Ճնանիցի, յորոյ միջի առանձինն եւ յանուանէ իսկ այս ինչ, զորմէ բանքս են, յայտ առնի: Արդ վերակացուն զայդ ամենայն դնէ առաջի նոցա, եւ նոքա խոստանան, թէ հաճ եւ հաւան են բնդ այն, Զի առաւել յառաջադէմ հոգւով լինիցին, եւ մանաւանդ վասն առաւելագոյն զանձինս խոնարհեցուցանելոյ եւ զիջուցանելոյ, որպէս ի կանոնի անդ նշանակի. եւ այս այլ իմն եւ նոր հանդամանք են, որ մեծաօգնականութեամբ առաւելապէս դիւրին զիրան զործեն:

Աւ այն իսկ ճշմարիտ է թէ կարող է մարդ, յորժամ զառաջինն ի վանս մտանիցէ, վասն յառաւել կատարումն հասանելոյ, հրաժարել յիրաւանց աստի իւրոց, եւ լի կատարեալ իշխանութիւն տալ եւ անսալ թողուլ, զի ամենայն թերութիւնք իւր դուշակիցին նմին աւագին, այնպէս զի շինիցի ինչ հարկ յառաջագոյն նմա ազգ առնել. քանզի այր իւրաքանչիւր աէր եւ կարգիչ է իւրոյ պատուոյն եւ համբաւոյն, վասն այսորիկ յառաւել օգտութիւն եւ ի հոգեւոր յառաջադիմութիւն իւր մարթի թողուլ զայն առաջի աւագին, զոր օրինակ եւ զայլ ամենայն զստացուածս աշխարհի ի բաց թողու, յորժամ շղուցէ ի միջի մասնաւոր ինչ,

որ հաւանեցուցանիցէ պաշտպան կալ
այնմ եւ պահել եւ ոչ անխնայ առա-
տութեամբ տալ զուր տարապարտույ-
այլ յայտ իսկ է թէ աստէն շիք այն-
պիսի ինչ արդել եւ խափան: Ասան
զի որպէս համարձակ իշխանութիւն է
եւ օրէն է նմա յայտ առնել եւ ի վեր
հանել աւագին զիւր մեղս թէպէտ
ծանր եւ ծածուկ իցեն, նոյնպէս ըստ
նմին օրինակի կարող է եւ այլում ումեք
տալ իշխանութիւն զնոյն յայտ առնե-
լոյ: Արդ որ մտանենն ի վանս՝ զի-
բաւունս համբաւոյ իւրեանց այսպէս ի
ձեռս աւագին յանձն առնեն հաւա-
նութեամբն, զորմէ ճառեցաք թէ
պահանջի ի նոցանէ, որով եւ ասա-
ցին իսկ թէ պատրաստ են առնել որ
ինչ միանգամ հրամայիցի կանոնաւն
այնուիկ: Եւ այս արդարեւ այլ ինչ ոչ
է, բայց հրաժարել յիրաւանց իւրոյ՝
իմաստութեամբ եւ պիտանութեամբ:
Որպէս եթէ եկեալ ոք զգժնդակ ինչ
օճիր յայտ առնէր ինձ ի խոստովանու-
թեան կամ այլ երբեք՝ ընդ կնքով
զաղանեաց, եւ ես ինզրէի ի նմանէ
թէ կամիցի արդեւք եւ հաճիցի, զի
առ լաւ եւս դարման մատուցանելոյ
նմա, երթեալ հազարդ իցեմ զիրան ա-
ռաջնորդի իմում, որ այր իմաստուն եւ
հանձարեղ իցէ. եւ եթէ պատասխանի

տուեալ ասէր նա թէ հաւանիմ՝ ընդ այն, ապաքէն ճշմարիտ է թէ այսու բանիւ հրաժարէր նա յիրաւանց անախիւրոց, զոր առ ծածկութիւն յանցանացն ունէր, եւ ես նովին զործով ստանայի իրաւունս զերսն իմում առաջնորդին հաղորդելոյ:

Ի դէպ է ի սոյն յարել եւ զկարգ սովորութեանն, զոր վարէ միաբանութիւնն ի պահպանութեան կանանիս այս, եւ զայս յայտ յանդիման տեսանեն նորեկքն նորընծայք զերկեամ մի սղոյն, մինչ չեւ ընկալեալ իցէ զնոսս զնել ուխտս. եւ քանզի զխտն զայս, մարթին լի բովանդակ ի միտ առնուլ թէ հրաժարեալ են լուսեայն յիրաւանց աստի իւրեանց, թէպէտ եւ յանուանէ մեկնապէս շասիցեն թէ հրաժարեցաք յայսմանէ: Չոր օրինակ եւ վանական գրգարթուսեան սովորութեամբ վանաց իւրոց հրաժարի ի բնական իրաւանց միտ ուտելոյ, որ ի պահպանութիւն կենաց կարգեալ է, թէպէտ եւ առանձինն եւ յանուանէ շասիցէ, թէ ի բաց կամ յայնմանէ. ուր զի եւ իրաւունք զկեանս պահելոյ՝ մեծ են եւ առաւել զօրաւոր քան զհամբաւոյ իրաւունս: Արպէս եւ որ միջամուխ ի նոր իրական կարգս եւ ի սուրբ աստիճանս լինիցի, յիրաւանց անախիւրոց զոր առ

ամուսնութիւնն ունէր, ընկերայն հրա-
 ժարի, եւ կայ մնայ կապեալ եւ պրն-
 դեալ ուխտիւն, որ առհասարակ ի
 նոյնպիսեաց առնի հրապարակաւ վասն
 զզգաստութիւն սրբութեանն պահե-
 լոյ: Թէպէտ եւ սեպհական օրինա-
 կաւ, բուն եւ սահմանեալ բանիք
 շիցէ ուխտագիր եղեալ: Ասան որոյ
 իրրեւ դաւառական ժողովք ինչ միա-
 բանութեանն, որ ի Սպանիացոց
 աշխարհին դումարեցան, հարցանելին
 ցերանելի Հայրն Փռանկիսկոս Բոր-
 դեան¹², քանզի նա էր յայնժամ հա-
 սարակաց համօրէն բնկերութեանն ա-
 ռաջնորդ, թէ արդեւք որ ի վանս
 մասնիցեն, հրաժարիցի՞ն յիրաւանց
 ատի. նորա պատասխանի տուեալ
 խնդրոց նոցա, յայտնապէս հաստա-
 տեաց թէ հրաժարին: Այլ եւ գլխաւոր
 առաջնորդն բովանդակ Ընկերութեանն
 Յիսուսի առեալ ունի յառաքելական
 աթոռոյ անտի լի կատարեալ իշխա-
 նութիւն զմեր սահմանադրութիւնս
 մեկնելոյ, որպէս յայտ է ի հրովարտա-
 կաց անտի քահանայապետաց եւ ի
 թղթոց առանձինն առաւելութեանց:
 Յետ այսր ամենայնի նա եւ ի Զ միա-
 համուռ ժողովի¹³ միաբանութեանն
 նոյն ինչ յայտնապէս սահմանեցաւ,
 եւ հրամայեցաւ զի եւ նորեկայն նոյն-

պէս ծանուցանիցի: Գարձեալ նոյնմիա-
 Համուռ ժողովն, որպէս անդէն բնթեո-
 նումք, բնկալաւ ի մեծ քահանայա-
 պետէ անտի առանձինն իշխանութիւն
 մեկնելոյ եւ պարզելոյ զամենայն, որ
 ճթին ինչ եւ երկբայական յիրս իւ-
 ըոյ կարգին դիպիցի: Վասն որոյ յուշ
 առնէ յայնմ վայրի ժողովն թէ այսու
 բանիւ կանոնին, որ ասէն. Ի ձեռն ոյր
 ուրուք եւ իցէ, որ արտաքոյ խոստովա-
 նութեան զնոսին դիտացեալ իցէ¹⁴,
 զայնց իրաց եւեթ պարտէ իմանալ, զոր
 ինքնին որ անձամբ նկատեալ նշմարիցէ,
 եւ ոչ եթէ զայնցանէ, զորս ինքեանք
 եկեալ Հաղորդիցեն ումք ի ծածուկ,
 եւ իբրեւ խորհուրդ իմն խնդրելով ի
 նմանէ առ ուղղելոյ զանձինս իւրեանց
 եւ օգնութիւնս զտանելոյ:

ԺԲ. Ըրդ ամենայն զժուարութիւնք
 եւ պատճառք արանջելոյ եւ քրթմնջե-
 լոյ, որ ծնանել մարթէին վասն իրացս
 այսոցիկ, սովին օրինակաւ ամենեւին իսկ
 բառնան եւ կարծին: Քանզի այնմ որ
 դիտէն եւ կամի, անիրաւութիւն ինչ
 ոչ լինի: Վաղ եւս անդէն իսկզբանն,
 յորժամ զառաջինն ի կարգ միարա-
 նութեանն մտեր, ասացաւ զեզ թէ
 այսպիսի ինչ կանոն եւ սովորութիւն
 պահի ի նմա, եւ գու պատասխանի
 տուեալ ասացեր, թէ կազմ եւ պա-

տրաստ եմ առնել ի ներքոյ ընդդ այ-
 դորիկ զվիզս իմ: Առան որոյ եթէ
 զժուարիցիս ինչ ընդ այն առ յայտայ,
 եւ կարծիցես թէ անիրաւութիւն առնի
 քեզ, այնու զի յանցանք եւ վրիպանք
 քո յայտ առնին աւագին, մի բիծ ինչ
 կանոնին եւ եզրօրդ, որ նշմարեացն
 զայն, զնիցես, եւ մի զնմանէ ինչ,
 այլ քեզէն զանձնէ քումմէ, զքոյին
 իսկ մտաց արտունջ լինիջիբ, որով-
 հետեւ իբրեւ պարտ եւ պատշաճ էք
 քեզ առաւել լաւութիւն եւ խոնար-
 հութիւն յանձին քում բարձեալ բե-
 րել այժմ քան ի սկզբանն, եւ սա-
 կայն դու նուազագոյն ունիս. քանզի
 պատրաստութիւնն որ յայնժամն ի
 քեզ կայր, արդ շղտանի ի քեզ: Աւա-
 սիկ բովանդակ զժուարութիւնն՝ որ
 ի պահպանութեան կանոնիս այսորիկ
 յոմանց սիրտս ծնանի, յայսմիկ եւեթ
 եզեալ է: Նմին իրի եւ սուրբ Հայրս
 մեր յայտ յանդիման նշանակեաց ի
 նմին կանոնի թէ կարեւոր եւ զլիաւոր
 հիմն այսորիկ՝ խոնարհութիւնն է եւ
 ջերմեռանդն սէր յառաջագէմ հողով
 լինելոյ: Չայս թէ ունեաք, անուշտ
 յօժարեաք, զի մեր յանցանք ծա-
 նօթ լինիցին իւրաքանչիւր ումեք, զի
 այսպէս առաւել եւս անարգիցիմք եւ
 արհամարհիցիմք. հանգերձ այսու եւ

մեծ իմն խնդութիւն լինէր ի մեզ, թէ վասն նոցին կշտամբէին եւ խրատէին զմեզ: Արդարեւ սակաւ իմն խանարհու-
թիւն եւ առաքինութիւն հարկ է թէ իցէ ի նմա, որ եւ ոչ վասն այսորիկ խանարհել կարիցէ:

Գ Լ Ո Ւ Խ Է

Խրատի ինչ իւրեւոր յոյժ վասն իրաց
այսոցիկ:

Ա. Ի ԲԱՆԻՑ անտի որ մինչեւ ցայս վայր ասացան, մարթիմբ ժողովել հանել խրատս ինչ, յորոց են որ ի պէտս յանդիմանելոյն են, եւ են որ ի պիտանութիւն խրատչին եւ յանդիմանչին կարգեալ են:

Նախ որ խրատի եւ սասակակոծն լինի, պարտի յառաջ քան զամենայն ի միտ առնուլ, թէ անհնարին մոլորութիւն է այն եւ մեծի թերակատարութեան հաւաստիք, եթէ խրատեալ ուրուք յաւազէ վասն պակասութեան ինչ իրիք, թաղծիցի իմն եւ գծկամակ ընդ այն լինիցի, եւ իսկոյն այնպիսի ինչ խորհիցի ի միտս իւր եւ յուղիցէ, թէ ո՞ այն որ է, որ շոգաւ գուշակեաց զիրան՝ աւազին, կամ թէ ո՞չ արդեւք աւելի քան զարդարն ասաց եւ կարի իմն յաճախեաց եւ ստուարացոյց զքանն.

ևւ ապա արտունջ լինիցի առաջի այլոց
 ևւ քանքատիցի, մերթ ցաա ևւ մերթ
 ցնա վեր ի վայր ասիցէ. իբրն ոչ որ-
 պէս պատմեցանն, գործեցան, ևւ ոչ
 այնչափ ինչ գծնդակ եղեն արդեամբք,
 որպէս ինչ աւագին ազգ եզեւ: Եւս
 իմն ծանրագոյն է յանցումնս այս, ևւ
 բազում անգամ բանիւքն այնքբիւք՝
 զոր առ արդարացուցանելոց զանձն
 յանդէպս ի մէջ բերէ որ, առաւել
 գայթակղեցուցանէ զընկերս իւր, քան
 նովին իսկ գործով յանցանաղն: Եւ
 բնդէր. քանզի գիտեմք ամենեքին թէ
 գու մարդ ևւ ևւ բնդ պէտպէս թերու-
 թեամբք անկեալ. այլ յորժամ այս-
 պէս որ կրճիցէ զատամունս իւր ևւ
 խոժոռիցի, զայնպիսին կարի թերու-
 կատարագոյն համարիմք: Արովհետեւ
 այսու յայտ աւնէ որ զհպարտութիւն
 ամբարտաւանութեան իւրոյ, ևւ միան-
 դամայն երկեւան երկմտութեան մու-
 ծանէ ի միտս այլոց կարծել, թէ ևւ
 ոչ սակաւիկ ինչ վայթ էնորա զուղղու-
 թենէ ևւ զյառաջագիմութենէ իւրմէ.
 այլ զարտաքին կերպարանաց եւեթ
 բազում հոգարարձութիւն ունի. ևւ
 թէ զխորդ մեծարոյ համարիցի յայլոց
 ևւ յարգիցի՝ զայն միայն խնդրէ: Ասան
 որոյ բարւոք ասաց վարդապետն Բեռ-
 նարդոս. Ար որ, ասէ, յայտնի յայտնի

իրաց եւս ջատագով լինի յամառու-
 թեամբ, եւ թերեւս փոքր մի սակով
 յանձնէ ի բաց քերիցէ զնոսա, զծա-
 ծուկ եւ զչարաչար խորհարդս՝ որ ի
 սիրա նորա անկանիցին, զիարդ խոնար-
 հութեամբ Հօրն յայտ առնիցէ՝: Ար-
 ճշմարիտ որ խոնարհ է եւ ճանաչէ
 զանձն, եւ կամի, զի այլք այնպիսի՝
 որպէս եւ էն իսկ, համարիցին զնա,
 զինչ եւ ասիցեն զնմանէ՝ ոչ խռովի,
 եւ ոչ մի ինչ նմա նոր եւ անյուսական
 կամ յանկարծադէպ երեւի. իբրեւ զի
 հանապազ եւս մեծամեծ թերութիւնս
 յանձին իւրում դիտեալ ճանաչէ, եւ
 համարի ի միտս իւր թէ սակաւ ինչ
 ասեն զնմանէ առ համեմատութեամբ
 այնոցիկ, զոր սակաւին մարթ էր ա-
 սել: Քո թերութիւնդ նուազագոյն
 թուի քեզ քան զայն որ է արդեամբք
 եւ ճշմարտութեամբ, եւ բազում ան-
 զամ եւ ոչ թերութեան անուան ար-
 ժանի հաշուիս, վասն զի աչօք որ
 յանձնասիրութենէ շրայեալ են, հայիս
 բնդ այն. այլ միւսումն բազմապատիկ
 մեծ եւ նոյնպիսի՝ որպիսի էրն ար-
 դեամբք, երեւի. այնու զի հայի նա
 բնդ իրան աչօք՝ որ յամենայն ախարից
 կարեաց ազատ իցեն: Գիցուք զբեւ-
 ցուք թէ որ գուշակն եղև, զիբն
 աւելի քան զչափն ստուարացոյց, վասն

զի նմա այնպէս թուեցաւ. այլ դու
 ոչ յիշես, զի զառաջինն յորժամ
 զլանահան կարգօք գիրկս արկանէիր,
 իբրեւ հարցաւ քեզ, թէ պատրաստ
 ես համբերել անիրաւութեանց, սուտ
 վկայութիւնս կրել, տանել թշնամա-
 նաց եւ նախատանաց, որ յընտանեաց
 եւ որ յարտաքնաց հասանիցեն. եւ դու
 պատասխանի արարեր թէ առ ամենայն
 ինչ կազմ եւ պատրաստ եմ: Իսկ արդ
 զհանրդ այժմ մտացօնս քում խոստ-
 մանդ արարեր կամ սարջացար ընդ
 այն: Նա խնդալ եւ յօժարել պարտ
 էր քեզ, զի ընկերն ուղիղ մտօք եւ
 առանց իւր ինչ յանցանաց՝ աւելի եւս
 քան որչափ ինչ իրքն իցեն, ասիցէ:
 Մանաւանդ թէպէտ եւ ընկերին՝ ոչ
 ուղիղ մտօք, այլ թեւր ինչ կամօք
 ասացեալ էր զիրան, սակայն պարտ եւ
 պատշաճ էր քեզ ուրախ լինել ի միտս
 քո, զի այնպէս առաւել եւս խնար-
 հէիր, եւ փրկչին քում Քրիստոսի լի-
 նէիր նմանազոյն. իսկ արդ որչափ եւս
 առաւել, յորժամ լաւութեան մտօք
 արար զայն, եւ համարեցաւ թէ զճրջ-
 մարխան անէ, քանզի կարծեաց թէ
 ամենեւին իսկ այնպէս են իրքն: Չայս
 թէ առնիցես, աւելագոյն իմն եւ յԱս-
 տուծոյ եւ ի մարդկանէ շահիցիս. սպա
 թէ ոչ, ուստի յուսայիր թէ օգուտ

Ժառանգիցես, անտի տուգանք հասանիցեն քեզ:

Բ. Այն իմն դժնդակագոյն եւ անհանդուրժական մոլորութիւն լինի, եթէ իմացեալ ուրուք, թէ ո՞ւր է որ զըոյց ետ աւագին, յարուցեալ երթիցէ առ նա, եւ քանքատելով ինդրիցէ ի նմանէ, թէ ընդէր զուշակ եղեր զինէն, հիմ զիրսն յաճախեցեր եւ ստուարացուցեր, առ իմէ այլագունակ պատմեցեր զիրսն եւ ոչ որպէս գործեցան. եւ կամ վասն այսորիկ խոժոռագէմ երեսօք տեսանիցէ զնա եւ ատելութիւն ինչ բերիցէ ընդ նմա ի գործս իւր, յայտնապէս ցուցեալ թէ բարկացեալ զայրացեալ է ընդ այն զի զեկուցան իրքն, եւ թէ սրամտեալ է ընդ զուշակին: Ար որ ճշմարտութեամբ ցանկանայ յուղութիւն դալ եւ յառաջագէմ նկրտել հոգւով, պարտի մանաւանդ տենչալ, զի բաղձապատիկ աչք տքնիցին եւ սկիցեն ի վերայ նորա եւ դատաւոր կայցեն, որպէս զի սատար լինիցին նմա հասանել ի կէտ նպատակին որում գէտակն ունի, եւ գրեթէ ակամայ եւս յառաջ մղիցեն զնա: Աւասիկ այսպէս իսկ փափաքէր սուրբն Բեռնարդոս, որ ի տեղւոջ ուրեմն զայս գոյն օրինակի գրէ զանձնէ իւրմէ. Ո՞ սայր ինձ, ասէ,

Հարեւր Հովիւսի պահպանութիւն ան-
ձին իմոյ. սրչափ բազում մարդիկ
տեսանեմ, զի հոգարարձ լինին ինձ,
այնչափ ամուր զգուշութեամբ յարօտ
ելանեմ: Ահ զարմանալի անմտութեան,
ոչ գանդաղիմ գումարել ինձ բազմ-
ամբօխ ժողովս մարդկան, զի պահպա-
նեցից, այլ մի միայն պահպան ունել
ի վերայ իմ ծանրատաղաուկ է ինձ:
Առաւել ի ժանեաց գայլոյ երկնչիմ
քան ի ցպոյ Հովուին²: Պարտ եւ
պատշաճ է մանաւանդ ի գայլոց զան-
գիտել. քանզի տենչալի իսկ է խրատ
եւ բարբառ Հովուին:

Գ. Իսկ որ խրատիչն է, նախ զայն
գիտասցէ, զի պարտ է նմա ղթերու-
թիւնս եզրօրն երթալ եւ նմին իսկ
աւագին իրբեւ հօր յայտ առնել, եւ
այն առանց կամակոր շաւղաց եւ մա-
նուածապատ շրջանաց եւ ընդ այնպի-
սի գաղանեաց կներով, որպիսի ինչ
նային յանցանացն ի գէպ եւ կարեւոր
իցէ. որպէս զի աւագն իրբեւ հայր
բառ հայրական խնամոց իւրոց զգար-
մանն կազմեալ մատուցանիցէ նմա, եւ
զչարխն որ անտի գալ ծնանել մար-
թէին, իմաստութեամբ իւրով կան-
խեալ ի բաց դարձուցանիցէ: Աւար-
դարեւ այսմ բանի առաւելապէս միտ
գնել արժան է. զի հնար է թէ կա-

միցի ոք երբեմն զյանցանս ընկերին ոչ նմին իսկ աւագին յայտնել, այլ այլում լսիցյ ումէք, որ շիցէ կարող գեղս առնել նմա: Ապաքէն այս ինչ առանց մեղաց չմարթէր լինել, վասն զի այսուօրինակաւ բամբասէ զեղբայր իւր, եւ զհամբաւ նորա աղարտէ:

Գ. Արկրորդ անգամ, թէ զխարդ վարել արժան իցէ ումէք, յորժամ զայսպիսի ինչ յանցանս յայտնիցէ, զայն նշանակէ կանոնն, մինչ հրամայէն թէ Պարտուպատշաճ զթով եւ եղբայրսիրութեամբ լինիցի այն³: Այս բանք զԳրիգորիոս ԺԳ քահանայապետ, որ զկանոնսդ ի քնին արկեալ էր, կարի մեծապէս ուրախ արարին եւ բազում մխիթարութիւն մատուցին նմա: Արդ որ կամիցի ոք ուղիղ եւ բար պատշաճի գնալ ի սմին, տեսանիցէ փութով եւ հաւաստեալ, թէ ձախող ախտ ինչ կարեաց կամ հեռ եւ շարակնութիւն արդեւք պատճառք իցեն նմա գալ յայն. կամ թէ անբնարող ինչ եւ անիմաստ նախանձաւորութիւն աղմկիցէ արդեւք զմիտս նորա եւ վեր ի վայր առնիցէ, եւ առ յոյժ ճեպոյն տաղնապի իսկ եւ իսկ յոտից առ ձեռս անցանիցէ, եւ բռնի իմն կամ անկարգ եւ անգէպ պատմիցէ զիրոն եւ սրպէս թէ թիւրիցէ, եւ

միանդամայն անհնարին յաճախեալ ստուարացուցանիցէ զբանն, մինչեւ փիղինչ ի մեխոյ յարդարել, կամ թէ ի մասնաւոր ինչ զխպոց առնուցու եւ ցուցանիցէ, թէ հանապազ եւ յամենայն իրս նոյնպէս լինի. եւ զլուխ բանիս՝ իբրեւ ճշմարիտ պատմիցէ զայն ինչ, որ կասկածանք միայն են եւ թերեւս լոկ ցնորք մտաց նորա: Աւայս ամենայն բազում խիղճ եւ խեթ յիրաւի արկանիցէ ի միտս, եւ ազգի ազգի ազմուկս եւ խռովութիւնս բուսուցանիցէ:

Ե. Արրորդ անդամ, արժան է եւ այսմ միտ զնել, զի որ խրատիչ ոք է այլոյ ուրուք եւ յանդիմանիչ, չպարտի բնաւ կասել ի խրատելոյ, եթէ զիւր պարտոյս եւ զպատշաճս ոչ լնուցու մեւսն, եւ ոչ մտազեւր զխրատն ընդունիցի: Սուրբն Աւգոստինոս զայն ոք, որ զկեցուցիչ խրատն յանդիմանութեանն ոչ այնպէս սրտի մտօք լուիցէ, նմանեցուցանէ հիւանդի ցնորելոյ, ի խելաց եւ ի մտաց թափելոյ, որ զբժիշկն ընդ նմին եւ զպէսպէս դեզս գարմանոց նորա յիւրմէ ի բաց մերժիցէ. Իսկ արդ զիա՞րդ, ասէ, միթէ վասն այնորիկ ինչ թող՞ուլ պարտ իցէ, միթէ յայն սակս չիցէ՞ արժան զգեզն մատուցանել նմա. եւ ոչ ուրեք: Քան-

զի եւ ոչ խելագարքն կամին թէ կա-
 պեալ կաշկանդիցին, եւ ոչ թմբբեալքն
 անգղաչք կամին ի մահաբուն քնէու-
 թեան իւրեանց՝ թէ զարթուցանիցին.
 այլ կայ մնայ հաստատուն եւ հա-
 նապազորդէ փոյթ եղբայրսիրութեան,
 կապէ հարստէ զխելագարն, զթմբբեալն
 անգղայ դրդէ եւ խթէ, եւ բնդ երկո-
 սեան գութ ունի զոյգ հասարակ: Ար-
 կորին զայրանան, այլ երկորին սիրին.
 երկորին վշտանան եւ ցորբան ժամա-
 նակս խօթացեալ են, զչարին. այլ եր-
 կորին իբրեւ բժշկիցին, գոհութեամբ
 շնորհակալ լինիցին: Այսպէս պարա-
 է եւ մեզ յուսալից սպասել եթէ եւ
 եղբայր մեր նոյնպէս առնելոց է, թէ-
 պէտ եւ ի ժամու յանդիմանութեան
 եւ կշտամբանաց եռայցէ եւ առատա-
 նայցէ, խոժոռիցի եւ զչարիցի, սակայն
 յետոյ իբրեւ ի միտս գայցէ, եւ հան-
 դարտութեամբ առաջի Աստուծոյ խոր-
 հիցի զիրան, տեսանիցէ զարդար պատ-
 ճառս դործոյն, ծանիցէ եւ զայն թէ
 զինչ երախտիք եղեն նմա, վասն այ-
 նորիկ եւ շնորհս իսկ կալցի: Եթէ զա-
 նասունս եւ զնշականս, «յորս ոչ գոն
 միաք եւ իմաստութիւն»,⁵ թէպէտ եւ
 անկուշիցեն եւ խեղիցեն, սակայն մար-
 դիկ մեծաջան վաստակօք եւ բազում
 անգամ անձանց իսկ տաղնապաւ դար-

մանեն, յորոց եւ շունին ակն թէ հաստուցումն ինչ եւ շնորհակալութիւն դասնիցեն, այնու զի թափուր ի մտաց են. ապա քանի՞օն եւս առաւել արգարագոյն է, ասէ նոյն Երանելի, զի մէք դարման տանիցիմք եզբօր մերում եւ մատուցանիցեմք նմա զխրատն յանդիմանութեան, «Չի մի յախտեանս կորիցէ,»⁶ : Մտաւօր է, բանաւօր է սա, մարթի ճանաչել առ յապա զպարգև բարեբարութեանն, կարող է շնորհահասողոյ վասն այնորիկ լինել, եւ երախտաւորաց առնել զգարձ փոխարինին, ըստ այնմ զոր ասէ Սողոմոն թէ «Որ յանդիմանէ զայր, ապա յետոյ շնորհակալութիւն դասնէ ի նմանէ առաւել քան զնա, որ պատրէ սուտակասպասութեամբ լեզուի,»⁷ : Ի հաստատութիւն բանիս այսորիկ ի մէջ մատուցանէ սուրբն Բարսեղ⁸ զպատգամ առաքելոյ, որ այսպէս գրէ առ Աորբնթացիս. «Եւ ս՛վ է, ասէ, որ ուրախ առնիցէ զիս, եթէ ոչ որ արամիցին յինէն,»⁹ : Այն ինքն է, թաղծութիւնն այն եւ տաղակութիւն որ յիմում յանդիմանութենէս դայ ի վերայ ձեր, մեծապէս ուրախ առնէ զիս, քանզի տեսանեմ թէ ապա օւրեմն այնր կատարած բարենշան եւ բերկրական լինելոց է : Եւ դարձեալ «Աւասիկ, ասէ, նոյն

խակ որ ըստ Աստուծոյն արամեցարուք, որչափ ինչ փոյթ զորժեաց ի ձեզ¹⁰ : Այս ինչն է, որ այժմից խոցէ եւ ասնջէ, նոյն ստոյգ պատճառք ձերոյ փրկութեան եւ առողջութեան է. քանզի այս իսկ զգոյշս, զգաստս եւ հոյեցողս կազմէ զձեզ առ յապոյ. ուստի եւ արամութիւնն ճշմարտիւ ըստ Աստուծոյ է, այնու զի զուղղութիւն վարուց ծնանի :

Զ. Այլ թերեւս ասիցես թէ ե՛ն ոմանք, որ յանդիմանութեամբ եւ կշտամբանօք վատթարագոյն եւս առնին եւ խտանան : Առ այս բարեոք պատասխանի առնէ սուրբն Ազոսասնոս. Մի՛թէ արժան ի՛նչ իցէ, առէ, զանց առնել զդեղով, վասն այնորիկ զի անբժշկական ոմանց ժանտ ախան է¹¹. եւ ոչ բնաւ. ապա ուրեմն եւ ոչ վասն այնորիկ ինչ, զի ոմանք ոչ օգտին եւ ոչ լուանան, ի բաց թողուլ արժան է զխրատն եւ զկշտամբութիւն : Բժիշկն եւ հոգւոյ եւ մարմնոյ՝ առնիցէ միշտ զայն ինչ, որ պարտ եւ պատշաճ է, եւ զոր ինչ արուեստ ճարտարութեան իւրոյ պատուիրէ նմա զի պաշտիցէ. եւ մի անդէն վազվազակի յուսահաս լիցի ի հիւանդէն, այլ զոր ինչ եւ դարմանս ունիցի, ի զորժ եւ ի հանդէս ամեալ մատուցանիցէ :

Է. Իսկ վասն օրինակին, զոր ի յանգիմանութեան պահել պարտ իցէ, այսպէս գրէ սուրբն Բարսեղ¹²: Որ ոք, ասէ, զյանցականն ուղղել եւ խրատել փութացցէ, նմանօղ լիցի բժշկացն մարմնոց. վասն զի զոր օրինակ սոքա ոչ եթէ հիւանդին ինչ զայբանան, այլ հիւանդութեանն, եւ զրնաւ ոյժ ցաման եւ սրամտութեան իւրեանց յայն իմն շրջեն եւ դարձուցանեն, զամենայն պաճարանս պաճարին, եւ զինչ եւ արուեստ եւ դարմանս ունիցին, զայն ամենայն ի գործ մատուցանեն առ ի զխօթութիւնն բուժելոյ. նոյնպէս ըստ նովին նմանութեան որում յանգիմանել առաջի կայ, ոչ եթէ ընդ մարդոյն ինչ, որ զլորեցան, պարտի գտալ եւ սրամտել, այլ ամենայն փութով եւ հաւաստեալ որչափ ինչ յուժի կայցէ նորա, պարտի ջան յանձին ունել, զի զթերութիւնն եւ զյոռութիւն զոր նշմարեաց, յագւոյ կղբօր իւրոյ ի բաց մերժիցէ: Իսկ թէ զինչօրինակ գնալ արժան իցէ ի սովին, յայտ առնէ նոյն ինքն երանելին նմանութեամբ իւիբ: Աչ ինչ ընդհատ, ասէ, ի հօրէ որ բժիշկն իցէ եւ զիւր որդին զսիրելի ի մահաբեր ինչ եւ ի սաստիկ վիրաց ողջացուցանել կամիցի: Քանզի որպիսի զգուշութեամբ, որչափ մեղմով, զխորդ

Համակ սղոթելով ևւ քաղցրութեամբ
 դարմանն տանի սա նմա, իբրեւ զի սր-
 շափ ինչ ընդ իւրն, նոյնչափ ևւ ընդ
 որդւոյն ցաւս վշտագնի: Այսպէս ևւ
 աւագն պարտի դարմանել, ևւ նովին
 զգուշութեամբ, նոյնպիսի քաղցրու-
 թեամբ ևւ հեղութեամբ զնալ ընդ
 հպատակս իւր, որ նորա հոգեւոր սր-
 դիք են, ևւ որպէս առաքեալ ասէ,
 “Հողւով հեղութեան,”¹³: Ուտի զե-
 ղեցիկ իմն ևւ ծանրաբան բանիւք զբէ
 սուրբն Աւգոստինոս. “Բռնաւոր սք,
 ասէ, ևւ դահիճ սպանող ոչ ինչ
 բնաւ խորհի, թէ զհարգ յօշիցէ,”
 թէ յորմէ կողմանէ առնուցու պատա-
 սել, ևւ որպէս թեթեւագոյն ցաւովք
 ևւ առաւել գիւրութեամբ ևւ հանգրս-
 տեամբ զյօդան խախտիցէ, զի յօդա-
 կոտորի միմեանց քակտիցին. “Այլ որ
 դարմանէն, զմտաւ ամէ, թէ զհարգ
 հատանել արժան իցէ,”¹⁴, այս ինքն
 է նախ հայեցեալ տեսանէ, թէ յորում
 վայրի պարտ իցէ գործել, զգուշու-
 թեամբ ևւ զգաստութեամբ վարի.
 քանզի բժշկել կամի ևւ ոչ սպանանել:
 Նոյն օրինակ պարտի ևւ աւագն զնալ,
 որ յանդիմանութեամբ ևւ պատուհա-
 սակոծն առնելով բուժել ջանայ զկրտե-
 րագոյնն ևւ ոչ եթէ զպրացուցանել
 ինչ կամ տանջել:

Մէծ մեծ է արդարեւ եւ կարեւոր յոյժ խրատս այս, զոր եւ Հարբ սուրբք մեծարոյ համարեցան միշտ եւ բազմօք դովեցին: Որ ուզուէլ զընկերն, ասնն, եւ խրատել փութայցէ, յառաջ քան զամենայն զգոյշ լինիցի եւ մի ցուցանիցէ թէ ախտ ինչ սաստիկ ողւոյ կամ զայբումն բարկութեան եւ կամ սրանութիւնն է, որ զնա յայն ածէ, զի այսպէս իրքն եղծանին եւ ոչ յաջողին. եւ դարձեալ այս ոչ եթէ դարմանել ինչ եւ ողջացուցանել զընկերն իցէ, այլ յառազոյն գործել եւ խտացուցանել: Եւ յայնք հաստատութիւն վկայ ի մէջ ածեն զառաքեալն, որ այսպէս գրէ առ աշակերտ իւր Տիմոթէոս. «Հանդարտութեամբ, ասէ, խրատել զհակառակօզսն ճշմարտութեան»,¹⁵: Եւ թէպէտ ի մերում անդ հռոմայական թարգմանութեան, որ առ հասարակ ի մէնջ կրի, «Աարկեշտութեամբ, ընթեանումք, սակայն երկոցունց նոյն միտք են. զի առ «Աարկեշտութեամբ», լինելոյ խրատու եւ յանդիմանութեան, հարկ է թէ յամենայն ախտից կարեաց եւ ի խռովութեանց ազատ իցէ խրատիչն: Եւ միանգամայն առել, այնչափ սիրով եւ դժով, այնպիսի քաղցրաբան բանիւք, այնու շախով եւ պայմանաւ եւ այն-

պիսի մարդասիրութեամբ կշտամբու-
թիւնն լինիցի, զի որ յանդիմանին՝
ի միտ առնուցն էթէ յաղեաց եւ ի
գորովոյ սիրոյ բղխէ այն, եւ ընծայու-
թիւն է յորդ եւ յաճախ խնամոցն,
զոր ընդ իւր լաւութիւնն ունի: Քան-
զի այնպէս կարի քաջ օգուտ եւ օգնա-
կան խրատելոյն սովոր է լինել յան-
դիմանութիւնն:

ՏԵՂԻՔ ՎԿԱՅՈՒԹԵԱՆՑ

Ճ Ա Ռ Վ Ե Ց Ե Ր Ո Ր Դ

ԳԼՈՒԽ Ա : ¹ Էսայ . 12 . 1 : ² Մատթ . 6 . 23 : ³ Ուսուցիչ . Գ . Յօդ . 1 . Գ : ⁴ Խօսք
 ԻՐ յղչս . բան . առար . դարձեալ
 Բեռնարդ . թղթ . ՅԽԱ :

ԳԼՈՒԽ Բ : ¹ Առակ . Գ . 21 , 22 : ² Սղմ . ճժԼ .
 103 : ³ Մարկ . Ժ . 17—21 : ⁴ ԵԼ . ԻԵ . 25 :
⁵ Ա . Պետր . Բ . 9 : ⁶ Կողոս . Ա . 13 :
⁷ Զ Մասն սահմանդր . ԳԼ . Ա . Հմբ . Ա :
⁸ Նխա . ԻԵ . ԳԼ . ԺԶ : ⁹ Թղթ . 321 .
 առ Եղբարս զարդոյն Աթանասէ : ¹⁰ Դաս .
 ԺԶ . 17 . 19 :

ԳԼՈՒԽ Գ : ¹ Զ Մասն սահմանդր . ԳԼ . Ե :
² Ի սկիզբն սահմանդր . Հմբ . Ա : ³ Յովհ .
 ԺԴ . 15 : ⁴ Որաս . Գրք . Ա . Թղթ . 16 :
⁵ Գ . Դպրու . Խօս . ԳԼ . ԺԶ : ⁶ Բ . Բ .
 Խնդիր ճԶ . Յօդ . Թ . առ Գ . Ե .
 Կայեա . անդ առ Գ տարակոյն :

ԳԼՈՒԽ Դ : ¹ Դպրու . ԺԴ . յղչս . յղք . Ասա .
 ԳԼ . ԺԵ : ² Ի Հայեւի խրատու Նարեկաց .
 յմբն : ³ Գրք յղչս . Երբին տան .
 ԳԼ . Ծ : ⁴ Եփես . Զ . 13 : ⁵ Ի սանդղ .
 Կրօ . Յօդ . ԺԶ :

ԳԼՈՒԽ Ե : ¹ Ղուկ . ԺԶ . 10 : ² Սիր . ԺԹ . 1 :
³ Ողբ . Երեմ . Բ . 8 : ⁴ Անդ : ⁵ Ժող . Ժ . 8 :
⁶ Սղմ . Հթ . 13 : ⁷ Յովք . ԺԴ . 19 :

⁹ Եսայ. ԺԲ. 6: ¹⁰ Ճառ Ժ Ի Եսայ. 10: ¹¹ Եսայ. ԽԵ. 13: ¹² Երեմ. 2. 8:

ԳԼՈՒԽ 2: ¹ Մատթ. ԻԵ. 21: ² Ղուկ. 2. 38: ³ Ղուկ. Ժ2. 10: ⁴ Յկր. Գ. 8: ⁵ Մատթ. ԺԹ. 14: ⁶ Սղմ. ՃԼ. 3: ⁷ Թղթ. Լառ Հեղինոսոս: ⁸ Ի սկիզբն Բ Տոմարի:

ԳԼՈՒԽ Է: ¹ Գ. ԹԳ. Ե: ² Գիրք վասն արանց երևեւեւաց Կիստերկեան կարգին: ³ Տոմար 2 Ի Նովեմբ: ⁴ Կեսար. 2 Գարու. Ի օտից. ԳԼ. Ը: ⁵ Կեսար. Գարու. Գ. ԳԼ. 2 Թ: ⁶ Մասեւնադիր Փերդինանդ Կաստիլիացի Ի Պամ. Կարգ. Ս. Գամին. Մասն Ը. Գարու. Ը. ԳԼ. Կ: ⁷ Ը Գարու. Ի օտից. ԳԼ. Գ:

ԳԼՈՒԽ Ը: ¹ Եսայ. Գ. 2: ² Ղուկ. Թ. 26: ³ Ի ժամանակագիրս Կարգի Յերոնիմեանց. ԳԼ. Ի: ⁴ Ընդ. ԳԼ. ԻԸ:

ԳԼՈՒԽ Թ: ¹ Հոսովմ. ԺԲ. 17: ² Բ. Կորընթ. Ը. 21: ³ Մատթ. Ե. 16: ⁴ Ղուկ. ԻԲ. 26: ⁵ Յայտ. Գ. 12: ⁶ Երեմ. Ը. 18: ⁷ Սղմ. ԺԸ. 13: ⁸ Գ. Մասն սաՀմանդր. ԳԼ. Ը. Հմբ. ԻԸ. Եւ Համառօտեալ կանոնք ԽԸ: ⁹ Յղոս. 2 Թեւոց Սերովբ. Թեւ Ը: ¹⁰ Յկր. Գ. 2: ¹¹ Գ. ԹԳ. Ը. 46: ¹² Համառօտեալ կանոնք 37: ¹³ Ը. Պեար. Բ. 20:

Ճ Ը Ռ Ե Ի Թ Ն Ե Բ Ո Ր Գ

ԳԼՈՒԽ Ը: ¹ Գարու. Գ. յղոս. կարգաց հրամար. ԳԼ. Թ. Եւ Բ Խօսք Հօրն Մովս. ԳԼ. Ժ. ² Ի վարս Հարց. Մասն Բ. Հմբ. 103: ³ ԳԼ. Գ. յղոս. հնա.

զանկ: ⁴ Բարսեղ ի սահմանդր. վանակ.
 և սլլ բազում արեք. Յերան. կան.
 վանակ. Գլ. ժ. Գ. Ըմբրոս. դպրու.
 Բ. յղգս. պատշաճից. Գլ. ժ. Զ. Բեռ-
 նարդ. յղգս. կարգի վարուց: ⁵ Գլ. Գ:
⁶ Առակ. ԻԼ. 13: ⁷ Յերան. ի բանն Յե-
 սուսյ Սիրարայ Գլ. ժ. 11. Եթէ հարցե
 օձ յուն թովկէ: ⁸ Մամ. ԻԵ. 15: ⁹ Պղուտ.
 ի բարոյս. Հմբ. ժ. Բ. Տոմար. Բ:
¹⁰ Դպրու. ժ. Խստաով. Գլ. ԻԹ:
¹¹ Երեմ. ԻԳ. 21: ¹² Գ. Մանն սահ-
 մանդր. Գլ. ժ. Հմբ. Ե: ¹³ Զ. Մանն.
 Գլ. Ա. Հմբ. Բ: ¹⁴ Բ. Տիմոթ. Գ. 3:
¹⁵ Պատմէ Բեռնարդ. Ռոսի. Դպրու.
 Ա. յղգս. հրահանգ. քրիստան. կատար.
 Գլ. Ա: ¹⁶ Բան կամ վարդապետութիւն
 Ե. Տոմար Գ:

ԳԼՈՒԽ Բ: ¹ Ըմբրոս. Ա. Դպրու. յղգս.
 պատշից. Գլ. Զ: ² Վանն բարեկամ
 Գլ. Ե: ³ Յերան. ի կան. վանակ. Գլ.
 Լ. Գ: ⁴ Բեռնարդ. յղգս. կարգի վարուց
 և բարուց: ⁵ Սիր. Զ. 16: ⁶ Սիր. Զ.
 14: ⁷ Անդ. Զ. 36: ⁸ Ա. Բ. Խնդիր. ԼԸ.
 Յօդ. Բ: ⁹ Յղգս. մեկնու. Հարցն. որ ի
 Սինա: ¹⁰ Ճառ Ե: ¹¹ Գործ. ժ. Գ. 21:
¹² Կան. ԻԵ վանն տեսիլն: ¹³ Գ. Մանն.
 Գլ. Ա. Հմբ. ժ. Բ. և Գ. Մանն. Գլ.
 ժ. Հմբ. Ե: ¹⁴ Խօսք Բ. Հօրն Մովսիսի.
 Գլ. ժ: ¹⁵ Անդ: ¹⁶ Դամիսիկ. Սոփա. Տոմար.
 Ա. Ի Գ վճիռն. փճու. ժ. Լ. Խնդ. Ա.
 Յօդ. Ա:

ԳԼՈՒԽ Գ: ¹ Գ. Մանն. սահմանդր. Գլ. Ա.
 Հմբ. ժ. Բ. և Համառ. կան. ԽԱ: ² Գ.
 Դպրու. յղգս. կարգուց. հրատար. Գլ.
 Թ. և Խօսք Բ. Հօրն Մովս. Գլ. Ա:

² Բան Գ յղգս. թիփաս : ⁴ Ճառ Ե. Եւ
Հայրն Պիմնն ի վարս Հրց. Մասն Բ.
Հմբ. ճիփ : ⁵ Ժող. Գ. 10 : ⁶ Կան. ժ. Գ.
⁷ Յովհ. Գ. 20 : ⁸ Դորոթ. յղգս. Ս.
Մակար : ⁹ Խօսք Բ. Հօրն Մովս. ԳԼ.
ժ. Ե. ¹⁰ Սիր. Ի. Ե. 19 : ¹¹ Ժող. ժ. 11 :
¹² Խօսք Բ. Հօրն Մովս. ԳԼ. ժ. ¹³ Ղուկ.
ժ. Ե. 13 :

ԳԼՈՒԽ Գ : ¹ Բան. Ե. ² Սղմ. Լ. Թ. 13 : ³ Խօսք
Գ. ի բանս առար. ԳԼ. Ե. : ⁴ Գ Թ. Գ.
Ե. 12 :

ԳԼՈՒԽ Ե : ¹ Դպրու. Գ. յղգս. կարգի հրա-
ժար. ԳԼ. Գ. : ² Սղմ. ճ. Զ. 32 : ³ Յովհ.
Գ. 20 : ⁴ Ճառ Զ. ԳԼ. Ը. Եւ Խօսք Բ
Հօրն Մովս. ԳԼ. ժ. Ե. :

ԳԼՈՒԽ Զ : ¹ Ովս. ժ. Գ. 12 : ² Գ. Թ. Գ. ժ. Թ.
3 : ³ Դպրու. Ե. Բարդյ. ԳԼ. վերջ. Եւ
Դպրու. Գ. յղգս. հովուս. Խրատ. ժ. Ե.
⁴ Սղմ. Լ. Ե. 3 :

ԳԼՈՒԽ Է : ¹ Ե. Յովհ. Գ. 19 : ² Յովհ.
ժ. Ե. 15 : ³ Ղուկ. Ը. 10 : ⁴ Ենդ. ⁵ Ճառ.
Ը. ԳԼ. Ե. ⁶ Սիր. Բ. 1 : ⁷ Ժող. Ե. 10 :
⁸ Ճառ յղգս. զմանկունս առ Քրիստոս
ձգելոյ. Մասն Բ. ⁹ Երկրորդ. օրին. Լ. Բ.
13 : ¹⁰ Սիր. Գ. 25 : ¹¹ Վրք. Իգնատ.
Դպրու. Ե. ԳԼ. ժ. :

ԳԼՈՒԽ Ը : ¹ ԳԼ. Ե. : ² Մասն Բ. Ճառ Գ.
ԳԼ. Ի. Ե. : ³ Համառ. օր. կան. ժ. Ե. : ⁴ Թղթ.
ճ. Գ. : ⁵ Վիրգ. ի Զ Ենեակ :

ԳԼՈՒԽ Թ : ¹ Երգ երգոց. Ե. 3 : ² Բեռնարդ.
Բան Ի. Գ. յերգոց : ³ Փաղ. Զ. 1 :
⁴ Եղեկ. Գ. 18 : ⁵ Ը Դպրու. Խոստով.
ԳԼ. ժ. Ե. : ⁶ ԳԼ. Գ. Հմբ. Լ. Ե. : ⁷ Հրա-
հանդիս հայրական խնամովք Մամար ի
հպատակաց ինդրելոյ :

ԳԼՈՒԽ Ժ: ¹ Ողբք Երեմ. Բ. 19: ² Գ Կան. Տարկց: ³ Բարսեղ Տարց. և. պատասխ. 26: ⁴ Ընդ: ⁵ Եփես. Ե. 27: ⁶ ԳԼ. Գ. Քննու. Հմբ. ԼԵ: ⁷ ԳԼ. Գ. Քննու. Հմբ. ԼԶ և. ԼԸ. և. Զ. Մասն սահմանոցք. ԳԼ. Ը. Հմբ. Բ. Համառու. Կան. Խ: ⁸ Հրահանոցք Զ Ժողովոյն համարէն ընկերութեան. հրահանոցք. Ը. ԳԼ. Բ. Թիւ. Բ:

ԳԼՈՒԽ ԺԼ: ¹ Ի կարծ. կոյս. կանոն. գաւառաց: ² Բովանոց. ԳԼ. Ը. Թիւ. Գ. Ե: ³ Սուար. Տոմ. Գ. գապաշխ. վիճուի. ԼԳ. Համ. Ի. Թովմ. Սանդեան. Տոմ. Ը. գամուսն. Գպրու. Գ. վիճուի ԺԶ. Խնդ. Ը: ⁴ ԳԼ. յազապս թէ ոք գապաշխ. և. զթողութ: ⁵ Վրք. Իգն. Գպրու. Գ. ԳԼ. Ը: ⁶ ԳԼ. յԺ: ⁷ Ճառ յղոս. Զ թեւոց Սերովք. ԳԼ. Ե: ⁸ Թիւ. Գ. 19: ⁹ Մամթ. ԻԵ. 15:

Ճ Ը Ո Ւ Ո Ւ Թ Ե Ր Ո Ր Գ

ԳԼՈՒԽ Ը: ¹ Բան ԽԲ յերգոց Երգ: ² Առակ. Գ. 12: ³ Յայտ. Գ. 19: ⁴ Երբ. ԺԲ. 6: ⁵ Եգեկ. ԺԶ. 42: ⁶ Եսայ. ԾԳ. 9: ⁷ Առակ. ԻԵ. 5: ⁸ Սղմ. ԾԳ. 21: ⁹ Սղմ. ԿԸ. 5: ¹⁰ Սղմ. Ե. 11: ¹¹ Ընդ. ՃԼԹ. 4: ¹² Թղթ. առ Միարան: ¹³ Գիրք յազապս Երուս Ի թընամեղ շահեղոց: ¹⁴ Սղմ. ՃԽ. 5: ¹⁵ Թղթ. ՃԻԼ: առ Պրակոցիան. Եպիսկ: ¹⁶ Եսայ. Գ. 12: ¹⁷ Առակ. ԻԵ. 6: ¹⁸ Ժող. Ի. 6: ¹⁹ Գիրք. Ղայերու. Գիրք Զ:

ԳԼՈՒԽ Բ: ¹ Թղթ. ԺԼ. առ Փեղիկիակ և. առ Ռոսարիկ: ² Առակ. Թ. 8: ³ Սիր.

ԼԼ. 9: ⁴ Դպրու. ժ. բարոյ. ԳԼ. ժԲ:
⁵ Դպրու. ԻԲ. բարոյ. ԳԼ. ժԴ. և
Դպրու. ԻԴ. ԳԼ. ժԲ: ⁶ Առակ. ժԸ.
17: ⁷ Առակ. Թ. 8: ⁸ Անդ. ժԵ. 12:
⁹ Ս. Ազգաստ. Թղթ. 2Է առ Փեղկիկիս.
և առ Ռոստիկ. և Թղթ. ՃԿԷ:
¹⁰ Առակ. ժԲ. 1:

ԳԼՈՒԽ Գ: ¹ Առակ. ժԵ. 10: ² Անդ. 33:
³ Երեմ. ԾԼ. 9: ⁴ Թղթ. առ Միարան:
⁵ Սիր. ԻԼ. 7: ⁶ Ի Համառ. կանոնս.
Թիւ ՃԾԹ: ⁷ Պատ. Ի վերայ յանցաւ.
Ի կանոնս. Հմբ. Բ:

ԳԼՈՒԽ Գ: ¹ Գիրք յազագս ճանաչելոյ և
գարմանելոյ զախասս ողւոյ: ² Սիր. Ի.
4: ³ Առակ. ԻԶ. 12: ⁴ Առակ. ժԲ. 15:
⁵ Առակ. Ը. 13: ⁶ Անդ. ժԼ. 14: ⁷ Յիր.
Գ. 17: ⁸ Ի կան. Համառ. Թիւ ՃԾԼ.
և յընդարձ. Թիւ ԾԲ:

ԳԼՈՒԽ Ե: ¹ Ճառ Ա. յԱ. Կորընթ: ² Ելեց.
ժԸ. 17: ³ Թղթ. ժԵ. առ Կիւնասս:
⁴ Դպրու. Բ. ընդդ. Գոնաս. ԳԼ. Ա:
⁵ Գաղաս. Բ. 11: ⁶ Պաւղինոս Ի վարս
Ամբրոս:

ԳԼՈՒԽ Զ: ¹ ԳԼ. Գ. Քննու. Հմբ. Ը. և Թ
կանոն Համառ.: ² Մատթ. ժԸ. 15: ³ Ճառ
Է. ԳԼ. Ա: ⁴ Ի Մեկնու. կան. Ս. Բե-
նեդիկ. ԳԼ. ԻԳ: ⁵ Անդ. ԳԼ. ԻԴ:
⁶ Ղուկ. ժԲ. 2: ⁷ Ճառ Զ. ԳԼ. Գ:
⁸ Յընդարձ. կանոն. Թիւ. ԽԶ: ⁹ Կա-
նոն Գ. ԳԼ. ժԳ: ¹⁰ Յընդարձ. կան.
Թիւ. ԽԶ: ¹¹ Կանոն ժԵ. վերակց.
Նորընծ: ¹² Պատմե Հ. Եղիշիոս Գոն-
սաղեան Ի ժԵ իօսս յղգս. այսր կա-
նոնի: ¹³ Վճիռ. ԽԹ. կանոն ժ և ժԱ:
¹⁴ Վճիռ. ԼԵ. կան: Զ:

ԳԼՈՒԽ Է: ¹ Յարդարս սաստիճ. խոնարհ. սս-
 տիճ. Ը: ² Թղթ. իսբ: ³ Համառ. կա-
 նոն ծ: ⁴ Թղթ. ճէ ևւ 2է առ Փեղի-
 կիւս. ևւ առ Ռաստիկ: ⁵ Սղժ. ԼԱ. 9:
⁶ Թղթ. Ծ. առ Բանիփակ: ⁷ Առակ.
 ԻԸ. 23: ⁸ Յընդարձ. կանոն. թիւ ԾԲ:
⁹ Բ. Կորընթ. Բ. 2: ¹⁰ Բ. Կորընթ.
 Է. 11: ¹¹ Թղթ. իսԸ. առ Բիկենդ:
¹² Յընդարձ. կանոն. թիւ Ծ ևւ ԾԱ.
 ևւ ի Համառ. թիւ Թ: ¹³ Գարգաս. 2.
 1: ¹⁴ Թղթ. իսԸ. առ Բիկենդ: ¹⁵ Բ.
 Տիմոթ. Բ. 25:

